VICTOR IOAN PICA

LIBERTATEA ARE CHIPUL LUI DUMNEZEU

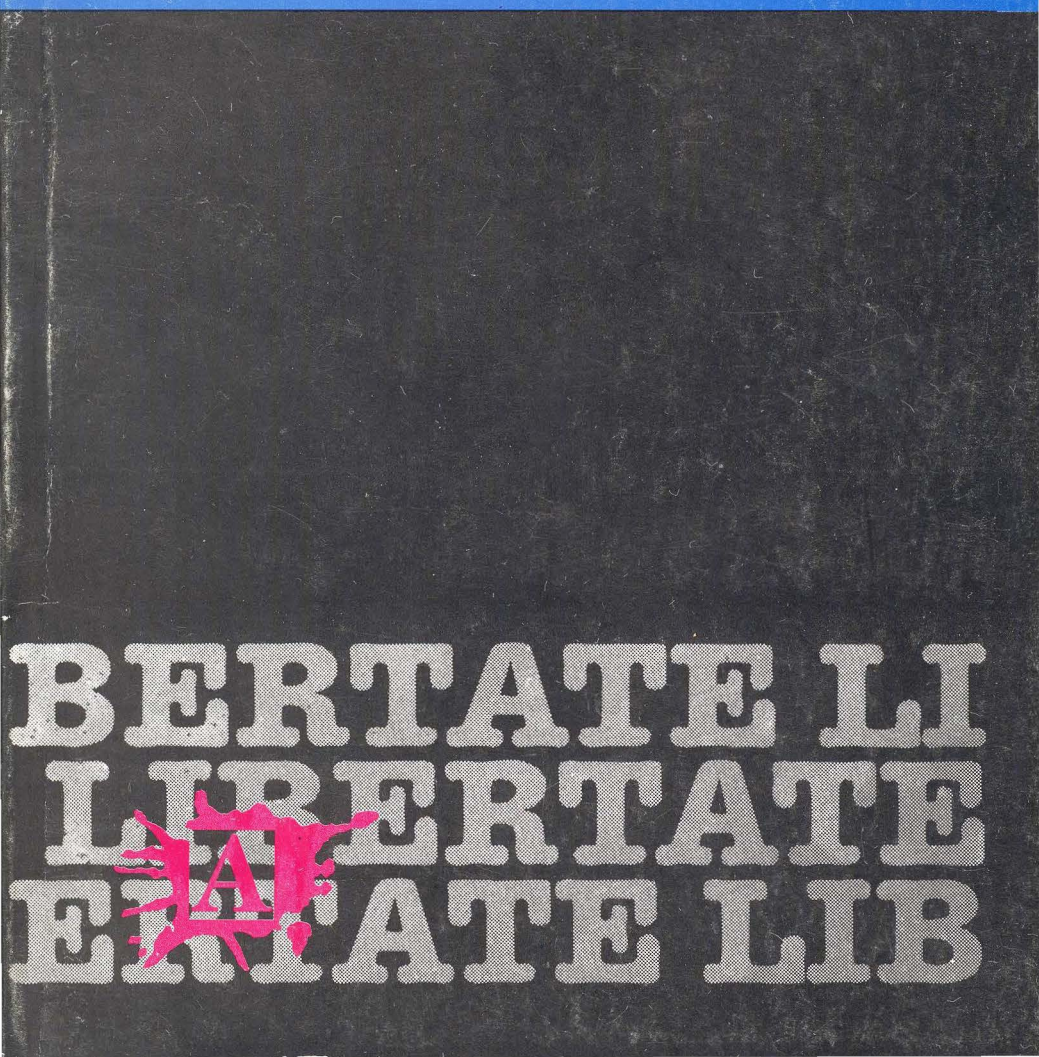

IOAN VICTOR PICA

LIBERTATEA ARE CHIPUL LUI DUMNEZEU

Prefață de Mihai SIN

Colectia <<INTRA MUROS>>
(Coordonata de Cornel MORARU si Virgil PODOABA)

Colecția "INTRA MUROS" apare cu sprijinul FUNDAȚIEI SOROS PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ

© Editura ARHIPELAG
Coperta colecției : IDEA - DESIGN
Coperta : Timotei NĂDĂȘAN
ISBN : 973 - 96153 - 17

Această carte se vrea un omagiu adus acelor tineri temerari, care și-au disprețuit propria viață din iubire pentru țară și neam. De asemenea, ea se dedică sutelor de oameni simpli, țărani din regiunea Făgărașului, care, complet dezinteresați, le-au pus la dispoziție casa și sufletul.

Lor, celor care fără a avea nimic de plătit nimănui, au umplut închisorile comuniste. Lor, celor ale căror morminte zac triste și anonime prin cimitirele satelor românești, în așteptarea ***Învierii,*** *le închin întreaga mea devoțiune.*

Autorul

Trilogia morții și a învierii

Vol. I – LIBERTATEA ARE CHIPUL LUI DUMNEZEU
(Momente din lupta anticomunistă a neamului)

Vol. II – VEGHEAM LA STYX
(Memorii de temniță)

Vol. III – CĂLĂUZA PUSTIURILOR
(Jurnalul "libertății" captive)

MARETIA SUFERINTEI

În 1956, cînd am devenit elev al liceului "Radu Negru" (sau Școala Medie nr.1, cum fusese botezat între timp, fiindcă, se știe, într-o primă fază a puterii lor, comuniștii au fost extrem de alergici la tot ce însemna istorie și tradiție românească) din Făgăraș, se știa că falnicii munți cu același nume fuseseră de cîțiva ani pacificați, "curățați de banditi", adică partizani, cum le spuneau oamenii locului; fiindcă toate încercările de a-i prezenta drept banditi pe cei ce rezistau și luptau împotriva bolșevismului în munți, n-au reușit să-și găsească loc nici măcar în limbajul localnicilor, ei preferînd să folosească, cu precauțiile necesare, cuvîntul "partizan", din motive lesne de înțeles, chiar dacă acest cuvînt fusese introdus în limba română odată cu sosirea armatei roșii, "eroică, invincibilă și eliberatoare". Nici poemele, nici cărțile, nici filmele produse după aceea de "poeți, scriitori, scenariști" și în care eroi ai neamului românesc erau prezentați cu o nerușinare fără margini drept "banditi fioroși" n-au tulburat cine știe cît memoria făgărășenilor sau a altor locuitori din zone montane unde s-a luptat cu arma în mînă, dar cu siguranță că foarte mulți oameni ai acestei țări au fost derutați și înțelegerea lor violent deturnată privind un fenomen de primă importanță pentru întregul Est european cotropit de bolșevicii lui Stalin. Oricum, în treacăt și cu scîrbă să fie spus, nu m-ar mira ca foștii autori ai "banditilor" să devină astăzi, cu tupeul lor inegalabil, "creatori" ai altui fel de "opere", în care să fie proslăviți cei mai ieri incriminați cu abject și grosolan "profesionalism".

Dar să revenim în 1956, anul cînd Europa, lumea întreagă era zguduită de evenimentele din Ungaria, numite de comuniștii de pretutindeni "contrarevoluție", iar de toți ceilalți "revoluție anticomunistă". Ei bine, în acel an în munții României încă mai supraviețuiseră cîțiva partizani, după informațiile pe care ni le dă Ioan Victor Pica, în cartea sa, sau după cele pe care cititorul român va putea în curînd să le găsească în cartea lui Ioan Gavrilă, șeful grupului de partizani din munții Făgărașului. Hăituiți, înfometați, unii din ei la capătul puterilor și disperați, știuți de foarte puțini oameni pentru că "gazdele" lor fuseseră rînd pe rînd descoperite, luînd imediat drumul închisorilor, acești oameni nu mai aveau, firește, nimic de pierdut, refuzînd să se predea, preferînd să moară în ciocnirile cu trupele Securității. Ei bine, Europei nu i-a păsat de ei, cum nu le-a păsat nici americanilor îndelung așteptați. E greu de spus astăzi dacă, undeva, în cadrul serviciilor secrete occidentale, cineva mai știa atunci de partizanii anticomuniști români. Oricum, fiindcă veni vorba de îndelungata așteptare a americanilor, să observăm, cu un zîmbet amar, că atîția subtili analiști străini, dar și români, ar trebui să știe că poporului român, pe care ei nu prididesc să-l certe și să-l mustre fiindcă nu galopează suficient de repede, zice-se, spre democrație, nu i-a venit să creadă mulți ani după

terminarea celui de-al doilea război mondial că a fost abandonat cu cinism, din raţiuni care n-au stat şi nu vor sta vreodată în picioare. După cum ar trebui să se ştie şi faptul, din ce în ce mai evident, că represiunea a fost la noi mai dură şi mai sălbatică decît în alte ţări, fiind practic distrusă sau anihilată pentru o vreme o întreagă elită intelectuală, politică, militară, aceeaşi soartă avînd-o fruntaşii satelor, toate acestea şi încă multe altele ducînd la consecinţe de o mare gravitate asupra întregii societăţi româneşti. Doar aceste "mici amănunte" dacă ar fi aprofundate ca lumea şi tot s-ar putea analiza cu mai multă înţelegere "fenomenul românesc". Şi poate că cei ce nu ostenesc să invoce vinovăţia poporului român (ajungînd să o compare cu aceea a germanilor de pe vremea lui Hitler) ar face mai bine să-şi amintească figura senin-cinică a bătrînului "baron" Maurer care, într-un interviu televizat, declara cu insolenţă că el l-a susţinut pe Ceauşescu fiindcă a observat că "îi place să înveţe". În loc să-l sprijine să-şi continue puţinele clase, l-a sprijinit să-şi "desăvîrşească" studiile pe un popor şi o ţară, cu urmările cunoscute. E de mirare şi nu prea că nu s-a găsit încă un procuror care să-l acuze, fie şi simbolic, pe "democratul" Maurer.

În contextul unei Românii bulversate, puse la stîlpul infamiei, de cine vrei şi nu vrei, acuzată de toate relele din lume, tratîndu-şi cum poate bolile cronice, intrînd apoi în prelungi perioade de convalescenţă, fenomenul partizanilor reprezintă fără îndoială un simbol luminos, o pildă extraordinară pentru o întreagă naţiune. Cartea lui Ioan Victor Pica (de fapt volumul întîi din Trilogia morţii şi a învierii*) este, astfel privind lucrurile, exemplară, putînd fi considerată, fără nici o exagerare, un posibil manual al demnităţii naţionale.*

Cine au fost cîţiva dintre tinerii care au luptat în munţi, cum gîndeau, care au fost idealurile lor şi ce au dorit de fapt – iată cîteva întrebări grave al căror răspuns îl vom găsi în Libertatea are chipul lui Dumnezeu.

Am auzit că foştii deţinuţi politici şi alţi supravieţuitori ai spaţiului concentraţionar din România vor să ridice un monument la Sîmbăta de Sus, la poalele Făgăraşilor, întru veşnica cinstire a tinerilor eroi de la începutul anilor cincizeci. În felul ei, un monument de veşnică pomenire şi cinstire al acestor extraordinari băieţi care s-au sacrificat cu bună ştiinţă, îl înalţă şi această carte a d-lui Ioan Victor Pica, lucrare de mare valoare documentară, dar mai ales de înaltă noblеţe spirituală.

Ar mai fi ceva de spus, pentru că nu întîmplător am început cu invocarea primilor mei ani de liceu. Ei bine, prin 1956-1957 nu doar munţii fuseseră "pacificaţi", ci şi ţinutul, şi de fapt întreaga ţară. Într-un timp incredibil de scurt, ceea ce se întîmplase părea să se fi şi uitat, iar ceea ce încă se mai întîmpla (căci, iată, Ioan Gavrilă nu fusese prins, poate că nici alţii) părea să nu se întîmple, să nu existe.

Ceva, de o importanţă şi măreţie inegalabile (căci ce poate fi mai măreţ decît sacrificiul de sine în favoarea colectivităţii?), petrecut doar cu cîţiva

ani în urmă, intrase repede în legende (şoptite cu teamă şi mari precauţii), dar şi în uitare. Tinerii deveneau aproape "automaţi" utemişti, mergeau la munci "voluntare" sau la mici petreceri ("ceaiuri") ocolind bisericile. Eu însumi am făcut parte dintr-o clasă "nonconformistă", mergeam la baluri prin satele din jur, fără să am vreo clipă sentimentul că străbat un spaţiu deosebit, de rezistenţă eroică. Nonconformismul nostru era, într-un fel, unul înscris în limitele admise, fără să mai aibă ceva din altitudinea şi opţiumile categorice ale unor înaintaşi despre care nici măcar nu ne bătem capul să aflăm ceva. Teroarea lovise şi funcţionase fără greş şi încă mai funcţiona, deşi începuse să acţioneze mai abil şi mai rafinat. Ne punem azi următoarea întrebare pe care şi-au pus-o şi cei mai reprezentativi partizani: s-ar fi putut generaliza revolta din munţi? Iar răspunsul este categoric: NU. Pentru că o prezenţă mai masivă în munţi, cînd legăturile cu satele de la poale erau sever controlate, ar fi dus la masacru. O rezistenţă generalizată ar fi putut să se nască doar într-un context politic internaţional favorabil, cum ar fi fost "venirea americanilor" îndelung aşteptată, cumplită amăgire pentru un întreg popor.

Aşa că, oricît am stat să mă gîndesc, nu văd cum s-ar fi putut face mai mult. Cu vremea, lucrurile intreseră în firescul anormalului. Dar azi? Ce se întîmplă cu cei ce ne oferă pagini de istorie vie românească, pagini cutremurătoare? Ei, am auzit de multe ori, niste vîrstnici care au suferit mult, dar noi, domnule, n-am suferit, noi mai avem nervi ca să citim despre atîta suferinţă? Alţii consideră aceste cărţi exemplare ca făcînd parte din "o anumită memorialistică", în cel mai bun caz putînd fi incluse în categoria romanelor "non-fiction". Cîţi dintre noi însă îşi pun întrebarea dacă nu cumva măcar cîţiva dintre aceşti autori ai cărţilor "memorialistice" nu au toate datele necesare pentru a fi consideraţi unii dintre cei mai importanţi scriitori – conştiinţă ai literaturii române? Suportăm lîngă noi destui inşi care au terfelit numele de scriitor, dar se pare că suportăm şi mai greu ideea că pot exista "debutanţi" sexagenari sau septuagenari faţă de care ar trebui să avem o anumită umilinţă. Iată de ce cred că adevăraţii mari moralişti ai poporului român sînt încă nişte necunoscuţi.

Mihai Sin

Motto:

"...noi vom pieri, la fel ca toți cei care azi luptă în munți. Moartea noastră, însă, va rămîne o mărturie că neamul acesta s-a opus tiraniei comuniste, că noi am iubit mai mult ca orice Libertatea."

Ioan Mogoș

PARTEA I

I. ÎNTÎLNIREA ÎNTRE DOUĂ LUMI

De peste 36 de ani port în mine povara unor amintiri, care îmi ard sufletul cu jarul lor, în așteptarea marei și mereu aminatei confesiuni.

Alții mai buni, mai curați decît noi, cei de acum, s-au învrednicit să ne lase un Testament, scris nu cu slove, ci cu propriul sînge.

Sarcina asumată acum, de a dezvălui semenilor mei frînturi din cartea lor de foc, mi se pare, de aceea, plină de riscuri și dificultăți. Pe de altă parte însă, am înțeles foarte devreme că, aflîndu-mă printre cei foarte puțini supraviețuitori ai acelor vremuri, am datoria sacră de a nu-i uita.

Nu știu în ce măsură îmi voi duce misiunea pînă la capăt și nici nu știu cu cîtă competență o voi face-o. Dar mă întreb ce mări ar putea să mai stingă o sete atît de adîncă?

Ființa neamului nu trăiește prin despoții care vremelnic îl împilă. Nu trăiește nici prin făpturile slugarnice plecate în fața biciului, ci prin spiritele de noblețe și demnitate, care în vremuri de răstriște își pun viața pentru alții, lăsînd prin întunericul din jur o dîră de lumină.

Aceasta e deosebirea dintre tiran și martir, primul sacrifică pe ceilalți pentru propriul său profit, al doilea se sacrifică pe sine pentru alții. Cei mai înalți munți ai țării mele au fost martorii tainici ai acelor întîmplări dureroase, dar scumpe sufletului nostru. Tot ei, timp de peste 8 ani de zile, le-au fost leagăn și acoperămînt tinerilor partizani.

Acum, după atîta vreme de tăcere, chipurile acestor munți mi se par niște ființe care mă privesc cu ochi mustrători: "de ce taci?"

Ori de cîte ori îmi întorc fața spre ei, o săgeată îmi străpunge inima: nu cumva m-a părăsit iremediabil curajul și speranța în biruința adevărului?

Am așteptat întruna, nici eu nu știu ce, ba vremuri mai bune, dar ele se fac tot mai rele, ba să-mi crească copiii, ba eu să mă înzdrăvenesc, dar totul, absolut totul mi-a crescut de-a curmezișul. Astfel mă văd azi tot mai singur și mai stins, cei dragi părăsindu-mă unul cîte unul. Astfel am înțeles că salvarea nu vine decît de la mine. Că aici nimeni nu-ți dă de pomană nici libertatea, nici iubirea, nici adevărul. Numai ceea ce cucerești prin risc e al tău.

Mi-a fost îngăduită bucuria să cunosc oameni și întîmplări pe care mulți din generația mea nu le-au cunoscut. Oare cu ce s-ar putea schimba această bucurie? Tocmai de aceea mă întreb nedumerit, acum, de ce atîția dintre semeni mi-au căinat soarta? Acestora vreau să le spun, cu gîndul la tot ce-a fost frumos și înălțător în viața mea, că această "soartă" n-aș schimba-o cu ei. Desigur, pentru existența unui popor sînt absolut indispensabile cultura, pacea, prosperitatea. *Dar atunci cînd nu există libertate, nu există nimic.* La ce folosește viața cînd e trăită în staul? La ce folosește viața cînd e prihănită de lipsa de cunoștință și vidul de vis? La ce folosește viața cînd alungi imaginea lui Dumnezeu din ea?

Această moară biologică, acest perpetuum mobile, ne devorează pur și simplu; și atît. Numai conștiința, atunci cînd este, nu suportă uciderea adevărului. De ce se uită cu atîta ușurință aceste adevăruri simple și necruțătoare?

Așa se face că azi ne declarăm mulțumiți dacă ni se dă iluzia că avem ce mînca. "A face rost de ceva" ține loc de bucuria majoră a vieții, trăită altădată în spirit și conștiință.

Să nu ne amăgim, vinovăția noastră e pe măsura nedreptăților ce le îndurăm.

Desigur, din perspectiva timpului și a evenimentelor care s-au perindat, am toate motivele să privesc acțiunea acestui grup de rezistență din munții Făgărașului, detașat, scutit în bună parte de mult discutata părtinire în mărturie.

Dar oare va fi cu putință o astfel de atitudine?

Nu, îmi este răspunsul și aceasta dintr-un motiv foarte simplu.

Eu nu sînt aici doar un martor, ci, după cum se va vedea, un implicat.

Și apoi intenția mea nu e de a face "istorie" din această dramă, sau epopee a Făgărașului, cum vreți să-i ziceți. Istorie vor face cu siguranță alții, mie revenindu-mi un rol mult mai simplu și anume acela de a spune ce am văzut, auzit și simțit.

Și jur în fața lui Dumnezeu că voi spune adevărul și numai adevărul.

Era într-o Duminică de August, din anul 1949. Peste șatul Toderița se lăsa umbra amurgului cînd cele două căruțe, trase de patru cai murgi, au oprit în fața căminului cultural. Venisem aici toți elevii din satul nostru Rîușor, să dăm o reprezentație care se înscria în cadrul acelei activități obștești, sau "muncii voluntare", pe care eram obligați să o prestăm în cadrul vacanței de vară și de care dădeam socoteală la liceul "Radu Negru" din Făgăraș, prin dovada semnată de învățătorul din sat, domnul Alexandru Dîmboi.

După ce am vizitat sala de spectacol, ne-am răspîndit care încotro, prin prejmă. Timp aveam berechet, întrucît numai acum ieșise "dobașul" să anunțe sătenilor evenimentul. În jurul întregului nostru alai se strînseseră cîțiva tineri curioși, din localitate. Erau îmbrăcați de sărbătoare și rîdeau în-

veseliți. Fetele purtau brîie frumos înflorate, cătrințe negre peste fuste albe și se legănau ușor ținîndu-se de braț. În păr aproape fiecare își atîrnase o floare sau un fir de busuioc. Alături, cîțiva flăcăi gătiți cu cioareci, cămașă albă revărsată peste briu, șerpar și cojocel cu flori, făceau glume și unii trăgeau din țigări. Simțindu-ne în centrul atenției lor, noi, cei veniți, nu știam precis ce să facem, pentru a le fi pe plac. Cîțiva dintre noi au pornit-o pe ulița mare în sus, doi cîte doi.

Eu mă aciuisem unui grup de patru băieți, toți mai în vîrstă decît mine, care tocmai își aprindeau țigările. Aveam pe atunci 16 ani și jumătate și, deși plecasem la școală în Făgăraș de 5 ani, eram încă timid și neacomodat unei astfel de ambianțe. Faptul că mă trăgeam dintr-o familie de țărani săraci și pe deasupra de rit greco-catolic - la noi în sat greco-catolicii, fiind minoritari și alcătuiți din familii mai modeste, erau priviți de sus de ortodocși - mi-a dat încă de mic un viu complex de inferioritate. Dar la așa-zisă singularizare a mea, în rîndul colegilor din sat, au mai contribuit și alți factori. Unul ține de structura mea sufletească, iar altul de faptul banal că s-a întîmplat să învăț mai bine decît cei mai mulți dintre colegii din sat. Desigur, eram și eu încadrat în circuitul preocupărilor lor, și îi însoțeam la pescuit, la cules afine în pădure, la revelioane, ba uneori chiar la bal. Cu toate acestea aveam permanent sentimentul însingurării, al neadaptării la situație. În sinea mea nu acceptam nici una din aceste distracții după care alții se dădeau în vînt. Toate mi se păreau, încă de pe atunci, preocupări "frivole" și pierdute de etalare a egoismului și măruntei vanități a toate stăpînitoare.

Și colac peste pupăză, o fată cu ochii verzi, Olguța, chiar odrasla învățătorului, era nelipsită din anturajul nostru, fapt ce îmi inhiba orice avînt și gest cît ceva ce și-a pus amprenta, hotărîtor, pe tot restul evenimentelor care au încăput în viața mea de atunci: arestarea în primăvara anului 1948 a vărului meu Roșca Victor. Mai în vîrstă decît mine cu 6 ani, acesta tocmai isprăvise liceul și arestarea l-a surprins în toiul examenelor de bacalaureat. Admirația mea pentru el se născuse încă din copilărie și aceasta se datora în primul rînd faptului că plecase la școală, în oraș. Unchiul Miron, tatăl lui, era la fel de sărac ca și noi, dar pe deasupra mai avea și 6 copii. Motiv pentru care nu s-a gîndit o clipă să-l dea la școală. Relu - cum îi ziceam noi - era al doilea copil în ordinea vîrstei. El, dimpotrivă, de mic avea vîrîtă în cap ideea să se facă "domn".

Urmează mai întîi liceul industrial din Rupea, ca apoi să se înscrie la liceul "Radu Negru" din Făgăraș. Era grozav de silitor la învățătură, luînd tot două clase într-un an. Despre ideile sale anticomuniste eu luasem cunoștință încă cu mult înainte de arestarea sa. Era, ce e drept, diferență mare de vîrstă între noi, dar acest fapt nu-l împiedeca să discute adesea cu mine, făcîndu-mă să înțeleg tot răul pe care îl conținea noua doctrină ce ne invadase. Iată un motiv pentru care admirația mea pentru el nu mai cunoștea margini.

Vestea arestării sale pur și simplu m-a descumpănit. El fusese al doilea om, după tata, care a încercat să-mi dea un punct de reper și un sens în hățișul, în confuzia generală în care intrasem, la vîrsta aceea fragedă.

Dar despre motivul arestării sale aveam să mă lămuresc mult mai tîrziu. Odată cu el au fost arestați și alți elevi de la liceuul nostru, iar pe parcurs, cîțiva profesori, printre care și profesorul Ursu de istorie, profesorul Bucur de limba română, profesorul Săbăduș de matematică, profesorul Novac de matematică.

Acum, pentru mine, lucrurile erau clare, profesorii aceștia fuseseră complicii lor. Se vorbea că ei îi îndrumaseră și au înființat, împreună cu elevii lor, considerați cei mai buni din liceu, o organizație anticomunistă.

Profesorii erau de orientări politice diferite, dar asta nu i-a împiedicat, în momentele acelea grele, să treacă peste nuanțe și să se vadă uniți într-un cuget.

Pe vremea aceea, adică în 1948, terminasem clasa a treia de liceu și aveam 15 ani. Majoritatea elevilor arestați în grupul vărului meu îmi erau cunoscuți din vedere, întrucît prin curtea școlii se plimbau mereu împreună cu el.

Printre cei arestați atunci, în primăvara anului 1948, erau: Mogoș Ioan, Mazilu Nicolae, Glăjar Ioan, Scorei Ioan, Roșca Victor, Bîrsan, Motoc Gheorghe și alții.

Unii dintre acești elevi ca Socol Silviu, Novac Gelu, Sofonea Remus, Novac Ioan, Ilioiu Ioan și Bărcuțeanu Ioan au reușit să scape din mîna securității, iar mai tîrziu au devenit partizani în munții Făgărașului.

Anchetele celor arestați au început la securitatea din Făgăraș și apoi au continuat la Brașov, unde au și fost condamnați. Pedepsele au variat între 2 ani, pentru vărul meu, și 6 luni pentru Motoc și Bîrsan, considerați minori.

Acest eveniment a fost, poate, primul din viața mea care mi-a umplut sufletul de o profundă amărăciune. Niciodată pînă acum nu mă simțisem mai legat de cineva ca de cei din beciurile securității. De cîte ori n-am trecut prin fața beciului cu ferăstruicile la nivelul trotuarului de pe strada Inului, în speranță că doar, doar îl voi zări pe vărul meu. Dar într-o bună zi minunea s-a produs, vărul meu a apărut la geam și mi-a făcut semn cu degetul la gură. Tăcere deci și așteptare. Dar cît?

În poeziile pe care le-am făcut apoi pe această temă le cîntam demnitatea și vitejia în acest supliciu. Imaginația îmi mergea foarte departe. Cu regularitate îl vizitam pe unchiul Miron, unde mă simțeam mai aproape de lumea mea interioară, ascultîndu-i revolta și jelania. Deseori mergeam în Făgăraș, unde ascultam un post de radio străin care își deschidea programul cu "Deșteaptă-te române" și repeta mereu pe parcurs cunoscutele versuri din "Doina" lui Eminescu: "Cine-a îndrăgit străinii, mînca-i-ar inima ciini".

De multe ori, cînd rămîneam numai amîndoi, citeam din Biblie și ne rugam.

Aparent programul meu de viață, față de școală și colegi, rămăsese nes-

chimbat, dar inima mea era mereu acolo departe, cu cei plecați pe drumul supliciului.

De un timp arestările se întețiseră. Dubele prinseseră a alerga fără răgaz prin sate, în timp ce oamenii o rupeau la fugă pe coclauri, unde rămîneau să doarmă în căpițe de fîn. Nu știu de ce, dar simțeam o nevoie profundă să fac ceva care să mă apropie de ceilalți prigoniți. În hăituiala aceasta fără sfîrșit gîndurile tuturor se îndreptau spre americani. De aceea, poate, doream atît de insistent să fac ceva, să merit, la momentul oportun, numele de cetățean onorabil și demn al acestei țări. Era un gînd, care, fără să știu, ieșea înaintea propriei mele sorți, care poate de la început fusese hărăzuită supliciului.

O, și nici nu-mi închipuiam că în seara aceea petrecută în satul Toderița așteptarea mea luase sfîrșit.

Încă aflat în compania acelor patru băieți, poate pentru a nu face notă discordantă, poate din teribilism, am aprins și eu o țigară. Abia ce săvîrșeam "gestul ingrat", că Roșca Ioan, care se afla lîngă mine, îmi dă un ghiont: uite-l pe Ionică Mogoș. M-am întors ca săgetat. La circa 10 m în fața noastră înainta spre noi un tînăr cu o aparență de om foarte liniștit.

Ajuns aproape, ne-a salutat politicos și a dat mîna cu fiecare în parte. Pornind apoi în sus pe ulița satului, ne-a invitat pe Roșca și pe mine să-l însoțim în promenada sa. "Vreau însă să vă spun un lucru, ne-a avertizat el surîzînd. Mie nu-mi place fumul de țigară". Apoi privind spre mine: "Să nu cumva să te apuci de fumat. Tu ai altceva de făcut." Cîteva clipe am privit foarte insistent chipul tînărului care, prin simpla sa prezență, declanșase subit în mine o speranță nouă, o bucurie neîncercată niciodată pînă atunci. Am înțeles: omul acesta mă cucerise pentru totdeauna.

Era de statură potrivită, avea 1,74m, destul de bine legat, avea umerii largi și restul corpului bine proporționat. Avea fața smeadă iar linia dreaptă a nasului și buzele arcuite la colțuri îi dădeau o alură de bărbăție. Părul negru, deloc ondulat, îi stătea îndărătnic în sus, dîndu-i o tentă de teribilism, postură în care nu-mi amintesc să-l fi surprins. Dar lucrul cel mai frapant al acestui chip erau ochii mari, căprii, încadrați de sprîncenele sale negre, bogate, ce reflectau din lumina lor o liniște și o pace care te cucereau și te tulburau în același timp. Acești ochi te converteau pe dată. Era în întreaga făptură a acestui tînăr ceva ce te atrăgea, dar în același timp simteai cum îți împrumută din propria sa neliniște.

Venise îmbrăcat modest, dar curat și îngrijit. Pantalonii mai păstrau o urmă de dungă, iar cămașa albă îi era descheiată la gît. Mi-l amintesc foarte bine din curtea liceului, dar niciodată nu-l privisem cu atîta luare-aminte și afecțiune ca acum.

Ba, țin minte că de vreo două ori am trecut și pe la gazda lor de pe strada Cîmpului, unde stăteau cîteși trei: vărul meu, Mogoș și Mazilu. Parcă văd și acum faimoasa lor cameră: peste tot, pe cele două mese, pe jos, zăceau cărți deschise și caiete. De-a lungul unui perete se afla un pat de scîndură, gol goluț, cu un bolovan în loc de perină.

Acesta era unul din instrumentele folosite de cei trei pentru școala lor "spartană". Aici dormeau pe rînd, vara, iarna, pentru "călire". Iarna, cînd gerul era în toi, făceau foarte puțin foc în sobă, sau deloc. Mîncau puțin, pîine neagră, supe "spartane". Exercițiile de yoga veneau să completeze acest sistem de educație, însușit din lecturile stoicilor: a lui Seneca, Marc Aurelius și chiar Vasile Pîrvan. Totul viza în acest sistem performanța spirituală, cultivarea voinței. Supunînd corpul la privațiuni, îl faci disponibil propriei tale *voințe*. Credința lor era că în voință stă toată forța spirituală a omului - idee luată probabil de la Pascal. Dar nu numai atît. Spiritul se perfecționează prin exersarea intelectului. Iată de ce credeau cu ardoare în cultură. Astfel, pentru ei, lectura, exercițiul mintal devenise un stil de viață. Citeau oriunde, oricînd, în orice fărîmă de timp "liber". Mogoș și vărul meu, cu înclinații spre științe pozitive, consultau reviste de specialitate, rezolvau probleme din Gazeta matematică. Paralel însă citeau pe Dostoievski, Filocalia, Yoga etc. Mazilu, fire înclinată spre artă și frumos, se cufundase în Balzac, Cervantes, Shakespeare, Tolstoi etc., dar citea și foarte multă poezie. Nici unul însă nu ezita să citească viețile sfinților și cărți cu caracter religios. Mircea Eliade și Nae Ionescu erau autori de sărbătoare.

În serile lungi de iarnă, cînd frigul umplea la refuz odaia de pe strada Cîmpului, norocosul casei era Mazilu, care stătea cuminte sub "boarfe", scoțînd afară doar mîna care ținea cartea. Ceilalți, cu exercițiile și "consultațiile" lor, erau obligați să se folosească adesea nu numai de ambele mîini, dar și de ambele picioare.

E ușor de înțeles că la modul acesta de a privi lucrurile, al celor trei, au contribuit într-o mare măsură profesorii pe care i-au avut. La acest liceu, "Radu Negru", la a cărui înființare a luat parte și Ion Codru Drăgușanu, s-a păstrat o bună tradiție, privitor la selecția cadrelor de învățămînt. Dar noi am fost, poate, printre ultimele generații care am beneficiat de o suită de profesori de elită. De n-ar fi să pomenim aici decît pe profesorul de limba română Petre Doboșan, pe profesorul de istorie Ursu, pe profesorul de limba franceză Literat, pe profesorul de latină Damian, pe profesorul de matematică Novac, pe profesorul de filosofie Ramba și încă ar fi suficient pentru a face această dovadă.

Ce s-a întîmplat mai tîrziu cu cei mai mulți dintre acești profesori, se știe: destituiri, arestări.

Ultima oară, era în primăvara lui 1948, am trecut pe strada Cîmpului să ridic niște cărți de la vărul meu, pentru lectura mea particulară. Era vorba de adolescentinul roman "Paul și Virginia" și de o carte, nu mai știu care, de Lascarov Moldovanu. Dar între timp ei fiind arestați, cărțile au rămas la mine. Le vroiam relicve ale acelor ani, dar în 1964, cînd și eu m-am reîntors de la închisoarea în care intrasem în 1950, nu le-am mai aflat printre puținele cărți care au supraviețuit acelor vremuri de răstriște. Iată o tristețe pe care n-o uit niciodată.

La acea dată, în august 1949, tînărul Mogoș împlinise 20 de ani. Fără

prea multe formalităţi, după invitaţia lui, eu şi Roşca, ne-am desprins de grup şi am pornit împreună cu Mogoş, în sus pe ulita satului. Nu însă înainte de a arunca ţigara din gură, şi asta pentru totdeauna.

"După cum ştiţi, începu oaspetele nostru, eu m-am întors de curînd din închisoare. Voi aţi fost printre primii oameni la care m-am gîndit, odată întors acasă. Am foarte multe lucruri să vă spun şi despre cele întîmplate şi despre intenţiile mele de viitor. Mai ales despre aceste proiecte de viitor vreau să discutăm."

"Îmi închipui ce a fost acolo la închisoare", i-am luat eu vorba din gură, cu sufletul asaltat de amintiri.

"A fost ca în iad, dintr-un punct de vedere, răspunse Mogoş. Pe de altă parte, însă, e o experienţă pe care nu-mi pare rău că am făcut-o. Aşa am descpoerit că şi mizeria poate fi înălţătoare."

"Ce face vărul meu, e sănătos? El cum suportă acest calvar?"

"După citva timp, el a fost trimis la Tîrguşor. Acolo au fost adunaţi toţi elevii arestaţi, după cum am auzit că la Piteşti au fost strînşi toţi studenţii."

Un timp am mers în tăcere, suind o străduţă în pantă, cu drumul ros de şuvoaiele de apă.

Iată-ne acum ieşiţi la marginea satului, pe o buză de deal înverzită.

"Vă place privelişte?", zise Mogoş rotindu-şi privirea peste satul revărsat la picioarele noastre, în aburul albastru al înserării.

Eram înmărmurit, întreg decorul din faţă era de basm. De-o parte şi de alta a satului coline domoale lăsau să alunece, pînă în ogrăzile aerisite, grădini de smarald. De departe, de pe cîmp, veneau sunete de talăngi şi muget de vite. Dinspre sat ne învăluiau adieri de glasuri zglobii şi de cîntec. Departe, înspre răsărit, pe cel mai înalt deal, străjuit pe creştet de un păr uriaş, pilpiia un foc.

"Satul nostru e foarte mic, rupse tăcerea Mogoş, poate mai mic decît al vostru, dar are ceva curat românesc. E aşezat între dealuri pe malul unui pîriu, are cringuri împrejur, mori cu apă şi, ceea ce-i specific românesc, Biserica şi cimitirul sînt aşezate sus pe deal."

Apoi reluă ginditor, după cîteva clipe: "Acum are mai puţini cu o familie. Familia mea, tata, măicuţa şi frăţiorul Ştefan au plecat la Reşiţa, lăsînd baltă totul aici. Cînd m-am întors din închisoare nu i-am mai aflat aici. E o poveste tristă, poate ca toate poveştile mele, pe care sper să v-o spun altădată. Acum sînt singur."

Tăcerea care se aşternuse de cîtva timp, nu era clintită decît de vreo talangă răzleaţă.

"Sper însă, reluă el apoi, să nu rămîn aşa pînă la sfîrşit. Voi şi alţii ca voi vreau să-mi fiţi în preajmă. Pentru aceea vreau să discutăm împreună. M-am gîndit să fixăm o întîlnire. Dacă sînteţi de acord rămîne să stabilim locul şi data."

Astfel, în joia care urma, seara la ora 9, am fost de acord să ne întîlnim

toţi trei la "Crucea cu izvor" - "crepurile" cum le mai ziceau sătenii dimprejur. Erau patru jgheaburi mari de piatră pline cu apă. Dintr-o cruce masivă de piatră, de înălţimea unui om, ţîşnea un fir cristalin, care primenea permanent apa din jgheaburi. Acest loc ales pentru întîlnire era aşezat într-o văiugă adîncă şi domoală, numită Iaz, şi se afla cam la mijlocul distanţei dintre cele patru sate dimprejur: Toderiţa, Mindra, Riuşor, Ileni.

Ceva mai tîrziu, ne-am despărţit de Mogoş, pe care l-am lăsat acolo sus de unul singur, să-şi vegheze în taină satul.

Abia ce ne-am apropiat de căminul cultural, că învăţătorul a şi început cu gura la noi: "Haideţi mă odată, că începem şi nu ştiam de unde să vă iau."

Sala era în mare agitaţie şi forfota te asalta, dar eu parcă nu mai auzeam nimic. Cu gîndul aiurea, aveam o senzaţie stranie de plutire. Omul de care m-am despărţit mai adineaori era pentru mine un erou. Ce-mi păsa de rest? Era poate o idee preconcepută, nu ştiu de cînd viriţă în cap, că acel ce a atins pragul închisorii e un erou, fără alte explicaţii. Îmi aduc aminte cu cîtă gravă admiraţie priveam prin curtea liceului pe cei doi minori Motoc şi Birsan, reîntorşi din închisoare la şcoală, după 6 luni.

O mare bucurie mi se împlinise chiar acum, cu o oră înainte: prinsesem relaţii cu un om neobişnuit.

Mutra pe care o luă învăţătorul după ce am ieşit de pe scenă mă făcu să înţeleg totalul său dezacord faţă de felul cum îmi jucasem rolul. "Tu ori eşti prea distrat, ori ai gîndul la cai verzi de pe pereţi", îmi zise el puţin răstit.

"Şi una şi alta şi încă ceva în plus", am răspuns eu, deloc afectat de observaţia lui. Totul acum, piesa îmbîcsită cu lupta de clasă, cîntecele care proslăveau regimul, îmi apăreau, privite deodată dintr-o perspectivă nouă, o farsă grotescă. Şi cînd te gîndeşti cîtă osteneală îşi dau bieţii copii şi tineri să-şi etaleze talentul, irosit, dacă e, pe astfel de minciuni deghizate. Ce să mai vorbim de artiştii "mari" care în deplină stăpînire a funcţiilor mintale se dedau la tot felul de compromisuri şi gheşefturi "artistice".

Destul de timpuriu începusem să înţeleg că în fond cartea omului se joacă pe două noţiuni: curat şi murdar. Dar atunci nici nu bănuiam cît de acută şi actuală va deveni această problemă în societatea comunistă, ceva mai tîrziu.

Am pornit spre casă după miezul nopţii. În tropotul cailor, colegii mei hăuleau cîntece care mai de care mai obscene şi mai "distractive", debitînd fiecare ce-i trăznea ca banc prin cap, să vadă ceilalţi cît de teribil e el. Pe mine însă această manifestare zgomotoasă mă indispunea la culme. Nu-mi puteam deloc desprinde gîndul de la imaginea omului singuratic, pe care în seara aceea îl părăsisem pe deal. Amintirea aceasta s-a prelungit apoi în ziua care a urmat şi în celelalte.Dar oricît de vie îmi era imaginea adusă de Duminica aceea, nu-mi puteam închipui că ea îmi va marca definitiv şi fără drept de apel, de acum, întreaga viaţă.

Pentru mine Mogoş a devenit dintr-o dată un *sens*, un punct de reper, sin-

gura speranță a propriei salvări din declinul unei lumi atît de uituce. Mai tîrziu, el a tot crescut, atingînd chip de simbol al izbînzii țării împotriva răului care ne copleșise.

Pe cel mai înalt piedestal al cugetului, eu ridicasem pe acest tînăr la demnitatea de simbol. Vă rog, domnilor cu logica formată la izvoarele culturii și experienței, să nu-mi reproșați această "sfîntă naivitate". E o greșeală, oare, a crede în ceva frumos și înălțător, chiar și atunci cînd nu ai încă lămurite consecințele asupra faptelor? Credința dezinteresată (și cînd nu este credința așa?) nu poate fi o greșeală. A fi adolescent înseamnă a crede în primul rînd în frumos. Depinde însă cît de frumos e acel "frumos" pe care destinul ți-l scoate în cale. Asta nu mai depinde de tine. În ceea ce mă privește, eu am avut noroc. Cît de adevărată e această afirmație, va reieși, cred, din ce urmează.

Aveam eu ceva mai bun de făcut atunci? Așa mi se pare a se defini acest "noroc": a face întotdeauna ceea ce era mai bun de făcut la un moment dat.

Dacă există trei atribute ale ființei noastre, a fi, a face, a avea, în acest context, primul și ultimul se exclud de la bun început. Primul atribut e de natură providențială, nu depinde de mine, iar ultimul - a avea, se exclude de la sine, fiind o contradicție în termeni.

A lupta și a avea sînt ceva incompatibil.

Ceea ce ne definește, ceea ce ne dă demnitate și în același timp depinde numai de noi e *a face*.

Cu toată dorința mea de a-l revedea pe Mogoș, joi seara nu ne-a fost posibilă întîlnirea. Roșca venise de la cîmp și nu mai era dispus să meargă nicăieri. Deși dădea semne de eschivare, a doua seară nu l-am lăsat în pace pînă cînd l-am convins să meargă. Am dat fuga la primărie, la unicul telefon din sat, și am cerut sfatul Toderița. Trebuia să am de două ori noroc: întîi să prind firul, apoi să-l găsesc repede pe Mogoș. Și așa a fost să fie, am avut de două ori noroc. Casa lui Mogoș se afla chiar lîngă Sfatul Popular și el era acasă. L-am anunțat că în seara aceea o să-i duc "romanul" cerut și el a înțeles de ce e vorba.

Mai tîrziu m-am întrebat în ce sens ar fi evoluat relațiile noastre dacă eu nu-l găseam la telefon în seara aceea. Eu îl cunoșteam foarte puțin pe Mogoș, puntea de legătură dintre noi fiind Roșca, întrucît cei doi aveau o prietenie comună, pe Glăjar Ioan din Ucea. Astfel am ajuns la convingerea că "ce ți-e scris, în frunte ți-e pus", întîlnirea noastră de atunci fiind inevitabilă.

Săvîrșisem astfel prima acțiune subversivă din viața noastră. Atunci nu-mi închipuiam că acest mod de a exista în subversivitate, disponibil, deci necontenit la risc, va deveni pentru mine un stil de viață, cel mai autentic cu putință. Fără să mă instruiască nimeni, primul examen îmi reușise. Acest mod "duplicitar" de a exista, chiar dacă a dat loc la atîtea discuții contradictorii, este, orice am face, inevitabil în condițiile luptei în subversivitate.

Unii spun că "minciuna" nu-i permisă în nici o situație și sub nici un pretext. Alții spun că, dimpotrivă, ea e indicată întrucît acesta e singurul nostru

mod de apărare. Că nu mint sfinții? Păi da, zic aceștia, dar sfinții nu duc o luptă făți, în mod expres pe plan social. Teoretic nu știi pînă la urmă cui să dai dreptate, dar practic întotdeauna lucrurile se petrec în favoarea celor din a doua categorie.

După ce am trecut rîul din marginea satului am ținut-o mult timp pe o cale de hotar, care parcă tăia cîmpul în două. De la coada muntelui, luna ieșise și culca în calea noastră umbre prelungi de tufe. Un timp am alergat prin hotarul nesfîrșit de miriști, apoi printr-un lan de porumb. Aproape un kilometru am mers alături cu o lizieră de salcîmi, pînă cînd în sfîrșit am ajuns pe colina domoală a Iazului. Un țipăt strident de pasăre de noapte ne împietri locului.

Printre colinele domoale, cu iarbă moale, curgea în adînc pîrîul prefăcut de razele lunii într-un fir de argint. Umbrele prelungi ne coborau pînă departe, pe prund. Mergînd mereu în susul pîrîului, de aici pînă la "Crucea cu izvor" mai aveam circa 2 km. Liniștea aceea imensă din cîmp era sfîșiată arar de vreun lătrat îndepărtat de cîine, sau țipăt de pasăre. Totul rămăsese acum îndepărtat infinit de noi, înconjurați doar de mistere și imensitate. Deodată în fața noastră sclipi în lună oglinda de argint a celor patru jgheaburi de piatră. Cînd ne-am apropiat la cîțiva metri de "Crucea cu izvor", am dat semnalul după învoială, fluierînd "Deșteaptă-te române". De undeva, dintr-o văgăună, ni s-a răspuns cu același semnal. Mogoș ne aștepta rezemat de brațele crucii, la fel de înaltă ca și el.

În această poziție o să-l găsim de acum înainte mereu, însoțit doar de umbra sa, cînd era lună și, de bună seamă, de un vis pe care îl purta oriunde cu sine.

Ne-am așezat cîteșitrei pe pajiștea moale, sub umbra colinei. Aici am rămas pînă după miezul nopții, răstimp care i-a aparținut aproape în exclusivitate lui Mogoș. Vorbea calm, aproape șoptit, dar glasul lui mi se părea că umple întreaga noapte. Cutreierase, în galop parcă, întreaga istorie națională, vorbind de emancipare și dreptul la libertate și acum se oprise și cumpănea în cuget gravitatea momentului de față. Deodată deveni neliniștit, se ridică în picioare, plimbîndu-se agitat prin fața noastră. "Nu se mai poate amîna, zise el. Acum e momentul să facem ceva. Desigur era momentul, dar cum și ce să facem?" Toată lumea îi așteaptă pe americani, continuă el. Și eu și voi îi așteptați. Dar această așteptare nu trebuie să ne încremenească cu mîinile în sîn. Noi trebuie să creem un nucleu de rezistență anticomunistă acum. Mîine e tîrziu. Să stăm cu brațele încrucișate cînd comuniștii fac cu țara asta ce le poftește inima? Rușii ne cară la ei totul, mîncarea, petrolul, avutul și în schimb ne dau lanțuri și obidă. Nimeni nu și-a bătut joc de credința noastră strămoșească și de istoria noastră cu atîta cinism și nerușinare.

Voi îi cunoașteți foarte puțin pe comuniști. O imagine sumară v-ați făcut doar văzînd ce comit împotriva țăranilor noștri. Toată ziua auziți: «Vine duba, vine duba», sau «l-au ridicat pe cutare, sau cutare din sat». Toată ziua au-

ziți cum «dobașul» anunță sătenii să se prezinte la sfat, unde e adunare generală. Acolo știți ce se întîmplă, delegații de la oraș exclamă lozinci, suduie și amenință populația să dea cote de cereale, lapte, carne.

După mine ăsta e numai începutul. Spun aceasta pentru că eu îi cunosc foarte bine din închisoare. Acolo și-au dat comuniștii toată arama pe față, despre umanitatea lor, ideile nobile ale revoluției lor și alte gogoși. Acum nu mai putem zice, ca altădată în momentele de grea cumpănă ale istoriei noastre: «Ce e val ca valul trece!» Ăștia nu trec cu una, cu două. Odată cu trecerea timpului, se ancorează ca rîia în trupul și sufletul țării. Dacă excrescența vătămătoare de pe un biet corp uman trebuie extirpată, cu atît mai mult această excrescență de pe trupul țării trebuie să ne dea de gîndit."

Desigur Mogoș avea dreptate, dar ce putea face o mînă de oameni adunați în jurul său, oricît de curați în cugete, în fața acestui colos al răului?

"Și cum vezi tu această luptă?", m-am grăbit eu cu o întrebare, pe care el parcă o aștepta.

"Ca pe orice luptă, se opri el în fața mea. Dar înainte de a o porni, îți faci toate socotelile și abia după ce te-ai încredințat definitiv că faci bine și că suporți pînă la capăt, o pornești. Noi, de exemplu, pornim de la două idei: 1. necesitatea istorică și morală a acestei lupte, pentru noi și neam și 2. imperioasa credință în venirea americanilor într-un răstimp cît de cît plauzibil.

Dar, uite, eu mi-am pus și această alternativă, ca pe parcurs să fim descoperiți și lichidați. Credem în venirea americanilor, dar mai întîi trebuie să credem în noi, «căci zeii sînt departe sus, dușmanii lîngă noi». Pentru o simplă organizație făcută în liceu, fără nimic aparent ofensiv, am fost aruncați în închisoare. Dar crearea unui grup de rezistență anticomunistă e altceva. Cea mai sumbră perspectivă ar fi ca americanii să nu mai vină într-un viitor previzibil.

Atunci?! La urma urmei pe noi nu ne interesează decît un singur lucru, americanii să-i lichideze pe ruși. *Asta e toată buba, rușii.* Altfel comuniștii n-aveau ce căuta la noi. E greșită ideea că un popor mic rămîne mereu tributar altuia mai mare. Să fii, vasăzică, mereu filo, filogerman, filorus etc. Da de unde! Dacă n-ar fi rușii în circa noastră, noi în cîteva zile am fi iarăși cum am fost înainte, scuturați de idei preconcepute, împrumutate de la un popor ale cărui răni și sînge au umplut lumea de duhnet. Nu vreau să exagerez nimic, dar un lucru trebuie spus răspicat din capul locului: cînd te decizi să faci ceva, trebuie să-ți asumi toate riscurile. În primul rînd trebuie să fii atît de curat și dezinteresat în intenție încît inevitabilele reproșuri ce ți se vor adresa pe parcurs să nu te doboare. *Numai fapta săvîrșită cu gînd curat n-o regreți niciodată.*

Pentru mine, cel puțin, lucrul cel mai urgent ce se cere făcut în țara aceasta e *lupta.* Înțelegeți voi? Momentul o cere. Dacă într-adevăr v-ați hotărît pentru aceasta, urmează să ne legăm în fața lui Dumnezeu că vom rămîne pînă la sfîrșit credincioși idealului nostru". Atunci, în miezul acelei nopți atît de senine, sub colina înverzită, am îngenuncheat și ne-am legat în fața

lui Dumnezeu că vom rămîne uniți pînă la capăt. Apoi toți trei ne-am pomenit murmurind: "Cu noi este Dumnezeu". Un fior profund simțeam cum îmi zguduie trupul. La acel moment unic în viața noastră nimeni n-a fost de față, decît Dumnezeu și stelele sus, iar jos "Crucea cu izvor" și munții, care pîlpîiau ca o flacără albastră înspre sud.

Și cîți, poate, dintre români, în vremurile acestea de grea cumpănă, n-au făcut ca noi, legîndu-se pînă la moarte pentru luptă, într-un miez uitat de noapte!

Îmi amintesc cum, cu ani în urmă, copil fiind, făcusem legămînt împreună cu alți copii, crestîndu-ne degetele și punînd rană peste rană. Un fapt banal care îmi dezvăluia un mare adevăr despre fiecare dintre noi. Omul e făcut, poate, să se simtă solidar cu alții, angajați pentru o luptă comună.

Comuniunea interioară creată acum între noi, îmi dădea încredere în primul rînd în mine. *Simțeam că nu mai sînt singur.* Există oare o bucurie mai mare ca aceasta, de a fi solidar cu alții, cînd în jur pîndește dezbinarea și minciuna? Poate că nu. Iată o alternativă care ar putea să dea de gîndit tuturor nefericiților "de azi".

"Atunci să începem, zise Mogoș sobru. Iată ce veți face voi. Duminica aceasta, amîndoi veți călători. Tu, i se adresă lui Roșca, te vei duce în comuna Felmer. Acolo, cel pe care ți-l voi indica eu te va duce la Bărcuțean Ioan. Acesta, știți, e colegul meu și din 1948 stă ascuns de unul singur prin pădure. Îi vei face cunoscut în linii mari ce am eu de gînd să fac și îl vei ruga să fixeze data și locul întîlniri noastre. El va lucra acolo, în regiunea lui.

Tu, se întoarse Mogoș spre mine, vei merge în satul Iași. Acolo îl vei întîlni pe Motoc Gheorghe și îi vei da scrisoarea aceasta. Îmi întinse el un plic. Aici i-am scris cum și ce să facă."

Rezultatele investigațiilor noastre urma să le afle Mogoș la prima întîlnire, pe care am stabilit-o pentru marți. După ce ne mai dădu cîteva indicații de modul cum să ne comportăm în misiunea noastră, pentru a nu da nimic de bănuit, ne-am despărțit.

Acestea au fost primele litere din alfabetul luptei în subversivitate, pe care le-am învățat. Un "alfabet" pe care nu știu dacă l-am parcurs vreodată pînă la capăt, cu temeinicie, dată fiind credulitatea mea înnăscută în oameni. Ne întorceam acum acasă cu sufletul sfîșiat de un sentiment contradictoriu: de teamă și bucurie.

De ce ne era, oare, teamă de ai noștri, de lumea din care ieșisem doar de cîteva ore? Eram atît de vinovați? Și de ce? Pe de altă parte, ne încerca un fior de bucurie, la gîndul că acum, în noi, totul căpăta un contur, lua un sens, se clarifica. Era oare un noroc acesta, de a ști ceea ce semenii tăi încă n-au aflat?

Aceasta era oare Libertatea, a face ceva din tot cugetul tău și din toată inima ta?

Mult timp am mers alături fără a rosti un cuvînt. Deși era trecut de miezul nopții, luna era încă sus, luminîndu-ne cărarea. Din ce în ce mai aproape

se auzeau ciinii şi iată-ne, în sfîrşit, ajunşi în "Părăul Dracului" şi apoi lingă "leasa" din fundul grădinii. Aici ne-am despărţit. Ciinele meu Brezoi m-a simţit de departe şi se zbătea în lanţ, lingă uşă. Pînă aici totul în regulă, nu mă văzuse nimeni, dar gîndul meu stăruia în altă parte. Mama, tata m-or fi aşteptînd? Era un nepreväzut în această întîlnire, am presimţit cu teamă.

Cînd am intrat în tindă, întuneric beznă. "Or fi dormind desigur, căci e tîrziu", mi-am zis. Amăgire. În clipa următoare mama mi se adresă dojenitoare: "Unde ai umblat, mă «pustiule», pînă acum?" "Ei, am fost şi eu cu băieţii", am răspuns puţin încurcat. Foarte curios, la toate m-am gîndit, străbătînd drumul pînă acasă, dar la cum să-i mint pe ai mei, nu m-a dus mintea.

"Pînă acum n-ai mai făcut aşa ceva. Du-te şi mănîncă", adăugă mama, care deocamdată nu ştia ce să creadă din toată povestea. "Nu mi-e foame. Mă culc."

Pentru început scăpasem uşor, mai uşor chiar de cum mă aşteptam.

În duminica sorocită călătoriei mele m-am sculat dis de dimineaţă, iar lucru neobişnuit pentru mine, la acea vreme. N-aveam ce face, iar trebuia să uzez de "minciună". I-am explicat mamei că e musai să mă duc pînă la un coleg de al meu, dintr-un sat de sub munte, în legătură cu niscai treburi de şcoală. Cu mult înainte de a trage prima oară la Biserică, sătenii aflîndu-se încă la măturat pe uliţă, eu am pornit cu bicicleta spre satul lui Motoc.

Alergam peste cîmpuri cu nerăbdare, ceea ce făcea să simt din plin răcoarea dimineţii. Abia ieşit din satul Hurez, înspre munte, peste cîmpurile dimprejur se înstăpîni firea pădurii. Piraie repezi şerpuiau printre cringuri de arini şi răchite tinere. Sentimentul care mă încerca era contradictoriu. Pe de o parte îmi imputam că îi minţeam pe ai mei, iar pe de alta eram copleşit de bucurie la gîndul că întreprindeam ceva în sensul luptei pe care o începusem.

Mă vedeam luat de mînă de Motoc, "eroul" meu de la liceu, dus în casa dinainte şi asigurat "din inimă" că e alături de noi cu trup şi suflet. Oare s-ar fi putut să văd lucrurile altfel cînd eu, fără excepţie, îi urcasem pe cei din închisoare la demnitatea de zei?

Satul Iaşi, ca toate satele de aici, era năpădit de grădini umbroase, iar prin mijloc străbătut de un pîriu cristalin, venit din munte.

Ajuns la casa lui Motoc, în poartă m-a întîmpinat o fată cu obrajii rumeni şi cozile atîrnate pe spate, pînă din jos de mijloc. Era sora lui. Părinţii erau plecaţi la Biserică, iar băiatul tocmai se pregătea să plece şi el.

Mă cunoştea foarte puţin din liceu, dar scrisoarea lui Mogoş îi întări încrederea în mine. După ce isprăvi însă lectura scrisorii, Motoc mă privi din ce în ce mai palid şi încruntat. Era clar, nu era de acord cu intenţiile prietenului său. Pentru a salva aparenţele, desigur, mă asigură că o să facă şi el şi-o să dreagă, dar deocamdată trebuie să reflecteze asupra faptului. N-avea nimic de transmis lui Mogoş, nici o misivă, nici măcar salutări. Am părăsit satul înainte de a trage de ieşire de la biserică.

Eram grozav de trist pentru eşecul acestei călătorii. Întîi pentru Mogoş şi

apoi pentru mine. Poate prea mult confundam iluziile cu realitatea. Istoria acestor dezamăgiri ale mele e lungă şi dureroasă şi nu cred că e cazul aici să insist asupra ei. În ceea ce mă priveşte, ea s-a dovedit o boală fără leac, căci în ciuda atîtor "înfringeri" eu nu am încetat să cred în oameni. Oricum, dacă adolescentul de atunci, cu sfînta sa naivitate, l-a salvat pe adultul de azi, atunci nu am avut decît de cîştigat. O împlinire pe care eu n-o mai pot măsura azi decît cu puterea de risc şi de iubire.

A venit, în sfîrşit, seara de marţi, cînd împreună cu Roşca am plecat să-l întîlnim pe Mogoş. În ziua precedentă plouase mult, astfel că pămîntul devenise moale şi lipicios. Cerul era acoperit de nori şi cîmpul se cufunda într-o beznă adîncă. De cum am urcat culmea dealului îndoiala ne cuprinse pe dată. Cum vom afla ţinta bîjbîind pe întuneric circa 6 km? După cîteva clipe de cumpănă am hotărît să ne continuăm drumul. Am pierdut de mult calea de hotar, care, de altfel, nu ne-ar fi fost de mare folos şi am luat-o de-a dreptul peste cîmp.

Nemaiputînd căra încălţările înglodate după noi, ne-am descălţat, răsfrîngîndu-ne pantalonii pînă la genunchi. Departe pe cîmp un animal răgea înfiorător. Totul era menit să ne umple de spaimă. Acum totul parcă ni se puse de-a curmezişul. Veştile pe care le aduceam erau proaste, vremea se strică, noroiul, beznă toate veneau să se adauge tristeţii noastre. Gîndul însă că acolo, lîngă "Crucea cu izvor", un om veghează statornic, ne sporea parcă puterile.

Cînd am ajuns la locul de întîlnire, eram uzi leoarcă şi sleiţi de puteri. Pe Mogoş l-am găsit la fel ca rîndul trecut, rezemat de cruce. Mai întîi îşi povesti Roşca călătoria sa în satul Felmer. Cel căutat, Bărcuţean Ioan, se afla într-adevăr acolo, ascuns în pădure. În primăvara anului 1948, cînd securitatea l-a căutat acasă să-l aresteze, elevul în ultima clasă de liceu a scăpat ca prin minune. A fost arestat însă fratele mai mare, Moise, pe atunci student la politehnică.

Povestea vieţii, a acestuia din urmă, e una dintre cele mai triste. Odată ajuns în închisoare, a apucat în plin reeducarea de la Piteşti, apoi minele de plumb şi, în sfîrşit, iernile de pe bacurile de la stuf. A ieşit din închisoare după 16 ani, dar nu i-a fost dat să supravieţuiască prea mult cruntelor încercări. După cîţiva ani moare de cancer, nelăsînd în urma sa nici un copil, nici măcar un rînd, despre tragica sa poveste.

La început Ioan a stat ascuns pe acasă. Mai tîrziu se retrage la pădure, unde trăieşte într-o singurătate absolută, în bordeiul său, pînă la arestarea sa în toamna anului 1950. Localitatea Felmer e aşezată într-o regiune deluroasă, la circa 10 km depărtare de Olt, înspre nord. Dealurile sînt acoperite cu păduri de stejar, păşuni grase şi podgorii. Fapt pentru care mai tot timpul sînt colindate de turme de oi.

Pădurea în care se stabilise cel urmărit era cea mai mare din împrejurimi. Bordeiul şi-l săpase sub rădăcina unui stejar masiv, cu răsuflătoarea chiar lîngă tulpina acestuia. Totul, la suprafaţă, era acoperit cu iarbă şi frunze, în-

clusiv ușa. Așa încît cineva neavizat, trecînd pe acolo, cu greu i-ar fi depistat ascunzătoarea. Cum se aproviziona, ce legături avea cu ceilalți oameni, asta rămîne poate pînă la sfîrșit o taină a lui. Cert lucru e faptul că totul fu aranjat cu multă dibăcie, de vreme ce securitatea nu i-a putut de de urmă pînă cînd, singur, s-a predat.

Nici acesta nu avusese nimic de transmis lui Mogoș. Era decis, atunci, să trăiască pe mai departe de unul singur.

După ce am relatat și eu ce făcusem, mult timp nimeni n-a mai rostit un cuvînt.

"Nu-i nimic, zise în sfîrșit Mogoș, asta nu înseamnă că noi abandonăm ceva din ce ne-am propus. Într-un fel, continuă el, a contribuit și asta la îmbogățirea propriei experiențe. Observ că oamenii se înduplecă din ce în ce mai greu, cînd e vorba de risc. Va trebui să ne îndreptăm privirile în altă parte. Eu deja am și început treaba în localitatea mea. Și voi veți face la fel la liceu sau în satul vostru. Veți tatona cu grijă terenul în dreapta și în stînga, în vederea cooptării de noi membri ai grupului nostru. Oameni dispuși să riște și cu suflet mare. Deocamdată ținta noastră sînt tinerii. De cei mai în vîrstă mă voi ocupa eu ceva mai tîrziu."

Am stabilit o nouă întîlnire exact peste două săptămîni, tot în același loc. Apoi Mogoș se pierdu în noapte, pe văiuga din spatele crucii. Ore în șir neam luptat din greu cu noroiul și bezna. Cînd am ajuns acasă era foarte tîrziu și presimțeam un conflict de proporții, cu părinții. Și presimțirile mele nu m-au înșelat.

Odată intrat în tindă, mama a ridicat fitilul la lampă. Am aflat-o întinsă pe pat, îmbrăcată, gata de atac: "Unde umbli, mă copchil afurisit?", țipă ea cît putu, în timp ce se îndreptă spre mine cu o bîtă. Deși eram băiat mare de acu, nu se sfia, ori de cîte ori era supărată, să mă lovească. Întîi mă izbi în mîna dreaptă, apoi pe spate de două ori. În astfel de situații capul mi-l feream cu grijă. "Să-mi spui unde ai fost că de nu, nu știu ce fac! La femei n-ai fost, că nu ești destrăbălat, la petreceri nu-ți place să te duci, atunci unde ai fost?"

Cînd ochii îi căzură pe picioarele și pantalonii mei, mama încremeni: "Ia uite Nică, i se adresă ea tatii, e plin ca un porc de glod, pînă după urechi". În clipa următoare o nouă lovitură îmi zgudui umărul. Mama era o femeie foarte mică de stat și e de închipuit ce ușor mi-ar fi venit s-o imobilizez în asfel de situații. N-am făcut-o însă niciodată. O teamă, izvorîtă în mine dintr-un sentiment pios, sădit în noi copiii încă din copilărie, mă oprea să mă ridic sub price formă împotriva părinților.

"Aha, țipă ea, strălucminată parcă de un gînd, ai fost la întîlnire cu partizanii, cu blăstămatul ăla de Mogoș. Am auzit eu ceva de asta, dar nu-mi venea să cred."

E drept, în ultimul timp zvonul despre existenta unor partizani în regiunea noastră circula tot mai insistent. Această taină însă, a existenței unui grup de luptători anticomuniști în regiune, oamenii din satele de la poalele

Făgărașilor o purtau în străfundurile sufletelor lor, ca pe o mare speranță. Și mama se apucase să țipe în gura mare, lucruri atît de scumpe altora. Doar cîteodată, cîte unul aflat la grea cumpănă sau în conflict cu stăpînirea exclama: "Îmi iau lumea în cap și plec în munți la partizani."

Realitatea era însă alta. La acea dată cei urmăriți de securitate încă nu se organizaseră într-un grup de rezistență.

Starea de spirit a oamenilor e însă un lucru demn de reținut din alt punct de vedere. Ea anticipa poate o mare cerință a întregii suflări românești. Iată de ce trebuie să-i credem pe Mogoș și pe Gavrilă, de exemplu, care n-au apărut să declanșeze un conflict inutil, ci mai degrabă să astimpere o mare sete a oamenilor acelor vremuri. O ripostă trebuia cumva dată, la tot ce săvîrșiseră comuniștii. Acesta e tocmai rostul eroilor, să exprime prin puterea exemplului ceea ce ceilalți n-au curajul să facă.

După un timp, văzînd că mama se înfierbîntă tot mai tare, tata sări din pat și se interpuse între noi. "Mă băiatule, mi se adresă el, noi trebuie să știm ce faci tu, pentru că sîntem părinții tăi. Poate drumul pe care ai apucat e greșit, căci la vîrsta ta poți greși cu mare ușurință."

"N-am fost la partizani cum crede mama, pentru că nici nu există partizani."

"Cred că n-ai fost la partizani, dar poate că Mogoș...", stărui tata. Dilema în care mă aflam acum era dificilă: să-i mint pe părintii mei sau să-l divulg pe Mogoș? Pe de-o parte era păcatul, așa cum am fost învățat de mic, pe de alta era în joc o chestiune de viață și de moarte. Chiar dacă eu n-aș fi continuat să mă întîlnesc cu Mogoș, nu puteam să-i dau planul în vileag, atît de stupid. Oamenii vorbesc mai întîi cu vecinii și apoi totul ajunge pe gura satului. Ori eu eram convins de un lucru: cu sau fără mine inimosul tînăr și-ar fi pus planul în aplicare.

"Nu m-am întîlnit nici cu Mogoș", am scos eu un țipăt desnădăjduit. Tata se apropie de mine din ce în ce mai îndîrjit: "Mă băiete, îmi spui mie, tatăl tău, ce s-a întîmplat, sau mă obligi la lucruri necugetate?" Lucrurile luaseră o întorsătură gravă. Îl cunoșteam bine pe tata în această privință. Era mult pînă se înfuria.

"Am să vă spun!", am murmurat eu, apropiindu-mă de-a-ndărătelea de ușă. În clipa următoare, apucînd clanța, am tras-o cu violență și în timp ce tata se năpusti spre mine, eu m-am aruncat peste prag. Cînd cei doi se aflau în mijlocul curții, eu de mult depășisem colțul șurii.

Mama în culmea miniei, prinse a țipa cît o ținea gura, în noaptea aceea de pomină: "afurisitule, te-ai înhăitat cu Mogoș și partizanii."

"Taci muiere, ai înebunit?", se auzi vocea disperată a tatii. În clipa următoare, el o și prinse de subțiori și o cără în casă.

Peste curtea noastră se lăsă liniștea. Poate o oră, poate două, am rămas acolo în mijlocul grădinii, pînă m-am convins că lucrurile s-au potolit.

Ce să fac? Unde să mă duc? Aveam o singură soluție la îndemînă, să intru în șură și să-mi sap culcuș în fîn.

Deşi mă încălzisem şi hainele au început să se usuce pe mine, n-am adormit decît foarte tîrziu, sufletul îmi era răvăşit şi gîndurile nu se înnodau. Eram nedumerit, cum de ştia mama de Mogoş? Trebuia într-un fel să aflu. Nici nu începusem bine "lupta", vorba prietenului meu, şi piedicile se şi iviră cu nemiluita.

Eram acum între două lumi, absolut singur. Pînă aici nu mai răzbătea decît adierea unui vis curat, născut nu de mult, acolo departe, în cîmp, într-o noapte cum n-au mai fost. De acest vis eu mă ancorasem cu tot ce aveam mai bun şi mai frumos în mine.

Ce însemnează "a lupta?" Eu îmi închipuisem altfel totul. Lupta e posibilă doar între tabere antagoniste, între duşmani. Există oare şi acest aspect, a lupta cu tine, cu ai tăi? Iată ce descopeream acum. Întreaga mea concepţie despre luptă trebuia revizuită. Gîndul meu se întoarse din nou, ca spre un ţărm salvator, spre Mogoş. Aveam nevoie de el, altfel decît îl cunoscusem la întîlnirile noastre, mai vibrant, mai "uman."

Era el accesibil în această ipostază?

II. VISUL S-A NĂSCUT ÎN LANŢURI

Dimineaţa, după ce curtea noastră se trezi la viaţă, mama îşi reluă activitatea sa febrilă, ca în fiecare zi. O auzeam la cotețe, vorbind cu găinile, certînd porcii şi dînd drumul la vite în ciurdă.

Tata însă nu mă uitase. "Mă băiete, mi se adresă el din colţul şurii, ieşi afară şi vino în casă, nimeni nu se va atinge de tine." Deci bănuia el că nu puteam fi în altă parte, decît virit în fîn. Şi pentru că eu tăceam chitic, continuă: "Îţi dau cuvîntul meu că nu se va întîmpla nimic."

În sfîrşit, m-am hotărît să ies. Cu hainele ponosite, înfometat şi zgribulit de frig am intrat în casă. Mama, care intră şi ea, nu părea deloc potolită. "Stăpîneşte-te", i se adresă tata, căci vreau să discutăm fără scandal. Între timp intră şi sora mea. Cele două femei s-au aşezat pe laiţă lîngă mine, încadrîndu-mă. Cumnatul doar crăpă uşa şi cînd se dumiri de ce-i vorba, se retrase. Eram deci adus la judecată.

"Tu trebuie să înţelegi un lucru, mi se adresă tata, care parcă încremeni în faţa mea în picioare, nu poţi să te ascunzi la nesfîrşit de noi. Vrei să ajungi în puşcărie? Vrei să te omoare comuniştii"? În clipa aceea intră în curte un sătean, cu un cal la potcovit. Astfel că tata fu nevoit să părăsească încăperea.

"Mă băiatule! începu mama să plîngă, de-aia te-am făcut, să îmi aduci atîta năcaz? La şcoală în oraş te-ai dus fără ştirea şi învoiala noastră. Pentru cine muncim noi? Aia îi buba că te-ai dus la şcoală. Acolo ţi-ai băgat ideile astea în cap."

Mama acum plîngea în hohot: "Vrei să mă bagi în pămînt. Noi am fost oameni săraci, ne-am rupt de la gură să cumpărăm pămînt să aveţi voi. Tu niciodată nu m-ai ascultat." Scena deveni dramatică, poate mai mult decît era cazul. Mama, atîrnată de gîtul meu, rostea printre sughiţuri: "Am ţinut la tine ca la ochii din cap. Dacă tu... eu mă prăpădesc... Presimt că se întîmplă un mare năcaz..."

Situaţia era din ce în ce mai alarmantă. Din clipă în clipă mama cădea în acea stare de leşin, care mi-a tulburat atîta anii copilăriei. Nu ştiu precis ce boală avea - de inimă, de nervi? - dar oricum pentru mine această stare devenise insuportabilă. Într-o astfel de situaţie biata sora mea, Maria, îşi asumase sarcina cea mai grea. O dezbrăca de haine, o frecţiona cu oţet şi apă, îi făcea respiraţie artificială. Eu alergam degrabă să dau alarma în vecini. Cînd se prezenta la faţa locului o vecină sau două, eram salvaţi. Tata, cu foarte rare excepţii, nu lua parte la un astfel de ceremonial. Se retrăgea în fierăria lui şi bătea parcă mai îndîrjit cu ciocanul în fierul înroşit.

Orice stare conflictuală putea declanşa "leşinul" mamii. Şi de aceste stări nu prea am dus lipsă, de cînd îmi amintesc. Prea mult rîvnea mama să facă avere şi bietul tata prea îşi prelungea stările lui de reverie, cu gîndul la liniştе şi odihnă.

Cînd mama îşi reveni din leşin şi mă strîngea duioasă la piept, lelea Ma-

ria lui Ştefan, vecina noastră, o şi ispiti de dată: "Da bine, tu Veto, ce te-a apucat să strigi aşa în puterea nopţii, de partizani şi cîte şi mai cîte? De ce nu iei sama la gură şi tu, vrei să-ţi bagi băiatul în necaz?" Mama ne privea cu ochii în lacrimi, fără să ne răspundă. Îi părea rău desigur de ce făcuse. Ceva mai tîrziu veni la noi şi badea Gheorghe al lui Mihăilă, vecinul din jos, care îi făcu acelaşi reproş: "Nu-i cuminte tu, Veto, să strigi în puterea nopţii, să ştie tot satul, ce ai tu în casă! Tocmai ieşisem afară ca omul, cînd s-a pornit scandalul în curtea voastră. Dar de la mine să ştiţi, nici o vorbă", arăta el cu mîna la gură.

Aceste întîmplări nu-mi puteau prevesti nimic bun. Dar dacă vecinii noştrii erau guri sparte, ceea ce din fericire nu s-a întîmplat?

Eram trist, foarte trist. De nicăieri nici o încurajare, nici un cuvînt bun. Acum mă aflam într-o situaţie asemănătoare celei petrecute cu circa un an şi jumătate în urmă, cînd, într-o recreaţie, aflîndu-mă singur în clasă, am urcat pe catedră şi cu un briceag am scos ochii "tovarăşului" Stalin din tablou. Apoi cu un creion l-am blagoslovit cu nişte urechi de măgar, de toată frumuseţea. În ziua aceea, o oră n-a mai fost posibilă în şcoală. Toţi colegii, de cum dădeau cu ochii de bietul tablou, pufneau în ris. La ancheta care a urmat la sediul U.T.M. a fost însă chemat, mai întîi, un alt coleg, cu acelaşi nume, apoi eu, apoi el şi iar eu. Fireşte, n-am recunoscut nici unul. El pentru că nu făcuse nimic, eu pentru că nu puteam să mă divulg. Din fericire însă totul s-a oprit aici.

Dar atunci cînd eu am căutat o similitudine între cele două situaţii, m-am gîndit la cu totul altceva decît la starea pur conflictuală. Faptul că am rezistat presiunilor anchetei s-a datorat numai unchiului Miron. Aflat la ananghie, am alergat la el şi i-am cerut sfatul. Şi el l-a dat cu promptitudine: "Nu recunoşti nimic. Orice ţi-ar face!" Un gînd salvator îmi încolţi în minte: "Acum de ce nu i-aş cere sfatul?" Arestarea băiatului său, cu întregul său alai de durere pe care l-a declanşat, ne-a apropiat atît de mult. Orice ar fi: el nu mă va divulga. Sufletul mi se umplu de speranţă nouă. Cînd s-a înserat de-a binelea, am intrat în curtea unchiului. Era în grajd, tocmai adăpa vitele: "Am venit cu un mare necaz la dumneata unchiule", i-am zis eu privind bănuitor în jur. "E secret deci? - rise unchiul. Atunci să rămînem în grajd, că de animale pot să bag mîna în foc, că nu ne spun nimănui." Rezemaţi amîndoi de iesle, am început să-i povestesc cu sufletul la gură tot ce mi s-a întîmplat.

Cîtva timp, unchiul mă privi în tăcere, apoi exclamă: "Smintită femeie şi mumă-ta asta!" După un răgaz, parcă de gîndire, continuă mai liniştit: "Mă nepoate, situaţia e destul de gravă. Întîi, nu-i exclus ca cineva, care a auzit-o pe mumă-ta, să vă pîrască. Asta ar însemna că pe tine te arestează. Dar să zicem că nu se întîmplă. Întrebarea care se pune, însă, e ce vei face tu de acum încolo? Vei sta cuminte sau te vei întîlni mai departe cu Mogoş?"

Tu te afli între părinţii tăi şi el. Pe cine vei alege e greu de spus. Ce sfat aş putea eu să-ţi dau, acum, cînd altfel înţeleg lucrurile şi decît tine şi decît părinţii tăi? Tu nu poţi să ştii ce-i iubirea de părinţi. Doar cînd vei avea un copil o să înţelegi. Uite de ce nu-i pot condamna pe ai tăi.

Pe de altă parte, tu eşti pentru mine ca propriul meu copil. Cum aş putea eu să mă impac cu gîndul că într-o zi vei fi arestat? Pentru că să ştii un lucru, voi dacă aţi apucat pe drumul ăsta, hodină n-o să mai aveţi. Mă pun însă în situaţia ta. Nu văd cum te-ai putea despărţi de Mogoş. Pe el îl cunosc foarte bine. A fost coleg cu Victor al meu din primele clase de liceu. Ăsta e un om şi jumătate. De mic a avut el nişte idei vîrîte în cap, pe care nimeni ni i le-a putut scoate. E hotărît şi sînt convins că va merge pînă la sfîrşit pe drumul pe care a apucat. Şi cînd mă gîndesc că, deşi foarte tînăr, are atîta dreptate. Ţine minte ce-ţi spun: *Mogoş are dreptate în ceea ce face.*

Să admitem că tu e foarte necesar să te desparţi de el. Cum te vor convinge părinţii să faci acest lucru? Prin bătaie nu se poate. Dacă ai fi denunţat, să zici că ai scăpa cu cîţiva ani de puşcărie. Dar el, Mogoş, ar fi distrus şi întreaga acţiune dată peste cap. Cine şi-ar asuma această răspundere? Vezi, nepoate, cît de greu e să-ţi dau un sfat? Noi toţi sîntem împotriva comuniştilor, ceea ce vrea să zică că sîntem de partea lui Mogoş. Dacă tu nu te întîlneai cu el, era altceva. Ce să mai zic? Poate ăsta e destinul tău. La un singur lucru trebuie să te gîndeşt foarte serios, că ai început să te joci cu moartea. Şi mă gîndesc, eşti tu pregătit pentru asta?"

Am ieşit în curte. Luna plină suiţă în vîrful frăgarului îşi revărsa de acolo întreaga lumină peste chipul unchiului Miron. De mic mă pomenisem cu el în preajma mea şi, deşi timpul trecuse, mie mi se părea neschimbat. Avea statura potrivită, bine legat, lejer la mişcări, faţa rotundă, cu pomeţii obrajilor ieşiţi şi roşcovani, cu sprîncene stufoase, care se arcuiau peste doi ochi mereu cu albul injectat de sînge, cu o frunte care se prelungea cu chelia pînă în vîrful capului. Urechile, cu lobii laţi, aveau gura canalelor plină cu păr. Era un om inteligent care ştia să facă haz de necaz. A făcut de toate pentru a-şi creşte cei 6 copii, dar meseria care l-a pasionat mai mult a fost creşterea cailor.

Fond de om credincios şi setos de adevăr, în decursul vieţii sale a schimbat mai multe culte, deşi se născuse greco-catolic. În tinereţe fusese tare gelos pe mătuşa - sora tatălui meu - care era mult mai tînără decît el şi pe deasupra şi frumoasă. Cu timpul toate pasiunile i s-au potolit făcînd loc unui caracter integru şi dîrz. Încercările din ultima parte a vieţii i-au sporit înţelepciunea, încărcîndu-i sufletul cu o resemnare demnă de un adevărat stoic. Îi plăcea să citească tot mai des din Biblie şi să se roage, fapt ce nu-l împiedeca însă să fie revoltat împotriva nedreptăţilor, "lucrurilor slabe", cum zicea el.

În seara aceea plecasem de la unchiu cu sufletul cît de cît ostoit, în ciuda faptului că discuţia aceasta cu el n-a avut darul să mă înarmeze cu cîteva puncte de reper precise. N-a ştiut sau n-a vrut interlocutorul meu să mi le dea? Acasă, lucrurile, oarecum, se aplanaseră, dar ghimpele înfipt în căminul nostru se simţea încă.

elev la liceu, cînd s-au întîmplat toate acestea, dar am înțeles foarte bine suferința părinților mei. Nu știam ce să fac să le aduc o alinare. Nu știu prin ce întîmplare mi-au căzut în mînă scrierile lui Hașdeu despre spiritism. Astfel am ajuns să fac și eu spiritism, încercînd astfel să comunic cu spiritul sorei mele.

Împreună cu mama mea am făcut nenumărate ședințe de spiritism, întrucît aceasta se simțea foarte bine, ori de cîte ori stabilea o legătură cu cea de dincolo. Odată am întrebat-o pe sora mea: «Cum e acolo la voi?», la care ea ne-a răspuns cu o punere la punct: «La Dumnezeu nu există trădare». Mai tîrziu am chemat spiritul lui Eminescu și m-a surprins faptul că întotdeauna răspundea prompt. Odată, cînd lua parte la ședință și prietenul meu Mazilu, l-am întrebat pe poet ce dorință are să ne comunice. Și el a răspuns: «Mi-e dor de copii». Acest răspuns m-a pus pe gînduri. Spiritul lui Eminescu iradia puritate. De atunci mi l-am ales pe el ca patron al vieții mele.

Cam aceasta era situația familiei mele cînd eu am fost arestat. Îți închipui ce lovitură a fost pentru ei asta. Încă cu mult înainte mă bănuiau ei cu ceva, dar nu erau siguri. În materie de «politică», însă avea și tata antecedentele lui. Toată viața a fost un liberal convins, spre deosebire de majoritatea oamenilor din partea locului care erau ori cu Iuliu Maniu, ori cu Horia Sima.

Îmi aduc aminte de una din campaniile de alegeri, la care a luat și tata parte. Eram mic pe atunci dar parcă îl văd și acum, călare pe un cal lipițan în fruntea unei cete de liberali ieșind în întîmpinarea cetei țărăniștilor. Altfel era om destul de cumpătat în gîndire, dar pentru chestiuni politice se aprindea repede, devenind violent. Asta vroiam să-ți spun, el, care la un moment dat își făcuse din politică un scop, cînd a aflat că eu, acolo, la școală în Făgăraș, m-am apucat de «politică», a sărit la mine să mă sfărîme. «Tu nu știi ce-i politică, mi-a zis el. Mai ales acum e lucrul cel mai periculos. Comuniștii or să te distrugă. Dar să știi, am să te distrug eu mai înainte». Cînd se înfuria devenea cumplit. Am negat, firește, c-aș face parte din vreo organizație anticomunistă și pînă la urmă s-a lăsat înduplecat, mai ales că știa totul doar din zvonuri. Imprudența mea a fost că odată mi-am dat pe față sentimentele mele anticomuniste. Tata, om inteligent, a dedus rapid firul evoluției mele ulterioare, dar ce mai putea face?

Cît timp am stat în închisoare, un an și trei luni, am primit foarte rar pachet de acasă. La mijloc să fi fost ideile preconcepute ale tatii despre «politica» mea, sau simpla lor neglijență? Nu știu. Dar oricum, din acest punct de vedere, acolo la închisoare m-am descurcat destul de bine. Tot ce se primea de acasă împărțeam frățește. Din acest punct de vedere n-am întîlnit o societate mai perfectă decît pușcăria".

"Tare aș vrea să cunosc amănunte despre viața voastră de acolo, am zis eu cu o curiozitate sporită. Eu întotdeauna am fost sedus de viața voastră eroică. Bănuiesc că acolo în închisoare ai luat această hotărîre, de a începe din nou «lupta» de îndată ce te afli afară?!"

"Nu știu cu ce să încep, zise Mogoș, dar să știi, de oriunde ai începe, subiectul e inepuizabil. Ce trăiești și vezi cînd ești acolo în închisoare, niciodată nu poți exprima. Și apoi oricît de priceput aș fi eu în relaterea faptelor, în bună măsură depinde de sensibilitatea ta la cît vei avea acces din ceea ce îți povestesc. Acolo, în închisoare, am auzit foarte des vorbindu-se de «reeducarea» noastră, spre a fi redați noii societăți. Care societate «nouă» o vedem și care reeducare nu era altceva decît o perpetuuă *dresură*. Bătaia barbară, înfometarea, frigul, timorarea, promiscuitatea vieții și toate celelalte, nu erau altceva decît instrumentele de care se foloseau comuniștii pentru a ne face apți în vederea redării noastre societății. De unde se vede că în ochii lor, omul contează doar cu funcțiile animalice. După arestare, în primăvara lui 1948, un timp am fost ținut pentru anchete, aici la Făgăraș. Condițiile de cazare din beciul securității au fost inumane. La Brașov am fost "depozitați" la penitenciarul de jos, sub Tîmpa, vis à vis de marea piață (azi magazinul "Brașovul"). Se zice că mai înainte acest penitenciar a fost un cămin. O dată cu marile avalanșe de arestări, vechile pușcării din țară au devenit neîncăpătoare. Astfel s-a transformat în pușcărie ce s-a putut, peste tot. Oricum, noi am găsit această clădire foarte bine adaptată noii sale funcții. Mai tot timpul am stat închis la parter, în ultima celulă pe stînga, orientat dinspre ușa de la intrare. Celula se mai numea și "la comun" pentru că era mai mare decît celelalte. Mîncarea era mizerabilă, dar aveam mare noroc cu pachetul de acasă, cînd se primea și cît se primea. La aer eram scoși rar, stînd mai tot timpul peste 40 de oameni claie peste grămadă într-o cămăruță cu două rînduri de priciuri suprapuse. N-aveam aer, n-aveam lumină.

Deși mai toți de acolo eram tineri și sănătoși, făceam crize repetate de diaree, datorită ciorbei noastre de gogonele «cea de toate zilele». Țin minte că la Crăciun diareea a făcut ravagii printre noi. Toată noaptea ajunului am petrecut-o la coadă, la unica tinetă de murdărie pe care o aveam în cameră. Foarte repede, aceasta s-a umplut de urină și excremente și a început să curgă peste margini. Astfel, cîte doi pe rînd, eram nevoiți să împingem murdăria cu mătura și fărașul pe sub prici, să deschidem culuar la tinetă. Cei trecuți pe la această corvoadă intrau apoi în ceata colindătorilor.

Printre noi, aici în celulă, existau și cîțiva oameni mai în vîrstă, majoritatea intelectuali. Ni-mi pare rău că i-am cunoscut, de la aceștia am învățat multe. Dacă eu și Nicu Mazilu nu ne întîlneam în celula aceea cu *un domn*, de profesie, dacă nu mă înșel, avocat, poate sensul întregii mele vieți ar fi fost altul. Ne-am împrietenit destul de repede și tot atît de repede am ajuns să discutăm lucruri considerate de mine extrem de importante și urgente.

Mentorul nostru - căci aceasta a fost domnul acela - era un om foarte instruit și, pe deasupra, cu o mare dragoste de neam și țară. Viziunea lui asupra situației actuale a țării era una dintre cele mai sumbre, dar după cît aveam să-mi dau seama, foarte reală. El vedea în comunism o «plagă apocaliptică» de proporții, distrugătoare de tot ce e valoros în societate și om. Sensul

său e anti-firea, întrucît prin însăşi structura sa tinde la distrugerea a tot ce-i firesc. Îl considera o plagă pentru că acolo unde s-a cuibărit nu mai poţi scăpa de el. Deci între *«fire»* şi comunism există un veşnic război deschis. În aceste condiţii soluţia preconizată de mentorul nostru e uşor de ghicit: cea radicală.

Comunismul, zicea el, *se extirpă.* În sprijunul acestei concepţii venea cu fapte reale, petrecute în istoria contemporană a omenirii. Neamul nostru, zicea el, nu are experienţa comunismului. Asta pentru că sîntem abia la început, cînd la ordinea zilei e beţia sloganurilor şi nu avem răgaz să ne dumerim unde vrea să ajungă. Cînd ne vom dumeri, va fi poate prea tîrziu. Putem însă învăţa din experienţa altor popoare. Ţările comunizate au dat faliment pe toate planurile.

Te vei întreba totuşi dacă undeva în adîncul fiinţei lor, doctrinarii comunişti nu au crezut şi nu cred că biruinţa finală a «revoluţiei lor» ar aduce mult trîmbiţata «fericire». Asta ar presupune totuşi un dram de cinste sufletească. Dar acum experienţa a fost făcută şi buna intenţie dovedită. Cinstea e incompatibilă cu o astfel de noţiune, întrucît simburele motrice al doctrinei pleacă de la un neadevăr. Dacă pătrundem în economia însăşi a existenţei, vedem că lucrurile sînt delimitate precis: bine-rău, adevăr-minciună, frumos-urît. Alte alternative în istoria noastră umană nu există. Ei au ales partea negativă a lucrurilor. Te vei întreba iar, de ce, dacă lumea sesizează acest sens rău al lucrurilor, se lasă sedusă de minciuna lor. *Pentru că omul pe acest pămînt se naşte disponibil la rău.* Tot ce închide acest rău, lenea, despotismul, beţia puterii prinde foarte repede, pentru că acestea au afectat intrinsec natura noastră umană de la început. Nimeni nu-i nevoie să te înveţe să fi tiran, e ceva ce ştii de la tine. Dar, vei zice, pe acest pămînt mai sînt şi sfinţi, eroi, creatori de frumos. Da, pentru că omul are şi revelaţia a ceea ce-l înalţă şi desăvîrşeşte, dar aceasta se cucereşte doar prin luptă, pe cînd ceea ce mortifică se obţine cu multă uşurinţă, întrucît biologicul e înclinat spre lene.

Acestea sînt, după mine, cele două mari vicii ale fiinţei noastre, *lenea şi frica.* Aceasta din urmă, *frica,* e poate triumful prin excelenţă al biologicului din noi. Numai cine crede în realitatea spiritului, în lucrarea lui ca sens şi salvare a omului din telurie, în nemurirea sufletului, acela nu are de ce se teme. Cînd zici însă «frica de Dumnezeu e începutul înţelepciunii» afirmi tocmai opusul fricii ca viciu uman. Frica de Dumnezeu te stimulează în sens creator, umplîndu-te de curajul care te face apt de lucrările spiritului.

Comunismul, dimpotrivă, stimulează în fiinţa noastră frică viciul, frica telurică, ce ucide spiritul. Astfel, mentorul meu punea mai presus de orice virtute, *curajul.* Nu poţi fi liber pentru că nu ai curajul să fii. Fără curaj nu poţi spune adevărul, nu poţi iubi ceea ce-i frumos şi adevărat, nu poţi săvîrşi binele.

Pentru el, acesta era momentul crucial cînd se decide soarta neamului nostru, ca şi a fiecăruia dintre noi în parte. Privind cu curaj lucrurile în faţă,

zicea el, nu avem de ales. Vom ieşi de aici, fiecare la vremea cuvenită şi acolo unde vom ajunge va trebui să începem *lupta.* Numai Dumnezeu să ne dea curaj pe *măsura răului* care ne pindeşte. Apoi, săptămîni de-a rîndul mentorul nostru ne-a dat sfaturi practice, cum şi ce să facem. Crearea grupurilor de rezistenţă anticomunistă, care să împînzească ţara, era singura soluţie preconizată de el în acest moment al istoriei noastre. *Mărturia istorică* e ceea ce conta pentru el. Numai prin această mărturie va dăinui spiritul neamului nostru. Căci în ciuda răului care ne copleşeşte, ceea ce are un triumf real în istorie e numai *Binele.*

Vezi tu, aşadar, îmi zise Mogoş, de unde a pornit acest gînd al meu, de a întemeia un grup de rezistenţă anticomunistă. *Visul acesta,* cred cel mai cutezător din cîte am avut, s-a născut acolo la închisoare, la fruntariile întunericului şi morţii. Acolo, în celula aceea, unde am adunat în noaptea de Crăciun excrementele cu pumnii de pe jos, eu şi Nicu Mazilu ne-am legat pentru totdeauna de a da fiinţă acestui *vis.* Deseori acel suflet ales, care e Nicu, cădea în mrejele nostalgiei şi compunea încă o poezie, sau cîntec, ca acesta pe care ţi-l voi cînta acum". Şi Mogoş începu să cînte încet cu tremurul inconfundabil al vocii sale:

Plînsul tău adînc, o noapte
Cu-al măicuţii-ngenuncheat,
La icoană triste şoapte
Vîntul blînd mi-a lăsat.

Cruce neagră de zăbrele
Cîte vieţi a răstignit
În prigoane mari şi grele,
Fierul tău ruginit.

Cîte amintiri senine
Ca un zîmbet de copil
Nu şi-au frînt zborul de tine
În nopţi mari, de april.

Cîte flori de tei, de lună
Ori de picuri reci de ploi
Nu am împletit cunună
Amîndoi, amîndoi.

Iarna fulgi, colinde dalbe
Rîs hoinar de clopoţei
Împleteau în fine salbe
Numai ei, numai ei!

Lacrimile-atitor mame
Răni tot mai adînci, mai mari
Cad prinosuri la icoane
Celor duşi, solitari.

"Dar atunci, continuă el, îl zgîlţîiam zdravăn de umăr: «E frumos şi ăsta, dar, Nicule, nu te pierde cu firea, tu trebuie să devii partizan în munţii Făgăraşului». Şi el, zîmbind, se întorcea pocăit spre mine: «Visul nostru Ionică e cel mai sfînt lucru pe pămînt»".

III. FOCUL CARE NU SE MAI STINGE

Se înserase şi noi ne aflam încă acolo în fundul grădinii, sub măr. "Trebuie să pleci, zise Mogoş. Ceea ce vroiam să spun e că în situaţia creată ai nevoie de un răgaz de timp, de reflecţie. Trebuie însă să te gîndeşti cu toată seriozitatea că pasul pe care îl faci acum va fi decisiv pentru tine. În ceea ce mă priveşte, socotelile sînt încheiate. Cu tine însă e altceva. Dacă ai înţeles însă că drumul acesta propus de mine e drumul sacrificiului total, ai înţeles totul. *Dai tot fără a primi nimic în schimb.*

Peste tot te vor întîmpina numai neplăceri şi piedici, de aceea nu te silesc să faci ceva peste puterile tale. Dacă în răstimpul tău de gîndire, timp în care nu ne vom întîlni, vei fi cutreerat şi tulburat de îndoieli şi ezitări, atunci e mai bine să renunţi. În acest caz, o singură obligaţie mai ai faţă de mine, să nu mă trădezi."

Cînd am ajuns acasă, ai mei erau la cină. Era încă devreme şi cum, probabil, mama şi-l închipuia pe Mogoş un fel de duh al nopţii, scandalul de care mă temeam nu s-a produs.

Zilele treceau însă una după alta şi speranţa mea că timpul va aduce liniştea, se spulbera tot mai mult. Vizita făcută la Mogoş n-a avut menirea decît să mă tulbure şi mai mult.

Încotro aş putea afla linişte? Cei doi oameni de mare încredere, unchiul Miron şi Mogoş, nici pe departe nu-mi dăduseră soluţia ieşirii din criză. Eu aveam nevoie de un sfat precis, de jaloane calculate milimetric şi nu de puncte de reper orientative şi posibilităţi de interpretare. Or, acestea nimeni nu-şi asuma răspunderea să mi le dea.

Atunci am înţeles că în rosturile esenţiale ale vieţii tale, în momentele cruciale ale propriului tău destin, nimeni nu poate şi nu trebuie să decidă în locul tău.

Desigur, sînt oameni şi, ceea ce-i mai trist, ideologi care nu numai că îţi dau sfaturi, dar îţi impun să faci după propria lor dorinţă, dar asta nu înseamnă că ceea ce faci e în sensul propriei tale confirmări. Omul care te respectă ca partener liber, prietenul adevărat niciodată nu-ţi va impune nimic, sfaturile lui întotdeauna vor fi sincere şi vor avea darul să te îndemne la reflecţie.

Trebuia deci să mă decid, odată pentru totdeauna. "Ce-ar fi să discut cu tata?" mă ispiti un gînd. Ştiam că are un suflet mare, că a întîmpinat multe în viaţă, dar pe de altă parte era dragostea paternă, peste care îi va fi foarte greu să treacă, dacă nu imposibil.

Cînd eram mic adesea îl auzeam exclamînd: "Mă piciule, eu nu te-aş da pentru toată lumea asta". Dragostea părintească, într-un fel firească, într-un fel egoistă, te lipseşte de acea perspectivă cuprinzătoare a evenimentelor, în care e implicat propriul copil. "E nevoie să se facă asta, zic ei, dar să o facă alţii nu copilul meu". Deci nu voi discuta cu tata.

Nănașul meu, badea Samoilă, cum i se zicea în sat, era un om trecut de 70 de ani, dar încă falnic, cu privirea ageră și sufletul plin de poezie. Pe el și pipa lui cu coadă lungă de un cot, i-am îndrăgit încă de mic. Venea la noi aproape zilnic, nu numai pentru că era vecin și prieten cu tata, dar după cîte aveam să înțeleg mai tîrziu, și pentru că mă îndrăgise pe mine. Planul pe care și-l făcuse în legătură cu mine se născuse în mintea lui de cînd m-a auzit cîntînd prima oară. Zicea că am "viers" frumos și că e păcat să-l las să se treacă degeaba. Astfel a început să mă învețe toate cîntecele bătrînești pe care le știa și, slavă Domnului! că avea sufletul ca un album bogat, plin cu astfel de cîntece. Povestea aceasta l-a costat serile lungi ale cîtorva ierni, cînd mama și alte femei torceau liniștite în tindă.

Aveam acum cîteva caiete încărcate cu amintirile lui de o viață. Lucru pentru care credeam că e mulțumit. Dar m-am înșelat. Într-o seară mă pomenesc cu el gătit de Biserică. Venise să mă invite la vecernie să iau loc lîngă el în strană. "Eu eram mai mic decît tine cînd am început să cînt la Biserică, îmi zise el. Cine știe cît mai trăiesc și vreau să-mi las un urmaș." Am intrat în strana cantorilor nu întrutotul neavizat, întrucît mai făcusem împreună exerciții de răspunsuri la Slujbă. "Te-am adus acum pentru că e lume puțină și te cunosc eu, ești rușinos". Am cîntat mai tot timpul după nănașul, pentru a nu atrage atenția asupra mea, a celor cîțiva bătrîni aflați în Biserică.

Vecernia se sfîrșise și nu mai rămăsesem în biserică decît noi trei, preotul, nănașul și eu. Copleșit de acel spațiu dimprejur, deodată mă străfulgeră un gînd: "Ce-ar fi, mi-am zis, să rămîn singur aici și să mă rog." Rugăciunea mi se părea acum singura alternativă la impasul sufletesc în care intrasem. De mici, noi copiii am fost crescuți în frica lui Dumnezeu și mai ales cu credința că ceea ce îi ceri cu tărie El îți împlinește.

Cînd cei doi au părăsit Biserica, eu le-am spus deschis că intenționez să mai rămîn de unul singur, să mă rog. Nănașul mă privi nedumerit, dar nu insistă. Acum nu mai era nimeni împrejur, decît icoane și mister. Am căzut în genunchi în fața icoanei lui Isus cel încoronat cu spini, deasupra căreia ardea o candelă roșie. "Doamne, cercetează-mi sufletul și vezi că intenția mi-e curată. Nu-ți cer nici bogăție, nici faimă deșartă, ci pune-mi în minte o lumină să pot alege drumul care duce spre propria mea împlinire. Știu că la Tine totul este cu cu putință, de aceea, te rog, dă-mi și mie bucuria acestei minuni."

Rămas așa cu ochii închiși înlăuntrul meu, raza candelei se făcea tot mai mare și mai vie. Mă rugasem adesea împreună cu unchiul Miron, dar acum parcă totul era altfel. Atîta ardoare și stăruință în rugăciune n-am avut niciodată. Cît timp voi fi întîrziat acolo pe lespede nu știu. Poate atunci cînd am comunicat cu Cel mai presus de fire (și în orice rugăciune adevărată se întîmplă așa) ieșisem din timp. Și mă întreb, oare există pe lume vreun lucru mai miraculos decît această comunicare? Tot ce faci să faci cu cel mai curat gînd, tot ce ai să dărui și atunci vei avea parte de bucurii curate. Atunci nu

vei greși niciodată. O bucurie nouă îmi învălui sufletul. Să fi fost acesta răspunsul așteptat la cererea mea?

Începuse din nou școala. Toamna aceea, în ciuda atîtor întîmplări care au avut darul să mă tulbure, am muncit din greu pentru a trece cele două examene - la limba franceză și științele naturale - în scopul revenirii mele la liceul teoretic "Radu Negru". Convins de o rudă de aproape, după examenul de capacitate, trec și eu, ca mulți "naivi", la școala industrială de chimie, înființată ad hoc în orașul nostru, pe linia noilor reforme de "popularizare" a învățămîntului. Deruta însă a fost de scurtă durată. În curînd am înțeles că nici structura mea sufletească, nici aspirațiile mele nu au nici în clin nici în mînecă cu profilul acestor școli. Pentru a reveni în cadrul liceului teoretic aveam nevoie de două lucruri: a. un certificat medical din care să reiasă o constituție fizică inadaptabilă lucrărilor de laborator și b. să trec cele două examene de diferență la materiile amintite. Certificatul l-am obținut rapid prin bunăvoința medicului școlar de atunci, domnul Octavian Negrea. Apoi acesta a intrat în circuit pe la minister și s-a întors gata cu parafa și semnătura de aprobare. Cu examenul a mers însă ceva mai greu. Nu zic, la limba franceză, domnișoara profesoară Dragoș a fost mulțumită, dar la naturale, profesorul Vizitiu, cam înăcrit de o suferință fizică, deși m-a trecut pînă la urmă, mi-a dat mult de furcă. Odată trecut acest handicap, am revenit în clasa a IX-a la liceul teoretic, într-o ambianță parcă din capul locului creată să-mi fie ostilă.

Deși se introduse "democrația" adînc în școli, eu nu am apucat încă clasele mixte. Dar dacă de acest aspect al "democrației" comuniste nu am beneficiat, am avut parte cu vîrf și îndesat de alte binefaceri ale acesteia. Să nu uităm, era plină epocă stalinistă și deci "democrația" de tip nou se lăfăia în școli. Astfel, în această "democrație", urcată la capul elevilor, nu mai știai care-i profesor și care-i elev. Stăpînii absoluți pe situație erau însă cei cu munci de răspundere în U.T.M. Aceștia, deși încă necopți la cap, sau poate tocmai de aceea, au mirosit repede încotro bate vîntul și și-au reașezat pe dată aspirațiile și preferințele.

Acum criteriile de valorificare a cunoștințelor și talentelor se răsturnaseră complet. Cine erau cei mai buni la învățătură? Firește, ați ghicit, membrii comitetului U.T.M. Cine se achita cel mai bine de obligațiile școlare și patriotice? Membrii comitetului U.T.M. Clasa din care făceam parte era blagoslovită și ea cu cîțiva *ași în materie.*

Primul și cel mai grozav dintre ei era un oarecare Chirovici Radu. Familia sa nu poposise de mult în orașul nostru, nu știu de pe unde, după cum nu știu nici dacă era român "neaoș" cum se lăuda că este. Asta, desigur, n-avea nici o importanță, dar a devenit "cu importanță" după ce omul făcuse atîta caz de ea. Mai avea ün frate mai mic și o soră. Deși nici unul dintre ei nu era lipsit de oarecare inteligență, cel mai bine dintre ei se spune că învăța acesta, colegul meu. Îl vedeam mereu trecînd printre elevi preocupat și grav, cu

diferite hîrtii în mînă, evident "sarcini" pe linie U.T.M., sau scandînd lozinci la diferite ocazii "festive", pînă i se umflau vinele de la gît. Şi, slavă domnului, de astfel de ocazii festive nu duceam lipsă. El era cel care dădea tonul, el conducea corul lozincilor. Parcă îl aud şi acum: "Stalin şi poporul rus, libertate ne-au adus!"

Mai tîrziu, după 1964, cînd am ieşit din închisoare, am aflat despre el că, deşi "tehnician", a ajuns scriitor şi redactor la diferite reviste.Dintr-o carte a lui, dacă nu mă înşel "Unu din 4 miliarde", am luat cunoştinţă cu cîtă "nostalgie" vorbeşte de vremurile "fericite" de la liceul "Radu Negru". După ce trece în revistă toate realizările colegilor săi -evident, în afară de o realizare, a mea - ajunge în sfîrşit la cel mai mare "realizat" dintre realizaţi: P.V., erou al muncii socialiste. Un singur lucru n-a apucat însă scriitorul nostru să spună şi anume că acest "erou" a murit beat turtă călcat de un tren, în faţa căruia ieşise.

O altă vedetă a clasei noastre era un băiat voinic şi bine legat, rotofei şi roşu în obraz, pe nume Hawass Adrian. Evreu de origine, familia sa era stabilită în oraşul nostru de multă vreme. Tatăl său, comerciant renumit, ajunse pe urma prăvăliei sale om cu stare. Băiatul însă, pentru un moment, s-a făcut că nu ştie şi a întors spatele originii burgheze a tatălui, deghizîndu-se în agitator proletar. Întotdeauna cînd eram convocaţi la vreo şedinţă, el îşi făcea apariţia îmbrîncind şi împingînd elevii spre sala decorată în roşu. Adesea stătea la post de pîndar, pe la spărturile gardurilor, unde pescuia fugarii de la "înalta datorie politică". Şi pentru că era atît de dotat de la natură cu forţă fizică, nu se sfia să şi-o valorifice la momentul oportun.

Pe Faina Octavian, "renumitul" recitator al "Moscovei roşii, Moscovei aurii" şi al altor poezele de slavă, care dintre elevii liceului de atunci nu-l cunoştea? Era înalt, cu chică, mereu zîmbăreţ şi bine dispus, părînd foarte mulţumit de ceea ce face, atunci cînd recita o poezie sau ţinea o cuvîntare, sarcină U.T.M. Unii pretindeau că acest "Tavi", cum îl alintau părinţii şi prietenii - şi atunci şi mai tîrziu ar fi avut acest comportament oportunist din teamă. Se zicea că ar fi rudă apropiată cu faimoasa luptătoare anticomunistă şi partizană din munţii Sibiului, Elena Faina. Şi de, omul de frică ce nu face?

Şi ca un leit motiv, pe aceştia şi pe mulţi alţii ca ei, îi vedeam mereu în fruntea coloanelor de elevi, la manifestaţii, defilări, "munci voluntare" şi tot felul de acţiuni inutile şi fără noimă. Ei erau propagandiştii, ei erau agitatorii şi tot ei pîritorii. Nu mai vorbesc de un Zamfir sau un Delaport, şefii organizaţiei U.T.M. pe liceu, pentru care nu exista prăjină să le ajungă la nas.

Toată cîrdăşia asta de tineri care au prins gustul chiulului şi al bravurii gratuite roia în toate părţile liceului şi avea uşile deschise oriunde, oricînd aveau chef, plecau de la orice oră, pretextînd că au o "sarcină" urgentă pe line de organizaţie şi profesorul, zîmbind supus, îi dădea unu, doi, şi fără să crîcnească bay pass. Pentru mine era totuşi de neînţeles cum profesorii, altfel autoritari şi capabili, au devenit atît de maleabili şi resemnaţi dintr-o da-

tă. De pildă, cum a fost posibil că un profesor de talia lui Săbăduş Dionisie să-şi abandoneze atît de repede principiile şi să se lase dus de nas? Unii vedeau cauza acestei metamorfoze în faptul că profesorul fusese cîndva simpatizant legionar, ceea ce însă, dacă este real, nu l-a scutit ceva mai tîrziu de arestare.

Evident, ceea ce se petrecea atunci în şcoală avea o strînsă legătură cu tot ce se întîmpla în societatea noastră. Pe stradă, oriunde şi oricînd, răsunau urale şi lozinci recitate la difuzoare, iar manifestaţiile nu mai conteneau. Reforme peste reforme planau pe capul oamenilor. Dubele erau într-un continuu dute-vino şi pentru a nu se auzi vaietul celor ridicaţi şi duşi, mulţimi de oameni erau scoşi pe străzi şi puşi să ţipe şi să aclame. Senzaţia era de sfîrşit de lume, deşi aparent totul părea făcut fără sens şi noimă. Dar repet, asta numai aparent, pentru că în fond comuniştii ştiau foarte bine ce vor prin acest freamăt derutant, prin impulsionarea acestor mase haotice, încă prea nepăsătoare de propria soartă.

Cine putea zice atunci împreună cu Kippling: "Şi dacă vei reuşi să-ţi păstrezi capul, atunci cînd toţi din jur şi l-au pierdut, vei fi un om, fiul meu", făcea desigur lucrul cel mai înţelept. Eu nu aveam încă această înţelepciune, dar sufletul meu aparţinea de mult altui dor, şi alt vis îmi cutreera fiinţa. În primul rînd îmi repugna noua doctrină pentru că ne jignise credinţa străbună.

N-am putut pricepe niciodată de ce atîţia oameni au uitat atît de repede de Dumnezeu şi de atîtea lucruri sfinte, pe care voivozii şi înaintaşii noştri le-au lăsat moştenire. Pentru mine, în această privinţă, lucrurile erau foarte bine conturate încă de atunci. Omul integru crede în Dumnezeu şi merge la Sfînta Biserică, pe cînd omul fără credinţă e o vită. De atunci am înţeles că sîmburele motrice al comunismului e ura faţă de Dumnezeu şi că un ateu e un comunist în potenţă. E foarte adevărat, am fost crescut de părinţi în frica şi respectul de Dumnezeu, dar nu numai acest lucru a jucat un rol hotărîtor în evoluţia mea de mai tîrziu. Tot atît de important a fost faptul că am moştenit o structură sufletească înclinată spre meditaţie şi melancolie.

Criza căutării unui ideal a început încă de pe la vîrsta de 14 ani. E drept, anumite gînduri şi sentimente încercăsem să le exprim în versuri încă de pe la 12 ani, dar acum totul se amplificase în mine, totul tindea spre o acutizare, spre o ieşire. Simţeam o sete profundă de ceva în care să cred şi care să-mi stimuleze fiinţa spre jertfă. Astfel am ajuns să colind casele de rugăciuni ale diferitelor secte, căutînd peste tot "adevărul". "Care-i credinţa cea adevărată?", întrebam. Şi fiecare îmi răspundea că cea pe care o practică el.

Cînd părinţii mei au aflat de micile mele "aventuri" au căutat să mi le curme. "Ne faci de ruşine, îmi ziseră ei. Rămîi la credinţa în care te-ai născut, că-i mai bine."

Desigur şi discuţiile cu vărul meu au jucat un rol în orientarea mea, dar sînt convins că o structură sufletească identică cu a mea, independent de alte influenţe, mai devreme sau mai tîrziu tot aici ar fi ajuns.

Pe atunci eu căutam *adevărul* fără a şti măcar să-l definesc. Dar oare ştie cineva să-l definească? Nu despre definiţia sa "filozofică", nu despre o noţiune semantică e vorba. De aşa ceva nu ducem lipsă.

Eu aveam nevoie pur şi simplu de *adevăr.* Ceea ce eu concepusem, pe măsura setei şi aspiraţiilor mele lăuntrice. Şi, bizar, nici nu ştiam atunci cît de aproape eram de el.

O singură *Fiinţă* care a locuit aici printre oameni a fost capabilă să spună: *Eu sînt adevărul.* Noi, oamenii muritori, nu putem spune aşa ceva, dar setea noastră cea mai profundă e făcută pe dimensiunea acestui *adevăr.* Iată de ce sloganul comunist nu s-a putut lipi niciodată de mine. *Unde există problematică interioară, sete de adevăr, n-are ce căuta comunismul.* Oricît ar uza el de sloganul "fericirii" pînă la saturaţie, noţiunea aceasta nu are nimic de a face cu o viziune materialistă asupra existenţei. Poţi, oare, fi fericit numai pentru că ai burta plină? Putem spune de boul sătul că e fericit? Aşadar, noţiunea de fericire e incompatibilă cu satisfacţia biologică, această fericire bazîndu-se în primul rînd pe un proces de conştiinţă, pe împlinirea unui deziderat moral.

Toţi tiranii vorbesc predilect despre fericire şi le place să strîngă copii la piept:

Asta înseamnă oare că au atins ei măcar cu degetul cel mic această stare, sau că sînt puri la suflet precum pruncii?

Deşi, ca fiu de ţăran, nu aveam o instruire deosebită şi deci nu aveam deloc clare aceste noţiuni, eram totuşi în mod spontan, intuitiv, împotriva a tot ce corupe şi degradează interior.

De aceea, tot ce vedeam acolo la şcoală, pe străzile oraşului, fie manifestanţii zgomotoşi, fie ceremonii şi festivităţi solemne, mi se păreau toate nişte interpretări ale unei piese groteşti, pe care nişte măscărici plătiţi o jucau să acopere cu maimuţărelile lor o realitate crudă şi dureroasă. Astfel treceam prin lumea aceea detaşat de tot, cu sufletul rămas undeva pe coclaurile copilăriei. Acolo unde zecile şi sutele de ţărani alergau să se ascundă de urmăritori şi unde duceau cu ei măcar o fărîmă de demnitate şi o lacrimă luminoasă, pe care ceilalţi le pierduseră de mult.

În timp ce împrejurul meu roiau măştile acestui carnaval, gîndul îmi era departe la cei duşi, care împreună cu vărul meu sufereau de foame, de frig şi umilinţe prin zidurile închisorilor. Nu ştiu de ce în clipele acelea gîndul mi se întorcea cu recunoştinţă spre Mogoş, omul care reuşise să-mi umple sufletul cu o nouă speranţă de bucurie. Pentru mine important era faptul că aflasem un adevăr formidabil: *nu toţi din ţara aceasta erau dispuşi să joace această mascaradă scîrboasă. Gîndul că Mogoş şi visul său existau pe lume îmi înaripa sufletul.*

Aşa se face că într-o zi n-am mai putut răbda. N-am mai întrebat pe nimeni nimic. De ce şi ce să mai întreb? N-am mai căutat în nicio parte nimic. De ce să mai caut, cînd acum singura mea teamă era gîndul de a nu pierde ceea ce Providenţa îmi scoase în cale. Într-o după-amiază, cînd m-am întors de

la şcoală, am luat bicicleta şi dus am fost. Satul acela risipit între două dealuri ripoase, Toderiţa, devenise acum singurul punct luminos în jurul căruia gravita sufletul meu.

"Cum de am putut amîna pînă acum reîntîlnirea cu Mogoş?", mă întrebam cu reproş, alergînd peste cîmpuri, în timp ce turla Bisericii mi se părea că se depărtează tot mai mult. Odată ajuns în sat, după mai multe tatonări, l-am aflat, în sfîrşit, la casa unui flăcău, Vlad Octavian. Acesta îşi avea gospodăria la capătul unei străduţe, care se înfunda într-un părău adînc, sub o ripă. Casa era mai scundă decît altele dimprejur, iar grajdurile pline de iepuri, parcă se pitiseră de tot, de dădeai cu creştetul de grindă. Era o familie cu mijloace modeste de existenţă, ca multe de aici, dar căldura cu care te simţeai înconjurat compensa parcă totul.

Un om mic de stat, îmbrăcat în recăl şi cioareci, cu opinci de cauciuc în picioare, mi-a deschis poarta urîndu-mi "bun venit la noi, domnişorule". Era tatăl flăcăului, care îmi întinse o mînă, în timp ce cu cealaltă mă bătu pe umăr. În uşa grajdului a apărut băiatul, Tavi, un tînăr cu vreo 5 ani mai în vîrstă decît mine. Era echipat sumar pentru a trebălui prin gospodărie. Parcă acum îl văd, mic de stat, cu faţa mereu surizătoare şi ochii sfătoşi. Fără prea multă vorbă, s-a apropiat de mine şi m-a strîns cu putere de gît: "Eu te cunosc de mult, frate", chicoti el,în timp ce privi complice înspre grajd. Văzîndu-mi ezitarea, mă luă de braţ: "Ionică e aici". Mogoş stătea rezemat de iesle zîmbitor, parcă mă aştepta.

"Ştiam că ai să vii", îmi zise el strîngîndu-mă de braţ.

"Ce să fac, dacă mi-a fost dor?", am răspuns, strîngîdu-i la rîndu-mi cu putere mîna. Tavi, care urmări cu discreţie toată scena, dădu să plece. "A, nu, îl opri Mogoş. Noi trei nu avem secrete". Între timp gazda dădu fuga în şură şi aduse un braţ de paie, pe care ne-am aşezat citeşi trei. Ce minunat era acolo pe maldărul de paie, ascultînd rumegatul animalelor. Şi avea Tavi un umor al său, ţărănesc, în a zice znoave şi a povesti fel de fel de întîmplări hazlii.

De dimineaţă cei doi au fost la cîmp împreună cu familia, iar acum au dereticat prin gospodărie. De obicei serile şi le petreceau discutînd probleme arzătoare la ordinea zilei, căci de cîtva timp Tavi fusese cooptat de Mogoş în organizaţia sa. După ce ne-am descărcat fiecare sufletul, gazda ne invită la masă.

Ceva mai tîrziu am pornit cu Mogoş prin fundul grădinii spre casa lor, care se afla la o aruncătură de piatră. "Aici e grădina noastră", îmi arătă el, după cîteva minute de mers, un teren cu pajiştea arsă, împrejmuit de un pălan pe jumătate putred, pe jumătate ars. Pomii erau şi ei pîrjoliţi de flăcări, pe alocuri rămînind doar cîte o tulpină neagră înfiptă ca un par în pămînt. "Aici a fost şura noastră, atît de mare încît încăpeau în ea şi tractorul şi batoza", întinse el mîna spre curte. Pe jumătate arsă, pe jumătate în picioare, această şură părea o fiinţă uriaşă, răpusă de o furtună cumplită.

"Demult în casa noastră nu mai locuieşte nimeni, ai mei au plecat cu toţii

în Banat, la Reşiţa, unde tata lucrează într-o fabrică, continuă el. Cînd m-am întors din închisoare, aici era pustiu. Mai tîrziu nişte răufăcători au dat foc acareturilor, să şteargă probabil orice urmă a Mogoşilor de pe aceste meleaguri".

În amurgul acela fierbinte, cînd am poposit din închisoare aici, am rămas mult timp singur în mijlocul acestei paragini, cu sufletul sfîşiat între revoltă şi nostalgie. Deodată însă am tresărit. Nu-i indicat să rămîn mult aici, mi-am zis, pentru a nu păţi ca fiul de împărat din basmul "Tinereţe fără bătrineţe". Şi am plecat, după cum vezi. Şi de atunci tot colind lumea încoace şi încolo, căutînd întruna pe cei care, ca şi mine, vor să ajungă în ţara aceea minunată a *visului lor.*"

Un timp am ascultat amîndoi tălăngile vitelor care, sus pe deal, se întorceau de la păşune. "Acesta e numai începutul poveştei, reluă Mogoş după puţin. Restul rămîne să îl facă cu alţii..."

Cînd ne-am întors la casa lui Tavi se înserase de-a-binelea. Undeva, la marginea curţii, un foc ardea înteţit sub un cazan enorm plin cu cartofi. După ce am stabilit o nouă întîlnire, tot acolo în laz, la "Crucea cu izvor", i-am lăsat acolo lîngă foc, cu chipurile purificate, în răcoarea acelei seri, de limbile jucăuşe de văpaie

IV. ŢĂRANUL ROMÂN ÎNTRE SPERANŢĂ ŞI REVOLTĂ

Ce s-a întîmplat la 23 august 1944 şi ce consecinţe a avut acest eveniment pentru neamul nostru, toată lumea ştie azi foarte bine. Nu voi repeta aici lucruri pe care alţii le-au făcut cu competenţă şi talent. Din viziunea globală a acestei mărturii nu poate lipsi însă, oricît de sumar aş face-o, o trecere în revistă a stării materiale şi spirituale a ţăranului român, cu precădere cel din regiunea Făgăraşului, la data venirii ruşilor în ţară. Cum a reacţionat acesta la noua ideologie, traumele suferite, ca o consecinţă a comunizării ţării, precum şi mutaţiile ce s-au produs în conştiinţa şi ţarina lui pe parcurs, pînă la apariţia grupului de partizani în regiunea noastră, sînt tot atîtea aspecte ale faptului care consider că merită un interes major.

A avut loc la 23 august 1944 o insurecţie armată în ţara noastră sau n-a avut? Istoricii, nu cei mituiţi, au lămurit de mult lucrurile, aşa că nouă nu ne rămîne decît să ne "documentăm". Pentru ţăranul român din acele vremuri lucrurile nu par a fi însă de domeniul istoriei, ci mai curînd o chestiune de bun simţ. El ştia una şi bună, la 23 august 1944 ne-au intrat ruşii în ţară şi basta. În rest, pe lîngă tragedia la scară naţională care a urmat, ce mai contează cum şi de ce s-a întîmplat?

Poporul român ştie acum foarte bine că ruşii i-au învins pe nemţi cu ajutorul americanilor, ştie că regele Mihai a semnat actul de la 23 august pentru că nu avea altă soluţie, dar toate acestea rămîn doar documente care azi nu-i mai folosesc la nimic. El suportă nişte consecinţe, indiferent cum s-au produs şi atît.

Dar în această aversiune faţă de comunism a neamului nostru nu trebuie să vedem doar un mod spontan de manifestare, declanşat de fatala întîmplare a intrării ruşilor în ţară. Ea exista de mult, poate de la început, şi pornea dintr-o cauză mult mai adîncă decît simpla recunoaştere şi surprindere a fenomenului, cauză în fond neconciliabilă pe nici un plan cu noua ideologie.

Ori de unde vom porni, în final vom descoperi cele două realităţi de nezdruncinat, care stau la temelia neamului nostru: *Credinţa străbună şi satul românesc.* Un neam care s-a născut creştin ca neamul nostru va păstra în zestrea sa ereditară o bogăţie sufletească şi experienţă istorică, indisolubil legate de această credinţă. Această îmbinare de obiceiuri strămoşeşti, de alte şi alte trăiri acumulate de-a lungul secolelor cu învăţătura creştină, Rebreanu o numeşte *legea românească.*

Acest tezaur tradiţional reprezintă, la modul esenţial, spiritualitatea neamului nostru. Un popor de agricultori şi păstori care a înfruntat atîtea năvăliri barbare şi vicisitudini ale istoriei va fi de la fire răbdător şi statornic, legat de pămîntul ţării sale. Răbdarea şi nădejdea în Dumnezeu sînt cele două atri-

bute esențiale ale țăranului român. Despre această fire a lui vorbesc toate doinele și cîntecele noastre bătrînești.

El se luptă, dar numai cînd e silit să se apere. Firescul e dimensiunea vieții sale. În contact permanent cu fenomenele cosmice, țăranul capătă de la natură o umanitate specifică. De aceea creștinismul nostru e rezultatul unei asimilări organice, printr-o "revelație" naturală, în primul rînd (Blaga). Universul său specific de existență e *satul românesc.* Iată ce spune L. Blaga în discursul său de recepție la Academie despre acest sat: "Satul era astfel situat în centrul existenței și se prelungea prin geografia sa de-a dreptul în mitologie și în metafizică". Și mai departe: "A trăi la sat însemnează a trăi în zaristea cosmică și în conștiința unui destin emanat din veșnicie". Și ceva mai jos: "Satul e atemporal. Conștiința surdă, mocnind sub spuza grijilor și a încercărilor de tot soiul, conștiința de a fi o lume pentru sine a dat satului românesc, în cursul multelor secole foarte mișcate, acea tărie fără pereche de a boicota istoria, dacă nu altfel cel puțin cu imperturbabila sa indiferență. Boicotul instinctiv se ridica împotriva istoriei ce se făcea din partea străinilor în prejma noastră."

Acesta este deci satul românesc descris de filozoful român, un centru al lumii și al destinului românesc, existînd nemijlocit într-o dimensiune cosmică, refuzînd prin conștiința propriei sale identități orice tentativă de penetrație străină sau de suprimare.

Iată de ce elementul nostru autohton nu trebuie înțeles, ca aiurea, o clasă. El e mai înainte de orice sorginte vie de spiritualitate românească. Numai datorită acestei simbioze a pămîntului țării cu credința strămoșească, am înfruntat secolele statorniciți aici. În aceste glasuri, al pămîntului și al cerului, unite, și chiar în gemetele de durere care răzbăteau prin vremuri, țăranul român și-a aflat aceeași reașezare firească în tihna și bucuria vieții.

Niciodată acesta n-a simțit mai mult această bucurie a vieții și tihnă ca atunci cînd "domnea" liniștit peste pămîntul și acareturile sale. Desigur, acesta l-a costat multe sacrificii și suferinți, dar pînă la urmă, în bună măsură, visul său s-a împlinit. Totul în munca și sperantele sale avea o continuitate. *Siguranța era caracteristica esențială a vieții sale.* Nimeni nu venea să-i numere puii de găină din curte, sau îmbucăturile pe care la băga în gură. O stare firească a lucrurilor se perpetua de la o generație la alta.

Desigur, zugrăvind, oricît de sumar, această icoană a țăranului și satului românesc, nu mi-am propus să idealizez pur și simplu o existență care, se știe, a fost în bună parte plină de privațiuni și suferințe. Ceea ce vreau să reținaici e altceva; și anume faptul că în ciuda acestei suferințe sau poate tocmai de aceea, satul unde trăia majoritatea populației țării a fost păstrătorul tradiției și specificului nostru național. Așa s-a născut folclorul nostru, obîrșia tuturor creațiilor artistice și spirituale ale neamului. Cu toate acestea, în satele românești, viața de zi cu zi a locuitorilor, nu trebuie înțeleasă ca un tot unitar, în sensul unui șablon gata prefabricat dinainte. Stilul de existență și creație diferă de la regiune la regiune, în funcție de diferiți factori specifici fiecărei regiuni. Unele provincii românești au avut mai multe de suferit în urma ocupațiilor străine, altele mai puțin.

Ardealul, de exemplu, va cunoaște o luptă mai îndelungată de independență decît celelalte regiuni. Aici confruntarea nemijlocită a țăranului va fi cu străinul, în vechiul regat, cu boierul și vechile rînduieli care îi perpetuau o stare de mizerie. Toate aceste stări de lucruri făceau să se reflecte în creațiile sale spirituale un mod specific fiecărei regiuni.

Oricum, venirea comuniștilor la putere a găsit poporul român cu cel puțin două din visurile sale majore împlinite:*unirea într-o singură țară și țăranii stăpîni pe pămînt.*

Întorcîndu-mi privirea spre locul meu de baștină, Țara Făgărașului, trebuie să-i subliniez de la început cîteva trăsături specifice. Aflată între Carpați și Olt, această regiune și-a creat foarte timpuriu un statut oarecum independent de existență. Locuitorii ei multă vreme nu s-au considerat făcînd parte din Ardealul nostru, cum ne considerăm noi azi. De aceea făgărășanul cînd trece Oltul zice că merge în "Ardeal". Se zice că această "Țară a Făgărașului" a fost liberă la început, ca pe la începutul veacului al 14-lea să aparțină domnilor munteni.

Pe parcurs însă suveranitatea regilor unguri se întețește aici. Dar oricare ar fi statutul de "drept" și politic al acestei regiuni, "de fapt", românii de aici întotdeauna s-au considerat *oameni liberi.* Aceasta întrucît într-o zonă pur românească Făgărașul s-a condus mereu după "legile vechi ale ținutului". Aici s-a format o boierime românească organizată în "boiernate", fiecare incluzînd mai multe comune, cu drept ereditar de conducere. Dacă în restul țării conducerea administrativă revenea cnejilor, aici acest rol îl jucau "boierii". Această boierime românească constituită aici și-a avut trăsăturile sale specifice de la început, pe care în decursul timpului și le-a păstrat neschimbate. Ea nu s-a prefăcut în "nobilime" și nici nu a trecut la alte "legi" - catolică, reformată, ca în alte părți ale Ardealului și Banatului.

Numele de Boeru e foarte răspîndit în sînul familiilor făgărășene. Această organizare administrativă păstrată prin tradiție în sînul unei populații românești - singura excepție o constituie comuna Șercaia, unde s-au stabilit și sași - va avea urmări favorabile în existența socială a oamenilor de aici. Clasa numeroasă a boierilor și oamenilor liberi, în totalitate români, va avea relații mai puțin aspre ca cea a iobagilor, mult mai reduși ca în alte părți. În plus, încă de pe vremea Mariei Tereza se crează aici acele "comune grănicerești" care au dat românilor de aici multe privilegii și statutul mult rîvnit de *oameni liberi.*

În Țara Făgărașului, pînă la anul 1761, cînd au fost arse de Bucov, existau în jur de 30 de mănăstiri, multe dintre comune avînd mănăstirile lor proprii. Singura care a supraviețuit pîrjoalelor a fost mănăstirea de la Simbăta, a lui Brîncoveanu. Și cînd te gîndești că această crimă de distrugere a avut tot un substrat religios, trecerea la "unire" a ortodocșilor, impusă de ocupație! Primele școli din regiunea Făgărașului au apărut în veacul al 17-lea.

Pe parcurs învățămîntul s-a lărgit ajungînd la finele veacului trecut regiunea cu cei mai puțini analfabeți din Ardeal.

Dacă satele au o organizare compactă, cu uliță bine conturate, strînse, cu case trainice și gospodării chivernisite, în schimb pămîntul e destul de sărac. Lucru ce a obligat pe locuitori la mari eforturi și multă grijă.

Din această ochire fugară a "Țării Făgărașului", se pot stabili niște trăsături destul de precise asupra țăranilor de aici. Prima dintre ele și poate cea mai importantă, care apare ca o consecință firească a tradiției de independență a regiunii - *este dorința lor de libertate.* Deprinși cu truda și în concurență neîntreruptă cu vecinii lor, sașii de peste Olt, făgărășenii sînt oameni cumpătați și muncitori. *Își iubesc trecutul și tradiția* pentru care au plătit atîta tribut, ca și pentru mîndria lor de a fi liberi și stăpîni pe propriul lor pămînt.

Pînă mai deunezi limba a rămas curat românească, așa cum s-a format ea în acest *leagăn* al ei: pînă mai dăunezi portul fusese cel păstrat de la strămoși, iar oamenii nu și-ar fi părăsit pentru nimic în lume satul și obiceiurile.

Și totuși, pentru cine trece azi prin satele acestea românești, ele îi sînt de nerecunoscut. Multe gospodării au căzut în paragină iar sătenii sînt în majoritate bătrîni și posomoriți.

Ce s-a întîmplat?, s-ar întreba în mod firesc cel în totală necunoștință de cauză.

Cînd, la 23 august 1944, sirenele au prins să anunțe *pacea* aceea pe care atît o așteptam, ne-au surprins neamul și țara cu atîtea răni nevindecate! Acea bucurie pe care eram îndreptățiți să o încercăm, cum mai era ea posibilă cînd *cinci sute de mii* de români rămaseră pe întinsul Rusiei, iar țara era secătuită? Și chiar pentru cei care au încercat-o, această bucurie a fost de scurtă durată.

O discuție pe care am auzit-o atunci între săteni, *în fierăria* tatii, mi-a schimbat total ideea pe care începusem să mi-o fac despre pacea aceea.

"Oricum, s-a exprimat tata în concluzie, dacă vin rușii peste noi, ne-am ars."

În casă am aflat-o pe mama lamentîndu-se cu capul în pernă. "A murit pe front Ion, nepotu' și Mihai a lui Rohan și Milu al nănașului! Ce vorbiți de pace, se văita ea, cînd au distrus floarea tineretului?"

Dincolo de lacrimile mamii și de obida tatii, ce mai puteam ști atunci? Situația mi se părea extrem de bizară, lumea trebuia să se bucure și totuși nu se bucura.

Primul convoi de ruși a poposit în satul nostru într-o după amiază. Mai întîi clopotele Bisericilor au prins a bate în dungă, ca apoi ulița să se umple de gălăgie și țipete: "Luați coasele, furci, topoare și ieșiți. Fetele să se acundă". În scurt timp toți bărbații satului au alcătuit o ceată mare în mijlocul satului, fiecare cu o unealtă în mînă drept armă. De coada lor se ținea o droaie de copii și femeile mai curajoase.

Semnalul "răzmeriții" fusese dat și acum urma "bătălia". Cele două cete

rivale s-au întîlnit în capul satului din jos. Oamenii înaintau cu furcile întinse înainte, ca niște suliți, sobri și palizi, în timp ce rușii cu "balalaicele" de gît le veneau în întîmpinare rizînd, încadrați între mașinile și tancurile lor.

La noi în sat ajunseseră pînă acum fel de fel de vești, despre "blăstămățiile" săvîrșite de armata lui Stalin prin satele vecine. Cît îi privește pe sătenii mei, țin minte că îngrijorarea lor se îndrepta într-o singură direcție.

"Ăștia o să ne interzică să mai mergem la Biserică", îl auzeam pe cîte unul. "Ba o să ne dărîme și Biserica, sau or s-o facă grajd. Ăștia sînt păgîni, fraților", îl auzeai pe altul.

Arestările, naționalizarea, colectivizarea și celelalte rele care s-au perindat de atunci pe parcurs, nu intrau acum în preocuparea sătenilor. Așa mi-a rămas de atunci în mintea mea de copil ideea că cel mai mare rău pe care l-au adus bolșevicii în țara noastră era învățătura care te învrăjbește împotriva lui Dumnezeu.

Era uimitor, nu-i așa? Acest gest al țăranilor, spontan și hazardat de a ieși cu furcile în fața tancurilor și mitralierelor, să apere, înainte de orice, credința lor strămoșească!

Ceata sătenilor se opri la cîțiva metri de bariera de tancuri și pistoale mitralieră. Cel mai curajos urlă cît putu de tare: "În sat nu intrați decît peste trupurile noastre!" Un ofițer rus rotofei și bine dispus - ce vrei, era sigur pe situație - sări dintr-o trăsurică trasă de un cal și se apropie de țărani, mormăind ceva în rusește. Un țăran mai în vîrstă, mic de statură, dar inimos, poreclit în sat "Titulescu" pentru iscusința sa în politică, nenea Miron al Niculai, se apropie de ofițer, întrebînd ceva la rîndul său, într-o rusească stricată. Rusu îl bătu pe umăr înveselit, că are cu cine se înțelege. După un schimb de cuvinte, nenea Miron se întoarse spre săteni: "M-a întrebat ce a strigat Gheorghe la ei! I-am spus că oamenii se tem să nu li se facă ceva rău. Ofițerul m-a asigurat pe cuvîntul lui că nu se va întîmpla nimic și roagă pe primar să-i cartiruiască trupa în sat." Și pentru a dovedi sătenilor că vin cu gînduri bune, ofițerul invită în trăsurica lui pe nenea Miron, alături de doi soldați ruși care cîntau din balalaică. În această formație și sunetul instrumentelor au străbătut satul dintr-o parte în alta. Oamenii îi priveau uimiți din fața porților iar fetele care au mai rămas în sat, chiorîndu-se printre țiglele din podurile caselor.

Pentru mai multă siguranță, sora mea, care avea atunci 17 ani, fu trimisă de urgență în satul vecin la mătușa. Deși au fost cazați cîte 3-4 soldați într-o casă, satul s-a dovedit neîncăpător pentru mulțimea rușilor, astfel o parte din ei au rămas în corturi, pe izlazul din marginea satului.

La noi, în casa dinainte, a fost cantonat un ofițer. Îl vedeam adesea cum discută cu tata prin curte, mai mult din mîini și cum privește parcă mirat la vitele din grajd și la păsările din curte. Se vedea că ceva ce ei nu au, îi face plăcere. Cît a stat la noi, mama nu i-a tăiat decît două găini, lucru pentru care rusul nu mai contenea cu "spasiva." În alte curți însă lucrurile nu au de-

curs chiar atît de civilizat ca la noi. Soldaţii au prins ei găinile care le-au plăcut şi le-au tăiat. Unii dintre ei, beţi, au tras cu pistoalele mitralieră după pui. Cei prinşi însă au fost pedepsiţi.

Chiar a doua zi copiii satului au început să dea raite pe la corturile soldaţilor. Cei care le-au adus ziare pentru ţigări, au avut noroc să primească cîte un stilou sau cîte o busolă. Cîţiva dintre copii au găsit chiar gloanţe după plecarea ruşilor.

Oricum, primul contact cu noi n-a fost prea derutant, după cum ne aşteptam.

Al doilea convoi de ruşi a sosit în sat la cîteva zile după primul. Ghiniosul nostru era că ne aflam prea aproape de şoseaua naţională. Deşi n-au mai fost întîmplări cu furci şi topoare, panica persista încă. Cele mai multe fete din sat nu s-au mai ascuns, lucru imprudent, după cum aveau să dovedească întîmplările ulterioare. S-a auzit în sat de mai multe violuri, dar realitatea nu se cunoştea. Cu insistenţă se vorbea de o fată prinsă pe cîmp şi violată de vreo opt soldaţi.

La auzul acestor veşti fetele au dispărut iar cu desăvîrşire din sat. Violenţa cu care soldaţii tratau pe localnici atunci cînd îşi procurau de mîncare şi ceasuri, a sporit din nou panica şi ura faţă de "eliberatori".

La noi în casă a fost cartiruit un segent, băiat tînăr şi frumuşel care rupea cîte ceva româneşte: avea liceul la seral şi bacalaureat. Cît a rămas în casă la noi, n-a mîncat deloc de la cazan, zicea că are oroare de mîncarea de la cocem "împărăteşte" şi cît de rău e în colhoz. *"Voi net colhoz niciodată"*, zicea el. Îndemnul acesta sincer, noi aveam să ni-l amintim peste ani, cînd ţăranii erau schingiuiţi să intre în colectiv.

În semn de prietenie a făcut schimb de ceasuri cu tata. În ultima seară cînd a rămas la noi, văzînd că sora mea a dispărut, a devenit nervos şi neliniştit. "Kuda hazaica?", repeta el întruna. I-a explicat tatii că e supărat că l-am bănuit de intenţii urîte. Că el o iubeşte sincer pe sora mea şi atunci cînd se va întoarce de la Berlin o va duce în Rusia. Aceste regrete sincere ale sergentului rus i-au impresionat pe ai mei, "vezi, sînt şi ei oameni", exclamă mama adînc mişcată.

După plecarea şi acestui convoi de ruşi oamenii sperau ca lucrurile să se liniştească.

Dar totul a rămas doar o speranţă. Armatele ruseşti se succedeau una după alta, fie pe traseul satelor de sub munte - Şinca, Ohaba, Şercăiţa, Bucium, Mărgineni, Sebeş - fie pe şoseaua naţională paralelă cu Oltul.

În ultimul caz, satul nostru era întotdeauna vizat. Nu ştiu în ce măsură se încerca ţinerea în frîu a acestor armate, dar lucru cert, în ultimul timp ruşii îşi făceau de cap.

O dată dintr-un convoi de ruşi s-a tras asupra unui grup de copii, care se apropiau de şoseaua naţională. De atunci oamenii nu se mai apropiau de

şosele cînd treceau ruşii, să-i tai. De la un timp, nu ştiu din ce motiv - ruşii nu mai erau cantonaţi în sate.

Acum întreaga atenţie a sătenilor se strămutase în altă parte. În grupuri de cîte doi-trei ruşii cutreerau cîmpurile şi satele după cai şi după mîncare. Hazaicele erau şi ele căutate, dar prioritate aveau acum caii.

Strigătul de alarmă "Vin ruşii!" avea să dăinuie încă mult timp de acum înainte. Mai apoi a fost înlocuit cu altul şi altul, pînă cînd în cele din urmă *"Vine duba"* a devenit un ţipăt qvasi prezent în viaţa noastră.

De unde venea atîta puhoi de ruşi şi ce făcea cu atîţia cai, nu ştiu. Zilnic, cel puţin un ţăran era jefuit de vitele sale. În spatele satului, în păduricea de arini de pe dealul Magazinului s-a aranjat degrabă o ascunzătoare de cai. Cînd te aflai pe cîmp cu vitele şi vedeai colbul de praf stîrnit pe drum, sau auzeai ţipătul de alarmă, o porneai în galop spre ascunzătoare.

Într-o zi un flăcău din sat, Geni, a ocolit de cîteva ori satul în galop cu ruşii după el şi pocnet de pistoale.

Nu era horă sau nuntă la care ruşii să nu-şi facă apariţia ca din senin. Pe dată, lumea intra în panică. Nu se ştia niciodată unde se opresc gloanţele rusului. Într-o seară de duminică se serba nunta unui soldat brav, Gheorghe Roşca, zis al Saftei, care se salvase din încercuirea de la Crimeea, călare pe o scîndură, plutind pe mare. Cînd şi-au făcut apariţia nelipsiţii ruşi, lumea se grăbi să plece. Acesta parcă a fost preludiul nenorocirii. Un rus beat, în timp ce juca căzăceasca, a început să tragă din pistol. Aşa se face că un glonţ s-a oprit drept în mire.

Ce o fi păţit rusul, cine ştie?

Flăcăul a murit însă la cîteva zile, în spital. "Cum e şi soarta asta, ziceau oamenii. Să înfrunţi moartea ca bietul Gheorghe şi să te prăpădeşti tocmai cînd crezi că totul s-a sfîrşit!"

Dar, colac peste pupăză, curînd la toate acestea s-a mai adăugat o spaimă. Ştucasurile nemţeşti au început să mitralieze satele şi cîmpurile. Nu devenisem noi acum duşmanii lor? Atunci de ce să ne cruţe? "Au trecut şi nemţii; au trecut şi ruşii peste capul nostru, acum e vremea să se mai gate", ziceau oamenii cu obidă, după ce armatele lui Stalin şi avioanele cu zvastica s-au rărit tot mai mult. E drept, aceştia trecuseră, dar cine stătea să cugete atunci că în spatele lor vin ceilalţi, comuniştii, care deja începuseră să se instaleze la Bucureşti şi care *nici gînd nu mai aveau să treacă.*

Un lucru era cert, la acea dată ţăranul nostru era sleit. De aceea visul lui cel mai sfînt şi mai urgent era tihna. Iluzie ce s-a dovedit însă de scurtă durată, doar atît cît a durat răgazul răfuielilor dintre noii stăpîni şi guvernul Antonescu.

Groza a apărut în fruntea noului guvern, precedat de o propagandă în favoarea "democraţiei" fără precedent în ţara noastră. Aşa se face că lumea nu mai ştia ce să creadă. La ora aceea ţăranii încă nu aflaseră că izbitura de uşă a lui Wisinsky în nasul regelui Mihai a rezolvat toată problema trîmbiţatei democraţii.

Deruta a sporit considerabil şi atunci cînd comuniştii au apărut aliaţi cu celelalte partide istorice în aşa zisul "bloc al partidelor democratice". Bloc? Păi da, căci pe parcurs au avut ei grijă, comuniştii, să se "de-blocheze". "Staţi aşa, nu vă pripiţi, i-a avertizat «Titulescu» satului, nenea Miron, pe săteni, asta e specialitatea lor, se fac fraţi cu toţi de-a valma, pînă trec puntea. Şi puntea comuniştilor e pînă cînd pun mîna pe putere". Vorbe, din nefericire, adevărate prea de timpuriu, atunci cînd Iuliu Maniu, Brătianu şi alţii şefii de partide au fost arestaţi.

"O să se gate şi asta, ziceau unii. După ce termină cu conducătorii nu mai au ce face".

"Da de unde, l-am auzit pe tata într-o zi în fierărie. Gată domnii şi încep cu noi. Şi eu şi dumneata o să fim băgaţi la răcoare, de comunişti."

Şi parcă a fost cobe. La puţin timp după aceea a fost arestat şi ţinut la închisoare circa opt luni.

Acum el, poporul, începuse să devină "duşmanul poporului". Abia instalaţi la Bucureşti, cu ajutorul frăţesc al ruşilor, comuniştii păreau foarte grăbiţi să-şi pună în aplicare reformele, tot după exemplul fratelui mai mare din răsărit. Dacă acolo căzuseră pe "altarul sfintei lor revoluţii" cîteva zeci de milioane de oameni, de ce n-ar cădea şi aici cîteva sute de mii?

Povara armistiţiului, a cotelor, a muncii voluntare şi a tot felul de şicane, pe care ţăranul român o ducea pe umerii săi, nu l-a înfrînt încă.

Cîtă vreme şi-a avut pămîntul şi speranţa într-o zi mai bună, el putuse înfrunta toate relele şi vitregiile soartei.

Dar socotelile noilor conducători erau altele. *Plătise orice ţăranul român, dar cota de sînge către "revoluţie" încă nu şi-o plătise.*

În graba mare au fost puse pe tapet procesele membrilor diferitelor partide politice. Scriitorii şi oamenii de cultură ai ţării au început să fie traşacaţi şi traşi la răspundere de noua poliţie a proletarilor. Acum loviturile mergeau în crescendo, în lanţ, de la vîrfuri în jos. Arestările şi procesele politice erau la ordinea zilei, deveniseră un fapt cotidian.

În acest context de suferinţă şi derută generală a venit să pună capac la toate foametea din Moldova.

În ciuda demagogiei comuniste şi a propagandei lor răsunătoare, pe care o făceau "democraţiei" şi păcii, românii au început să se întrebe tot mai insistent: "Cînd vom scăpa de ruşi?" Astfel, deşi doriseră cu ardoare tihna, au început iar să se gîndească la război.

Aici îşi are obîrşia marea speranţă a salvării prin americani. Şi totuşi, încotro putea alerga omul de rînd pentru a-şi alina sufletul de traumele sale cotidiene? Acolo unde a alergat neamul nostru de totdeauna, *la altar.*

Aşa se face că în acea vreme de grea cumpănă Bisericile satelor româneşti erau arhipline. În regiunea noastră un astfel de punct luminos era mănăstirea Simbăta, ctitorie a Domnului Martir Constantin Brîncoveanu. Aici părintele Boca Arsenie era punctul de atracţie al întregii regiuni. Şi nu

numai al regiunii Făgăraşului. Cînd, în sfîrşit, cucernicul părinte a fost arestat, credincioşii au intrat în derută.

Era momentul cînd comuniştii îşi începură răfuiala cu marii capi spirituali ai neamului. Episcopii, preoţii, călugării care aveau priză în popor trebuiau să dispară. De la procesul lui Antonescu tot ce a urmat esenţial se poate rezuma în două cuvinte: procese, arestări.

Procesele ţărăniştilor, procesele liberalilor, procesele legionarilor, procesele socialiştilor, procesele preoţilor, procesele chiaburilor, procesele chiar ale unor comunişti etc. etc. şi lista rămîne deschisă pînă azi.

Naţionalizarea din 1948 n-a fost, într-un fel, decît un avertisment că în final comuniştii se vor atinge şi de proprietatea privată, vizat fiind şi ultimul ţăran. Trebuie însă remarcat că, o dată cu această "naţionalizare", locuitorii oraşelor, muncitorii diferitelor întreprinderi au căzut dintr-o lovitură şi iremediabil în mîinile comuniştilor. Acum aveau cu toţii un singur patron - statul comunist care putea să-i manevreze după bunul lui plac.

Şi, totuşi, prada cea mai rîvnită de comunişti se afla în altă parte. Rămăseseră încă neîngenunchеaţi definitiv ţăranii şi marii intelectuali. De marii conducători ai partidelor noastre politice se debarasaseră simplu, justificînd cu cinism că "aceşti politicieni" au dus ţara de ripă. Monarhia - instituţia simbol a neamului românesc - fusese desfiinţată cu aceeaşi motivaţie cinică: "era anacronică cu aspiraţiile poporului".

Care aspiraţii şi de cine puse la cale?

Biserica română, prin capii ei, îşi începuse aservirea. Astfel, cei doi piloni, cele două idei conducătoare ale poporului român, monarhia şi Biserica - cum ar zice N. Iorga - au fost crunt lovite.

Dar cele două metereze pe care se retrăsese acum neamul nostru, ţărănimea şi intelectualitatea, apăreau comuniştilor ca un handicap foarte serios.

Desigur, foarte mulţi intelectuali şi ţărani fuseseră arestaţi şi pînă acum, dar aici am în vedere un fapt mult mai profund şi anume, cele două condiţii care întruchipau spiritualitatea românească. Deci era vorba acum de o luptă pe care comuniştii o dădeau la esenţa lucrurilor şi de aceea mai de temut şi mai de durată. Pentru intelectuali, se ştie, soluţiile au fost radicale, violenţa se distribuia fără limită şi, după caz, revizuirea concepţiei de viaţă sau dispariţia definitivă.

În schimb, cu ţăranii lucrurile erau mult mai complicate decît se părea. În primul rînd, aceştia erau prea numeroşi pentru ai băga pe toţi la închisoare. În al doilea rînd, oamenii aceştia simpli îşi sprijineau viaţa pe doi piloni extraordinari: *Pămîntul şi credinţa.* Acestea două, undeva, în sufletul ţăranului făceau o simbioză care cu greu putea fi despărţită.

Tocmai acest fapt îl ştiau foarte bine comuniştii, că *ţăranul deposedat de pămînt devine un cerşetor, un pribeag în propria sa ţară. Or, ei tocmai de acest desrădăcinat aveau nevoie.* Motivînd cinic, în virtutea învăţăturii lor, că vor să facă să dispară deosebirile dintre oameni, ei au pornit hotăriţi la de-

molarea celui mai puternic pilon al spiritualității românești. Pentru că, în ciuda oricărei propagande, ei știau precis că prin acel sat românesc nu distrug doar niște biete proprietăți private, ci o formidabilă *citadelă a sufletului românesc.*

Trebuie dată odată la o parte, toată zestrea noastră tradițională în care am investit atîta afectivitate și suferință.

Așa a început marele proces "revoluționar" de colectivizare a agriculturii. Deruta care l-a cuprins pe țăranul român era fără precedent. *Iată-l singur în mijlocul istoriei și al țării, poate ca niciodată pînă acum.*

Cine să-l învețe ce să facă? Marii lui dascăli au dispărut, iar preoților li s-a pus călușul în gură. Intelectualii compromiși și trădători de țară veneau acum să-l învețe cum să se vîndă pe el și să renunțe la propriul pămînt.

Desigur, el mai credea încă într-o minune, dar aceasta devenise o speranță disperată.

Acum a învățat *să fugă,* să se ascundă prin văiuge și să aștepte flămînd și fără adăpost o salvare care mereu se amina.

Satele trăiau o perpetuă alarmă, dubele alergînd necontenit încoace și încolo. Tihnei și statorniciei de altă dată le-au luat locul acum spaima și amenințarea.

Acesta este momentul cînd în întreaga țară și-au făcut apariția diferitele grupări de rezistență anticomunistă.

De aceea și trebuie subliniat acest lucru - Gavrilă, Arsenescu, Mogoș, Porîmbu, Arnăuțoiu, Lupșa, Lică din Maramureș, Puiu din Babadag etc. etc. au venit în întîmpinarea unei chemări, să potolească o sete profundă a oamenilor.

Ei vor suplini acum acea absență teribilă a marilor dascăli ai neamului răpuși de comuniști, a cuvîntului de alinare, venit altă dată de pe amvoanele Bisericilor.

În ciuda consecințelor pe care le-au avut acțiunile lor, ei au venit *în primul rînd să salveze prin generoasa lor dăruire demnitatea batjocorită a acestui neam. Și de ce nu? Sensul moral al Firii însăși.*

Așa se explică de ce toți cei care au venit în contact cu ei au fost din prima clipă alături de năzuințele lor, iar mai tîrziu au umplut închisorile comuniste în loc să devină niște trădători netrebnici, oameni "liberi" cu statutul de sclavi.

V. DOUĂ BĂTĂLII

And thus they make cowards of us all.
(Și astfel ne preface pe toți în lași.)
- Shakespeare -

Deși aici, la sate, veștile privitoare la soarta țăranilor erau contradictorii, cert era faptul că guvernul comunist își intensifica pe zi ce trecea presiunile privind colectivizarea. Pe de-o parte se făcea o propagandă deșănțată prin tot ce era posibil, presă, radio, adunări obștești etc. Pe de alta se majorau cotele la recolte, se făceau achiziții, se amenința. Abia însă cu atacul deslănțuit direct asupra vîrfurilor satelor, "chiaburii", oamenii au înțeles că hotărîrea definitivă a comuniștilor va fi îndeplinită.

Pe loc, spre rușinea lor, cei mai mulți scriitori s-au pus să fabrice romane la comandă care aveau ca temă "lupta de clasă la sate". În toate cazurile astfel de scriitori prezentau "chiaburul" ca pe o ființă deplorabilă, blagoslovit cu toate răutățile de pe pămînt, pus pe furtișag și exploatînd pe alții. Exact cum prevedeau interesele luptei de clasă.

Dar ce se urmărea, în fond, prin această propagandă? Două lucruri. *Întîi,* învrăjbirea țăranilor unii împotriva altora, cei săraci și mijlocași coalizați împotriva chiaburilor, și, *doi,* teroarea și samavolniciile săvîrșite împotriva țăranilor instăriți să capete o motivație în ochii poporului. Tărănimea astfel dezbinată va fi răpusă treptat.

Sub acest aspect, în Toderița, satul de naștere a lui Mogoș, lucrurile n-au mai putut fi complicate prea mult. Mijloacele de existență fiind în general modeste, chiaburii au fost cu greu inventați. În situația aceasta se aflau numeroase sate din regiunea noastră. Așfel încît, grație "tacticii" comuniste, aceste localități au fost trecute pe planul doi în ceea ce privește vigilența. Ceea ce nu însemna însă că au fost neglijate.

În schimb, existau alte comune, vitregite complet de soartă, care au fost declarate fără menajamente "cuiburi de chiaburi".

Printre acestea, pentru a nu numi decît două, vecine satului nostru, se numărau comuna Mîndra și comuna Ileni.

În acesta din urmă, acum începuse o bătălie de proporții. Dar starea aceasta de lucruri, pentru cine avea ochi de văzut, nu se datora numai existenței chiaburilor pe care comuniștii îi vroiau cît mai numeroși - ci unei întîmplări, pe care o voi relata în cele ce urmează.

Cu circa doi ani în urmă, asta se întîmpla în vara anului 1947, au venit și aici, cum le era obiceiul, activiștii de la oraș, însărcinați cu "Țămurirea" țăranilor. Odată anunțul adunării generale făcut de "dobaș", cu mic cu mare gospodarii s-au strîns în sala mare a căminului cultural. Aici exista, pe lîngă spațiu berechet, și o scenă, unde tovarășii activiști puteau să urce și fără să

fie văzuți de întreaga suflare a satului. Tocmai atunci se întorcea de la arat cu vitele sale flăcăul Pirău Toma, poreclit în sat Porîmbu.

De cum îl văzu în curte, maică-sa îl și luă în primire: "Bine că ai venit Tomo, că uite, e adunare la primărie și tată-to nu vrea să meargă. Fă-te și te du tu". "M-oi duce mintenași, măicuță, numa să dejug bivolițele".

După ce se spălă în fugă pe mîini și pe față, la crep, flăcăul se îndreptă spre ieșire. "Bine, mă băiete, îl strigă maică-sa din urmă, dar tu te duci așa între lume, desculț și cu nădragii răsfrînți? Hai și te-i încălța". "Acum așa am pornit, așa mă duc", zise flăcăul trîntind poarta.

Odată ajuns în sală, își află un loc și el destul de aproape de scenă. De bine ce un "tovarăș" de la centru își începu discursul. Vorbi și vorbi, cîte în lună și stele, despre ajutoarele date țăranilor, dar mai ales despre "sarcinile" și îndatoririle ce le reveneau acestora în actuala etapă de dezvoltare a societății. Asta era, țăranii primeau ajutoare în vorbe și amenințări, iar ei trebuiau să se achite de sarcini în natură. Deci, cît mai multe ouă, lapte, cereale și atunci totul era bine. "Bine" pînă la un punct, căci pe parcurs se iveau și alte "îndatoriri". Tocmai misiunea aceasta o aveau acești "tovarăși" care mișunau cu sutele, zi de zi, prin sate, să-i țină la curent pe oameni cu noile lor îndatoriri și să-i lămurească să și le aducă la îndeplinire, căci altfel....

Și unde nu rezolvau ei, rezolva pînă la urmă *duba*. Era și asta o stratagemă politică pe lîngă altele, țăranii ajunși la lehamite, cine știe, vor veni singuri să-și predea pămîntul, să scape de îndatoriri.

După "tovarășul" care vorbi așa, la modul general și "principial", luă cuvîntul alt "tovarăș" care expuse "sarcinile" întregii comune "la concret".

Pe parcurs însă ce acesta își derula cifrele de sarcini, era mereu întrerupt de murmurul de dezaprobare din sală.

Cîte un sătean mai curajos rostea: "Asta nu se poate!" Așa se face că atunci cînd acesta își isprăvi discursul și sorbi o înghițitură de apă, lumea era în fierbere. Totul prevestea furtuna. Cineva din mulțime era absolut necesar să pună lucrurile la punct, să le zică franc tovarășilor ceea ce toată lumea mocnea.

Deodată, din locul unde pînă acum stătea cuminte, Porîmbu se ridică hotărît în picioare. Trecu printre oamenii care îi făceau loc și se opri drept pe scenă în fața mesei înfocate a activiștilor. Un murmur trecu prin mulțime: *Porîmbu*.

Tot satul îl iubea pe acest flăcău chipeș și curajos. Îi iubeau glasul său melodios, care îi încînta în serile lungi de iarnă și în fiecare duminică sau zi de sărbătoare din strana Bisericii. Îi iubeau caracterul său dîrz și mărinimia. Toma trecea unul dintre oamenii "învățați" ai satului, deși nu avea decît 7 clase primare. Că era mare meșter la întocmirea versurilor știa tot satul, că o moștenise pe maică-sa. Nu pricepeai însă de unde știe atîtea lucruri, cînd nu învățase la școli. Nu, Toma n-a avut noroc să se nască într-o familie de oameni înstăriți, să fie dat la școală, după propria sa vrere.

De mic el a iubit cărțile. E drept, a citit în devălmășie, fără să aibă un ghid, dar cu timpul și-a făcut el singur "ordine în cap".

Dar în amintirea sătenilor săi, Porîmbu mai stăruia cu încă o întîmplare, care pe atunci îi înmărmuri. Cu un an în urmă, tot pe această scenă, el apăru îmbrăcat simplu, țărănește, însoțit de prietenul său Metea Victor, pe atunci elev la liceul "Radu Negru". Primul acompaniat la acordeon de celălalt cîntă "Bălcescu murind" de V. Alecsandri și "La noi sînt codrii verzi de brad" de O. Goga. A fost aplaudat minute în șir, luat pe brațe, sărutat. Totul a mers la inima oamenilor, ceea ce nu s-a întîmplat cu autoritățile comuniste.

Poetul Goga pe vremea aceea era interzis. Puterea de risc și de curaj a lui Porîmbu fusese dovedită și în același timp răsplătită. Un an trecuse de atunci și acum tînărul curajos își asumă răspunderea să le redea sătenilor, măcar pentru o seară, demnitatea pierdută.

La vederea lui Toma, care țintuia pe "tovarășii" activiști, întreaga sală amuți.

Întotdeauna eu l-am asemuit pe tînărul Porîmbu un un erou de legendă. Oare am exagerat prea mult? Înalt, bine făcut, cu brațe vînjoase, hotărît în mișcări și cuget, ori de cîte ori te aflai în preajma lui, te simțeai în siguranță. Avea părul negru ca pana corbului, bogat și ondulat, lăsat în chică pe ceafă. Sprîncene negre, bogate, arcuiau peste doi ochi căprui, mari și scînteietori. Purta mustață, care se încadra armonios în desenul chipului său oacheș și frumos rotunjit.

Cîteva clipe, tînărul desculț, cu mînecile răsfrînte și brațele încrucișate pe piept, privi spre masa musafirilor, insistent și mustrător, apoi se întoarse spre sală. Nu avea nici un discurs ticluit dinainte, dar vorbele simple îi curgeau din inimă și loveau direct la țintă.

"Oameni buni, zise el, știu că vreți să spuneți ceva, ca răspuns la discursurile dumnealor, arătă el spre masa activiștilor. Nu știu de ce n-o faceți, din teamă sau din lipsă de cuvinte? Dar vă întreb, de ce să ne fie teamă să ne exprimăm gîndul liber, cînd ni se spune întruna că democrație mai mare ca acuma n-a existat și nu va exista?

Mie nu mi-e frică, pentru că n-am venit să fur nimic și nici să amenințe pe nimeni. Eu vreau să le satisfac în primul rînd dorința dumnealor, care ne-au spus că au venit aici tocmai de aceea, să discute cu noi, să ne asculte plîngerile, să ne cunoască părerile. Păi, dacă-i așa atunci n-au de ce se teme nici dumnealor de noi, nici noi de dumnealor. Nu înțeleg însă un lucru. De ce cînd vii cu astfel de gînduri «democratice» amenințe și impui? Atunci «tovarăși»: ori ați venit să discutați cu noi civilizat, că de, și noi sîntem oameni, ori ați venit să ne amenințați și jigniți? În acest caz de ce vă mai mascați? Ne obligați să semnăm contracte, să ne luăm angajamente, toate în ultimă instanță venite din propriul nostru sînge. Dar vă întreb, Dumneavoastră ce dați? Vorbe și amenințări. Ziceți că aveți niște «sarcini», pentru care sînteți plătiți gras, dar omul mai trebuie să mai aibă și rațiune. Să vadă ce se poate

și ce nu, dacă e drept sau dacă nu! Prin comportamentul Dv., ne faceți să înțelegem că trăim ca pe vremea iobăgiei".

"Nu-ți permit!", sări un agitator de la masă. Imediat să pleci de aici că de nu..."

"Ba, n-am să plec", zise Porimbu hotărît, desfăcîndu-și brațele de pe piept. Dumneata ai vorbit destul. Acum vorbesc eu".

"Bravo Toma! urlă sala în ropot de aplauze. Să vorbească Toma!"

Între timp unul dintre "musafiri" se retrase "discret" de la masă, dar după cîteva clipe se întoarse la loc, vînăt la față. Ușile erau blocate.

"Dv., continuă hotărît Porimbu, ne-ați făcut aici fel de fel de teorii marxiste sau nu știu de care, nu cunosc prea bine, dar vreau să vă spun că asta pe noi nu ne interesează. De ce vreți să ne amețiți cu cuvinte încîlcite, cînd totul e clar ca ziua bună? *Dv. n-ați venit să ne dați nimic, numai să luați. Nu noi avem nevoie de Dv, ci Dv aveți nevoie de noi.*

Credeți cumva că o să vă aplaudăm după ce ne-ați amenințat și impus? *Noi sîntem jivine dresate.* Aici cel puțin așa ceva nu se va întîmpla. Vorbeați de Lenin că a zis și a făcut. Dar vă întreb, Lenin v-a trimis aici să ne luați laptele din gura copiilor, pîinea frămîntată cu sîngele nostru și cenușa din vatră? Dacă tot vroiați ceva, puteați pune problema mai franc. Uite, măi oameni, să fi zis, țara trece prin mari greutăți, e nevoie ca voi să dați ce puteți. Dar nu așa, după ce ne-ați împuiat capul cu lupta de clasă, cu fericirea căzută peste capul nostru, să ajungeți la ceea ce vă doare, la dat și la luat.

Dar vă întreb, Dv. nu faceți parte din poporul ăsta, nu mai simțiți deloc românește? Nu vreau să lungesc prea mult vorba. Ceea ce vreau să înțelegeți e faptul că noi nu vom da nimic de bună voie și vă rugăm să nu mai veniți pe capul nostru cu teorie și amenințări. Dacă ați sta puțin să chibzuiți, felul cum ați fost primiți aici ar putea să vă dea de gîndit și poate vă veți apuca de altă treabă, decît de a bate satele cu mapa subțioară.

Cînd primești bani pentru o muncă, apăi aia să fie și cinstită și folositoare. Puteți spune și la alții ceea ce v-am spus, pentru că eu nu mă rușinez de ceea ce fac și spun". Ropote de aplauze și țipete acoperiră glasul lui Porimbu. De pe scenă a fost scos pe brațe afară, așa că aveau de ce să fie *geloși* tovarășii activiști.

Deodată, un țăran se apropie de el și îi zise cu răsuflarea întretăiată: "Fugi Tomo, că au anunțat securitatea să vină!". Astfel el află că chiar în timpul cînd vorbea, "tovarășii" au mai încercat să ajungă la telefon, dar că tinerii din comună au blocat intrările în sală.

Toma însă stătea în cumpănă: "Dar ce rău am făcut să fug?" "Nu mai sta!", îl îndemnau țăranii. Val-vîrtej el intră în curte și în timp ce se echipă de drum o rugă pe maică-sa să-i pregătească merindea. Cîteva minute mai tîrziu, cu traista în spate și toporișca subțioară, tînărul dispăru în noapte.

Povestea celor aproape doi ani petrecuți în pribegie pe la stînile de munte, prin peșteri, prin pîraie și păduri, mi-ar răpi prea mult timp și spațiu. Destul să mai amintesc că el era mereu prezent între sătenii lui, cu doinele

și cîntecele pe care le făcea și le trimetea de acolo de sus și pe care flăcăii și fetele le cîntau pe uliță și la șezătoare.

Sîntem în toamna anului 1949 și aici, în comuna Ileni, teroarea ajunse la culme. Mulți săteni instăriți fugiseră de acasă și stăteau ascunși pe unde puteau. Duba securității era omniprezentă. Adesea cel ridicat nu se mai întorcea acasă cu săptămînile. Timorarea trebuia răspîndită în masă fără menajamente. Cel bătut și maltratat, revenind între ai săi, acum era chiar indicat să constituie un exemplu pentru ceilalți. Cu toate acestea rezistența era încă dîrză.

Oamenii nu păreau deloc dispuși să-și dea pămîntul de pomană la colectiv.

În cealaltă comună, Mîndra, cu statut recunoscut de localitate "reacționară", lucrurile stăteau cam la fel în ceea ce privește amploarea teroarei declanșată de securitate, deși pretextele erau în bună parte diferite. Existau și aici acei "chiaburi", pe care la o adică securitatea putea să-i inventeze oriunde, dar mai exista un pretext solid, de care securitatea se ancorase. Aici se născuse avocatul Sima, tata lui Horia Sima. În scurt timp toți cei care au avut ghinionul să poarte acest nume, și aici sînt foarte multe familii Sima, au fost ridicați.

Paralel cu aceasta, s-a trecut la operația de "curățire", prin care toți simpatizanții legionari au fost arestați și chiar un ofițer de grad înalt, generalul Opriș, fapt ce îi sporea vulnerabilitatea în ochii regimului.

Mult timp a persistat prin regiune un zvon cît se poate de bizar în legătură cu această localitate. Se zicea că un flăcău care făcea curte unei fete, într-o seară, aflîndu-se în camera ei și hîrjoindu-se ca tinerii, a spart o icoană de sticlă, obiect după cum se știe de mare valoare. Deși sticla colorată a căzut în țăndări pe jos, rama n-a rămas goală - chipul regelui Mihai înlocui pe dată imaginea din icoană. Întîmplare cu tîlc pentru foarte mulți oameni, iar pentru alții cît se poate de nefericită. Aceștia din urmă nu conteneau să creadă că noul val de teroare deslănțuit asupra comunei lor avea ca punct de plecare această peripeție.

Ca și în cazul comunei Ileni, și aici rezistența țăranilor a fost dîrză, nimeni nu cataidisea să se înscrie în colectiv.

Dar oricare ar fi fost amploarea teroarei deslănțuite, aceasta variind de la localitate la localitate, în funcție de scopul urmărit, peste tot țipătul disperat "vine duba" se statornicise de mult în modul de existență al oamenilor. Cele două metode, cea a timorării prin tortură și, paralel cu aceasta, cea a lămuririi pe toate căile posibile, rămăseseră de fapt singurul dialog real dintre sătean și regim.

Pînă acum în regiunea noastră nu luase ființă nici un colectiv. Socotind probabil că această soluție radicală ia prin surprindere pe oameni, comuniștii și-au redus subit din pretenții. Astfel a fost lansată, cu cîtă candoare, formula *"întovărășirilor"*. Conform acesteia, sătenii se asociau în grupuri, după învoială, ieșind împreună să-și lucreze pămîntul. Aceasta pentru a se

convinge țăranul, "din fire individualist", că unde-s doi puterea crește. În acest sens au purces caravanele cinematografice prin sate, rulînd pe toți pereții căminelor culturale povestea lui Creangă "Moș Ion Roată" ca și "eroicele" fapte ale colhoznicilor sovietici.

Scopul, deci, al acestor "întovărășiri" era cît se poate de "răsuflat". Țăranii, care se dovediseră refractari, trebuiau luați cu binișorul, pentru a se aclimatiza cu ideea muncii la grămadă.

Trăind în miezul acestor evenimente, deși încă tînăr și neavizat direct, eram totuși profund afectat de tot ce se întîmpla. Credeam cu tărie că totuși ceva se poate face și nu știu de ce vedeam totul ca pe un episod trecător în viața țăranului. De unde oare voi fi posedat acel "optimism" care pentru o minte "lucidă" și acum, din perspectiva timpului, ar apărea ca o idee stupid de naivă?

Nu știu ce să răspund, dar e posibil ca eu să fi legat acest fapt de o idee mai generală și anume convingerea că *răul*,oricît s-ar prelungi, nu e etern.

În această privință nu cred că m-am schimbat prea mult. Și azi, ca și atunci, nutresc ideea că numai *Binele* e etern, ca sens al omului și al unui neam. Privite lucrurile din această perspectivă, optimismul acela mi se pare pe deplin justificat. El îmi apare acum ca emanînd dintr-o perspectivă mai cuprinzătoare, pe care ți-o dă numai gîndul curat și dăruirea dezinteresată.

Desigur, sătenii mei nu stăteau să despice firul de păr în patru. Tracasările și frecușurile de zi cu zi nu le dădeau răgazul să cugete asupra propriei lor soarte. Tot ce făceau ei acum avea la bază o pornire spontană, firească. Poate ei nici nu gîndeau că apărînd pămîntul și tradiția strămoșească apărau sensul și rostul neamului nostru pe lume. Pînă la urmă, desigur, vor ajunge unde vor comuniștii, dar un lucru trebuie să se știe, țăranul n-a consimțit de bună voie să-și dea *pămîntul la Colhoz și nici să-și vîndă libertatea pe legău.*

Într-o zi am asistat la o discuție, în atelierul de fierărie al tatii, între cîțiva săteni, toți oameni de încredere. "Ce facem, Nică, i se adresă badea Gheorghe al lui Rohan tatii, ne înscriem, ori nu ne înscriem?"

"Ce să facem, să ne înscriem?, îi luă vorba din gură badea Molă de la Curte. Eu nu mă înscriu să mă taie. Las că vin ei, americanii."

"Ce americani, bă Molă?, sări badea Liță al Dascălului. Păi și cu roaba dacă plecau, tot ajungeau pînă acum. Pînă vin ei, ăștia ne mîncă fripți. Aia e, noi zile bune nu mai apucăm."

"Are dreptate Liță, zise tata, cu ăștia nu te joci. O să ne ia pînă la urmă tot, dar noi ferit-a sfîntul să ne înscriem. Măcar atîta satisfacție să avem, că nu ne-am învoit la blăstămățiile lor."

"Și dacă vine cu duba și te ia?", stărui badea Gheorghe.

"Dacă vine cu duba?, îi întoarse tata vorba puțin încurcat. Păi, cu duba, o să vie, că altă treabă n-au. Pînă la urmă toți o să fim plimbați cu duba. Atunci însă cînd va fi la ananghie fiecare va face cum îl va milui Dumnezeu. Eu însă știu una și bună, cinstit e să nu ne dăm pămîntul la bolșevici".

Peste tot oamenii se îndemnau în taină la rezistență, dar speranța aceea vie, curată, într-un viitor senin, se stinsese tot mai mult în sufletul țăranului. Acum sătenii mei mai puteau constitui, pentru mine, doar un barometru care indica presiunea vremurilor, dar busola aceea de care eu aveam nevoie, nu mai erau.

Într-o după-amiază senină de duminecă din toamna aceea m-am întîlnit cu Mogoș, în Iaz, acolo unde obișnuiam mereu să ne întîlnim. Nu se zărea nici țipenie de om pe cîmp, dar noi, pentru a putea discuta în voie, ne-am retras într-un pîlc de răchite. Ardeam de nerăbdare să-i aflu părerea în legătură cu problema atît de dramatică a colectivizării.

"Ce să-ți spun eu, mă privi Mogoș parcă nedumerit, ca răspuns la întrebările puse de mine. Pînă la urmă țăranii vor pierde pămîntul. Comuniștii vor face orice pentru a colectiviza agricultura. *E o idee fixă a lor, că proprietatea privată e izvorul nefericirii generale.* Or e lucru știut, principiul ideologic, e mai presus de orice la ei. Pe de altă parte, țăranii nu vor și nu pot să subscrie la propria lor aservire. Căci prin colectivizare eu nu înțeleg numai faptul de a i se lua de pomană pămîntul ci și impunerea unui nou stil de viață, contrar firii lor.

Țăranul român e de la fire statornic, neagresiv și independent. Colectivizarea, pentru început, apare ca un act de samavolnicie, dar pe parcurs ea va instala asupra țăranului un regim de tiranie, de vrajbă, de aservire. Într-un cuvînt, absolut *tot* ce e contrar firii sale.

Spune-mi, îți poți închipui un țăran român care să-l nege pe Dumnezeu, care duminica, în loc să se îmbrace frumos și să meargă la Biserică, să iasă la muncă voluntară sau manifestații, care în loc să-și orînduiască munca cum poftește să aștepte vătaful, chiar dacă se numește brigadier, să-i orînduiască programul și să-l ghiontească?

E o luptă pe viață și pe moarte acum între țărani și comuniști, căci dacă de data aceasta vor scăpa pămîntul din mînă, toată rînduiala se duce de rîpă. O, și americanii ăia, nu mai vin o dată. Comuniștii au de partea lor forța, timpul și ura. *Țăranii doar răbdarea.* Dar cît, mă întreb?"

"Bine, am intervenit eu, dar nu se poate face nimic? Nimeni nu-i poate ajuta? Noi și alții?"

"Noi? Și alții? Mogoș mă privi cu tristețe. Numai Dumnezeu mai poate constitui pentru ei un ajutor *real.* Da, da, foarte real, dar în acest caz lucrurile trebuie puse pe alt plan. Ești prea entuziast și faci o greșeală supraestimînd puterile oamenilor. Realitatea e una, comuniștii rămîn neclintiți pînă îi au în spate pe ruși. Totul s-ar năruri odată cu zgîlțîirea rușilor și acesta o pot face numai americanii."

"Sînt dezamăgit, frate, de ceea ce mi-ai spus, am exclamat eu foarte mîhnit. Chiar nu se va mai putea face nimic? Atunci noi de ce ne mai organizăm, nu să luptăm?

"Ba da. Văd însă că fiecare dintre noi înțelege în mod deosebit această luptă. Să admit că trebuie să facem ceva acum, cum zici tu. Ce putem noi

face? În cel mai bun caz să organizăm o revoltă țărănească. Asta ar însemna cîteva batalioane de securiști care ar trage în carne vie. Evident, dacă în prealabil nu vor reuși prin agenții lor să dea totul peste cap.

Rezistența se poate face în mai multe feluri. Eu însă mi-am propus altceva să fac.

Aici, în joc sînt două bătălii, a comuniștilor și a noastră. Ei luptă să-i cucerească pe țărani prin mijloace caracteristice lor, teroare, minciună. Noi luptăm pentru altceva, prin cu totul alte mijloace și pe cu totul alt plan. *Eu vreau mai înainte de orice sufletul țăranului.* El, acest obidit, să trăiască cu speranța că în astfel de vremuri cumplite undeva există niște oameni care sînt uniți în gînd cu ei și care sînt gata să se jertfească pentru cauza lor. În rest, la momentul oportun armata noastră se va face foarte mare. De ce crezi că am ales eu satul pentru a-mi desfășura activitatea? Aici e sufletul țăranului și organizația subversivă, așa cum o înțeleg eu, numai aici poate lua ființă".

Mogoș tăcu. După ce privi minute în șir spre munte, ca și cum ar măsura distanța pînă acolo, se întoarse iar la mine.

"Eu, bătălia mea am și început-o. Dar în toamna aceasta am de gînd să dau o bătălie mare, cît țin poalele munților dintr-o parte în alta. Bătălia pe care trebuie s-o începi tu, va avea o rază mult mai restrînsă. Deocamdată, satul vostru și liceul "Radu Negru". Cu fiecare tînăr pe care îl vei cîștiga pentru cauza noastră, vei da o lovitură imparabilă comuniștilor. Poți începe să tatonezi terenul chiar de acum."

VI. CEA MAI FRUMOASĂ TOAMNĂ

Vremea era înaintată și acum la ordinea zilei în activitatea țăranilor era strînsul cartofilor, al porumbului și desmiriștitul.

De cînd s-a întors din închisoare, Mogoș n-a părăsit satul său natal decît în răstimpuri fugare, cînd era absolut nevoie. Mai tot timpul și-l petrecea ajutînd ba pe un sătean, ba pe altul, la strînsul recoltei sau la aranjat prin curte. Pentru toată munca sa el n-a primit niciodată nici o răsplată de la nimeni, în afara bucății de pîine și blidului de ciorbă pe care omul le dă cu dragă inimă oricui.

Aici în sat trăia o bătrînică văduvă și tot mai neputincioasă, care avea ceva pămînt și două vaci de lapte.

De mult Mogoș își făcuse un obicei de a trece zilnic pe la casa ei să-i hrănească vitele și să-i aranjeze prin gospodărie. Așa se face că de la un timp bătrînica nu mai concepea viața fără el. Gîndul straniu care se născuse în mintea ei, într-o bună zi n-a mai putut răbda și a ieșit la lumină.

"Maică, îi zise ea, vino mai încoace să-ți spun ceva, care să-ți mai îmbuneze inima aia a dumitale, că bănuiesc că tare a mai fost îndurerată de atîtea rele.

Uite, eu nu am un copchil, dar am o nepoată. Am vorbit cu ea, dacă dumneata îi vrea să o iai de nevastă, îți las tot ce am."

Minute în șir Mogoș nu fu capabil de nici un cuvînt. Mărinimia bătrînei îl copleși. Era de invidiat atîta curățenie sufletească, dar mai era de invidiat și maniera aceasta simplă și firească de a se retrage din actualitate, de a trăi prin vremi trecute și în felul acesta de a-ți bate joc de acest prezent atît de urît.

Lumea forfotea împrejur, fantoma colectivizării urmărindu-i pe oameni pînă și în vis, iar acestei ființe copleșită de gîndul ei naiv nici că-i păsa.

"Îți mulțumesc, lele Mărie, că te-ai gîndit la mine, zise Mogoș, dar e cum să-ți spun, nu mă văd încă nici cap de familie, nici gospodar. Dar asta nu înseamnă că n-o să mai trec mai departe pe aici."

"Tot îți mai stă capul la domnie maică? Ce mai faci cu școala după cîte ai pătimit? Să știi de la mine, pămîntul e sfînt! Asta te leagă și îți dă un rost. Cînd ești tînăr visezi fel de fel, cînd te coci la minte, tot aici te întorci."

Deși refuzul lui Mogoș nu i-a căzut bine, asta n-a împiedicat-o ca pe parcurs să-l întrebe dacă nu s-a răzgîndit.

Erau seri pe care le petreceau împreună, cînd tînărul, la rugămintea gazdei, cînta "Bătrînețe haine grele" și "Cine m-aude cîntînd" și cîte alte doine care îi mergeau drept la inimă.

Tot aici în sat exista o familie de oameni bătrîni și săraci care nu aveau nici un copil.

Mogoș trecea și pe aici din cînd în cînd să-i ajute la treabă. Pe nesimțite și acești oameni s-au legat cu tot sufletul de el. La început i-au propus să ră-

mînă la ei în curte, să nu mai umble dintr-o parte în alta fără rost şi adăpost. Văzînd că nu pot să-l înduplece cu atît, pînă la urmă au hotărît să-i dea pe nume ce au.

"Bade Ioane, îi zicea Mogoş bărbatului, la un pahar de vorbă, dumneata eşti om trecut prin multe, ai făcut primul război mondial, ai fost prin Italia, ai tras atîtea, dar tot te-ai întors acasă, la gospodăria dumitale. Cred că eşti în măsură să faci o comparaţie, cînd era mai rău, atunci sau acum?"

"Mă băiete, am pătimit foarte multe, zise gazda, am fost lipsit, am fost departe de ţară, dar atunci simţeam că sînt slobod. Acum sînt aici acasă, nu mă obligă nimeni să dorm în transee, dar simt ceva ca o strînsoare de cleşte, care mă strînge tot mai tare. Parcă n-aş avea aer şi loc să umblu."

"Ai zis bine, bade Ioane, e aşa un fel de strînsoare ca de cleşte. Libertatea ni se ia picătură cu picătură. Ba o să ni se ia şi acareturile şi pămîntul. Ceea ce vroiam eu să zic e că măcar sufletul să nu ni-l dăm comuniştilor, restul se mai repară, dar pierderea asta nicodată."

"Ba nici pămîntul să nu li-l dăm, făcu gazda mînios. Asta nicodată. Nu l-au luat ei turcii şi tătarii, care au trecut peste noi, aşa că nici bolşevicii nu-l vor putea lua. Aştia sunt un *val*, un blestem îngăduit, aşa cum scrie la Cartea Sfîntă".

"Aşa e, bade Ioane, zise Mogoş, dar adu-ţi aminte că fanarioţii au fost îngăduiţi să stea pe capul nostru peste o sută de ani!"

"Au stat, dar pămîntul tot nu ni l-au luat, *căci pămîntul sîntem noi*".

Discuţia aceasta, ca şi altele pe care le-a purtat Mogoş cu sătenii, erau cît se poate de concludente asupra impactului pe care pămîntul îl avea asupra ţăranului.

Dar îngrijorător pentru el era şi celălalt aspect al problemei şi anume faptul că toţi se legau de el şi il vroiau numai al lor. Era omul făcut să se lege de un singur loc şi să se statornicească acolo? Nu, el era făcut să alerge cît e văzduhul de mare, să caute mereu, să-şi urmeze chemarea propriului destin.El era şi trebuia să rămînă al nimănui şi al tuturor. Pentru ţelul pe care şi l-a propus, trebuia să uzeze de inteligenţă pînă în pînzele albe.

Badea Balaban Vasile, ţăran legat şi el de aceste locuri din moşi strămoşi, era un om mic de stat, domol în mişcări, dar tare sfătos la vorbă. Era o plăcere să discuţi cu el în contradictoriu, dar mai ales să-ţi povestească episoade din viaţa lui. În nenumărate seri, Mogoş rămînea în casa acestuia sub lampa atîrnată de tavanul scund, punînd "ţara la cale".

"Mă Ionică, îi zise odată gazda, tu eşti om cu cap, că doară ai făcut două şcoli, una în Făgăraş şi alta la «pensionul» Maria Tereza din Braşov - aluzie la închisoarea din acest oraş. No, dară fă-mă şi pe mine să înţeleg ce deosebire e între un bolşevic şi un comunist. Eu nu cred, cum crede vecinul Gheorghe, că tot aia e. Dacă era tot aia le zicea într-un singur fel şi nu în două."

"E cam încurcată treaba, bade Vasile, răspunse Mogoş. Bolşevicii e un nume rusesc pe care şi l-au luat o parte din comuniştii din Rusia. Ei acolo

s-au bătut între ei şi s-au împărţit în două cete. Bolşevic vine de la "balşoi", adică ceata cea mare. Aştia, cei mai mulţi, i-au învins pe ceilalţi, cei puţini, adică menşevicii". "Ia stai, mă băiete, mă, ce tot îndrugi tu acolo, mai mari, mai mici, bolşevici, menşevici, şparlici, mama măsii de treabă. După cîte înţeleg eu, aştia toţi sînt din Rusia. Păi, atunci ce-au căutat la noi? Comuniştii nu-s tot din Rusia? Păi vezi. Va să zică aştia după ce s-au bătut şi s-au tăiat acolo la ei, ăi mai mulţi au venit şi aici, că dacă nu, după vorba ta, veneau menşevicii, sau cum le zice."

"Aşa e, bade Vasile", răspunse Mogoş.

"Deci au venit la noi, continuă gazda, să ne dea nouă bătaie de cap, să mă cert eu cu vecinul Gheorghe, ce-i ăla bolşevici sau comunişti. Parcă noi nu aveam treburile noastre şi nu ne certam destul pe alte ălea. Uite, anul trecut am vîndut o vacă la unul din Bucium şi de atunci tot vine la mine, că nu-i dă lapte. Păi ce să-i fac eu? Poate nu-i place mutra lui, de aia înţarcă vita.

Că doară ne-am certat şi noi destul şi pentru alte fleacuri, unii erau goghişti, alţii liberali, alţii manişti, alţii simişti. Măcar aştia erau ai noştri şi nu te punea nimeni să zici ce deosebire e între unii şi alţii. No Ionică, bolşevicii sau comuniştii?"

"Zi-le cum vrei, nene Vasile, principalul e că nici unii, nici alţii nu-s de aici".

"Va să zică aşa stau lucrurile, scrîşni de data asta gazda, după ce că nu-s de-ai noştri, au venit aici, au luat plaivasul în mînă şi pistolul la cingătoare, iară noi din moşi strămoşi aici, am rămas tot la coada vacii. Şi mie şi lui Gheorghe ne dă pricină de ceartă, că ce e aia comunist, că ce e ailaltă bolşevici".

Discuţii de acest fel, unele mai serioase, altele pe un ton mai glumeţ, a purtat Mogoş cu sătenii lui toată vara aceea şi o bună bucată din toamnă. Acum reuşise să-i cunoască bine, făcîndu-şi şi o imagine globală despre starea de spirit a oamenilor. El se străduia întotdeauna să-i facă să înţeleagă gravitatea situaţiei în care se aflau şi, în acelaşi timp, să le insufle o licărire de speranţă în toiul ameninţărilor şi derutei generale.

Gîndul său cel mare însă, intenţia sa de a crea un grup de rezistenţă anticomunistă o ţinea încă ferecată acolo în tainiţa inimii.

Pînă acum reuşise să strîngă în jurul său vreo şapte tineri, toţi din satul Toderiţa şi oameni de mare încredere. Acestora le făcu cunoscut planul său referitor la crearea grupului de luptă, fără însă a le furniza alte amănunte privitoare la modul de funcţionare şi extindere. Despre eventuala sa retragere în munţi împreună cu alţi partizani, unde vor crea o citadelă a speranţei şi libertăţii cugetului românesc, nu suflase o vorbă. Aşa dicta strategia luptei in subversivitate, totul desvăluit treptat şi la momentul oportun.

Nimeni n-avea de unde să ştie cum vor evolua lucrurile şi deci nici măsurile ce se impuneau. După cum apariţia acestor grupuri de rezistenţă n-a fost o chestiune premeditată, ci un act spontan, ca o reacţie la condiţiile istorice apărute, tot aşa evoluţia acestui fenomen nu-l putea nici ordona, nici

prevedea nimeni. În acest context, trebuie repetat că apariția acestor formațiuni de luptă, ca și întreaga activitate de partizanat existentă cam în aceeași perioadă 1949-1950 în mai toate regiunile țării, n-a fost o consecință a vreunei decizii unice, cu un plan bine stabilit și obiective bine precizate. *Sînt cel puțin ridicoli cei care vor să-și asume un asemenea rol de a conduce și ordona un proces care a izvorît și s-a produs în virtutea unei adînci simțiri românești și numai în numele acesteia.* Dureros, dar am întîlnit și în închisoare oameni care pretindeau că în acțiunile lor, acolo, la București sau în alte centre de coordonare și-ar avea originea mișcările de partizani și de rezistență anticomunistă din țară.

Acești demagogi și vînători de platforme politice trebuie să știe că poporul acesta nu va tolera nicodată ca un interes meschin să păteze memoria atîtor sacrificii complet dezinteresate. Să nu confunde nimeni lupta pe viață și pe moarte a neamului nostru pentru supraviețuire, cu o campanie electorală. Jertfa, dăruirea curată, ori de unde ar veni, aparține întregii comunități românești și nu unui anume partid politic.

De acum Mogoș putea să-și ia zborul. Nu va părăsi satul definitiv deocamdată, ci doar va tatona terenul, mai întîi satele vecine, Bucium, Vad, Mîndra.

În Bucium exista un prieten bun al tatălui său pe care îl cunoștea foarte bine. Badea Dobrin nu avea multă carte, dar avea judecată și, deși puțin sceptic, avea forța lăuntrică să privească lucrurile drept în față. Mogoș n-a venit aici cu gîndul de a-i desvălui intențiile sale, ci doar de a afla dacă poate conta pe ajutorul țăranului, la momentul oportun. După ce îl făcu pe interlocutorul său să înțeleagă că situația sa este destul de nesigură în calitate de fost deținut politic, îi dădu de înțeles că nu-i exclus ca pe parcurs, urmărit fiind de securitate, să fie nevoit să fugă.

"De ce să fugi?", făcu mirat badea Dobrin.

"Așa, dacă lucrurile se înrăutățesc și comuniștii vor vroi să intimideze populația, noi, foști pușcăriași, vom fi primii vizați."

"Chiar dacă nu faci absolut nimic?, insistă gazda. Pentru tine lucrul cel mai indicat e să nu faci absolut nici o mișcare. Cînd n-au de ce se lega, n-au ce-ți face. Tu crezi că dacă te arestează iar îți mai dă numai un an? Eu cred că cel mai înțelept lucru e calea de mijloc. Nu sînt nici de partea ciurucurilor satelor, care zic cum îi învață la ședință, că regimul ăstă nu se mai schimbă niciodată și atunci hai să ne înroșim să ne meargă bine, dar nici de partea celor mai mulți dintre noi care cred că mintenași vin americanii. Nu știm cît mai durează pînă se schimbă și atunci lucrul cel mai cuminte e să stai liniștit și să aștepți. Nu știi?, pe fiară nu-i bine să o întărîți".

"Așa ar trebui să fie, bade Dobrin, cum zici, numai că dumneata tot nu-i cunoști bine pe comuniști. Ai zis să stai liniștit, vorbă de care comuniștii ar rîde în hohote. În revoluția lor nu-i loc pentru liniște. Orice om trebuie să le dovedească prin ceva că s-a «schimbat», că s-a făcut «nou», adică e de acord cu ei, pentru că de aceea e *revoluție*,să se schimbe totul".

Dar badea Dobrin nu putea fi convins cu ușurință odată ce avea o idee în cap. Convingerea lui era că numai răbdarea rezolvă totul. Și cu asta a rămas pînă la sfîrșit.

Oricum, Mogoș n-a plecat chiar cu mîna goală de la el. Discuția și promisiunea de ajutor, în caz de nevoie, erau lucruri esențiale pentru musafir. Dar badea Dobrin l-a recomandat și altor doi săteni cu care viitorul partizan a avut relații strînse.

În comuna Vad, deși venise cu puține speranțe, a reușit totuși să înjghebeze cîteva prietenii care mai tîrziu s-au dovedit a-i fi de folos.

Pe nenea Zară Ilie, din comuna Mîndra, îl cunoștea de cînd era copil, întrucît acesta venea, cu diferite afaceri, pe la tatăl său. Țăranul, om cu tragere de mînă, fusese declarat de comuniști "chiabur", fapt de pe urma căruia în ultimul timp a avut de pătimit. Dar păcatul lui cel mare era altul. Fusese mai de mult un simpatizant legionar, convingeri pe care, după cum vom vedea, nici acum nu le părăsise. Orice idei ar fi avut vîrîte în cap, un lucru se știa foarte bine despre el: era un om de mare discreție. Așa că în această privință Mogoș n-avea de ce se teme. A venit la nenea Ilie într-o seară și a rămas să discute împreună pînă după miezul nopții. Musafirul a vorbit ore în șir, aproape fără întrerupere, trecînd în revistă situația actuală a țării, punîndu-și întrebări, căutînd soluții.

Pentru cine n-a trăit efectiv ani, zeci de ani, într-un regim comunist, e foarte greu să priceapă acest fenomen. Aici oamenii care mai au încă mintea lucidă, atunci cînd se întîlnesc repetă ca pe un leit motiv întrebarea: *Ce-i de făcut? Problema salvării* rămîne cea mai arzătoare și cea mai actuală dintre toate. Odată cu trecerea timpului, evident, mijloacele acestei *salvări* s-au redus progresiv, dar asta nu însemnează că preocuparea nu a rămas. Atunci, în 1949, oamenii încă se mai puteau întreba cu o pîlpîire de speranță: *Ce putem face?*

În această privință, nenea Ilie avea ideile lui, asemenea mai tuturor celor care au optat pentru un partid sau altul.

El nutrea și acum convingerea că numai mișcarea legionară mai poate salva țara de la dezastru.

"Mai toate partidele politice vin cu această pretenție, că numai ele pot salva țara, zise Mogoș. E cel puțin dovada unei lipse de simț politic să afirmi așa ceva, dacă tot vorbim de politică. Noi nu discutăm aici platforma electorală a cutărui sau cutărui partid, ce vrea în fond mișcarea legionară. Cel mai arzător lucru la ordinea zilei e altceva, e acea amenințare care ne paște deopotrivă pe toți, căderea în sclavia comunistă.

Ideea de neam și țară nu poate fi confiscată de nici-un partid politic sau ideologic. Nimeni nu poate zice: eu sînt țara, eu reprezint țara. O reprezinți doar atunci cînd te confunzi cu interesele și aspirațiile ei. Nu țara și neamul trebuie să se modeleze după ideile și capriciile tale, ci tu trebuie să acționezi în sensul intereselor țării, care sînt statornice și apar, cu sau fără vrerea noastră.

De la tata știu un lucru sfînt: cînd *zici partid zici parte, deci nu întreg.* Evident, în vremuri de liniște confruntarea dintre partide e necesară pentru a ieși adevărul și dreptatea la suprafață. Acesta e un principiu foarte vechi de conducere, dar acum ceea ce se cere e să acționăm în sensul voinței unanime a întregului neam. *Asta se cere acum:unire."*

"Unire, unire dar cu cine? zise nenea Ilie, puțin iritat. Azi numai lagionarii mai sînt capabili de luptă. N-ai văzut în 1948 cîte zeci de mii au intrat în închisoare? Asta pentru că au școala sacrificiului și a dăruirii. E drept, au intrat și ceilalți din partidele politice, dar ăștia au intrat pentru platforma politică pe care au avut-o înainte și nu că ar fi făcut ceva acum! Legionarii au făcut-o. Mai toate organizațiile anticomuniste au fost legionare. Ține minte tinere, dacă legionarii nu mișcă ceva, nimeni nu mișcă nimic în țara asta. În al doilea rînd, după ce cad comuniștii, că vor cădea odată, cum te văd și cum mă vezi, nimeni nu va putea scoate țara din ruină, în afară de unii singuri. Asta pentru că ei, legionarii, au spirit de dăruire și o conducere unitară..."

"Cum, nene Ilie, îi luă Mogoș vorba din gură și atunci să existe o concepție unică...."

"Nu va exista numai un singur partid, sări gazda, pentru că legionarii nu-s comuniști, dar vreau să spun că numai legionarii vor fi capabili să redea acestui neam sensul și tradiția sa istorică".

"Dar și alte partide politice pretind același lucru" zise Mogoș.

"Nu m-ai înțeles, reluă gazda. Să o iau altfel. Vezi, există o aspirație comună spre prosperitate, există elemente care se opun acestui sens. Dar și aceștia sînt frații noștri. Neamul este o familie. Celelalte partide nu-și pun problema acestor fii rătăcitori ai neamului. Mișcarea legionară și-o pune. Ea vrea să-i orienteze în sensul aspirațiilor neamului."

"Și totuși nu văd de loc justificată ideea dumneata, ca un partid să fie mai îndreptățit decît altul să conducă un popor, zise Mogoș.

"Cîți martiri și eroi are mișcarea legionară n-au toate celălalte partide la un loc, chiar dacă ar mai împrumuta de la vecini. Asta nu-i o justificare?"

"Nu prea, nene Ilie. *Martirii, dacă într-adevăr sînt, ies din sfera politicului.* Și apoi, au avut și legionarii asasinatele lor politice."

"Au avut, zise gazda cu năduf, dar regimurile trecute nu spun cîți legionari au asasinat ele și de ce?"

"Nu știu ce să zic, nene Ilie, dar discuția aceasta mi se pare de prisos". Mogoș privi cîteva clipe în pămînt, apoi reluă:

"Noi nu putem rezolva aici și acum niște vechi conflicte, care au adus atîtea prejudicii neamului.

Poate tocmai de aceea, că am fost prea dezbinați, comuniștii ne-au luat prin surprindere. Dar poate cine știe, în virtutea unui destin pe care noi nu-l înțelegem acum, tot comuniștii vor șterge aceste asperități ale trecutului. În ceea ce mă privește, eu cred altceva, *tot ceea ce are o valoare în sine, istoria va conserva.* După dispariția acestei calamități, pe trupul neamului vor rămîne atîtea răni. Noi nu putem ști cine vor fi cei chemați să le vindece. Un

lucru însă e sigur, va dăinui, *alături de aceste răni, tot ce a fost frumos și înălțător în istoria acestui neam.* Aici trebuie să năzuim noi, cu tot sufletul nostru".

"Vorbești ca un legionar, interveni gazda. Văd că și tu crezi în viitorul neamului, în destinul lui pe pămînt".

Mogoș rise.

"E ceva de ris tinere?", zise gazda vădit iritată.

"Nu, absolut nimic", răspunse musafirul. Mă gîndeam însă la altceva. Mai dăunezi, cînd am avut o discuție cu altcineva tot pe aceeași temă, la un moment dat interlocutorul meu zise: "Vorbești ca un țărănist". E ușor de ghicit cu cine vorbeam. Vezi, nene Ilie, cînd ești dezinteresat și pui problema fără părtinire, oricine simte românește se regăsește în spusele tale. Eu am acest avantaj, sînt prea tînăr și n-am avut timp să fac politică".

"Vezi, tocmai de aceea, zise țăranul, pentru că n-ai făcut politică, nu poți vorbi de politică".

"Dar eu nu vreau să vorbesc de politică, nene Ilie. *Aceasta e deosebirea dintre noi, dumneata faci din soarta unui neam o chestiune politică, eu fac o chestiune de iubire și de credință. Nu poți iubi și crede în ceva, dacă nu-i transfigurezi chipul la modul ideal. Asta e, pentru mine neamul românesc e un ideal.*

Eu am conștiința sensului istoriei, care e absolut, și de aceea mă străduiesc ca ceea ce fac să se integreze în acest sens".

"Ești prea idealist, tinere, dădu nenea Ilie, dezamăgit din cap. Cînd o să ajungi vîrsta mea, o să vezi, o să-ți schimbi ideile".

În comuna Mîndra, pe parcurs, Mogoș a mai contactat și alți oameni, care mai tîrziu au devenit gazde de partizani.

În ceea ce mă privește, preocupările școlare rămăseseră pe planul doi, toată atenția mea concentrîndu-se asupra acțiunii de cooptare a noilor membrii în organizația noastră, așa cum discutasem cu Mogoș.

Mai întîi în satul nostru. Zile de-a rîndul am chibzuit cumpănind în mine pe fiecare flăcău din sat. În cele din urmă am ales patru dintre ei. Prima condiție pe care trebuia să o îndeplinească cel cooptat era discreția, să știe să păstreze secretul. Apoi să simtă profund românește, ceea ce-l făcea capabil de sacrificiu. În sfîrșit, trebuia să fie un om moral, să urască minciuna, nedreptatea, slugărnicia, tot ceea ce era încurajat în noua societate.

Flăcăul care se trăgea dintr-o familie bună, cu tradiții de religiozitate, de bună credință și cinste avea în cea mai mare măsură garantate aceste condiții. Această sarcină de formare a omului o preluase de acum, pentru cine știe cît timp, în exclusivitate familia.

Într-o duminică după-masa am pornit într-o plimbare, cu tînărul Comșulea Nicolae, pe dealul din spatele satului. Eram de aceeași vîrstă și fusesem colegi și la liceu, în Făgăraș. Era un băiat pirpiriu, slăbuț, gălbenicios, ceea ce îi dădea un aer de om bolnav. Avea însă multe calități, printre care modestie și discreție. I-am vorbit cum m-am priceput eu despre si-

tuația grea în care se afla țara atunci, despre necazurile abătute peste capul părinților noștri, lucruri pe care și el le cunoștea foarte bine. Ceea ce vroisem eu să descopăr era felul cum reacționa el, receptivitatea și sensibilitatea lui.

"Tu crezi, îmi zise el la un moment dat, vor veni și vremuri mai bune?"

"Desigur, am răspuns eu bravînd puțin, dar pentru asta trebuie și noi să facem ceva".

"Eu sînt gata să fac, dar nu știu ce să fac", se entuziasmă el.

"Ba știi, dar n-ai întîlnit încă oamenii de care ai nevoie. De pildă, dacă ar lua ființă o organizație anticomunistă, ai adera la ea?"

"În tine aș avea încredere", răspunse el prompt.

"Bine. Atunci din acest moment faci parte dintr-o asfel de organizație împreună cu mine. Primul lucru care ți se cere acum - am continuat eu - e să păstrezi secretul absolut. Într-o zi vom merge să-l cunoști pe cel ce a făcut o astfel de organizație".

Apoi ne-am amintit împreună de o serie de cîntece interzise acum ca: "Trăiască regele", "Pui de lei", "Pe-al nostru steag", "Imnul eroilor", "La arme".

Deodată ne-am pomenit murmurînd amîndoi "Deșteaptă-te române". Cum stăteam așa retrași după tufele de măceș și coarne, în duminica aceea senină, aveam senzația că întregul cer și pămînt românesc murmură cu noi aceeași melodie.

Al doilea tînăr pe care l-am cooptat în organizația noastră se numea Pîrău Toma - a nu se confunda cu Pîrău Toma, zis Porîmbu, din comuna Ileni, despre care am vorbit mai sus. Avea o fire de țăran colțuros la vorbă, sfătos și ironic, dar avea o calitate foarte apreciată de noi atunci, simțea profund românește.

Pe tizul meu Pică Ioan l-am familiarizat cu intențiile mele pe-ndelete în după-amiezile cînd ne întorceam amîndoi acasă, de la școală, din Făgăraș. Cu el mi-am petrecut mai toată copilăria, așa că încredere reciprocă exista. Avea el o lacună, în ceea ce privește privirea critică asupra gravității situației, în care se afla țara atunci, dar era un prieten devotat și foarte receptiv, atunci cînd vroia.

După cîteva tatonări nereușite cu cel de-al patrulea flăcău, deocamdată am lăsat lucrurile baltă.

Din satul nostru eram atunci cinci tineri care făceam parte din organizația lui Mogoș și, pentru început, mi se părea suficient. De acești tineri mă legasem acum cu tot sufletul și nu știu de ce îi iubeam ca pe propriii mei frați.

Prima întîlnire pe care am avut-o cu toții, undeva pe dealul din marginea satului, a constituit pentru mine, sub un anumit aspect, un mare triumf. Reușisem să coalizez niște simțăminte profunde, renăscînd în fiecare din noi acel sentiment divin de solidaritate cu o cauză înaltă, pe care nu oricine are bucuria de a-l trăi.

Mult timp m-a chinuit gîndul ce să spun prietenilor mei, ce subiect de discuție să aleg. Preocupări care s-au dovedit de prisos, întrucît bucuria, clipa acelei redescoperiri a fiecăruia și postura inedită de luptător pentru o cauză comună nu mai lăsa loc altor gînduri.

Cînd toți cinci ne aflam față în față, ne priveam uimiți, ca și cum atunci ne vedeam pentru prima oară. Fiecare îl bătea pe celălalt pe umeri și exclama: "Și tu ești cu noi? Și tu ești cu noi?"

N-am avut un program anume și totuși orele parcă zburau. Știu că printre altele am căutat să ne reamintim cîntecele noastre naționale interzise de comuniști. Unul dintre noi a recitat "Doina" lui Eminescu și versuri din Goga. Simțeam o bucurie fără margini la gîndul că în felul acesta ne răzbunăm pe cei care ne inerziceau să simțim românește și să fim noi înșine. Cu toții ardeau de nerăbdare să-l cunoască pe tînărul curajos care a avut o astfel de inițiativă.

La scurt timp am putut să-l anunț pe Mogoș de isprava pe care o făcusem. De la el am aflat că în comuna Ileni, Metea Victor cooptase și el cîțiva tineri în organizația noastră.

Dar totul are o limită... Prea multă bucurie căzuse pe capul meu, lucru ce nu-mi stătea bine. Într-o dimineață senină de duminică, m-am întîlnit cu Mogoș undeva pe cîmp, pentru a-mi preda niște caiete în care el conspectase acele părți din istoria noastră națională care relevau lupta poporului nostru pentru independență și emancipare de jug străin. Urma ca eu să le copiez și să le predau spre lectură prietenilor mei. Vremea fiind frumoasă, am rămas să lucrez pînă înspre seară undeva pe deal, sub un copac. Cînd m-am întors acasă, mama fierbea. Mă aștepta împreună cu sora mea în colțul șurii, gata de atac.

Cum de au ajuns la concluzia că eu port ceva subversiv în sîn, nu știu. Destul că odată încăput pe mîna lor, încercau din răsputeri, dacă era cazul, chiar prin sfîșierea hainelor, să ajungă la corpul delict. Singura soluție pe care o aveam la îndemînă era de a o șterge pe uliță și a dispărea în curtea unchiului Miron.

Lucru ce l-am și făcut, nu însă fără riscul de a fi demascat de mama, întrucît ulița era plină de lume, și atunci cînd era cătrănită aceasta nu-și mai lua seama la gură.

Unchiul Miron, de cum mă văzu, mă urmări pînă în mijlocul grădinii sub păr: "Iar ai pățit-o nepoate?, îmi zise el, puțin îngrijorat de cele întîmplate. Cu mumă-ta nu te joci, ți-am spus eu". Și pentru că eu tăceam, se apropie mai mult de mine: "Ți-am spus eu, tu de Mogoș nu te poți despărți. Ultimul timp m-am gîndit mult la tine și la voi toți și ai să te miri la ce concluzii am ajuns eu. Eu cu mintea pe care o am acum, dar să fiu tînăr, tot-la fel aș face. Voi sînteți niște oameni pe care lumea de azi nu știe să-i prețuiască. Sînt sigur că mai tîrziu despre voi se vor scrie cărți. Nu-i așa nepoate, mă zgîlții el zîmbind, de umăr. Ce folosești dacă trăiești o sută de ani bou? Nu asta contează, ci să ai mereu fruntea sus.

"Tot una e dacă-ai murit,
Flăcău or moș îngîrbovit,
Dar nu-i tot una leu să mori
Ori cîine-nlănțuit."

Recită unchiul cu o voce gravă, din Coșbuc.

"Eu unchiule, nu aștept nici o prețuire de la nimeni, nici răsplată. Nu pentru asta fac ceea ce fac, *ci pentru că nu pot face altfel*".

Unchiul mă mîngîie ușor pe frunte.

"Ești un băiat bun, nepoate. O să treacă și asta, o să vină altele. Să ne rugăm lui Dumnezeu să putem îndura totul."

M-am întors acasă foarte tîrziu și numai după ce tata a venit și a stat de vorbă cu unchiul Miron. Acasă am găsit-o pe mama aproape complet potolită. Desigur, avusese o discuție cu tata și după cîte am aflat și o criză de leșin. Oricum, atmosfera din casa noastră era încordată, fapt ce îmi umplea sufletul de amărăciune. Eu eram cauza acestor nefericiri.

Dar a doua zi, fără să mă aștept, primesc un nou afront. Reîntors la liceu, îl întîlnesc într-o recreație pe Motoc Gheorghe, cel la care fusesem cu un mesaj din partea lui Mogoș.

"Ce mai faci?", îmi aruncă el banala întrebare, probabil pentru a schimba o vorbă cu mine.

"Și una, și alta", am răspuns eu, spre a fi pe același ton.

"Și altceva?" insistă el.

"Altceva? Poate vrei să-ți spun ce face Mogoș?"

"Nu mă interesează", mi-o reteză el. *"Mogoș e un nebun."*

Nu i-am răspuns, pentru că pur și simplu nu știam ce să-i răspund. Dar rana pe care au făcut-o în mine aceste patru cuvinte, n-avea să o știe nimeni niciodată. Nici măcar Mogoș, el, în numele căruia primeam acest pumnal în inimă.

* * *

Noaptea aceea de tabără petrecută acolo în Iaz, în gînd și cuget românesc, a fost unică în viața noastră. Deși toamna era tîrzie, vremea încă nu se stricase și luna mai știa din cînd în cînd să răsară, albă și misterioasă, pe un cer plin de speranțe. Venisem atunci de la întîlnire, noi cei cinci din satul nostru, iar Mogoș adusese din satul lui șapte flăcăi ca brazii. Eram în total doisprăzece, cu el treisprăzece. Ne-am întins cu toții pe pajiștea moale, la poalele dealului, într-o roată mare.

Parcă-i văd pe toți acum. Lîngă Mogoș stătea trîntit pe o parte tînărul *Vlad Cornel.* Avea atunci 20 de ani, chipeș, cu o față ovală frumoasă, mai tot timpul acoperită de zîmbet. Era sensibil din fire și foarte dotat. Avea talent la pictură, la lucru manual, dar mai ales la muzică. Cînta frumos și știa să conducă un cor pe patru voci. Fapt pentru care i se încredințase conducerea corului de la căminul cultural din sat.

Alături de acesta se afla scundul *Vlad Octavian,* prietenul lui, de care am vorbit mai sus. *Gabor Ioan* era tînăr înalt, slăbuț, oacheș cu vorba domoală și cumpănită, ca cei mai mulți dintre ardeleni.

Mija Cornel, prietenul său, era un tînăr voinic, lat în spate, cu fața bălană și mereu zîmbitoare. Era cuviincios și retras, dar prieten de încredere și sincer. Urma în ordine *Balaban Octavian,* cel mic de stat, dar sfătos și vioi, și apoi *Balaban Ioan,* cel orfan de tată, care, în ciuda faptului că a avut o copilărie plină de privațiuni și mizerii, avea o fire veselă și optimistă.

Însingurat și melancolic, tînărul *Toma Ioan,* stătea retras într-o margine, sforțîndu-se parcă să nu supere pe nimeni. În ciuda oricăror aparențe, însă, nu știu cîți oameni ca el am întîlnit în viața mea, cu atîta putere de dăruire și sacrificiu.

În sfîrșit, urmau în ordine cei cinci din satul Rîușor, ale căror prezentări au fost făcute mai sus.

Noaptea aceea aș putea zice că a aparținut în exclusivitate lui Mogoș. Ne-a expus motivele care l-au determinat să întemeieze acest grup de rezistență, precum și scopurile pe care le urmărea. Ne-a vorbit despre ceea ce se numește "lupta în subversivitate" și ne-a dat sfaturi practice, de cum trebuie să lucrăm.

Redeșteptarea sentimentelor naționale și unitatea erau, după el, cei doi piloni pe care urma să clădim restul. Mai întîi trebuia să luptăm pentru *recăpătarea încrederii reciproce* și să aprindem iar *făclia speranței* în suflete. Să nu ne lăsăm copleșiți de minciună și teroare.*Să învingem frica și lașitatea din noi* etc.

Apoi treisprăzece glasuri, ca unul singur, au murmurat "Pe-al nostru steag" și "Cu noi este Dumnezeu".

Noaptea era tîrzie și luna încă nu apusese. În spatele dealului, pe prund, ardea un foc mocnit, pe care se frigeau cîteva bucăți zdravene de carne. Cînd am plecat spre casă, chipul purpuriu al lunii stătea gata să se prăvale după munți.

Străbătusem o bună parte de drum, dar nimeni nu rostise o vorbă. Roua ne răcorea picioarele goale, iar foșnetul ierbii părea o muzică în surdină, care nu știu de ce parcă prelungea în gînd o melodie murmurată de curînd, acolo, lîngă "Crucea cu izvor". Astfel, orice cuvînt deveni de prisos.

Muncile agricole erau aproape pe sfîrșite. Gospodarii se retrăseseră acasă, în ogrăzile lor, unde își vedeau de alte treburi. De cîtva timp nici Mogoș n-a mai ieșit la cîmp, dar cu toate acestea, treabă avusese berechet.

Sosise vremea, în sfîrșit, să-și pună în aplicație un plan mai vechi.

În curtea părintească rămăsese tractorul de la mașina de treerat a lui taică-so. În această mașinărie își pusese el acum toată speranța. Pentru a-l face util la tăiatul lemnelor, a lucrat din greu săptămîni de-a rîndul, ajutat de cei doi prieteni ai săi, Vlad Cornel și Vlad Octavian. Acum era gata, chiar în clipa cînd începuse sezonul propice pentru tăiatul lemnelor. Acesta era scopul mărturisit, dar gîndul lui Mogoș era în altă parte. Cu acest motor va cutree-

ra fără hodină, de acum și pînă în miezul iernii, toate satele de la poalele munților Făgăraș. Zilele și le va petrece muncind prin șoproane, iar serile va discuta îndelung cu oamenii, cunoscîndu-i și făcîndu-și nenumărate prietenii.

Astfel, echipat cu o mașină și un ideal, tînărul entuziast a pornit la drum. Cîtva timp a rămas în satul său natal, unde avea cîteva "obligații morale". Apoi și-a luat zborul aiurea. Era ca și cum zările se lărgiseră dintr-odată, și un dor neostoit îl chema într-acolo. Programul său de lucru era foarte încărcat, incluzînd circa 15 sate, pe care trebuia să le învețe pe de rost, cu ulițele și gospodăriile lor, la care nu peste mult timp avea să revină în calitate de partizan. Pornise cu gîndul să cucerească inima și conștiința, ceea ce alții cu greu au izbutit.

Începutul l-a făcut cu satul Bucium, urmînd apoi Șercăița, Ohaba, Șinca. De aici a făcut cale întoarsă prin Mărgineni, Sebeș, Hîrseni, Iași, Breaza, Lisa, Recea, Pojorta. Cale de cîteva luni, care a ținut pînă tîrziu după Crăciun. Un pelerinaj straniu, a cărui intenție reală, era bine mascată. Nu, nu vroia să incite țăranii din această regiune la revoltă. Aceasta, după opinia sa, ar fi fost un lucru nesăbuit, care ar fi provocat o represiune sîngeroasă. El avea un alt scop, pe care, pentru a-l finaliza, îi trebuiau răbdare și tact. Mai înainte de orice vroia să cunoască foarte bine starea de spirit a țăranilor. Vroia să știe potențialul lor de speranță și, legat de aceasta, puterea lor de dăruire. *Cît mai mulți prieteni și aliați, era deviza lui.* Fiecare conștiință cîștigată de partea cauzei sale era o breșă săpată în citadela ideologiei comuniste. Discuțiile purtate în acest lung itinerar - care au fost numeroase - priveau în general problemele arzătoare la ordinea zilei și în particular soarta lor, a țăranilor români, în perspectiva colectivizării.

Astfel, Mogoș a putut remarca cu satisfacție că majoritatea țăranilor erau dispuși să întreprindă ceva. Mai toți sperau încă într-o venire a americanilor, speranță care îi ținea neclintiți în hotărirea lor de a-și apăra pămîntul și avutul. Au fost cazuri cînd partenerul său de discuție devenea de nestăpînit în elanul revoltei sale.

Badea Culai, țăran dintr-un sat din margine de pădure, cu o gospodărie modestă, a fost unul dintre aceștia. Cînd era vorba de pămîntul și avuturile sale se făcea foc și pară. Orice concepea pe lume, dar el să fie deposedat de ce are, era un lucru peste putință de înțeles.

"Trebuie să privim lucrurile în față, bade Culai, îi zise Mogoș. Deși perspectiva colectivizării mi se pare încă destul de îndepărtată, chiar dacă pînă la urmă ar veni și asta, nu trebuie să ne pierdem cu firea. Noi nu putem opri tăvălugul să nu treacă."

"Ba l-am putea, replică țăranul, dar nu-i hotărire. Unde-s acum toți cuconași de la oraș, care pînă mai ieri ne impuiau capul că ei fac și dreg pentru țăran? Au tulit-o, ai, și ne-au lăsat cu năpasta pe cap? Așa a fost mereu, țăranul a răbdat și la urmă, hop și domnul de la oraș să culeagă roadele".

"Acum domni-s la pușcărie, nene Culai, nu-i mai aștepta."

"Mai sînt și pe afară destui, reveni țăranul. N-am auzit eu că au făcut pact și guvern cu comuniștii?"

"Asta e politică, zise Mogoș. Deocamdată noi avem nevoie de răbdare și încredere în Dumnezeu".

"Răbdare?, sări țăranul. Dar pînă cînd? Mai bine *revoluție* decît să ne ia comuniștii avutul, după cum se aude".

"Dacă-i revoluție, nene Culai, comuniștii au să tragă în carne vie."

"În carne vie?, scrîșni țăranul. Să tragă! Dacă îmi pierd ce am, eu de ce să mai trăiesc?"

* * *

Ultima întîlnire pe care am avut-o cu Mogoș în anul 1949 a fost în prejma Crăciunului, în casa lui Vlad Octavian. O după amiază întreagă mi-a relatat, cu amănuntul, strania sa călătorie de la poalele Făgărașilor.

Era o seară de basm, ca acele de mult apuse seri ale țăranului român, cînd în vreme de iarnă stătea liniștit în casa caldă și privea din pervazul ferestrei cum viscolește afară.

"Mi-ai povestit multe lucruri pînă acum, i-am zis eu, din care în bună măsură am dedus starea de spirit a țăranului, preocupările lor, deopotrivă cu necazurile lor. M-ai făcut să înțeleg - și cît de simplu și de frumos - că un om este o lume care își are destinul și sensul său. Că oricît de simplu ar fi acest om, are opinia lui, concepția lui de viață și politică, modul său de a se ruga, a crede și a iubi. Abia acum, cînd experiența au făcut-o comuniștii, am înțeles cîtă suferință poate provoca această samavolnicie și imixtiune în viața oamenilor.

Pe lîngă toate acestea eu însă mai vreau să cunosc ceva; și anume *punctul tău de vedere.* Tu acum, confruntînd opinii, idei cu propriile tale convingeri, ești desigur în măsură să tragi niște concluzii care ar putea să-ți servească drept punct de plecare pentru viitoarele tale acțiuni. Vreau să știu în ce măsură ai putea sau crezi tu că vei putea să schimbi conceptiile oamenilor, în sensul vederilor tale?"

"Dar eu nici nu mi-am propus asta, răspunde Mogoș. Dacă vrei să-ți atragi oprobiul oamenilor, n-ai decît să le dictezi ce să creadă și să facă. În regiunea noastră sînt oameni cu fel de fel de idei politice. Ca peste tot, am întîlnit țărăniști, legionari, liberali, pînă și cuziști. N-am întîlnit însă nici un socialist sau ce să mai vorbesc - comunist. Excepție făcînd, desigur, oportuniștii, care nu acționează niciodată din convingeri, ci din interes. Un fenomen general care caracterizează țăranul de aici e *naționalismul.* Am constatat că nu le plac străinii, ei considerîndu-se români neaoși. Închipuie-ți, dacă un pretext de ceartă dintre ei, atît de vechi, cum e acela de apartenență la biserica unită, nici acum nu s-a stins! Și acum mai sînt oameni aici care cred că «uniții» s-au dat la legea ungurească".

"Bine, am zis eu, acestea sînt lucruri minore, care nu cred să afecteze fon-

dul problemei. Sînt sigur că toți se vor uni cînd va fi nevoie. Un singur impediment văd, totuși, aici, divergențele politice".

"Nu-i cazul să complicăm lucrurile, zise Mogoș. E adevărat, opiniile politice sînt destul de diversificate. Și poate așa trebuie să fie. *Dar ei au, în același timp, un lucru mult mai profund care îi unește. Toți simt românește și țin la pămînt și lege.* Asta nu-i puțin lucru! Țăranul român are simțul independenței prea dezvoltat pentru a consimți în sinea lui să i se impună. De-a lungul timpului credința și modul său de viață așa l-au învățat. El iubește, dar liber; el crede, dar liber. Numai firile desrădăcinate, care nu au nici un suport interior, acceptă jaloanele și obloanele la ochi. Românul e independent și viu la cuget. Așa se explică de ce s-a strîns în el atîta revoltă. Pe mine nu mă interesează concepțiile lor politice, ceea ce mă interesează pe mine la țăranii noștri, ei au. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că orice luptă impune niște reguli «etice», care trebuie respectate cu sfințenie. Altfel totul se duce de rîpă. Într-o situație normală e un gest nobil să arăți înțelegere, compasiune, mărinimie față de aproapele.

În situația de excepție însă, care e lupta, o simplă trăsătură de caracter negativă poate degenera într-o racilă. Trădătorul, de pildă, ca om poate avea diferite scuze - a acționat din teamă, indus în eroare etc. Dar ca promotor al răului nu poate fi scuzat. Etica luptei asta e, el să plătească. Așa a fost mereu, așa va rămîne. Asta pentru că vorbeam de simțul de independență al românului din aceste locuri".

"Dar ce înseamnă lupta?"

"În nici un caz a ținti să pui mîna pe putere. Lupta nu-i posibilă - așa cum o înțelegeam - decît în numele unui deziderat, care întotdeauna are un chip ideal. Puterea dobîndită însemnează dărîmarea a ceea ce ai cucerit. *Puterea cucerită înseamnă trădarea luptei.* Firile slugarnice, cei dispuși să servească orbește puterea, comit un act de trădare față de propriul lor neam, căci ucid idealul în care au crezut luptătorii.

Sensul unei adevărate lupte este și trebuie să rămînă moralizator. Ea, lupta, dă lecții de conduită unui întreg popor și îi insuflă în conștiință o speranță, poate de mult stinsă. Într-o luptă nu contează atît efectul practic, imediat, cît consecințele sale morale și umane, care se vor răsfrînge peste vreme asupra ființei unui neam. Gîndește-te cîte revolte, cîte mișcări din istoria noastră au avut un efect eficace de moment? Mai nici una, nici Horia, nici Tudor, nici Iancu. Și totuși, ce ar fi istoria noastră fără ele și fără acești mari îndrăgostiți de neamul nostru?

Ți-am spus-o și repet, cînd vrei să faci ceva, totul e să fii absolut dezinteresat, să ai cugetul curat ca neaua. Restul, ce vor zice alții, rău intenționați, despre tine, ce contează? Vremea și istoria vor dezlega toate enigmele."

Un timp Mogoș tăcu, după care reluă: "Ce noime bizare pentru cugetul nostru poate avea și legea aceasta implacabilă a adevărului: numai trecînd prin moarte ai girul propriei tale confirmări."

Minute în șir apoi privi pe geam spre munte: "La anul care vine, reluă el, prevăd mari frînteli. Iarna aceasta totul va zace îngropat în zăpadă".

Între timp, tînărul Tavi intră și înteți focul din nou. Soba dogorea iar limbile jucăușe ale tăciunilor desenau chipuri ireale pe pereți. Afară se înserase de-a binelea și noi nu ne încumetam încă să aprindem feștila. Mogoș se apropie de fereastră iar, privind tăcut și parcă trist cum cădeau fulgii mari.

"Va fi o iarnă bogată, înginănd el într-un tîrziu, mai mult ca pentru sine. Și ce frumos era altădată."

"Știi, ieri am primit o scrisoare de la ai mei, se întoarse spre mine. Toți sînt bine, și măicuța, și tata și Ștefănița. Mă cheamă la ei."

Acum numai tăciunii se auzeau în vatră pocnind și de afară răzbăteau glasuri zglobii și îndepărtate de copii.

Am înțeles: pe prietenul meu îl copleșise dorul. Și cred, abia aștepta să-și întindă aripile.

VII. OAMENI DIN SATUL NOSTRU

Pentru mine cel de atunci, cel de azi şi cel care voi mai fi, au rămas şi vor rămîne întipărite în minte vremurile de altădată, din copilăria şi adolescenţa mea, cu tot alaiul lor de frumuseţi şi necazuri deopotrivă. Nu zic că nu au existat alte timpuri mai frumoase şi mai pline de lumină decît acestea, *dar mie partea aceasta de lume şi de viaţă mi s-a dat să-mi măsor cu ea înălţimea bucuriei şi a speranţei.*

Ea, această lume, poate de basm, poate de vis, a cărei amintire o retrăiesc întotdeauna cu emoţie, a existat într-adevăr cîndva într-un timp, care nu ştiu de ce mi se pare azi mult mai îndepărtat de mine prin ani, decît propriami viaţă.

E la mijloc o iluzie, e neputinţa înţelegerii faptului real? S-au schimbat prea multe în obiceiurile şi cugetele oamenilor într-un răgaz de timp, relativ scurt, fără a avea şi o continuitate în ceea ce fiinţa lor are mai profund.

M-am întors acum la viaţa şi mentalitatea oamenilor de atunci, pentru că numai cunoscînd-o mai bine şi înţelegînd acea viaţă puteam pricepe cum a fost cu putinţă păstrarea unei taine de către sate întregi, în ciuda unor riscuri atît de mari. Astăzi, nici nu ne putem închipui apariţia lui Gavrilă sau a lui Mogoş, în mijlocul acestor sate, pustiite în cele mai adînci cotloane de revoluţia comunistă, fără riscul fatal de a fi divulgaţi în cel mai scurt timp.

Într-un capăt şi altul al acestui răstimp de 36 de ani stau două lumi, parcă fără nici o asemănare între ele.

Iată de ce azi, cînd trec prin satul natal, sentimentul înstrăinării e mai acut ca oricînd. Intru în curtea părintească şi privesc în jur. Zidurile s-au posomorît, iar acareturile, căpătînd tot altă destinaţie, nu mai au puterea evocatoare de altă dată. Colo în dreapta, la marginea grădinii de legume şi flori, era fierăria tatii, construită din scînduri groase şi afumate. În spatele său era via, pe care o curăţam în fiecare primăvară, să crească boltită frumos, ca un umbrar peste masa de dedesubt, unde tata stătea adesea cu prietenii lui. Cu timpul vechea fierărie a fost înlocuită cu alta nouă, din cărămidă, dar via a rămas tot acolo, martoră atîtor ani de poveşti trecute.

Aici, sub această vie, *tata cu prietenii lui de o viaţă* punea "ţara la cale", sorbind din cînd în cînd cîte o duşcă de vin, şi cîntîndu-şi doinele lor bătrîneşti, pe care mie mi-a fost dat să le aud doar o singură dată în viaţă.

În curtea noastră, cît era ziua de lungă, era o umblătură fără pereche. Tot satul îl căuta pe tata şi fiecare sătean dădea ochii cu el măcar la cîteva zile odată. În fiecare zi "crepul" nostru era plin cu "fiară" de plug ascuţite de tata, iar caii aşteptau la rînd, cîte cinci şase deodată. Pînă seara tîrziu, cînd ni se închideau ochii de somn, pe poarta noastră era un dute-vino, unele femei luau apă din crepul nostru, unde tata îşi călea fiarele, ca leac pentru rînză, iar unii săteni veneau să le taie tata unghiile de la picioare, cu cleştele de potcovit. Şi tata le stătea la dispoziţie oricînd, pentru că era bun la inimă şi priceput la toate.

În zilele ploioase, cînd oamenii nu ieşeau la cîmp, fierăria tatii se umplea ochi de lume şi cei care nu încăpeau se aciuiau prin şopronul de vis-à-vis. Acum se spuneau cele mai multe poveşti şi znoave, căci fiecare vroia să-şi deşerte sacul cu noutăţi. Unii le culeseseră de la moară, alţii de la tîrg din oraş, din cărăuşie, iar alţii le trăiseră şi acum li se oferise prilejul să-şi înflorească propriile păţanii.

Badea Mitru povestea, de pildă, cum s-a întîlnit el în pădure cu haiducul Bălan.

"N-apuc bine să cobor spre părău - zise bătrînul - numai ce aud o voce puternică, mai ceva ca de urs: «Stiai că te împuşc!» Şi-am stat. Un om voinic cu flinta în mînă se apropie de mine. După ce m-a controlat peste tot, m-a întrebat ce caut acolo. Cînd a văzut el că-s om sărac şi n-am venit ca iscoadă, mintenaşi mi-a dat o pungă cu bani. Eu sînt Bălan haiducul, mi-a zis el, şi umblu să fac dreptate."

"Şi ce ai făcut cu atît amar de bani?", întrebă cineva.

"D-apăi ce, am fost prost să-i iau? Banii nemunciţi nu aduc nimic bun."

Dintre toţi oamenii din sat cel mai mare haz la povestit îl avea badea Miron al lui Irimie. Cît era vara de lungă nu catadicsea să lepede de pe dînsul căciula, recălu şi cioarecii. Cînd îl întreba cîte unul de ce nu dă jos straiele, îi răspundea în doi peri: "Ce vrei mă, capul tău năduşeşte dacă port eu căciula?" sau "Ce, vrei să-mi ia ăştia hainele la recensămînt?"

Cînd era flăcău a cîştigat o pereche de cai, aşa, dintr-o joacă. A pariat cu un sătean, pe perechea lui de cai, că el se urcă într-un arin, cît vezi cu ochii înalt, să doboare un cuib de cioară din vîrf. Şi s-a căţărat ca un strigoi, lăsînd pe om cu gura căscată.

Din primul război mondial povestea lucruri şi mai triste şi mai hazlii, dar fiecare, dacă îl căutai, cu un sîmbure.

"Măi fraţilor, zicea badea Miron, după ce m-au luat «talienii» prizonier, am fost dus departe, pînă la capătul lumii.

Şi cînd îl întrebai unde e capătul lumii, răspundea tot îndoi peri: "Acolo unde îţi poţi rezima puşca cu patul pe pămînt şi cu ţeava de cer, iar tu cînd te aşezi, stai cu picioarele în nimic."

După venirea comuniştilor la putere, badea Miron a rămas de pomină cu replicile pe care le dădea pe la adunările de la primărie. Odată li s-a vorbit oamenilor despre obligaţia pe care o aveau de a presta " muncă voluntară", cu căruţele, la clădirea cinematografului din oraş, care pe atunci se numea "Filimon Sîrbu"...

"Da cine-i burjuiul ăsta, întrebă foarte candid omul nostru, de-i trebuie palate în vremurile astea?"

Altă dată, tot la o adunare, li s-a vorbit oamenilor despre lupta "eroică" a comuniştilor din ilegalitate. Şi pentru că veni vorba de isprăvile lui Vasile Roaită, badea Miron replică:

"Da cine păcate l-o pus, să puie mina acolo, dacă o știut că nu-i slobod?"

Badea Mitru de la Vale avea pe atunci, în 1949, aproape 80 de ani. Cîntase toată viața în strana Bisericii "unite" din sat și avea o întorsătură la priceaznă, pe care numai el o zicea în fiecare duminică, de oamenii și mai ales femeile plîngeau înhohote. Știa să cînte din frunză cel mai bine din sat și de cîte ori era necăjit și se certa cu gineri-so, pleca cîntînd din frunză pe ulița sau prin grădină.

De badea Mitru ne legam nădejdea o bună parte din copiii satului, în tot postul Crăciunului, cînd ne petreceam serile la el, să ne învețe cele mai vechi și mai frumoase colinde pe care le știa. Dar acestui om de suflet i-a fost dat să trăiască una dintre cele mai mari lovituri primite chiar acum la bătrînețe.

În 1948, cînd s-a făcut așa zisa "unire" a Bisericii greco-catolice cu cea ortodoxă, o echipă de preoți de acest rit aleși pe sprînceană, au fost trimiși la București să ceară "alipirea"la Biserica "mumă". Minune, printre aceștia, în fotografia din ziar badea Mitru găsi și pe preotul nostru unit din sat, Brimboi Aurel. Zile de-a rîndul a umblat bietul om cu "Scinteia" în mînă, să arate sătenilor pe "trădătorul" lui Hristos. Din clipa aceea n-a mai călcat în biserica din sat. Cît au mai funcționat Bisericile Unite din Făgăraș și din comuna Ileni a mers acolo, apoi n-a mai mers nicăieri.

Nenea Tămașu Elvirei, cel care susține că are la zi buletinul meteorologic, luat după durerile de cap ale nevestei, venea foarte des pe la noi, de cele mai multe ori din plăcere. Lua regulat parte la glumele din fierăria tatii, spunîndu-și și el glumele cu olteni.

Își petrecuse o bună parte din viață în București, dar s-a întors tot în sat, după ce a ajuns la concluzia că tot ești mai om dacă ai o bucată de pămînt. De cînd a aflat că o să i se ia pămîntul, a devenit tot mai posomorît.

Într-o zi l-am auzit în fierărie, spunîndu-i tatii: "Nu li-l dau, Nică. Cînd o să vină, o să le spun așa: bă, eu pe cîteva hectare de pămînt am dat tot Bucureștiul. Voi n-aveți ce-mi da".

Pe lelea Ileana lui Barb, pe lelea Maria lui Ștefan sau pe lelea Ruța Mocanului, cine din sat nu le cunoștea pentru zelul cu care, în zilele de duminică și sărbători, îndemnau oamenii să meargă la Biserică?

În noaptea de Înviere, de Crăciun sau de Bobotează, alergau cît era ulița de mare și unde nu vedeau lampa aprinsă băteau la geam. Parcă o aud pe lelea Ileana: "Sculați, mă păgînilor, că a tras de intrare."

Adesea duminica venea la noi în casă, să vadă dacă nu cumva mîncăm ceva înainte de a merge la slujbă. Pînă cînd a închis ochii, n-a suferit pe cei mai tineri, care veneau la slujbă îmbrăcați "nemțește" și nu de Biserică.

Cel puțin două treimi din bărbații satului luaseră parte la război, fie la primul, fie la al doilea. Uneori, în fierăria tatii, acești foști combatanți își povesteau amintirile. Atunci frunțile se încruntau și cugetele se întorceau spre lucruri mai grave. Nu mai rîdea nimeni, căci pe nesimțite discuția aluneca spre vremurile nesigure de azi. Astfel de discuții însă aveau loc numai între

oameni de încredere. Acum sătenii se cunoșteau între ei, sita timpului îi cernuse și îi împărțise în două: grîu curat și goaze, cum ziceau ei. E drept "goaze" erau puține, dar și așa uneori le stricau complet cheful. Cînd intra în fierărie cîte o astfel de goază, îi vedeam cum își fac semn, încruntînd din sprîncene.

Despre pușcării și procese discutau foarte puțin, căci pînă la venirea comuniștilor la putere numai doi legionari fuseseră închiși din sat. Dar încă puțină răbdare și peste 30 de familii, dintr-un sat mititel ca al nostru, de numai 170 de numere, vor boci pe urma celor ridicați și închiși. Dar atunci nimeni nu va mai fi în fierăria tatii să discute evenimentul.

Dintre toți oamenii din sat, nu țin minte ca tata să se fi dușmănit cu vreunul. Firea lui deschisă, afectivă, îi dădea o notă de sinceră spontaneitate, care cucerea pe dată. Chiar atunci cînd se înfuria - căci tata se înfuria destul de repede - nimeni nu se supăra pe el, pentru că, o dată trecută furia, tata redevenea omul sincer și comunicativ de totdeauna. Existau însă în sat cîțiva oameni pe care niciodată nu voi putea să-i disociez de imaginea tatii.

De acești prieteni, de acești frați gemeni, cu care tata a traversat viața de mînă, de acum nimic nu-l va putea despărți.

Aici la sat, unde te naști și mori, chiar dacă vremelnic îl părăsești, prieteniile se nasc prin firea lucrurilor, statornicite odată pentru totdeauna, și nu fiind rezultatul unor interese sau întîmplări.

De copil te pomenești cu cineva, pe care îl înveți pe de rost, cum te înveți și pe tine, și nu te mai desparți de el cum nu te mai desparți de tine însuți.

Parcă îl văd și azi pe badea Gheorghe al lui Rohan, țăran domol în mișcări și cumpătat la vorbă, cum intră în casa noastră tacticos: "Am vint o țîră în povești". Expresia aceasta folosită foarte des la noi, nu vroia să însemne numai simple discuții pentru trecerea timpului. A veni în povești însemna mai ales a veni să te destăinui, a povesti un lucru intim, ceea ce nu se întîmpla decît între prieteni adevărați. Nu te poți duce "în povești" la un străin sau chiar la un cunoscut, dacă relațiile dintre tine și el nu sînt întemeiate pe o anumită doză de afectivitate.

Badea Gheorghe era vecinul, dar și prietenul tatii cel mai bun. Poate și pentru asta, poate și pentru faptul că întotdeauna s-a purtat frumos cu noi, copiii, dîndu-ne nuci și alune, chipul lui îmi stăruie pînă azi viu în minte.

Dacă ar trebui să aleg tipul reprezentativ al țăranului din satul meu, fără discuție că acesta ar fi badea Gheorghe al lui Rohan. Se născuse aici în sat, și moșii și strămoșii lui tot aici, în cimitirul satului, își dorm somnul de veci. Nu avea pămînt prea mult și nici acareturi prea arătoase, dar era mulțumit cu cît avea și totul în gospodăria sa era pus în rînduială. Duminicile și sărbătorile nu lipsea, ferit-a sfîntul, de la slujbă, iar posturile de peste an le ținea cu strășnicie. Lelea Linți, nevasta sa, odată cu începerea postului, își opărea toate crătițele, să nu rămînă urmă de unsoare pe ele.

În tinerețe ținuse pentru muncă doi lipițani frumoși, dar acum prefera vacile pentru că erau mai domoale, după firea lui, și dădeau și lapte.

A avut și un băiat, căruia i-a pus dinadins numele regelui nostru *Mihai* și care era născut chiar într-un an cu acesta. Aceasta era singura pricină de mîndrie a lui badea Gheorghe. Asta o spunea să știe toată lumea, că așa a vrut Dumnezeu să se întîmple. Încolo, nimeni nu l-a auzit lăudîndu-se vreodată.

A venit însă al doilea război mondial și băiatul i-a plecat pe front ca cei mai mulți dintre flăcăii români. Și așa a fost să fie: Mihai nu s-a mai întors niciodată acasă. Cît o fi plîns badea Gheorghe în tainița inimii lui, numai el știe.

După primirea groaznicei știri, prima oară cînd a venit la noi era beat turtă și plîngea. Era poate prima dată cînd făcea așa ceva: "Nică, îi zise el tatii, m-am îmbătat că vreau să mor. Fără Mihai eu de ce să mai trăiesc?" Avea în buzunarul hainei fotografia băiatului și a regelui Mihai, alături. "Uitați-vă, ne arătă el, seamănă leit unul cu altul. Băiatul meu a fost ca un rege". Așa era, băiatul lui semăna la înfățișare cu regele Mihai.

În 1947, cînd comuniștii l-au alungat pe rege, l-am văzut pe badea Gheorghe beat pentru a doua oară. "Nică, i-a zis el tatii, pe mine numai mormîntul mă mai alină". Gest banal, dar care demonstrează cît de mult erau legați țăranii noștri de instituția noastră tradițională, monarhia.

În ultimul timp venea tot mai des la noi. Ziua, cînd era cald, îi vedeam pe cîteșișapte - tata și prietenii lui - adunați acolo sub vie și discutînd în jurul mesii.

Serile lungi de iarnă și le petreceau tot pe la noi, și atunci de cîteva ori i-am auzit discutînd de arestările făcute de comuniști, de naționalizare și de atîtea rele care se țineau lanț.

Deși încă în putere, după moartea fiului său, s-a stins ca o luminare. Într-o după amiază din iarna aceea, lelea Lința a dat fuga la noi și i-a șoptit tatii ceva la ureche. Au ieșit apoi val-vîrtej amîndoi și tata nu s-a mai întors pînă după miezul nopții. Badea Gheorghe trăgea să moară și îl vroia pe tata la căpătîi.

"Nimeni nu mai vine, Nică, șoptea el, nici Mihai, nici americanii". A murit cu mîna încleștată pe a tatii.

Alături de badea Gheorghe al lui Rohan locuia un alt prieten bun al tatii, badea *Liță al Dascălului*. Acesta trecea printre fruntașii satului. Moștenise pămînt mult și o curte mare cu multe acareturi. Porecla de familie, "al Dascălului", venea de la stră-străbunicul, care a fost primul învățător - sau dascăl - din satul nostru.

Lucruri, însă, cu care badea Liță nu se lăuda niciodată. Era un om puțintel la trup, dar grozav de harnic și de întreprinzător. Mult timp a ținut măcelăria în sat, pentru că pe vremea aceea, "a burgheziei", oricine putea să deschidă o prăvălie, dacă poftea, iar viteii nu se nășteau cu contractul gata agățat pe gît. Prin tradiție, familia lui badea Liță era foarte bisericească, și una dintre satisfacțiile lui era că fiul său, Costică, ajunsese cantor la Biserică.

A avut doi băieți și două fete. Primul băiat ieșise proaspăt învățător cînd a plecat pe front. Acasă i-a rămas pianul și o bibliotecă mare, la care taică-so ținea ca la ochii din cap. Cînd a primit vestea că băiatul Ionică i-a murit pe front, era ca un nebun. De atunci ura lui față de ruși a tot crescut. Acum se resemnase, cît de cît, de tragica întîmplare, dar dorea cu ardoare un singur lucru: să vină americanii și, pentru că vroia să știe cînd și cum se va întîmpla minunea, umbla cu sufletul la gură după știri. Astfel toate veștile pe care zilnic le difuza vecinilor și prietenilor erau în bună parte deformate de optica lui dilatată, care precipita și amplifica totul.

Nici cu al doilea băiat n-a avut noroc. Prin 1953, acesta a fost arestat și condamnat pentru legături cu partizanii din munți. Ieșit din închisoare după zece ani, n-a supraviețuit decît scurt timp încercărilor.

Înainte de moarte, badea Liță i-a repetat tatei confesiunea lui de o viață: "Nică, îmi pare rău că n-am apucat ziua războinării."

Nenea Gheorghe al Țerchii era de o vîrstă cu tata, vecin și prieten bun cu acesta. Era un om falnic și atunci cînd se îmbrăca cu cioareci, cisme și șerpar semăna cu un haiduc. Se trăgea dintr-o familie cu nouă copii, lucru ce nu l-a împiedicat să ajungă printre cei mai înstăriți oameni din sat. Avea cea mai mare stupină și cei mai frumoși porumbei. Îi plăcea să fie primul la toate. El avea cei mai frumoși cai din sat, găini de rasă. Un timp a fost primar în sat, slujbă căreia i s-a dăruit cu tot sufletul. Toată viața a fost un naționalist incurabil.

În stupina lui, pe lîngă atîtea cărți despre stupi și animale, găseai o seamă de cărți, curată raritate pentru un țăran. Versurile lui Vasile Militaru, Octavian Goga, Coșbuc și, ceea ce uimea, proza politică a lui Eminescu. Era printre cei doi, trei săteni care, pe vremea aceea, posedau aparate de radio cu căști. Lucru ce-l făcea pe tata, în timpul războiului, să meargă mai în fiecare seară să asculte vești despre cum merge frontul în Rusia.

După venirea comuniștilor la putere a fost tot mai persecutat, ca în cele din urmă, prin 1951, să fie arestat. După nu știu cîți ani s-a întors acasă, s-a mai întîlnit o dată cu tata, care și el tocmai se întoarsese pentru a doua oară din închisoare.

Întîi s-a prăpădit tata, apoi el.

Nașul Samoilă era pe vremea aceea un om mult mai în vîrstă, lucru ce nu l-a împiedicat să fie foarte bun prieten cu tata.

Era înalt, falnic, cu mustăți mari, aproape albe și o pipă cu o coadă pînă la briu. Se trăgea dintr-o familie foarte înstărită, fapt ce în bună parte i-a ușurat creșterea celor nouă copii, dintre care pe cinci i-a învățat carte. Pentru că era cantor la Biserică și iubea mult tradiția creștină, pe ultimul dintre copii, Victor, l-a făcut preot. Penultimul dintre aceștia, Iosif Dimboi, inginer, a plecat din țară prin 1947 și se află azi undeva prin America.

Pe front i-au murit trei copii, dintre care doi învățați. Unul dintre punctele lui tari era faptul că îl cunoscuse bine pe Iuliu Maniu, cu care fusese și coleg de gimnaziu. Iată un lucru cu care nu scăpa niciodată ocazia să se fă-

lească. De aceea, toată viața lui a fost și a rămas un țărănist convins. Deși prin condiție țăran, avea totuși ceva de aristocrat în ținută. Nu-i plăcea să flecărească, să birfească pe alții sau să se amestece în afaceri care i-ar fi lezat demnitatea.

Îi plăcea să cînte și știa cele mai multe doine și cîntece bătrînești din sat. Ultimul timp, mai ales după panica stîrnită de regim în rîndurile populației, devenise foarte prudent în discuții pe teme politice.

Ceea ce avea nănașul mai de preț, însă, erau relicvele lui de tinerețe. Luase parte la adunarea de la Blaj și la multe revendicări ale românilor din Ardeal. Părerea lui era că politică nu pot face decît oameni cumpătați, cu experiență și înțelepciune. De aceea nu-l pute suferi pe "tînărul exaltat Horia Sima."

Moartea l-a surprins tîrziu, după ce a spravieţuit pierderii atîtor copii și atîtor lovituri primite din partea noului regim. S-a dus cu ghimpele cel mare în inimă, după cum spunea tata, cu care toți bătrînii s-au dus: regretele că nu a apucat ziua cea mare a schimbărilor.

Un alt prieten bun cu tata, badea "Molă de la Curte", locuia tocmai în celălalt capăt al satului, înspre Olt. Era și acum un om voinic, dar se zice că în tinerețe se putea bate cu trei deodată, fără să obosească.

A recrutat în primul război mondial și poate de atunci știa cel mai frumos cîntec, pe care îl cîntau recruții cînd plecau.

În fiecare an flăcăii luați în armată veneau la el să-i învețe cîntecul pe care îl cîntau prin sat, de adio. Îi plăcea să meargă prin tîrgurile de vite, să vadă "cum mai merg tîrgurile" și dacă oamenii mai țin cai lipițani și vaci de rasă. Acum, de cînd a îmbătrînit și a căpătat năduf, iese tot mai rar din sat. La noi venea aproape în fiecare dimineață de duminică, să se radă cu briciul tatii și să se tundă reciproc. La slujbă, zicea el, "nu-i slobod să mergi decît bărberit". Cînd lua parte la discuțiile de sub via noastră, îl vedeam mereu agitat și cu regularitate concluziile le trăgea el. Pe tema partizanilor din munte, despre care prin sat circulau fel de fel de păreri și zvonuri, badea Molă se exprimase clar și precis: "Ori vrem, ori nu vrem, ăsta e mersul lucrurilor. Cînd rînduielile stăpînirii nu-s pe placul poporului, poporul se haiducește. Ăștia is haiducii de altădată. Și apoi ce, credeți că dacă eu eram mai tînăr, stăteam cu mîinile în sîn?"

Ultima vreme, după ce tata a fost arestat, badea Molă era tot mai bolnav. Se zice că atunci ar fi exclamat către fiștecine: "Măcar de n-aș muri pînă vine și Nică din pușcărie". Dar n-a fost să fie.

Cel mai în vîrstă dintre prietenii tatii era badea "Zachiu din jos". Măsurat la vorbă, cum îi șade bine unui bătrîn, el discuta cu aceeași bunăvoință și seriozitate, indiferent de vîrstă sau preocupările interlocutorului său.

Odată, copil fiind, trăgeam cu urechea la discuția lor, adunați acolo sub vie. Cînd unul din ei se răsti la mine, să-mi văd de treabă, badea Zachiu intreveni prompt: "Lasă băiatul în pace, că doară nu punem la cale niscai furișaguri". Acest fapt l-a crescut considerabil în ochii mei. Și așa a rămas. Se

născuse greco-catolic, dar acum era ortodox convins. Deși avea sufletul plin de revoltă împotriva nedreptăților, citea mult din Biblie și diferite cărți religioase. În mica sa bibliotecă existau niște cărți vechi în care erau interpretate apocalipsa lui Ioan și diferite scrieri despre sfîrșitul lumii. De aici luase el temutul termen de "fiară apocaliptică", pentru noua ideologie. Venea la noi cu "cartea sfîrșitului" și, deschizînd-o tacticos la semnul lui, citea cu afectare celor de față. Apoi el explica ce vrea să zică pasajul cu pricina, ca în concluzie să exclame: "V-am spus eu, ăștia is o fiară apocaliptică, care trebuie să piară. Așa scrie aici". Convingerea lui era simplă și precisă: toate tiraniile sînt "plăgi" îngăduite de Dumnezeu, care atunci cînd li se împlinește sorocul divin, se duc.

Cu aceste gînduri, care i-au alinat viața, s-a stins într-o zi și badea Zachiu, ca toți bătrînii acelor vremuri, cărora le-a fost hăzărît să ducă cu ei în mormînt o lume atît de reală și de firească altădată.

Descriind aici în fugă chipurile celor șapte săteni cu care tata și-a împletit viața, aceasta nu înseamnă că am epuizat tot "sufletul satului".

Cîte nu aș avea să spun, de pildă, despre badea Miron al Nicului, cel care a ieșit cu pîine și sare înaintea regelui, cînd acesta a intrat în satul nostru călare pe un cal alb? Cîte nu aș avea de spus despre generalul Ghenadie, cel care s-a întors de pe frontul din Rusia cu tolba plină de amintiri senzaționale și acum nu mai contenea să le povestească sătenilor săi?. Și despre atîția și atîția oameni simpli și anonimi, care, fiecare în parte, închide în sine o lume.

Un sat este un univers saturat de sine însuși, prin viața reală, vie, necontrafăcută, a celor care îl alcătuiesc. În spațiul său se întoarce mereu și rezistă doar ceea ce e firesc, ceea ce prinde o relație spontană, nefalsificată, cu elementele cosmice în mijlocul cărora este așezat.

Am căutat să surprind aici doar un moment al satului nostru, cel mai semnificativ, dintre cîte ne pot interesa în acest context și anume răstimpul în care se pregătea apariția grupul de partizani din munți. Nu viața satului în toate compartimentele sale m-a interesat aici, ci în primul rînd reacția unei lumi statornicite așa de veacuri la noua ideologie care îi amenința firea și rosturile.

Am vrut să se vadă că oricît de derutați și amenințați erau oamenii atunci, ei nu-și pierduseră speranța și mai știau încă să facă apel la marile instituții spirituale ale neamului, în frunte cu Biserica. Era o lume în care se mai putea crede, spera și, mai ales, o lume în care racila "turnătoriei" și a lipsei de încredere încă nu pătrunsese decît la periferie.

Era o lume despre care noi, cei care azi sîntem martorii acestei instituții de jefuire și pervertire a sufletului românesc, nu ne putem aduce aminte decît cu pioșenie și revoltă.

Partea a II-a

VIII. DRUMUL FĂRĂ ÎNTOARCERE AL PRIBEGIEI

Iarna aceea, 1949-1950, a trecut fără să avem nici un fel de activitate. Vorba lui Mogoș: "Iarna aceasta totul va zăcea, îngropat sub zăpadă."

Deși nu mă anunțase în mod expres, știam precis că el se află la Reșița, la părinți. Oricum, o dată cu plecarea sa golul care se făcuse în sufletul meu era de neînlocuit. Așteptam mereu o veste, un răvaș din partea lui, care mereu se amîna.

De cîte ori ne întîlneam noi, tinerii din organizația lui, pe uliță, la colindat sau la Biserică, subiectul nostru predilect de discuție era Mogoș. Fără el, parcă nimic nu mai avea sens, nici chiar bucuria cu care în mod firesc întîmpinam Crăciunul și celelalte sărbători de iarnă. Totul pînă într-o zi.

Sfîrșitul acela de februarie mi se păru deosebit de blînd. Soarele se străduise să topească zăpada de pe cîmpuri și acum zîmbea dulce pe ulițele satului, încă înnoroiate. De cîtva timp pajiștile dimprejurul satului se împodobeau tot mai mult cu brînduși și toporași. Era ca și cum se pregătea o mare sărbătoare.

Într-o după-amiază mă pomenesc cu unchiul Miron la noi. Îmi făcu un semn conspirativ și complice. Am pornit în urma sa și, după ce am traversat ulița, ne-am oprit amîndoi în curte, în ușa grajdului. În fața mea stătea zîmbitor Mogoș. Desigur, unchiul meu vroia să-mi facă o surpriză dar, cred, nici nu-i bănuia proporțiile. Musafirul era îmbrăcat într-un costum bej șic și avea o mină foarte proaspătă.

"Bine ai venit frate!", am înginat eu plin de emoție.

El, parcă la fel de emoționat, mă salută cu convenționalul: "Bine v-am găsit", după care se informă cum stau lucrurile pe aici. "Ai dispărut așa, fără o vorbă", i-am zis eu dojenitor.

"Călătoria aceasta o aveam în program, zise el. Aici, la Făgăraș, isprăvisem ceea ce îmi propusesem pentru anul trecut. Acolo, în Banat, aveam cîteva lucruri de pus la punct. La Reșița, pe lîngă ai mei e și Nicu Mazilu, lucrează la o fabrică. Am avut multe lucruri de discutat cu el. Cred că va poposi aici, cu primele păsări călătoare."

"Și acum ce facem?", l-am întrebat eu, nerăbdător să-i aflu intențiile.

"Ce facem?! Știu precis ce vom face, dar nu știu cum vom face. Eu m-am întors, mă privi el cu ochii sclipitori, să-mi continui acțiunea. Dar reține, acum am un alt statut social. Mi-a venit ordin de încorporare, dar nu m-am prezentat. Sînt pentru ei un "dezertor", dar sînt un *om liber.*

"Și eu care credeam că ești gata să ieși la plimbare, echipat așa", am arătat eu spre costumul său.

"Să-l vezi peste vreo săptămînă, rise Mogoș, după cîteva nopți dormite prin șanțuri."

"Pînă atunci mai e. Acum însă arăți ca un domnișor de oraș. Ce-ar fi să faci o plimbare pînă acasă la noi?", am insistat eu.

"Unde?", se apără el foarte surprins.

"Pînă la noi acasă. Am să te iau de mînă și am să le zic: "Asta e Mogoș, balaurul cu șapte capete."

"Fii serios!", se codi el.

"Sînt foarte serios. Ei nu, n-am să le spun nimic. Te prezint ca pe un fost coleg al vărului meu. Atît". În noaptea aceasta vei rămîne la noi. Să vedem cum reacționează ai mei."

Zis și făcut. Mi-am luat prietenul de braț și am traversat cu el drumul mare. Ne-am oprit în bucătărie, unde mama și sora Maria țeseau la război. Cînd a dat ochii cu ele, Mogoș avea obrajii ca purpura. Lucrurile au decurs așa după cum îmi propusem. L-am prezentat drept colegul vărului meu și, într-un fel, nu mințeam.

Mai la urmă a venit și tata în casă și l-a cunoscut, musafirul întreținîndu-se cu acesta pînă seara tîrziu. Toți s-au purtat cu el foarte atenți, așa cum numai țăranii noștri știu să se poarte cu oaspeții.

Noaptea am petrecut-o împreună cu Mogoș, în "casa dinainte", loc rezervat la țară doar oaspeților și bocirii morților.

Se înțelege, toată noaptea am discutat, al treilea cîntat al cocoșilor prinzîndu-ne încă treji. Noul plan de acțiune, al lui Mogoș, prevedea, în prima etapă, căutarea de gazde, deocamdată pentru el și Mazilu. La început erau vizate două sate, Toderița, satul lui natal, și satul meu, Rîușor. El va merge acolo să înnoade un fir întrerupt, iar eu voi tatona terenul aici, la noi. Pe parcurs, cînd cercul se va lărgi, vor fi implicate și alte sate. Problema armelor și a echipamentului va rămîne o preocupare personală, pentru el.

Mogoș n-a întîrziat la noi decît pînă a doua seară. El era foc de grăbit, iar ai mei, foarte contrariați, cum de pleacă așa de repede și în toiul nopții. Pentru tata, care a ieșit cu mine să conducă oaspetele, totul a devenit suspect din clipa în care acesta, în loc să se îndrepte spre poarta de la uliță, a apucat spre grădină.

"Tată, i-am zis eu cînd ne-am oprit cîteșitrei în mijlocul șurii, el e Mogoș!" El mă privi cu zîmbetul său obișnuit și parcă de loc surprins: "De ce nu spuneți așa, mă băieți?"

În clipa următoare îl strînse pe prietenul meu cu putere la piept: "Am știut eu că nu poți fi decît un băiat de ispravă" Apoi am stabilit toți trei ca această taină să rămînă numai a noastră. Mogoș îl informă pe tata că de acum e "fugit" și că securitatea e pe urmele sale, fapt ce părea că nu l-a surprins prea mult.

"Acum tot aia e, zise tata. Mai devreme sau mai tîrziu tot aici ajungeai". Între timp dădu fuga pînă în fierărie și se întoarse cu o toporișcă făcută de

el: "Ți-am adus o armă, îi zise lui Mogoș. E prima ta armă de partizan și să nu uiți că ți-am dat-o eu."

Cînd am ieșit din grădina noastră, se înserase de-a-binelea. Mi-am condus prietenul pînă la muchea dealului. Cerul era senin și de la coada muntelui luna se ridicase de o șchioapă.

"Privește! arăta Mogoș cu mîna spre munte, acolo chiar deasupra piscului din față e o stea. Uite, chiar în față e un pîlc de stele în formă de rozetă. În dreapta sînt trei stele în formă de triunghi. Steaua mea e cea mai strălucitoare dintre acestea. Mi-am ales-o dintr-o joacă, pe cînd eram copil, dar acum o recunosc dintre toate, căci la aceeași oră trece peste acest pisc. Oricum, îmi place să cred că e steaua neamului, așa cum zice Goga:

"Printre stelele de pază
Să avem și noi o stea."

L-am urmărit apoi cum se pierde încet în ceața lăptoasă a lunii, estompată peste cîmpuri. Cîteva clipe imaginea lui cu toporișca subțioară stărui proiectată pe discul galben al lunii. O imagine aproape ireală, pierdută parcă în lumea fabuloasă a elementelor cosmice. Pentru cîteva clipe am rămas într-o totală derută: cine era această ființă, într-un fel unică, ce pornise să înfrunte lumea "marelui" Magog cu o simplă toporișcă?

"Toți cei care am îndrăznit să înfruntăm acest colos ateist sîntem pentru cei mai mulți niște «nebuni», mi-a zis mai tîrziu la închisoare un om cu suflet mare. Dar spune-mi, ce ar fi lumea aceasta, amenințată de desfigurare, fără această nebunie?"

* * *

Depozitarea recoltei de cereale la așa zisa "arie", era una dintre șicaniile făcute de regim țăranilor, cu scopul, pe termen lung, de a li se face lehamite de propriul lor pămînt. Nimeni nu mai avea voie să introducă în ograda sa nici măcar un snop de grîu, așa cum făceau țăranii mai de mult, cînd se întorceau de la seceriș, cu maldărul de spice în vîrful coasei, pentru păsările din curte. Aria satului nostru se afla undeva la margine, pe o pajiște numită Cotun. Aici stivele de cereale, orînduite pe gospodării, așteptau cu săptămînile, uneori cu lunile, să le vină rîndul la treerat, și astfel adesea oamenii își vedeau rodul muncii lor irosit. Ceea ce scăpa de putreziciune și vreme rea era în sfîrșit drămuit de stăpînire, care întotdeauna își lua partea leului.

Poate așa s-a născut ideea "răzbunării" pe această stare de lucruri, care și-a aflat o expresie prin acțiunea de incendiere a ariei. Se luaseră măsuri severe de pază, dar cu toate acestea cîteva focuri au fost inevitabile. S-a lansat atunci zvonul că aceste incendii au fost provocate de "elemente dușmănoase", care - să auzi și să nu crezi - urau deopotrivă noile rînduieli, ca și pe bieții țărani "cinstiți"! Cele două "forțe" antagoniste deveneau dintr-o dată aliate în fața dușmanului comun!

N-am ce zice, se pricepeau la strategie. Unul dintre zvonurile care circulau atunci pretindea că nenea Gheorghe Arsu, care se afla ascuns de teama securității, încă din primăvara anului 1947, ar fi autorul acestor "acte de sabotaj". De altfel, pe seama acestuia, sau mai bine zis în numele lui, s-au comis o serie de acte necugetate, de către unii, poate din ură personală, poate puși la cale.

În primăvara anului 1948 se petrece un fapt cu totul semnificativ, din acest punct de vedere. Era, dacă îmi aduc bine aminte, în a doua noapte de Paști a aceluiași an, cînd a izbucnit în flăcări șura vecinului nostru, badea Gheorghe al lui Mihăilă. În cel mai scurt timp, mai tot satul a fost la fața locului, cu unelte și găleți de apă. Urgent s-a pus în funcțiune pompa de incendiu a satului, pînă la sosirea pompierilor din oraș, care au adus o pompă mult mai puternică. Iazul era la o aruncătură de piatră, așa că apă aveam berechet.

Dar - căci aici a existat un mare "dar" - de la un timp mașina a început să funcționeze în gol. Cineva a tăiat cu toporișca furtunele. În grabă mare au fost înlocuite, dar povestea se repetă. Focul care a mistuit aproape în întregime șura vecinului, a ținut pînă spre ziuă. Din șura noastră n-a ars decît un capăt, destul însă pentru a ne pune serios pe gînduri.

Întrebarea care a stăruit apoi prin sat în legătură cu această întîmplare suna ca un afront autorităților: cine și de ce a dat foc? Răspunsul a venit prompt, chiar din partea unui bănuit complice, care la un pahar de vin ar fi exclamat:

"A scăpat el Dică - acesta era porecla în sat a lui nenea Gheorghe Arsu - de data asta nefript, dar cu altă ocazie nu mai scapă."

Vecinul nostru, badea Gheorghe al lui Mihăilă, fiind rudă cu Dică, era desigur printre cei suspecți că îl ține pe acesta ascuns în șură. Se zice că Securitatea avea dovezi precise că fugarul se ascunde pe undeva prin sat. Astfel, cei puși să-l urmărească l-ar fi văzut intrînd în grădina vecinului nostru. Iată deci cum totul se leagă și capătă o explicație. Despre Dică haiducul am auzit și eu încă cu mult înainte de această dată fel de fel de povești minunate, care toate mi-au stîrnit curiozitatea și mi-au sporit admirația.

Se zicea că locuiește într-un fel de cazemată undeva departe de sat, de unde apare doar cînd are vreo răfuială cu milițienii sau securiștii. Barba i-a crescut pînă la genunchi și putere ar avea cît zece. Se zice că într-o seară, înarmat cu un pistol, a băgat în spaimă patru milițieni deodată. Ceea ce i-a făcut pe aceștia ca de atunci să nu mai dea ochii cu el. Că informatorii securității se tem de el ca de un strigoi, și însăși securitatea n-are ce să-i facă. Acum, de cînd se vorbește tot mai insistent că Dică a luat legătura cu partizanii din munte, faima i-a crescut tot mai mult, iar numele lui inspira și mai mare groază.

Toate aceste zvonuri și multe altele reflectau, desigur, în bună măsură starea de spirit a oamenilor, dorința lor arzătoare de a opune opresorului o ființă înzestrată cu puteri miraculoase.

Era pe la mijlocul lui aprilie 1947, cînd nenea Gheorghe Arsu a apărut în sat, după o îndelungată absenţă, aflîndu-se închis de comunişti. Nu ştiu precis care a fost pretextul acestei arestări, dar de la tata şi alţi săteni am aflat că acesta fusese un mare naţionalist. Parcă îl văd şi acum, era înmormîntarea tatălui său şi fusese învoit să ia şi el parte la eveniment.

Încadrat de doi poliţişti înarmaţi, stătea solemn cu mîinile împreunate, la căpătîiul mortului. Încruntat, cu faţa palidă şi aspră, cu privirea pironită pe sicriu, părea mai degrabă un personaj fabulos, decît un sătean de-al nostru. Ochii tuturor se întorceau spre el, cu un fel de admiraţie şi sfială. Totul a durat doar cîteva ore, timp suficient pentru a stîrni iar curiozitatea şi imaginaţia oamenilor.

Apoi Dică Haiducul dispăru iar în lumea de dincolo de timp şi închipuire, încadrat de cele două uniforme. Abia s-a stins ecoul acestui eveniment, cînd s-a aflat în sat că Dică s-a întors definitiv din închisoare. Un timp tot satul a făcut pelerinaj să-l vadă cum arată aşa, liber, în carne şi oase. Popularitatea sa, pesemne, autorităţilor nu le-a căzut de loc bine. Rearestarea sa era, desigur, prevăzută în planul elaborat pe termen mai lung al securităţii, dar deocamdată trebuiau salvate aparenţele.

Ieşirea din închisoare era musai să însemne un act de clemenţă din partea regimului, după cum iminentă era rearestarea, o dovadă că victima continuă să nu-şi "vadă de treabă."

Cînd la scurt timp după "eliberarea" sa, securitatea a venit să-l ridice din nou, Dică nu s-a mai lăsat prins. Şi odată fugit, aşa a rămas. Cam atîta ştiam eu în legătură cu el, pînă cînd, dintr-o dată, întîmplarea ne-a pus faţă în faţă.

La scurt timp după plecarea lui Mogoş, eu am început tatonările printre săteni, în scopul recrutării viitoarelor gazde. Lucru foarte riscant, întrucît un singur pas greşit ar fi dat peste cap totul. Cu puţin noroc, însă, am reuşit ca în intervalul a nici două săptămîni să cîştig trei oameni de partea noastră.

Cel mai preţios dintre ei era nenea Pică Valer din Sus, care avea deja legătură cu Dică şi ştia pe unde se ascunde. "Ce ar fi, m-am gîndit atunci, în acest context de împrejurări, ca Mogoş să se întîlnească cu haiducul nostru?" Zis şi făcut. Nici o săptămînă n-a trecut de la convorbirea mea cu nenea Valer şi iată-i pe cei doi stînd de vorbă împreună, undeva într-o şură din sat. Prilej cu care m-am convins că zvonurile care circulau pe seama lui nenea Gheorghe Arsu nu erau întrutotul neîntemeiate. Acesta avea într-adevăr o barbă mare, nu chiar pînă la genunchi, dar pînă la briu tot era. Se vorbea că între timp se "sălbăticise", ca un haiduc trăit numai în codru. Şi aici lucrurile erau adevărate doar pe jumătate. Figura lui, într-adevăr, devenea cumplită cînd se înfuria, dar ştia să fie duios şi plin de afecţiune.

Întotdeauna cînd îl năpădeau amintirile sau îl ajungea jalea din urmă, cînta. Şi ce frumos cînta nenea Gheorghe şi cîte doine şi cîntece bătrîneşti nu ştia el!

Discuţia pe care cei doi au avut-o în seara aceea a fost aşa, mai mult ca de

cunoaştere şi apropiere, dar ea a pus în evidenţă două moduri destul de deosebite de a privi condiţia în care se aflau şi lupta lor în general.

Dică nu făcuse decît şapte clase primare, dar avea o minte ageră şi dăruire în tot ce făcea. Făcuse multe în viaţă, a umblat mult, dar nu s-a lipit de nimic, căci, după spusa lui - el nu era făcut "să stea locului". A rămas la pămînt pentru că, în concepţia lui, pămîntul pentru român e ţara.

Se vorbea de el că e un mare naţionalist, dar această noţiune pentru el avea un înţeles foarte curios. Ideea de "rasă", dacă putem vorbi de aşa ceva aici, avea mai curînd limite şi criterii morale decît etnice şi fizice. Pentru el, "din rasa lui" erau toţi oamenii de caracter şi hotărîţi. Era "rasist" cînd avea de-a face cu lichelele şi oamenii fără cuvînt. Pe de altă parte, avea viriă în cap ideea că numai oamenii legaţi de un pămînt şi de o ţară au o stabilitate interioară şi tărie de caracter. Temperamentul său, vulcanic, fioros, l-a aruncat întotdeauna pe baricade, fără să stea prea mult să cugete urmările acţiunii. De aceea, pentru sătenii săi, el devenise "un caz" inaccesibil, ceva de neînţeles.

"De ce ţi-ai lăsat barba asta mare, nene Gheorghe?", îi zise Mogoş privind cumva cu încîntare la pămătuful enorm şi negru, care îi cădea celuilalt pînă la piept.

"Asta e fala mea, barba, zise Dică. Am lăsat-o din ziua în care am fugit şi m-am jurat să n-o tai pînă cînd vor veni americanii. Ehei, ea e mărturia acestor zile amare. În timp ce oportuniştii şi lichelele se lăfăiesc, mie îmi creşte barba şi păduchii. Uite bă, am să le zic, eu am trăit singur ca un urs, am vegheat noptile ca huhurezii, flămînd şi cu spaima în oase, dar nu mi-am vîndut sufletul ca voi. Dică, ăsta sălbatic şi jerpelit, a salvat onoarea satului. Voi ăştia, cu maţele pline, ne-aţi vîndut şi cenuşa din vatră."

"După cîte înţeleg eu, nene Gheorghe, dumneata ai o răfuială mai veche cu sătenii dumitale."

"Am, scrîşni Dică. Ehe, mă băiete, eşti încă tînăr şi idealist. Nici nu ştii cît sînge rău mi-au făcut mie cei mai mulţi dintre ei. Să nu te apuci să-mi spui că ţăranul român aşa şi pe dincolo. Aşa scrie la carte şi de departe totul e frumos. Dar ia să te văd cînd trăieşti între ei, dacă mai eşti de aceeaşi părere. Azi toţi s-au făcut egoişti, acaparatori, vor să aibă pămînt mult, cai frumoşi şi fală că ei sînt cineva în sat. Şi politica o fac din interes, nu idealişt ca mine. Uite, să-ţi dau un exemplu. Cîţiva dintre ei, ca al de Vasile al lui Iosif, Ţipu şi alţii, în timpul legionarilor făceau pe marii naţionalişti şi umblau în cămaşă verde. Bun, am zis, ăsta e crezul vostru, vă înţeleg, că şi eu sînt naţionalist. Ca să vezi, cînd au venit comuniştii, toţi ăştia «mari legionari», fripturişti, au trecut repede pîrleazul să nu scape ocazia. Şi uite aşa, lor le-a mers bine, iar Dică a tras-o întruna, că el, el e învăţat cu năcazul. Cînd în primăvara lui 1947, am fost dus la moartea lui tăicuţu, cu cătuşe la mîini, numai pentru că nu eram oportunist ca ei, mă priveau cu dispreţ, ca eu să înţeleg ce deştepţi îs ei. Nu-ţi mai spun cîte am tras, după ce am fugit, cum

umblau pe urmele mele să mă dea pe mina securității. Am stat prin pivnițe, prin păduri, prin gropi săpate de mine, de multe ori mincînd o dată la două zile. Peste un an am stat într-o ascunzătoare aflată lîngă o magazie, după ce am tras al doilea zid, la distanță de celălalt, nici de un metru. Am trăit mai mult în întuneric, murdar și plin de gîngănii, în frig și nemîncat, în timp ce prin sat începuse să se vorbească despre mine că am puteri de vraci, că m-am sălbăticit și m-am făcut rău ca o fiară. Nevasta m-a părăsit la puțin timp după fuga mea, iar cei doi băieți ai mei, deși aveau cap, n-au putut să meargă mai departe la școală. Și toate astea pentru ce? Pentru că n-am vrut să-mi vînd sufletul și conștiința, ca ei. Vezi cît te costă un simplu *nu* spus ticăloșilor? Ehei, oftă Dică, o viață întreagă am fost un hoinar și așa am rămas. Dar de acum nimeni nu mă mai scapă, numai venirea americanilor. Cartea asta pe care o joc, e ultima și, cred, cea mai mare - ori tot, ori nimic. Îți spun însă un lucru, n-am să iert pe nimeni. Cu atît mai puțin pe nevasta mea, care m-a părăsit în cele mai grele momente ale vieții. Asta e, frate Mogoș. Îi iert pe oameni, pentru că vor să aibă avere și fală, dar pentru că sînt lași și șmecheri nu-i iert. Cei mai puturoși și mai prăpădiți din sat priveau cu nasul ridicat cînd mă ducea securitatea legat, că de, eu eram ursul satului, iar dumnealor oameni «așezați» și cu scaun la cap."

"Păi, nenea Gheorghe, îl întrerupse Mogoș, lucrurile îs foarte complicate, zici că nu poți să ierți? Păi, ce să ierți? Doar știi și dumneata, năravul din fire n-are lecuire. Fiecare om e făcut să fie stringător, să vorbească de altul și așa mai departe. Nu poți pretinde ca toți să vadă lucrurile ca dumneata, care ești o excepție. Sînt de partea dumitale cînd e vorba de oportuniști, dar nu poți nici să te ridici împotriva tuturor oamenilor, în bloc. Știu, ești revoltat pentru că ai fost prigonit, dar nici dumneata nu poți pretinde răsplată pentru asta. Cînd suferim pentru dreptate, nimeni nu ne poate plăti. Dumneata ai un ideal de viață pentru care ți-ai riscat totul, dar la urma urmei și acest ideal îl ai tot în numele oamenilor. Nu ne putem rupe de comunitate și singulariza, pentru că atunci nu și-ar mai avea rost exemplul personal."

"Eu nu fac nimic, să dau cuiva exemplu, sări nenea Gheorghe, puțin cătrănit. *Eu fac ceea ce fac pentru că nu pot face altfel.* Mi-ar fi silă de mine, ca acum, cînd se fac în țara asta atîtea blestemății, eu să stau cu mîinile în sîn, ca un gospodar cumsecade.

Unor astfel de oameni, nu merită să le dai nici măcar bună ziua."

"Atunci dumneata, de ce pretinzi că alții să te ajute, zise Mogoș, vezi cum te contrazici?"

"Nu mă contrazic de loc, răspuse hotărît nenea Gheorghe. Eu nu pretind să-mi dea nimeni nimic. Pe mine mă irită oamenii nesimțitori care, deși sînt lași și slugarnici, își dau aere că uite, ce deștepți sînt ei. Halal deșteptăciune. Aici e buba, frate Mogoș. Simțul lucrurilor de valoare, toți oamenii sînt obligați să-l aibă. Omul cinstit la suflet e musai să se solidarizeze cu cel ce face astfel de lucruri. Cînd nu o face, înseamnă că nu vrea, că nu are cinste sufletească, indiferent ce motiv găsește. Cred că ai înțeles, nu pentru

că-s Dică le pretind atașament, ci pentru că eu oricum am făcut ceva mai mult decît ei: Conștiința asta o am."

"Și totuși, lucrurile nu-s lămurite, stărui Mogoș. Dumneata ești un luptător, adică un om care vrea să schimbe niște rînduieli, pentru că nu le acceptă. Păi de ce? De unde știi dumneata că așa e bine? Că acest cuget pe care îl nutrești e drept, ți-o confirmă tocmai neaprobarea rînduielilor de către ceilalți. Dar ei, ceilalți, nu au puterea să facă ce faci dumneata. Iată ce-i luptătorul, omul care se sacrifică pentru alții."

"Ba nu, zise nenea Gheorghe. *Cei mai mulți dintre oameni nu vor să se schimbe rînduiala, ci numai să le meargă bine lor.* Pentru asta degeaba te sacrifici dumneata, ei n-o să înțeleagă nimic. Eu și altul ne revoltăm pentru că înțelegem mai mult din rostul lucrurilor. *Ține minte, cei mai mulți se declară mulțumiți, nu să înțeleagă, ci să mănînce bine."*

"Atunci să te întreb alceva, nene Gheorghe, zise Mogoș. Cum vezi dumneata lupta pe care o duci acum? Ai vreun plan de acțiune? Cum vezi aceste stări de lucruri în care te afli? Ce sens dai acțiunii dumitale?"

"Nici un plan și nici un sens, făcu nenea Gheorghe a lehamite. Sensul existenței mele întotdeauna a fost dat de întîmplare și neprevăzut. Cînd intervine ceva, eu pe loc iau o hotărîre, după cum cred că-i bine și asta e tot. De pildă, au venit să mă aresteze, asta e neprevăzutul. Eu trebuia să reacționez cumva. Și am reacționat, fugind. Dacă nu se întîmpla să vină, nici eu nu luam hotărîrea să fug. Acum, ce să zic, cred că dacă voi fi atacat mă voi apăra. Cum voi face asta nici eu nu știu. Ce va ieși de acolo se va zice că e *o acțiune* de-a lui Dică. Bietul Dică."

"Poate ai dreptate, zise puțin gînditor Mogoș. Sînt convins că întîlnirea noastră a fost un neprevăzut. Ceea ce mă interesează însă pe mine e reacția dumitale la acest neprevăzut. Uite, noi sîntem doi oameni care am reacționat cam în același fel la întîmplarea că au venit comuniștii aici. Deci ceea ce-i esențial ne unește."

"Vrei să mă întrebi, rîse nenea Gheorghe, cu subînțeles, dacă sînt de acord să mergem împreună? Desigur că sînt de acord, dacă așa a fost să fie, să ne întîlnim. Ce-o fi vom vedea."

După cîteva clipe de tăcere, nenea Gheorghe continuă: "Ceea ce mă incomodează cel mai mult din treaba asta e faptul că nu pot cînta. Toată viața am cîntat, oriunde, la petreceri, la horă, în Biserică, pînă și în pușcărie. Numai aici nu. Te dai de gol mintenași. Odată am ieșit noaptea pe deal și am cîntat de unul singur. A doua zi a fost plin satul că Dică s-a întors și a ieșit noaptea ca un lunatic să cînte pe cîmp. E și asta o pedeapsă de la Dumnezeu."

La despărțire, cei doi au stabilit să se întîlnească iar, după un timp și la un loc știut numai de ei.

* * *

De acum înainte pentru Mogoș lumina zilei devenise un lucru absolut în-

terzis. Singură lumina lunii şi clipirea stelelor îi mai erau îngăduite. Viaţa partizanului răstoarnă toate regulile care au încăput în programul comod al omului obişnuit. Partizanul e fiinţa care veghează necontenit, mereu gata de luptă şi apărare. Timpul său de acţiune şi veghe e noaptea. Ziua stă ascuns prin piraie, ripi sau şoproane. Aici el se odihneşte veghind şi tresărind de spaime.

Ea, noaptea, e sensul şi raţiunea sa de a fi. Bijbiind, el învaţă să vadă lucrurile nevăzute de ceilalţi. Obscurul şi taina înlocuiesc albul zilei, lume a aparenţelor adesea înşelătoare. Partizanul trebuie să presimtă şi să deslușească lucrurile aşa cum sînt din ceea ce ele au mai vag şi mai indefinit. El e fiinţa veşnic nomadă, veşnic în căutarea siguranţei şi a adăpostului. Acest pribeag urmărit şi hăituit de semenii săi, devine prietenul nedespărţit al fiarelor sălbatice şi al pădurilor. Plecat pe drumul singurătăţii, cu trecerea timpului, *el capătă o singură certitudine, aceea că de aici nu mai există întoarcere.* Pribegia, de acum singura alternativă a vieţii sale, oricît de aspră, el o îndură fără cricnire în numele marelui său vis, care e privilegiul numai al lui. Iată singura sa alinare.

Lihnit de foame, dezbrăcat, adesea bolnav, părăsit de toţi, el zace uneori zile în şir prin cine ştie ce şanţ sau ripă neaşteptînd pe nimeni să-i întindă o bucată de pîine sau o haină caldă. Ochiul care îl vede poate fi al iscoadei şi pîinea aruncată poate fi otrăvită.

A cugetat cineva la toate acestea, ce credinţă trebuie să încapă în pieptul unui pribeag pentru a învinge toate acestea? Cu ce preţ se plăteşte îndrăzneala de a ţine aprins în inimă un vis de libertate? Cînd reuşeşti să surprinzi toată profunzimea faptului, gîndul ţi se înfioară şi surîsul îţi încremeneşte pe buze; să dai toată bucuria şi comoditatea unei vieţi tihnite pe himera unui vis, numit de cei mai mulţi "nebunie!"

Să pui la dispoziţia acestei iluzii totul. O, nu avuţie şi acareturi, asta ar fi infinit prea puţin - ci propria ta viaţă şi fiinţă. *Şi Mogoş a făcut-o.*

Ar fi putut foarte bine, odată ieşit din închisoare, să caute tihna şi comoditatea unui cămin, ca orice "om cumsecade". Aceasta e ceea ce te înfioară şi te umple de admiraţie la acest tînăr extraordinar: marea forţă cu care a demonstrat semenilor săi că, în afară de materia inertă şi instinct, în *om mai există şi spirit.* Şi doar avea foarte vie conştiinţa repercursiunilor pe care le implică acea îndrăzneală de a avea cugetul neatîrnat. Aşa se întîmplă, toţi "fanaticii libertăţii", toţi chinuiţii de dorul propriei lor identităţi, trăiesc foarte acut sensul propriului lor destin: Moartea ca unică alternativă a deciziei lor. Dar pot ei face altfel, cînd numai gîndul că vor muri liberi îi mai poate alina?

"Marea mea consolare, mi-a spus Mogoş odată, e că m-am revoltat atunci cînd am crezut că-i necesar. Şi chiar dacă voi muri din asta, voi muri liber. Ce mai contează restul?"

În noua sa formulă de existenţă el intrase oarecum iniţiat. Învăţase încă din închisoare să rabde de foame, de frig, să fie suspectat, hăituit. Şi apoi

şcoala spartană pe care cei trei colegi o practicaseră încă din liceu, acolo la gazda de pe strada Cîmpului, din Făgăraş, i-a fost de un real folos. Acum îi rămăsese să finalizeze şi să perfecţioneze totul, după însăşi spusa lui.

De acum, erau tot mai rare dăţile cînd ne mai puteam privi la faţă, în plină lumină a zilei. Era şi asta ceva care, personal, îmi sporea suferinţa. De la o gazdă la alta se deplasa numai noaptea şi adesea nu întîrzia mai mult de cîteva ore într-un loc. În felul acesta eventualii urmăritori aveau mereu dejucat planul.

Într-o dimineaţă, cînd nu mă aşteptam, dau peste Mogoş în şură. Îşi făcuse un culcuş adînc în fîn, unde a tras un somn bun, cu toporişca la căpătîi. "Cînd ai timp, îmi zice el, vino să-ţi povestesc prima mea ispravă de haiduc."

Bănuiam la ce se referă, întrucît despre această "ispravă" a sa eu auzisem de cîteva zile.

Odată cu primăvara propaganda pentru "întovărăşiri" s-a intensificat. Ici colo au început să treacă la fapte. Prima comună "întovărăşită" din regiunea noastră, a fost Şona. Unii îi ziceau colhoz, adică C.A.P., dar era inexact.

Colectivizarea în regiunea noastră s-a mai amînat cîţiva ani, datorită opoziţiei ţăranilor.

Dar iată că după Şona, i-a venit rîndul să se "întovărăşească" satului lui Mogoş, Toderiţa. Inaugurarea acestui eveniment aici a avut loc într-o duminică frumoasă din primăvara acelui an, 1950, şi s-a făcut cu fast şi tamtamuri. Încă de dimineaţă un taraf de lăutari, instalaţi pe un teren anume amenajat la marginea satului, a început să cînte imnuri "revoluţionare", amestecate cu muzică populară şi de petrecere.

Era ordin să se întindă petrecere mare, să se joace şi să se chiuie de bucurie. Dar în afară de copiii, din fire curioşi, de cîţiva "gură cască" şi de figuranţii aduşi anume de la oraş, nu vedeai picior de ţăran pe acolo. O mutenie desăvîrşită a cuprins satul. Porţile erau ferecate şi gurile închise. Se vedea, tovarăşii însărcinaţi cu această treabă erau foarte furioşi, dar n-au avut ce face, deocamdată, şi-au înghiţit sudalma.

Dar a trecut şi asta şi acum la treabă. Prima brazdă care a fost trasă pe dealurile aride, din spatele satului, în numele "întovărăşirii" a căzut în sarcina tractorului care a aparţinut familiei Mogoş. Aşa cel puţin a fost informat partizanul. Putea el trece peste un asemenea afront? Aşa se face că într-o seară acesta a ieşit în întîmpinarea tractoristului care se grăbea să se întoarcă în sat.

"M-am îndreptat spre el cu toporişca în mînă şi l-am somat să se dea jos de pe tractor", mi-a povestit Mogoş. "Dumneavoastră sînteţi?... a bombănit tractoristul. "Da, eu sînt", i-am zis. Atunci a sărit speriat de pe tractor şi a rupt-o la fugă înspre sat. Pînă cînd a dat el alarma, eu am avut timp să-i fac vînt tractorului pe o ripă".

"Şi acum ce faci, mai dai prin Toderiţa?", i-am zis, puţin luat prin surprindere."

"Cîtva timp nu. Pînă vor uita întîmplarea. Securiștii știu desigur de apariția mea aici, dar deocamdată nu cred că bănuiesc pe unde mă ascund."

Tacticos, Mogoș scoase din traistă un ștergar pe care îl întinse pe fîn. Apoi, spre uimirea mea, scoase "Mizerabilii" de Victor Hugo și încă o carte de Chateaubriand pe care le așeză alături. În sfîrșit, își scoase și merindea, o bucată de pită de casă mucedă și una de slănină, foarte rîncedă. "Azi ești invitatul meu la masă, îmi zise el, în timp ce se căznea să taie cu toporișca pîinea.

"Ce te uiți așa? mă îndemnă el, văzîndu-mi ezitarea, acestea prețuiesc mai mult decît cea mai scumpă mîncare, pentru că oamenii care mi le-au dat, n-aveau altceva mai bun. Un lucru știu însă, că mi le-au dat din toată inima. După cum vezi, aș comite un mare păcat dacă le-aș arunca". Astfel pregătit sufletește m-am apucat cu hotărîre să înfulec din meridele lui.

Zilele care au urmat, Mogoș a rămas la noi, timp pe care acesta l-a irosit în bună parte în discuțiile purtate cu tata, care de acum devenise adeptul său convins.

Timpul era frumos și ai mei ieșeau în păr la cîmp, în afară de tata, care avea de lucru în fierărie, și de mine care îl ajutam. După ce curtea se limpezea și încuiam poarta, ieșea și Mogoș la lumina zilei. Zilele acelea petrecute împreună, cîteșitrei, în discuții sub vie sau în casă, la răcoare, au fost poate printre cele mai liniștite și mai frumoase din viața noastră.

Îmi plăcea să-l văd pe Mogoș înflăcărat, pledîndu-și cauza în fața tatii, cu argumente care pe mine, la vremea aceea, mă uimeau prin puterea lor de convingere și logică.

Într-o zi am avut drept musafiri pe trei vecini, badea Gheorghe al lui Rohan, badea Liță al Dascălului și badea Ștefan, vecinul de vis à vis. Aceștia toți erau oameni de mare încredere, așa că nu aveam de ce ne teme. Ore în șir au rămas la "taifas", cum zicea badea Liță - acolo sub vie din spatele fierăriei.

"Mă băieți, zise badea Gheorghe, e frumos ce faceți voi, da' e grozav de periculos. Dacă vă află ăștia, vă împușcă. Astea sînt vremuri de apocalipsă. Poate ar fi mai bine să mai așteptați o leacă, poate dă Dumnezeu de vin americanii."

"Să aștepți și iar să aștepți, da pînă cînd? zise badea Liță. Nimeni nu-ți bagă în traistă dacă nu-ți bagi singur. Noi, ăștia bătrîni, ne-am trăit traiul, lasă-i pe ăi de pot să facă ceva."

Și uite așa, mai cu o glumă, mai cu o duscă de vin, își spunea fiecare părerea cum se pricepea, dar întotdeauna cu inima deschisă.Numai vecinul Ștefan tăcea și asculta. Așa era el, îi plăcea să nu supere pe alții. Patosul și francheța lui Mogoș erau însă întotdeauna irezistibile. Așa se face că cei de față au trecut acum de partea sa cu tot sufletul.

Au fost acele clipe de mare bucurie, cînd sufletele noastre s-au unit cu o parte din "sufletul satului". O bucurie care, ca orice bucurie mare, nu ți-e dat să trăiești decît o singură dată în viață.

A doua zi, după ce ai noștri au plecat la cîmp și curtea se liniștise, dau peste tata și peste Mogoș în fierărie, ocupați pînă peste cap cu treabă.

Pe o coală de hîrtie, acesta din urmă schița, după un plan pe care de mult îl purta în cap - cum ne-a mărturisit - un model de tiparniță de manifeste. Trei tamburi acționați manual, așezați pe un trepied, formau mecanismul acestei unelte rudimentare, dar destul de ingenioase. Primul tambur, nu conta grosimea, venea acoperit cu buret, sau alt material poros care absorbea tușul. Al doilea tambur, care își cupla fața cu primul, avea o grosime dictată de conținutul manifestului, care trebuia, după părerea tatii, să fie imprimat pe o placă de plumb.

Problema cea mai dificilă o constituia scobirea plăcii de șamot, sau de alt material, pe care se turna plumbul topit.

Al treilea tambur avea rolul să preseze foaia de hîrtie, introdusă între el și tamburul cu textul manifestului. Totul ni s-a părut cît se poate de simplu, pînă în clipa cînd ne-am apucat de treabă. Cum era firesc, conținutul manifestului l-a redactat Mogoș. Scurt și concis, el îndemna la rezistență, la păstrarea vechii noastre credințe, la unire. Totodată, el informa poporul de existența partizanilor, care îi cheamă pe toți să strîngă rîndurile în jurul lor. Acest manifest, tipărit în exemplare multiple, suficiente, urma să fie răspîndit, contribuind în felul acesta la ridicarea moralului oamenilor.

Săparea materialului, în care urma să fie turnat plumbul, a revenit lui Mogoș, care cu, mici întreruperi, a lucrat peste o săptămînă la el. Purta șamotul cu el în traistă și unde îl apuca ziua începea treaba. Așezarea tamburilor pe platformă, cu sistemul lor complicat de arcuri, i-a revenit tatii. Tușul s-a dovedit impracticabil, căci se usca foarte repede. Deși cerneala nu rezista la umezeală, s-a dovedit mult mai utilă scopurilor noastre. Oricum, am ajuns și clipa cînd un număr de cîteva zeci de manifeste, erau gata ieșite din tiparnița noastră.

Între timp Mogoș și-a reluat întîlnirile cu grupul de tineri, acolo la Crucea cu Izvor. După multe tatonări, eu am reușit să mai cooptez încă doi elevi de la liceul "Radu Negru" în organizația noastră.

Primul dintre ei se numea Sasu Ioan, din comuna Hurez, de o vîrstă cu mine și coleg de clasă. Celălalt, Cornea Sabin, era din satul Grid, și el coleg de clasă cu mine. Deși băiat retras și liniștit atunci, mai tîrziu am aflat că s-a făcut informatorul securității.

Din motive dictate de cerințele luptei în subversivitate, Mogoș avea acum întîlniri separate cu tinerii grupei, pe grupe mai mici, după localități. Noi, elevii liceului, veneam de obicei împreună.

Țin minte că la o astfel de întîlnire, pe lîngă noi, cei trei elevi din satul nostru, și ceilalți doi cooptați de mine recent, au mai luat parte și cei trei elevi din comuna Ileni, recrutați de Metea Victor.

Primul dintre aceștia, Blebea Toma, cu un an mai în vîrstă decît mine, era pe vremea aceea un adolescent atrăgător cu părul blond și ochii albaștri. Era bun prieten și om de totală încredere.

Prietenul său, Ghizdavu Simion, cu un an mai mic decît el, era un băiat gălbenicios, cu vocea mereu sugrumată de emoție, dar și el la fel de discret și de devotat.

Coman Ioan, slăbiciunea lui Metea Victor, pentru mai multe motive, printre care și acela că știa să cînte frumos la acordeon, era pe vremea aceea un tînăr volubil și sentimental. Ceea ce nu-l împiedica însă, cînd era cazul, să fie foarte discret și serios.

Noaptea aceea petrecută de noi acolo, în Iaz, a fost plină de peripeții. Mai tot timpul cît am rămas la "Crucea cu izvor" s-au tras rachete, de o echipă care mereu se deplasa peste cîmp.

Am făcut fel de fel de presupuneri, ca, în cele din urmă, să ajungem la concluzia că numai noi puteam fi cei vizați de urmăritori. Securitatea, desigur, avea informații că ne întîlnim pe cîmp, dar nu știa precis locul. A trebuit să ne despărțim mult mai repede decît era programat și drumul pînă acasă l-am făcut în salturi, uneori fiind siliți să ne tîrîm pe brînci sute de metri. Rachetele luminoase ne-au însoțit pe tot parcursul drumului, pînă la intrarea în sat.

Chiar dacă întîmplarea din noaptea aceea nu s-a soldat cu urmări mai grave, un lucru era cert: securitatea devenise din ce în ce mai afectată de prezența lui Mogoș și a celorlalți partizani în regiune.

Într-o discuție pe care am avut-o cu Mogoș, acesta își exprimă și el îngrijorarea în legătură cu creșterea vigilenței aparatului represiv, atît de subit. Simțise și el că adesea e pîndit din umbră de urmăritori care, după părerea lui - deocamdată erau doar informatorii securității: "Ei nu știu precis cîți sîntem și ce facem, continuă el. Atît timp cît nu vom declanșa acțiuni hotărîtoare și de amploare, cred că nu se vor năpusti asupra noastră. Atunci însă cînd vom fi mai mulți, vreau să zic cînd vom lua legătura cu ceilalți partizani, va trebui să ne retragem cu toții înspre munte".

Așa era însă, pînă atunci va mai trece puțin timp. Deocamdată Mogoș aștepta din moment în moment sosirea lui Mazilu, aici, la Făgăraș. Primul popas îl va face la unchiul Miron - pe care îl cunoștea foarte bine - după care era de preferat să mai rămînă la noi pentru cîteva zile.

N-a trecut nici o săptămînă de cînd m-am despărțit de Mogoș că, într-o bună zi, unchiul Miron se înfățișează la noi, făcîndu-mi semn să-l urmez.

Da, acum aveam ocazia să mă conving că Mogoș nu mințise deloc atunci cînd mi-a descris pe prietenul său ca pe o ființă plină de noblețe și sensibilitate.

De cum am deschis ușa casei, de pe scaun s-a ridicat un tînăr înalt, cu trupul subțire, degajînd din întreaga ființă un aer de aristocrat. Mazilu avea multe calități, dar ce te acapara de la început era franchețea și căldura sa. Chica sa bogată, de culoarea aramei, frumos ondulată, încadra un chip palid, fin desenat de două sprîncene arcuite, ascunse sub ochelarii săi cu rama groasă, și de nasul său grecesc. Era poate prea multă feminitate în această figură, dar în ansamblu prezența sa era tonifiantă și extrem de agreabilă.

După ce s-a recomandat, prea cuviincios poate, m-a informat pe loc că el deja e urmărit, pentru că nu s-a prezentat la incorporare. Venise de la Reșița doar cu hainele de pe el și cu cîteva rufe de schimb, pe care reușise să le adune în grabă. În cîteva cuvinte, eu l-am informat despre situația în care se află Mogoș și despre ce avea de făcut pînă la întîlnirea cu acesta.

Urma să rămînă la noi cîteva zile, iar dacă, din diferite motive, acest lucru nu era posibil, eu trebuia să-l duc la o gazdă din sat.

Așa se face că Mazilu a dormit în pat cu mine, tot în casa dinainte, la noi, trei zile la rînd, în așteptarea prietenului. Timp berechet de discuții, fapt care ne-a apropiat mult unul de celălalt. Descopeream acum un om care se asemăna cu mine în multe privințe. Firește, el era mult mai citit decît mine, dar fondul nostru sufletesc era foarte înrudit.

Se născuse în comuna Leu, localitate mare, situată la circa patru kilometri depărtare de Craiova. Mai avea un frate și o soră mai mică. Tatăl său fusese plutonier major de jandarmi și o bună parte din viața lui și-o petrecuse prin diferite comune din Ardeal și Banat ca șef de post. Așa se explică de ce a poposit Nicu pe meleagurile noastre, încă de cînd era copil. Chiar din primii ani de liceu, pe care i-a făcut la Făgăraș, s-a împrietenit cu colegul său de clasă Mogoș, prietenie care i-a unit pînă la moarte. Povestea copilăriei lui, plină de nostalgie, el și-a depănat-o pentru mine, tot acolo, în "casa dinainte", cînd zorile ne prindeau fără să lipim o geană de geană. Cu zîmbetul său minunat în soare și cu inima pururea deschisă, Mazilu vorbea cu aceeași conștiinciozitate, fie despre copilăria sa, fie despre poezie și poeți, fie despre vremea din închisoare. Era un om bun cu adevărat. Pe cît era de frumos, pe atît era de bun.

"Nu rîde, obișnuia el adesea să zică, ai în fața ta un partizan". Și în clipa următoare, întindea fulgerător mîna spre tine, imitînd pocnetul pistolului: "pac, pac!"

"Nu înțeleg, i-am zis eu la un pahar de vorbă, ce legătură poate exista între un poet și un haiduc?" "Foarte simplu, zicea Mazilu, și unul și altul sînt niște visători. Numai că aunci cînd e vorba de luat la țintă, poetul-haiduc te ochește în loc de gloanțe cu poezii. Cred că ți-a explicat Mogoș, spuse redevenind dintr-odată serios, cum am luat noi hotărîrea de a crea un grup de rezistență anticomunistă?!"

"Știu toată povestea, am precizat eu, și ce ați discutat în închisoare și mai tîrziu la Reșița. Oricum, legătura voastră e demnă de invidiat. N-am mai întîlnit nicodată o asemenea prietenie. Spune-mi, ce vă leagă pe voi atîta?"

"Totul e foarte simplu și în același timp foarte complicat, zîmbi Mazilu. Simplu, pentru că a decurs firesc, nimic forțat, nimic impus. Complicat, pentru că dacă m-ai pune să analizez mecanismul acesta intim, care face posibilă prietenia, n-aș fi în stare. Vezi, prietenia noastră a crescut odată cu noi. Mai tîrziu am constatat că sîntem două firi deosebite. Dar ce-are a face asta cînd te unesc aceleași năzuințe? Școala noastră spartană din Făgăraș, lecturile, visurile de viitor, mai tîrziu închisoarea, toate acestea ne-au unit.

Ceva mai incolo am descoperit că era chiar bine că ne deosebeam. Lui Ionică îi plăcea să-i recit poezii făcute de mine şi să-i vorbesc de poezie, mie îmi plăcea gîndirea lui înclinată spre abstract, precum şi felul lui hotărît şi franc de a se purta. Ei da, a venit apoi clipa cînd ne-am decis să ne facem partizani, atunci mi-am dat seama că ceva deosebit se întîmplă cu noi, *că ceea ce ne unește nu mai poate fi distrus niciodată.* Nici în viață, nici în moarte nu vom mai putea fi despărțiți. Dacă va fi să cădem, cu arma în mînă, vom cădea amîndoi. Dacă, totuşi, vom supraviețui, atunci planurile noastre de viitor sînt hotărîte pentru întreaga viață.

Ştii, printre altele ne-am propus să călătorim mult. Prima călătorie va fi la locurile sfinte, pe urmele Mîntuitorului. A doua va fi la Cetatea Eternă, muma noastră Roma, a treia Spania, pe urmele lui Don Quijote, a patra în India, la teribilii brahmani de la poalele Himalaiei, a cincea în Japonia, să vedem cum arată un popor fanatic. Şi tot aşa."

De cîtva timp, faţa lui Mazilu se transfigurase. Visa. Ce frumos e să visezi şi mai ales să crezi, cu tăria lui, în vis!

"Dar la Paris, în America, în Grecia nu vreţi să mergeţi?", am căutat eu să-i furnizez alte elemente pentru imaginaţie.

"O, ba da, dar mai la urmă. Poate în Grecia mai la început".

"Pînă una alta, am reluat eu, voi doi sînteţi partizani în munţii Făgăraşului. Şi nici în munţi măcar. Ascultă, Nicule, pentru că tot veni vorba de Locurile Sfinte, aş vrea să ştiu cum te împaci tu cu cele două concepte, de creştin şi de haiduc?"

"Îmi pui o întrebare dificilă, mă învălui el cu un zîmbet larg. Logic vorbind, în ceea ce mă priveşte, am ajuns să le împac. Dacă îmi aduc bine aminte, cred că în «Haiducii» lui Panait Istrati am citit această replică formidabilă: *Împotriva omului crud şi rău, trebuie să te ridici. Răutatea nu-i de la Dumnezeu.* Asta e, Dumnezeu nu poate creea răul. Şi atunci, dacă răul nu-i creaţia lui, el trebuie distrus. Acum, şi poate întotdeauna, acest rău se manifestă prin înrobire şi silnicie.

Iată de ce cred că, în forma sa ideală, LIBERTATEA ARE CHIPUL LUI DUMNEZEU.

Întru apărarea acestei libertăţi trebuie să ne ridicăm noi. Pe de altă parte, apare aici teribila dilemă a lui Hamlet. Cum poţi distruge răul cu rău? *Cum pot stîrpi crima, eu însumi ucigînd pe criminal?* Totul pare că se duce într-o înfundătură fără ieşire. Şi, totuşi, urmînd o anume logică, poţi ieşi. Eu, prin lupta mea, nu urmăresc nici un profit personal. Deci lupta înţeleasă *nu ca acaparare, ci ca dăruire.* Totul trebuie făcut, nu în numele tău, ci a altora. *Orice luptă de acest gen, prima problemă pe care o ridică, e aceea a purităţii intenţiei.* Dar, mă întreb, fără gînd curat e posibilă lupta? De altfel, pe alt plan, istoria nici nu conservă decît fapta dezinteresată. *Deci, ca să rezum, eu nu mă revolt împotriva semenului meu, oricare ar fi el, ci împotriva răului care strică fiinţa".* După cîteva clipe de tăcere, Mazilu reluă: "Vezi tu, în toate argumentele acestea ale noastre, undeva în străfundul nostru,

problema rămîne nerezolvată. Ceva rămîne mereu vulnerabil în faţa cugetului divin. Astfel privite lucrurile, *îmi vine să cred că totuşi nu pistolul e cea mai indicată armă în mîna omului care vrea să lupte.*

Pînă la urmă poate tot Sfinţii au dreptate. Dar deocamdată asta e..." Mazilu deveni deodată foarte trist, postură în care l-am văzut destul de rar.

"Vorbeşte-mi ceva de poezie, am zis eu, cu intenţia de a destinde puţin atmosfera. Poate ni se potriveşte mai bine". "Da, poezia a fost salvarea mea, de totdeauna, zîmbi Mazilu. Cînd sufletul mi-e plin de bucurie, cînd sînt trist, cînd iubesc, oricînd, alerg la poezie. Poezia e starea de graţie care ne face să îndurăm viaţa. Eu, poate ţi-a spus Ionică, fac versuri. Nu ştiu cum le fac, dar ştiu că nu pot trăi fără ele. Izvorul acesta a ţîşnit în mine odată cu prima iubire. Ca la orice adolescent. Încă de atunci, am ajuns să confund iubirea cu poezia. Şi acum iubirea mea a fost una singură, încă din liceu, poezia mea s-a confundat cu un singur nume: Elena Horodnic. Pe această fată cu ochii verzi, inteligentă, am cunoscut-o întîmplător, aşa cum de obicei se petrec lucrurile, la o serbare de sfîrşit de an, unde m-am dus eu cu Ionică. Aveam hainele ponosite, motiv ce m-a făcut să stau mai mult retras. Tot acolo se afla şi Tita Stroe, fata doctorului Stanciu Stroe, care pe vremea aceea mă plăcea mult. Cînd m-am apropiat de aceasta să-i ţin companie, am dat cu ochii prima dată de domnişoara Elena, care o ţinea de braţ. Din clipa aceea am simţit că m-am îndrăgostit. Şi în ciuda domnişoarei Stroe, chiar în seara aceea m-am apucat să-i fac curte. Pe atunci nu ştiam că domnişoara Horodnic stătuse în chirie la familia Stroe. Şi chiar dacă aş fi ştiut, cu atît mai bine.

Elena nu era singură la părinţi. Mai avea o soră. Familia ei, de poziţie modestă, se refugiase din Bucovina.

Ca orice familie de refugiaţi, a dus-o foarte greu la început. Chiriaşi cu domiciliul flotant, au stat uneori în condiţii mizerabile. În ciuda acestora, fata avea o nobleţe sufletească înăscută. I-am compus zeci de poezii şi cîntece. Dar poate prea m-am luat să vorbrsc de lucruri pur personale. Ceea ce am vrut să-ţi spun e faptul că ea e o fiinţă deosebită pentru care capitalul meu sufletesc nu s-a irosit în zadar. Mai alaltăieri cînd am sosit la Făgăraş, am trecut pe la ea. Spre marea mea bucurie, Elena m-a asigurat de tot devotamentul său, şi la bine şi la greu. Asta e mult pentru mine."

În sfîrşit, în a treia seară, Mogoş şi-a făcut apariţia. Cînd l-a văzut Mazilu, cu costumul său nou-nouţ de la Reşiţa făcut harcea-parcea şi toporişca înfiptă la curea, a rîs una bună. Era ud leoarcă şi înglodat pînă la genunchi, căci afară ploua. După ce s-a pomenit cu haine uscate şi am stat cu toţii la cină, cîteşitrei ne-am retras în şură, locul cel mai propice pentru discuţiile noastre.

Aşa se face că noaptea aceea am petrecut-o îngropaţi în fîn pînă la gît. Dorinţa lui Mazilu era să urce cît mai repede pe potecile munţilor. Îi era dor de capre negre şi de apa rece de izvor. Putea el să se dezmintă? Visa întruna şi, mai grav, credea în posibilitatea oricărui vis.

"Deocamdată nici vorbă de munte, Nicule, îi zice Mogoș dojenitor. E pitoresc la munte, dar noi acolo n-o să mergem în excursie. După mîncare și îmbrăcăminte tot aici jos o să coborîm. N-avem încă arme și nici relații solide de unde să ne aprovizionăm. Cînd ai muniții suficiente, mai vînezi cîte o capră neagră sau cîte un urs."

"Bine, dar activitatea de partizan se duce în munte, replică Maziu. Ce luptă e aia în șură sau în șopron? Noi trebuie să fim liberi ca șoimii pe piscuri."

"Noi sîntem liberi, Nicule, oricum, oriunde. Cît despre luptă și rezistență, ea e pentru mine în primul rînd o noțiune simbolică. Principalul e că noi existăm și odată cu noi ideea de rezistență. Aceasta e un lucru foarte important pe care lumea trebuie să-l știe. Desigur, pe parcurs vom urca și la munte. Dar și în acest caz, modul acesta de existență, prin sate, nu-l vom abandona. Noi vom putea supraviețui numai cu ajutorul dat de oameni."

"Oricum, zise Mazilu, eu aleg muntele. Vreau un motiv de inspirație mai serios. Gîndește-te că trebuie să compun un marș al partizanilor și că el trebuie să fie la înălțime."

Făcuse, firește, o glumă care în astfel de ocazii numai lui i se potrivea.

Dar în noaptea următoare cei doi și-au luat zborul. Era mai ales dorința lui Mazilu. Vroia să alerge pe coclauri, să se ascundă prin pîraie, să guste cu nesaț din viața asta de hoinar, pe care poate el o confunda cu o sublimă poezie. La plecare, Mazilu scoase din sacoșă trei cărți pe care mi le întinse: "Păstrează-le la tine, că eu aici o să bag niscai pistoale". Era "Moș Goriot" de H. de Balzac, "Poezii" de M. Eminescu și "Cascada tinereții" de părintele Ion Suciu.

I-am însoțit pînă la dunga dealului. Întunericul era dens, căci cerul era acoperit și dinspre munte răzbăteau spre noi, din cînd în cînd, țipete de fulgere.

"E frumos, pe onoarea mea!", exclamă Mazilu.

"Și acum unde mergeți?, i-am întrebat eu, mai mult pentru a zice ceva.

"Unde vrem noi, căci sîntem oameni liberi", răspunse Mazilu. "Se pare că-ți prieste pribegia, rise Mogoș. Hai dară la drum!"

I-am urmărit pînă au dispărut ca niște umbre în imensitatea nopții. Și nu știu, gîndeau ei atunci că drumul acesta era fără întoarcere?

IX. CHIPURI DE PARTIZANI

Trecuse o bucată bună de timp de cînd cei doi n-au mai dat nici un semn de viață. Nu știam precis ce fac, dar eram convins că Mogoș nu stă cu mîinile în sîn, trîndăvind prin vreo șură.

De altfel, problema aceasta a găzduirii nu era deloc simplă, precum e înclinat poate cineva să creadă. Te duci la om, omul îți dă mîncare, te ascunde și gata. Firește, cînd omul dădea peste tine în șura lui, îți aducea o bucată de pîine și un blid de ciorbă, pe care, la o adică, le-ar fi dat oricui. Dar întrebarea care te frămîntă în clipa aceea e cît ar fi dispus să te țină? Problema mîncării nu se punea atunci, dar orice gazdă, atîta timp cît știa partizanii în șura lui, trăia numai cu frica în oase.

Acesta era unul din motivele pentru care gazdele trebuiau schimbate foarte des. Pe de altă parte, indiscreția unei gazde putea da peste cap totul. Deci, aceste gazde trebuiau să fie de o totală încredere. Formula ideală ar fi fost, vorba lui Mazilu, retragerea în munți, dar în aceste condiții, alimentarea n-ar mai fi fost asigurată. Acesta era un motiv foarte serios de a nu rupe legătura cu satele, după cum am mai spus. Dar mai era unul tot atît de serios, și anume faptul că prezența partizanilor acolo, printre săteni, îi făcea într-un fel să nu-și piardă speranța salvării. În această privință Mogoș a rămas credincios opticii sale dintru început. Legăturile trebuiau extinse cu prudență, dar extinse. Acesta era unul din rolurile majore ale partizanilor, unirea, coalizarea oamenilor în jurul acestei idei de rezistență, care le dădea un sens bine definit.

Alte grupuri de partizani, în altă parte, vor face același lucru. Ba el nu excludea la un moment dat posibilitatea unirii a mai multor grupuri de partizani, ceea ce le-ar fi făcut mai eficace. Deși de cîtva timp Mogoș și Mazilu se învîrteau în satul nostru, eu nu știam nimic. Mai tîrziu am aflat că apucaseră cîteva legături prețioase.

Prima dintre ele și cea mai importantă a fost a plutonierului major Cosma Partenie. Acesta era originar din satul Șona și se stabilise în satul nostru, după căsătoria cu unica fiică a lui Juncu Iacob, Valeria. Acum își avea gospodăria în capătul satului, înspre munte, lîngă Pică Valer, o altă gazdă a partizanilor. Plutonierul Cosma, pe atunci în vîrstă de treizeci de ani, era un om de statură potrivită, nu prea robust fizic, avea părul blond, țepos, ochii căprui și fața smeadă și ageră. Felul său de a fi, deschis și sincer, făcea să fie iubit de toți sătenii. El a fost omul care nu a precupețit nimic pentru a-i ajuta pe partizani. Le va face rost de arme, echipament și le va pune casa la dispoziție. Tot în sat la noi luaseră legătura cu înflăcăratul și mereu agitatul Pop Zachiu, pe atunci în vîrstă de treizeci de ani, cel care le va facilita multe legături și le va face multe servicii.

Badea Comșulea Aron, prieten și vecin al acestuia, va deschide și el ușa larg partizanilor. Fire mai reținută și calculată, acesta va tempera mereu ela-

nul tumultos al lui nenea Zachiu. Cei doi s-au înțeles însă în tot ce privea serviciile aduse partizanilor.

Cunoștința lor comună, și foarte prețioasă pentru partizani, era locotenentul de cavalerie Monea Traian. Odată aflat în legătură cu partizanii, acesta le va furniza efecte cazone și alte materiale de care aceștia aveau absolută nevoie. Om de mare noblețe și sensibilitate sufletească, ofițerul Monea, pe atunci în vîrstă doar de douăzeci și șapte de ani, avea să mă uimească mai tîrziu, în închisoare, prin dîrzenia și stoicismul cu care a îndurat supliciul, pînă în clipa cînd a fost împușcat.

Pentru toate acestea îi închin și aici un gînd pios.

Dar nenea Zachiu era prieten bun și cu alt cadru al armatei, și anume cu subofițerul Cîrlig. Refugiat basarabean, acesta se stabilește în satul Hălmeag, intrînd mai apoi în cadrul armatei. În închisoare am aflat că el i-a vîndut lui nenea Zachiu un pistol pentru partizani. Se pare că aceasta a fost prima armă de foc a lui Mogoș și Mazilu.

Dar odată pornit pe acest făgaș, firul legăturilor nu mai putea fi oprit aici. Monea Traian cunoștea doi tineri studenți din județul Olt, comuna Aluniș, care, urmăriți de securitate încă din primăvara anului 1948, s-au refugiat în orașul Victoria, de lîngă Făgăraș. Aici lucrau ca funcționari, cu buletine și acte false. Grație acestei legături, ei au luat cunoștință de existența partizanilor din regiune, ale căror rînduri le vor spori nu peste mult timp.

Dar, vorba cronicarului, n-aduce anul ce aduce ceasul. Întîmplarea adesea potrivește mai bine lucrurile decît vrerea noastră. Într-o seară, nu știu cu ce treburi, dau o fugă pînă la mătușa Maria, din comuna Ileni. Din vorbă în vorbă, ajungem cu discuția la lucruri de mare taină, căci mătușa prezenta multă încredere pentru mine. Și de ce să fie vorba dacă nu de subiectul la ordinea zilei, de partizani.

"Ei uite, îmi zise mătușa, eu cunosc lucruri pe care nimeni din sat nu le cunoaște. O prietenă bună de a mea toată iarna a ținut la ea pe Socol Silviu, băiatul popii din Berivoi, ăl de-a fugit."

"Păi, de ce taci chitic mătușă?, sar eu. Îl caut de atîta vreme. Pe băiatul ăsta îl cunosc de la liceu și tare aș vrea să văd cum arată acum."

"Bine, zice mătușa, dar cum să facem?"

"Foarte simplu. Dumneata o rogi pe prietenă, cînd sosește Socol la ea, să te anunțe. Odată anunțată, îi transmiți acestuia că Mogoș vrea să-l vadă. În cazul că și el dorește acest lucru, dumneata îl rogi pe Metea Victor să vină pînă la mine cu mesajul."

Zis și făcut. Asta se întîmpla ca pe la începutul lui aprilie 1950.

Peste cîteva zile doar, mă pomenesc cu amicul Metea la noi acasă. Abia după ce s-a înnpotat am plecat împreună spre Ileni, cale de trei kilometri. Pe Socol l-am aflat ascuns într-un pîlc de tufe de la marginea satului. Mi-l aminteam perfect din curtea liceului, cînd îl vedeam adesea jucînd volei, împreună cu alții de seama sa. Era cu patru ani mai în vîrstă decît mine. Mic și îndesat, cu mișcări domoale de ardelean și vorba de asemenea. Semăna cu

țăranul din satele noastre, care vorbea puțin dar cu rost. Avea părul șaten și o față rotundă, acoperită întotdeauna de un surîs de bunătate. Eu niciodată nu l-am văzut arțăgos sau trist. Cel puțin nu se manifesta așa.

După ce am dat semnalul și ni s-a răspuns, ne-am apropiat de tufa cu pricina. Acum vedeam și eu, pentru prima dată, un partizan "după vorbă, după port", cum se zice. Socol venea chiar din munte și era echipat cu pufoaică kaky, bocanci cu măsele pentru cățărat pe stînci și o căciulă cu urechi, cu clape ridicate. Dar ceea ce-i confirma definitiv calitatea de partizan era pistolul mitralieră care îi atîrnase pe umărul drept. Avea fața puțin obosită, dar ceea ce-i demasca viața sa de privațiune și greutățile era barba nerasă de cîteva săptămîni.

Răstimpul acesta, în care noi ne-am întîlnit, coincidea cu o perioadă de mari prefaceri în viața lor de partizani.

Deși din 1948, iar alții din 1947, de cînd au fugit, aceștí tineri aveau legături sporadice unii cu alții. De formarea unui grup de rezistență încă nu putea fi vorba.

Fiecare a stat pe unde a putut, de obicei, iarna pe la gazdele lor din satele de la poalele munților, iar vara prin păduri sau cîmpuri.Acum venise momentul să părăsească viața de pribegi singuratici și să se adune cu toții în jurul inginerului *Gavrilă Ion.*

Trecuseră deci doi ani de cînd Socol fugise - aceasta s-a întîmplat în anul 1948, la sfîrșitul anului școlar - perioadă în care a fost cutreerat de multe spaime și amărăciune, dar cu toate acestea eu l-am aflat plin de speranță și cu multă tărie sufletească.

N-am rămas acolo decît circa o jumătate de ceas, timp în care am stabilit detaliile întîlnirii cu Mogoș. Întîlnire care a avut loc la scurt timp după aceea. Socol l-a dus, mai departe, pe Mogoș la Gavrilă și la alții. Și de atunci, întîlniți au rămas cu toții.

Cu toate acestea, Mogoș și Mazilu n-au plecat la munte. Și, de fapt, visul acestuia din urmă, de a rămîne mereu acolo, niciodată nu s-a împlinit.

Dar, după cum vom vedea mai încolo, ei vor visa mereu, pînă în ziua în care vor cădea răpuși. Căci ei au fost, poate mai înainte de orice, *niște visători incurabili.*

* * *

Sînt foarte multe peripeții din viața lor de partizani pe care spațiul restrîns al acestor amintiri, date fiind condițiile în care au fost scrise, nu-mi permite să le relatez aici. Totuși, peste unele nu pot trece, avînd în vedere repercusiunile pe care acestea le-au declanșat ulterior. Așa e, de pildă, întîmplarea pe care o voi relata în continuare și despre care am auzit mai tîrziu în închisoare vorbindu-se.

Era o noapte frumoasă din prierul acelui an, cu o lună ca ziua. Cei doi prieteni veneau dinspre munte și, obosiți cum erau, se grăbeau să ajungă la

o gazdă, să se odihnească. De cîtva timp, au apucat pe o stradă lăturalnică din comuna Ileni. Dar ghinionul cînd te paşte n-ai ce-i face. Şeful de post al miliţiei din localitate tocmai atunci trecea pe aceeaşi stradă. O confruntare cu acesta nu-şi avea nici un rost acum şi de fugit nu mai puteau fugi, pentru că dădeau de bănuit. Lucrul cel mai cuminte era deci să se aşeze pe o bancă de vorbă, ca doi drumeţi obosiţi, şi să aştepte să treacă musafirul nedorit. Prin satele noastre aproape la fiecare poartă e o bancă, aşa că după cîţiva paşi s-au oprit.

Mazilu însă, trăgînd cu ochiul foarte discret la miliţian, a observat cum acesta se pregătea de atac şi, eventual, să tragă. În clipa următoare partizanul a scos unicul pistol de buzunar pe care cei doi îl aveau asupra lor şi a somat:

"- Stai că trag!"

Plutonierul; simţind ridicarea braţelor, a încărcat fulgerător pistolul mitralieră. Tînărul avuse timp să tragă două focuri care s-au oprit în plăminul celuilalt. În acel moment, un pîrîit lung de pistol mitralieră a umplut uliţa satului. Gloanţele însă nu şi-au ajuns ţinta.

Incidentul, din fericire, a luat sfîrşit aici, cei trei scăpînd pînă la urmă cu viaţă, chiar dacă şeful de post a zăcut la spital cîteva săptămîni. Nu însă şi urmările lui, căci, după opinia multora, aceasta a fost una din întîmplările care au precipitat lucrurile şi au pus securitatea în alertă.

Dar faptul a avut consecinţe şi pe alt plan, după cum cei doi au recunoscut. În primul rînd, i-a trezit din "visare", făcîndu-i să înţeleagă că "lupta" nu înseamnă numai dăruire dezinteresată, ci şi tact şi sînge rece. Cînd te joci cu moartea, nu ţi-e permis să greşeşti, chiar şi cu inocenţă.

O întîmplare inerentă oricărui luptător i-a derutat într-atît încît abia după cîteva zile au reuşit să se regăsească, după ce atunci au rupt-o fiecare la fugă, care încotro.

De la această dată a fost musai să devină mult mai prudenţi şi mai bănuitori. Astfel au descoperit că, adesea, de cum se apropiau de un sat, pe urmele lor se şi abătea un pîndar sau doi. Concluzia, securitatea nu dormea şi poate nu dormea de foarte mult timp. După cum au demonstrat-o evenimentele, era încă departe de a aprinde cu adevărat un fir al urzelii ţesute de drumurile partizanilor.

Există în viaţa oamenilor, ca şi a naturii, o creştere tainică spre o împlinire, purtată în visuri adînci sub omături şi gheţuri, care încremenesc totul într-o inerţie ucigătoare. Dar asta numai la suprafaţă, căci creşterea din adînc nu poate fi stăvilită.

Aşa s-a întîmplat în primăvara aceea, deosebit de frumoasă şi de promiţătoare. Fiecare frunză, fiecare floare venită pe lume din neantul uitării, era parcă o promisiune de rod pentru visul şi elanul nostru tineresc. Cum să nu doreşti cu ardoare distrugerea uritului şi răului din sufletele oamenior şi din jur, cînd totul era atît de frumos în natură şi în vis? Acum orice văiugă

înverzită, orice tufă de pe răzor parcă te îmbie să te ascunzi de ochiul rău şi iscoditor. Nopţi de-a rîndul acum, cei doi dormeau pe cîmpuri, prin pîraie, prin crînguri, cu luna căpătîi, vorba lui Mazilu, era şi asta una din puţinele frumuseţi pe care ţi le oferea viaţa de partizan.

Dar şi aici, ca oriunde pentru un adevărat om, cele mai mari şi rîvnite satisfacţii rămîn tot cele morale. În această privinţă cei doi aveau opinii deosebite.

Pe cînd Mogoş nu concepea altă satisfacţie mai mare decît cucerirea unei inimi omeneşti, Mazilu susţinea că o satisfacţie "morală" mai mare decît aceea pe care ţi-o procură, de pildă, contemplarea unui peisaj natural nu poate exista. Oricum, primăvara aceea s-a dovedit destul de darnică pentru amîndoi deopotrivă.

Veniseră Paştile. Tot de la mătuşa Maria - Dumnezeu s-o ierte, că grozavă a mai fost - am aflat că Porimbu se află acasă. Ce se întîmplase?

După confruntarea tînărului cu propagandiştii, în sala căminului cultural al comunei, şi fuga sa în munte, acesta a pribegit aproape doi ani departe de casă şi de locurile dragi. În ultimul timp însă, cînd lucrurile păreau că s-au mai potolit, acesta îşi făcu tot mai insistent simţită prezenţa prin preajma satului. Cînd a înţeles, după multe tatonări, că pericolul s-a diminuat simţitor, a intrat în plină zi în sat. Asfel, pe nesimţite; totul a intrat în normal şi flăcăul şi-a reluat locul său în strana Bisericii din sat.

Mai tîrziu, deşi cu întîrziere de circa doi ani, a fost chemat totuşi să-şi satisfacă serviciul militar. Acum se afla la o unitate militară din Braşov, împreună cu un flăcău din satul nostru.

Suspectat de hepatită, i se acordă un concediu medical, tocmai în preajma Paştilor, prilej pe care Porimbu, împreună cu prietenul său din comuna noastră, îl foloseşte pentru a da o fugă pe acasă.

Şi eu, parcă dădusem cu bobii, să o caut pe mătuşa tocmai în acest răstimp. Întors acasă, îi informez de urgenţă pe Mogoş şi pe Mazilu, care se aflau de cîteva zile la noi, despre cele întîmplate haiducului nostru. Pe loc cei doi şi-au exprimat dorinţa de a-l vedea. Gînd la gînd cu bucurie, căci şi eu ardeam de dorinţa de a sta de vorbă cu un om care de mult devenise pentru mine un personaj de legendă. Pretextul vizitei mele acasă la Porimbu a părut cît se poate de plauzibil pentru părinţii săi, întrucît eram rude destul de apropiate. Vara mea primară, Elisabeta, fata mătuşii Maria, era căsătorită cu Vasile, fratele maşter al lui Toma.

Erau trei fraţi: Ion, Vasile şi Toma. Primii doi, Ion şi Vasile, proveneau de la alt tată şi se numeau, după familie, Blebea, spre deosebire de mezinul, Toma Pîrău.

Odată aflat faţă în faţă cu acesta din urmă, i-am explicat pe dată rostul vizitei mele, la care el a consimţit imediat să mă însoţească pînă acasă.

Era a doua zi de Paşti, senin ca lacrima şi drumul dintre cele două sate l-am străbătut ascultînd fel de fel de întîmplări din viaţa de haiduc a rudei

mele. Deveniseam subit orgolios, nu numai că eram rudă cu un astfel de om, ci mai ales pentru că mă consideram un privilegiat al soartei, să aud chiar din gura lui fapte de o asemenea vrednicie.

Acasă la noi, retraşi toţi patru în camera din spate, în jurul mesei încărcată cu cozonac şi vin, am discutat pînă seara tîrziu.

Parcă îl aud pe Porîmbu:

"N-am să-mi iert niciodată vina de a-mi fi trădat idealul. Mă întreb ca trezit dintr-un coşmar cum am putut eu îmbrăca haina militară, să accept de bună voie să mă pun în slujba dictaturii roşii? Eu, fraţii mei, vorba lui Tudor Vladimirescu, am îmbrăcat odată cămaşa morţii, şi nu trebuia s-o lapăd. Dar acum, continuă el cu vocea sugrumată de emoţie, simt cum cenuşa şi zgura se dau la o parte şi apare jarul. Ah, nu vreau nimic altceva decît jarul acesta să mă ardă pînă în temelii".

Cuvintele acestea, reproduse aici pe hîrtie, lipsite de căldura vocii acelei fiinţe atît de vii şi de autentice, pot părea cuiva un simplu gest teatral. Pe Porîmbu, însă, pentru a-l cunoaşte, trebuie să trăieşti lîngă el, să simţi cum putere din puterea lui îţi inundă fiinţa, cum tu însuţi creşti cît un munte. După cum vom vedea mai încolo, acest tînăr extraordinar a demonstrat prin propria sa viaţă şi moarte că vorbele, oricît de mari ar fi, nu pot cuprinde niciodată faptele, cînd într-adevăr sînt măreţe.

A rămas deci stabilit că el, Porîmbu, nu se va mai întoarce în armată. "Vreau, a zis el, imediat ce voi pleca în pribegie, să urc la munte. Acolo unde-s nalţi stejarii, recită el din Neniţescu, vreu să-mi cuprindă pieptul vechiul elan". Cuvinte de poet mare şi nevindecat visător, ca şi ale lui Mazilu.

Plecarea lui Toma de acasă a fost dramatică, desigur, nu pentru că îşi anticipa propriul destin, o plecare fără întoarcere, ci pentru faptul că acest om tot ce făcea purta pecetea propriei sale patimi şi propriul dramatism interior.

Era voluptos, dar plin de omenie.

Venise, în sfîrşit, noaptea despărţirii. Prietenul său Metea Victor s-a oferit să-l însoţească pînă la "gară". Avea bagaj mult, pentru că pe lîngă propria sa merinde căra încă două pachete pentru alţi doi flăcăi din satele vecine. Acolo la gară, după invoială, trebuia să-l întîlnească pe consăteanul meu.

"Nu ştiu ce-i cu mine Tomo, îi zise mama sa la plecare, dar parcă am o presimţire rea. Vin şi eu cu tine la gară."

"Fii fără grijă, măicuţă, o linişti flăcăul. Merge Victor cu mine."

"Să-mi scrii cum ajungi", îi zise din poartă maică-sa iar, ştergîndu-şi ochii cu şorţul.

Cei doi au mers în aceeaşi direcţie pînă la moara din marginea satului, apoi au apucat-o la dreapta înspre deal. Acolo, printre holdele scăldate în lună, îi aşteptau cîţiva partizani, printre care Mogoş, Mazilu şi Socol. În noaptea aceea, plină de chemări tainice şi de cîntece haiduceşti, sufletul lui Porîmbu de rupse în două: o parte a rămas acolo acasă, cu măicuţa şi tatăl său,

unde el nu s-a mai întors niciodată, şi o parte a adus-o cu el sus, sus pe munte, unde îl îndemna un dor deosebit.

Abia după ce consăteanul meu le-a scris părinţilor lui Porîmbu că, uite, băiatul lor nu s-a mai prezentat în armată, au început aceştia să se dumirească de ce e vorba.

După întîmplarea cu şeful de post, din comuna Ileni, noua ispravă a lui Porîmbu venea încă o dată să confirme zvonurile despre existenţa grupului de partizani din regiune. Acum, peste tot, prin satele dimprejur, "partizanii" erau un subiect la ordinea zilei.

La un moment dat mai toţi flăcăii satelor erau cuprinşi de beţia plecării la pădure, de unde visau ca într-o bună zi să se întoarcă acasă, încărcaţi de fapte măreţe.

Doar un semn ar fi fost de-ajuns şi fiecare din aceştia i-ar fi urmat fără crîcnire pe partizani.

Această nouă speranţă răbufnită dintr-odată în sufletele oamenilor a dat frîu liber imaginaţiei nestăvilite. Aproape toată suflarea românească de aici era convinsă că americanii trebuie să pice din moment în moment.

Relaţiile dintre apus şi răsărit erau, desigur, destul de încordate în acel moment, dar semne palpabile pentru declanşarea unui conflict nu existau încă.

"Ce crezi dumneata, zicea cîte unul, că ăştia se adună acolo în munte, aşa, de florile mărului? Ăştia ştiu ceva precis frate". "Ştiu ceva precis făcea altul, ascultă la mine, ăştia au legături directe cu americanii, ai să vezi dumneata."

Cu toate că în materie de partizani ştiam mult mai multe lucruri decît alţii, în scurt timp această "fobie" a plecării "la pădure" mă cuprinse şi pe mine.

"Ce-ar fi să plec şi eu cu voi?", le-am zis într-o zi prietenilor mei. Mogoş mă privi mirat, de parcă cine ştie ce lucru necuviincios rostisem.

"Vrei să vii cu noi? Pînă la urmă precis că o să vii, dar deocamdată nu-i cazul. Tu şi alţii ca tine sînteţi mai de folos în situaţia în care vă aflaţi. Fără voi, noi ce-am face?"

Aşa era, Mogoş avea dreptate. Dacă sutele de tineri, mulţi setoşi de o simplă aventură, ar fi plecat în munte, ce s-ar fi ales de ideea de partizanat şi de întreaga concepţie de rezistenţă, în condiţiile acelea extraordinar de vitrege?

Cine ar fi hrănit atîtea guri flămînde şi cum? O acţiune în masă ar fi fost indicată doar atunci cînd o debarcare din afară ar fi fost iminentă. Auziseră ei, oamenii, ceva, de Yalta, cum că acolo s-a încheiat pacea, dar ce fel de pace s-a încheiat şi cum, nimeni nu ştia. În mod sigur, dacă dedesubturile acelei înţelegeri dintre Roosevelt, Churchill şi Stalin ar fi fost cunoscute, oamenii n-ar mai fi manifestat atîta optimism.

În acele momente de exaltare aproape generală, oricît părea de bizar, trebuie remarcat faptul că partizanii s-au arătat oamenii cei mai reţinuţi şi cu

stăpînire de sine. A fost norocul lor să-l aibă ca şef pe inginerul Gavrilă Ion, căruia i se datoreşte totul. El a fost omul care a creat în rindurile lor acea stare de spirit sănătoasă, izvorită dintr-un optimism prudent, bazat pe fapte reale şi pe un pronostic al viitorului cît se poate de lucid.

Printr-o disciplină de fier, acesta a ţinut totul în frîu. Nici un act de bravadă, de exaltare nu era admis. Ceea ce-l preocupa pe acest om, cu calităţi marcante de conducător, era supravieţuirea grupului în condiţiile istoriceşte date. Unii, sînt sigur, vor zice: "Păi n-a plecat în munte să lupte?" Desigur, dar depinde ce înţelege fiecare prin luptă. El, Gavrilă, avea o viziune mai largă asupra aceste noţiuni.

Mulţi dintre cei aflaţi acum în grupul partizanilor au fost oameni urmăriţi de securitate din diferite motive, deci siliţi să aleagă această alternativă. Ea, securitatea, i-a împins pe acest drum. Numai în condiţii extreme de existenţă cei mai mulţi aleg această alternativă, a riscului total. Gavrilă a înţeles mult mai bine decît mulţi alţii că lupta înseamnă nu pur şi simplu a te bate cu focuri de pistoale şi grenade, ci mai ales dăruire, tenacitate, dar şi răbdare şi perseverenţă.

Îl vom vedea pe parcursul a opt ani, cît a rezistat în munte, cum mereu căuta soluţii noi de ieşire, cum reuşea să se strecoare prin păianjenişul ţesut de securitate, întotdeauna măsurat în acţiune, niciodată disperînd, chiar atunci cînd situaţia era de-a dreptul dramatică.

După ani de aşteptare, de privaţiuni şi de jertfe supraomeneşti, vor veni zile de-a dreptul apocaliptice, cînd speranţa într-un ajutor din afară se va stinge treptat, iar în interior sistemul comunist se va consolida tot mai mult, graţie ruşilor, făcînd astfel inutilă orice acţiune de răsturnare a situaţiei. A suferit el, Gavrilă, această îngenunchiere morală a renunţării, în sinea lui, la luptă, de mult mutată pe alt plan? Aceasta este una din intenţiile mărturisite aici, de a-l urmări pe acest om formidabil, pînă în clipa dispariţiei sale, dincolo de posibilitatea oricărei investigaţii. *Sînt sigur însă că va veni o zi în care istoria va face dreptate tuturor acestor mari nedreptăţi de azi.*

Între timp, cei doi studenţi olteni fugiţi în oraşul Victoria, Stanciu Nicolae şi Duminică Ion, simţindu-şi situaţia tot mai periclitată, vin să sporească rindurile partizanilor. Scurt timp după aceasta, am avut şi eu ocazia să-i cunosc şi încă destul de bine.

Stanciu, un om puţinel la trup şi firav - cred că nu depăşea 1,65m - era oacheş focos, cu ochii negri şi părul de asemenea. Era volubil, plăcut în discuţie şi, pe deasupra, foarte cult. Absolvise Academia Comercială şi acum, la data plecării de acasă, era student la drept. Se trăgea dintr-o familie de condiţie materială foarte modestă. Era orfan de tată şi mama sa a luptat din răsputeri să crească cei şase copii pe care îi avea, dintre ei Nicolae fiind cel mai mare.

Fără să-i încerc alt portret acestei mame, cred că aceste cuvinte, pe care le-a rostit la aflarea veştii împuşcării fiului său, o caracterizează pe deplin:

"Mă doare pînă dincolo de suportabil moartea lui Nicu al meu, dar mă alină gîndul că un asemenea fiu nu-i dat oricărei mame. Sînt mîndră de tine, băiatul meu!"

Celălalt student oltean, Duminică, era şi el om agreabil, plăcut, dar nu avea nici pe departe ţinuta intelectuală al lui Stanciu. Era de statură potrivită, destul de bine legat, cu un aer de eleganţă în ţinută şi în mişcări. Părul castaniu, lins şi lung, încercuia în oval o faţă mereu palidă şi acoperită de un zîmbet trist. Ochii săi aproape albaştri, mobili, priveau veşnic încărcaţi de susceptibilitate în jur. Duminică era tipul omului emotiv prin excelenţă.

Cei doi au recrutat la rîndul lor alţi tineri în grupul de rezistenţă, din localităţile învecinate Oraşului Victoria. Pe cinci dintre aceştia i-am cunoscut foarte bine în închisoare şi, mai tîrziu, afară. Toţi erau din comuna Olteţ.

Cel mai în vîrstă dintre ei, Greavu Nicolae, avea pe atunci douăzeci şi patru de ani - era un munte de om, atingînd o înălţime în jur de 1,90m, era şaten, cu ochii căprui, încercuiţi mereu de un zîmbet satisfăcut, dar adesea, cînd era cazul, privind cu mînie şi revoltă. Lae - cum îi ziceam noi - fusese student de teologie, asta în ciuda faptului că era o fire bătăioasă, neînduplecată la insultă şi josnicie. Şi lîngă toate acestea sălăşuia o inimă plină de bunătate.

La o anchetă, la securitatea din Sibiu, insultat de anchetator, a sărit la acesta să-l lovească. Mai tîrziu, în anii pe care i-a petrecut la închisoarea din Aiud, era într-un permanent conflict cu paznicii. La orice şicane din partea acestora răspundea prompt, insultîndu-i la rîndu-i şi ameninţîndu-i. Fapt ce l-a costat sute de zile de carceră şi izolare. Cînd îl băteau, veneau cîte cinci miliţieni să-l ţină. Acest uriaş, care impresiona pe adversari prin figura sa falnică, a fost un om brav cu adevărat. Nu suporta în jurul său nici un act de mişelie sau laşitate.

Cînd în primăvara anului 1970, eram anchetat în legătură cu scrierile mele, şi socrul său, un sas din Făgăraş, i-a declarat că merge la "poliţie" să mă divulge, Lae s-a năpustit asupra lui :"Dacă faci gestul ăsta, eu divorţez de fiică-ta. Nu vreau să trăiesc cu trădători în casă."

Pe un alt tînăr al acestui grup din Olteţ, Leluţiu Ion, nepotul părintelui Leluţiu, fost şi el deţinut politic, l-am cunoscut în beciurile securităţii din Sibiu, unde fusese adus pentru o anchetă suplimentară, în primăvara anului 1951. E un fel de a zice "l-am cunoscut" pentru că noi, de fapt, niciodată nu ne-am întîlnit şi nu am stat faţă în faţă.

Eram izolat la cele mai cumplite celule ale securităţii, *"mormintele"*, cum li se zicea, pline de igrasie, cu pămîntul ud pe jos, cu spărturi prin care intrau şobolanii, fără pătură şi fără strop de lumină. Pînă aici nu mai pătrundea decît zbirniitul paralizant al telefonului care chema la anchetă. Liniştea absolută de jur împrejur, aşteptarea înfricoşată, întunericul de neam, singurele fiinţe posibile - doar cîte un şobolan din cînd în cînd. Prima şoapta a unei fiinţe omeneşti, care a răzbătut pînă la sufletul meu după o tăcere de peste o lună, poate o mie de ani, a fost aceea a lui Leluţiu.

Desigur, mai tîrziu am putut privi și atinge această ființă "ireală"care venea de dincolo de lume, dar șoapta aceea, venită atunci din neant, "Sînt vecinul tău Leluțiu", mi-a salvat ființa de la dezastru.

Cine are inimă de "înțeles", să înțeleagă. Leluțiu avea pe vremea aceea nouăsprăzece ani și tocmai absolvea liceul.

De statură potrivită, cu fața de un calm impenetrabil, domol, mereu plin de smerenie și bun simț, el părea mai curînd un monah cucernic decît un revoltat. A rămas necăsătorit pînă azi, viața sa fiind parcă o rugăciune neîntreruptă. Catolic convins, el îl adoră pe Papa Ioan Paul al II-lea și învățătura Bisericii Catolice cu toată ființa. De cîte ori îl întîlnesc îmi vine să zic: "Iată o ființă fericită pe pămînt, deși a suferit și suferă atît". Uneori îl invidiez pentru calmul și liniștea sa sufletească, eu care toată viața le-am căutat pe acestea și niciodată nu le-am aflat. Și cu cît sufletul îmi este mai bîntuit de neliniște, cu atît mai mult caut înfrigurat limanul acestor suflete fericite.

Tînărul Cîrje Octavian mai avea în antecedente, pînă la data aceea, o închisoare de cîțiva ani. Absolvise liceul industrial și era foarte priceput în meserie. Plăcut la înfățișare, pe atît era de plăcut la vorbă, domoală, ca a majorității regionalilor săi. La vremea aceea avea douăzeci și doi de ani. Mai tîrziu, după ieșirea din închisoare, a absolvit politehnica, dar din motive de sănătate a profesat foarte puțin. Poate încercările prin care a trecut, poate structura sa sufletească, l-au aruncat pînă la urmă într-un scepticism incurabil în materie de credință.

Cu toate acestea el rămîne un prieten devotat, discret și loial.

Tînărul Surdu Vasile, cam de aceași vîrstă cu Cîrje, e un om plin de afecțiune și sensibilitate. Are o putere de dăruire puțin obișnuită și, cînd e vorba de principii de viață, e tenace și perseverent. Deși dezamăgirile s-au ținut lanț, de la pușcărie la soția care l-a lăsat cu un copil mic, el a îndurat totul cu o demnitate stoică. Modest în ținută și vorbă, el a citit mult, sporindu-și mereu cunoștințele, în ciuda faptului că n-a absolvit decît liceul.

Tînărul Monea Ion, de circa douăzeci de ani în 1950, a trecut și el prin încercări grele, cu demnitate. A respins întotdeauna compromisul, preferînd în locul lui onestitatea și francheța.

Dacă ne întoarcem acum la cei doi studenți "olteni" e de remarcat la ei, de la bun început, nu numai o mare capacitate de acțiune dar și o concepție de luptă și viață dintre cele mai dure și intransigente. O discuție la care am asistat într-o zi, în șura unei gazde, dintre Stanciu și tînărul Sofronea Remus, coborît între timp din munte, m-a dus foarte repede la această concluzie.

Ultimul alesese calea pribegiei încă din primăvara anului 1948, cînd, după terminarea anului școlar, securitatea a venit acasă să-l ridice. Era din Drăguș, comună mare, cu tradiție pur românească atît în port și folclor, cît și în obiceiuri. De mic copil manifestînd înclinații deosebite spre învățătură, părinții săi, țărani înstăriți, l-au dat la școală în Făgăraș. Băiatul, Remus,

nu s-a dezmințit. În toți anii de liceu a fost tot premiat pe clasă și uneori pe școală. Încă de mic era cuminte, retras și modest. La liceu a fost slăbiciunea profesorilor și cei mai mulți îi acordau o atenție deosebită. Lucru ce s-a dovedit cu folos, căci liceanul, deja ajuns mare, devenise foarte instruit, cu concepții solid argumentate în materie de Credință și conduită umană. Era la vremea aceea una din marile speranțe ale liceului nostru. Parcă îl văd și acum, ca atunci, la ultima serbare dată la sfîrșit de an, unde venise îmbrăcat în vestitul port național al drăgușenilor.

Mi s-a părut de o frumusețe puțin obișnuită, întruchipînd pentru mine, atunci, tipul făgărășanului prin excelență. Și cred, oricine l-ar fi privir cu atenție atunci, i-ar fi dat dreptate lui Geo Bogza, care în "Cartea Oltului" afirmă că aici, la Făgăraș, trăiesc cei mai frumoși oameni din cîți a întîlnit în țară.

Potrivit de înălțime, șaten, cu o față rumenă și curată, întotdeauna își privea interlocutorul cu ochii săi buni și inteligenți, cu atenție, ascultînd cu răbdare, retras în marea sa modestie. Replica sa niciodată nu era dată ostentativ, chiar cînd era ferm convins că are dreptate, ci cu bun simț și înțelegere. Acum, după ani, aveam în fața mea un tînăr chipeș, la fel de cumpătat în vorbă și port, dar pe fața căruia încercările aspre lăsaseră urme de durere tăinuită. Avea echipamentul tipic partizanilor, pufoaică kaki și bocanci greoi cu măsele. Pistolul mitralieră nemțesc, atîrnat pe umăr, îi dădea o notă de autoritate, dar și de ceva aproape inuman, sălbatic, ceva incompatibil cu ținuta sa interioară.

"Nu te înțeleg deloc", zise vădit supărat Stanciu, pentru faptul că interlocutorul său nu era dispus să accepte niște lucruri, pentru el, clare ca bună ziua. Subiectul în discuție era atitudinea pe care trebuie să o ia un partizan privitor la noțiunile de "luptă și moarte" care erau implicate adînc în propria lor existență. "În primul rînd, continuă acesta, tu trebuie să accepți ideea că «lupta» în condițiile noastre, implică faptul inevitabil de a ucide pentru a te apăra. Ca orice luptă este «inumană» cum zici tu, presupunînd cruzime, intoleranță, fără de care nu s-ar mai numi luptă. Adică acele acte care în alte condiții ar degrada ființa umană"."Cum, și în aceste condiții tu crezi că nu o mai degradează?", replică Sofonea, uimit de replica celuilalt. "Nu, pentru că situația e extremă și tot ce-i valabil moralicește în altă situație, așa-zis normală, aici se răstoarnă, devine imorală. E imoral, de pildă, să las dușmanul care ne atacă să te ucidă pe tine, camaradul meu de luptă, și să nu-l țintesc eu mai înainte". "În ceea ce mă privește, discutînd principial, zise Sofonea, nu cred că există vreo situație sau lege care să mă poată obliga să ucid. Acum, după o cale atît de lungă și după ce lecția creștinismului a fost de bine de rău asimilată, nu ne e permis să trișăm cu vorbe mari și să înlocuim iar legea iubirii cu ospățul junglei. Pentru că trebuie să recunoști: crima, sub orice formă, e produsul instinctului. După atîta cultură și educație morală, măcar atît trebuie să fi învățat oamenii, să se opună instinctu-

lui. Nu cunosc normă morală mai mare pentru om decît aceea care ne învaţă că nu cel care loveşte şi cel mai tare, ci cel care ştie să primească şi să suporte."

"După cîte văd, interveni Stanciu, tu eşti adeptul religiei oamenilor «slabi», ca să îl reproduc pe Nietzsche. Bănuiesc, vrei să mă întrebi cum se împacă crucea cu pistolul. Se împacă pentru că ambele sînt cuprinse în dimensiunea experimentului uman. Închipuie-ţi ce s-ar întîmpla cu neamul acesta al nostru dacă nu ar şti să se revolte şi să lovească în agresor. Ce am ajunge? Un popor de sclavi ingenunchiaţi, incapabil de nici o elevaţie spirituală. Nietzsche a avut dreptate. Sensul unui neam e aristocraţia spirituală, şcoala elitelor. Bunăstarea şi progresul material sînt accesorii. Numai fermitatea, tăria de caracter, onestitatea sînt ţeluri esenţiale şi definitive ale omului. Iubind, desigur, tolerează, dar scopul major al omenirii nu-i acesta. Bunătatea e un viciu atunci cînd tiranul se foloseşte de ea pentru a te oprima. Trebuie intransigenţă faţă de josnicie şi laşitate, altfel, cu timpul, aceste buruieni înăbuşă spiritul umnan. Cel puţin în condiţiile luptei nu se poate pune problema blîndeţei şi a milosteniei."

"Aici stă mărul discordiei dintre noi, zise Sofonea. Tu nu poţi pricepe rolul în viaţa omului al unor noţiuni, indestructibile în esenţa lor şi independente de capriciile vrerii noastre sau ale vremurilor. Numai acestea indică drumul care duce în eternitate. Eu nu pot concepe istoria noastră ca o finalitate. Ar fi o înfundătură în care, ca să ajungi, nu mai contează ce drum alegi. La ce ar folosi morala, asceza, virtutea, dacă idealul propus de ele nu le-ar transcende? Da, sensul unui neam şi al tuturor neamurilor la un loc, *e iubirea.*

Aceasta, cu atît mai mult cu cît ştim precis că întreaga umanitate are aceeaşi origine, Dumnezeu. Toată educaţia, toate regulile morale nu vor altceva să ne înveţe decît să iubim. Ea, această IUBIRE rupe zăgazurile şi dezmărgineşte firile, umplînd totul de lumină divină. Numai Iubirea e eternă, aşa cum spune Apostolul."

"Da, le zici ca la carte, frate, rîse Stanciu. Parcă ai fi un predicator. Măcar leapădă pistolul ăla de pe umăr, să ai o ţinută mai acătării. Tu nu vezi că te contrazici? Vorbeşti de lucruri sfinte şi uzezi de arma satanei. Nu înţeleg de ce te-ai făcu partizan, frate? Anteriul te prindea mult mai bine decît pistolul mitralieră."

"Acesta e blestemul meu, Nicule, zise cu tristeţe celălalt. *Eu am discutat la modul ideal lucrurile, dar se vede că noi, oamenii, avem de plătit un blestem.* De ce m-am făcut partizan? Nu ştiu, zău că nu ştiu, frate. Parcă tu ştii. Mă văd obligat să fac un lucru pe care eu nu l-am dorit. *Am optat pentru o idee şi, iată, n-am acceptat comunismul, înainte de orice,* pentru că a vrut să distrugă cea mai nobilă şi mai divină dintre soluţiile *propuse pentru*

salvarea şi fericirea omului: Iubirea. Şi mă întreb acum de ce sînt obligat să urăsc, să ucid în numele aceste iubiri? E stupid, nu-i aşa?"

"Aş vrea să te văd atunci cînd vei fi la ananghie, cînd vei fi atacat, tragi sau nu tragi?"

"Nu ştiu, răspunse Sofonea copleşit de tristeţe. Poate că am să trag, dar atunci nu va mai vorbi omul Iubirii din mine, ci canibalul, omul instinctului. Ce păcat...!"

X. "CODRU-I FRATE CU ROMÂNUL"

Pe vremea aceea, la 21 mai, Sărbătoarea Sfinţilor Împăraţi -locuitorii satelor din jur se adunau în Pădurea Vadului, la Poiana Narciselor. Era o petrecere cîmpenească, legată de sezon - înflorirea narciselor, care se desfăşura într-un cadru natural de un pitoresc fără seamăn! De cînd m-am făcut mai mare, nu ţin minte ca eu să fi lipsit vreodată de la această sărbătoare. Plecam cu alţi colegi, cu bicicletele, dis de dimineaţă şi ne întorceam seara, cînd intra ciurda în sat, cu spiţele roţilor împletite cu "coprine", iar în coşuleţe zeci de buchete de flori albe, pe care le împărţeam sătenilor şi fetelor, mai ales.

Acum, de maialul lui 1950, am plecat iar la Poiana Narciselor, dar din cu totul alte motive. Alături de bicicletă, am luat-o pe o cale de hotar, peste deal, şi am ieşit drept în capătul satului Toderiţa, unde l-am întîlnit pe tînărul Toma Ion, cu care urma să facem un drum mai lung. Aveam o misiune în satul Grid, cale de circa cinci km din Pădurea Vadului înspre Braşov.

Ziua era splendidă, ceea ce ne-a sporit elanul şi plăcerea de a alerga peste cîmpuri. În satul menţionat mai sus ne-am întîlnit cu tînărul Chichernea Ion, la care am rămas pînă seara. În Pădurea Vadului ne-am întors cînd zăgazul se spărsese şi grupuri, grupuri de oameni curgeau pe diferite căi spre satele dimprejur. Doar din loc în loc, cîte un pîlc de cheflii întîrziaţi lălăiau în jurul cîte unui foc. Noi am apucat pe o cale lăturalnică, înspre cealaltă margine a pădurii, unde, într-un loc ferit de trecători, l-am întîlnit pe Mogoş şi pe Mazilu, care veniseră împreună cu studentul Cornea Marcel. Nu ţin minte ca pe acesta din urmă să-l mai fi inîlnit vreodată de atunci, dar impresia făcută cu această ocazie, l-a păstrat viu în memoria mea. Se trăgea din comuna Şinca şi la data plecării în pribegie era student la farmacie. Crescut într-o familie de intelectuali, venise aici, în lumea pură, dar aspră şi sălbatică a pădurilor, cu o bogată zestre de maniere şi noblete sufletească, pe care le-a purtat cu încăpăţînare prin toate hîrtoapele şi pîraiele. Acum, că se lăsase noaptea, ne-am scos şi noi merindea, căreia i-am dat citeşi cinci roată, lîngă tulpina unui stejar bătrîn. După ce le-am povestit cum şi ce am făcut, pe unde am umblat, Mogoş zise cu glasul puţin sugrumat de emoţie: "Nicu vrea să ne părăsească, zice că pleacă în munte pentru cîtva timp, să compună «marşul». El crede că numai privind ţara de pe piscuri are inspiraţie". În vremea aceasta, Mazilu se apropie de urechea mea conspirativ. "Să vezi ce urît are să-i fie fără mine!" Apoi cu glas tare: "Codru-i frate cu românul, aşa a fost fraţilor şi aşa va rămîne mereu, pînă la sfîrşit."

După un timp se întoarse iar conspirativ către mine: "Nu ştiu de ce, dar nu merge deloc cum vreau eu. Am găsit eu ceva metafore frumoase dar nu se lipesc de loc una de alta. Ce zici de asta: "Codrii cu feciorelnice poieni?"

"E frumoasă, am precizat eu, dar la un marş cred că nu atît metaforele

contează, cît dinamismul şi patosul pe care el îl insuflă în ansamblu. Cuvintele trebuie să fie aspre, tăioase, iar muzica de asemenea vivace, antrenantă."

"Oricum, eu la munte tot plec", conchise Mazliu.

Se vede însă treaba că pe prietenul meu îl păştea mereu ghinionul. În perioada imediat următoare n-a mai plecat la munte, pentru că alte evenimente, mai puţin "politice" sau poetice, l-au ţintuit locului, aşa după cum aveam să aflu mai tîrziu în închisoare.

La circa un kilometru jumătate de Făgăraş, cum vii spre Braşov, pe dreapta şoselei, exista atunci un depozit militar de muniţii. Plutonierul Cosma Partenie le dăduse partizanilor schema în detaliu, precum şi indicaţii precise de cum să procedeze la spargerea lui. În noaptea aceea întunecoasă, cînd au dat asaltul, în echipă se aflau mai mulţi partizani, printre care Mogoş, Mazilu, Socol, Stanciu, Arsu. Cu ei veniseră şi cei doi consăteni ai mei, Pop Zachiu şi Comşulea Aron, care pînă spre ziuă au cărat cu căruţele lor zeci de lăzi cu sticle incendiare şi fumigene. Fireşte, Cosma Partenie se afla acolo, pentru a conduce operaţia.

Totul a mers ca pe roate şi, înspre ziuă, sute de sticle incendiare se aflau depozitate în şura lui badea Comşulea Aron.

Ba, între timp, au făcut şi o experienţă pe cîmp, asupra puterii de aprindere a materialului. Impresionat de privelişte, unul dintre ţărani a exclamat: "Mă Zachiu, cu astea aprindem şi pămîntul dacă vrem noi."

Logic şi "drept" ar fi fost ca o parte din acest material să fie depozitat în şura lui Zachiu.

Acesta însă ascunsese la el în curte nişte bombe, de mare calibru, pe care partizanii le procuraseră de la armurierul Munteanu Ion, din Făgăraş. Aşa că sticlele nu mai încăpeau de bombe. Pe proprietarul acestor explosive, un om minunat, nu-l cunoscusem înainte de arestare.

Prima noapte din beciul securităţii am petrecut-o însă împreună. Era de statură mijlocie, foarte bine legat, şi ceea ce-i dădea un aer de prestanţă aparte era chelia lui lustruită, prelungită pînă în vîrful capului. Avea vorba ironică, tăioasă, dar in spatele acestui "baraj" acest om ascundea un suflet caritabil şi un caracter integru.

Acum eram edificat, partizanii se aflau în febra căutării de arme şi muniţii. În prima fază acestea erau depozitate pe unde era posibil - ca în cazul sticlelor incendiare - urmînd ca, pe parcurs, ele să fie cărate în adăposturi, în munte. De peste tot, de pe la prieteni, ei achiziţionau orice armă, şi pe vremea aceea se găseau încă multe, căci din trecerea celor două valuri de beligeranţi - nemţii şi ruşii - pe aici, oamenii măcar cu atît s-au pricopsit. Acum s-au dovedit de un real folos relaţiile pe care Mogoş şi le-a creat în lunga sa peregrinare prin satele de sub munte, cu faimoasa sa maşină de tăiat lemne.

Fiecare cunoscut şi om de încredere deveni o gazdă stabilă a partizanilor.

Deşi vroiam să par degajat, eram mereu indispus, cu gîndul în altă parte. Cu fiecare dată cînd auzeam că securitatea a mai ridicat un ţăran, amărăciunea în mine sporeă. Din 1944 incoace, asistasem aici în colţul meu de lume la tot felul de abuzuri şi nelegiuiri, pe care cu trecerea timpului mintea mea începuse să le priceapă tot mai bine. Acum rămăsese în urmă vremea cînd sufeream doar pentru ceea ce mi se întîmpla mie. De acel egoism infantil mă desprindeam uşor, copleşindu-mă tot mai mult o revoltă mocnită. Suferinţele mereu sporite ale ţăranilor în mijlocul cărora trăiam m-au făcut să înţeleg de timpuriu ce înseamnă sentimentul profund al solidarităţii umane.

În ceea ce priveşte problema mea personală, totul rămăsese parcă suspendat, fără nici-o ieşire. Mă torturau întrebările, presupunerile, căutam avid o soluţie. Un gînd pios faţă de proprii părinţi mă îndemna mereu să alung din mine amintiri atît de viu legate de numele lui Mogoş. *Visul* care începuse să dea un sens vieţii mele trebuia deci ucis. Dar, ori de cîte ori mă torturam cu astfel de gînduri, în cele din urmă mă pomeneam întrebîndu-mă: şi ce voi face? O, această perspectivă, ca mîine să fiu doar un biet "element" încadrat docil în societatea clădită pe violenta dresură comunistă, era ucigătoare.

Într-o seară, pe cînd mă întorceam din comuna vecină Ileni, de la mătuşa Maria, mă întîlnesc la mijlocul cîmpului cu Metea Victor, elev şi el la liceul "Radu Negru", mai mare ca mine. Într-o mînă ţinea o traistă încărcată de meride, iar în cealaltă un ciomag. Pentru că mă considera om de mare încredere, m-a informat pe dată unde merge. Tatăl său, trecut pe lista neagră a chiaburilor, se afla undeva pe cîmp, ascuns într-o vîlcea. Fugise de cîtva timp, cînd securitatea a venit să-l ridice. Zilnic, băiatul său cel mare, Victor, îi căra mîncarea cu traista. În situaţia aceasta erau mulţi dintre consătenii săi, care aveau ceva mai mult pămînt.

La invitaţia prietenului meu, am pornit şi eu spre locul cu pricina. Eram curios să văd cum arată aceşti oameni dîrji, care inaugurau acum primul mod de împotrivire, prima formă de replică a românului la teroarea declanşată de regimul comunist: *fuga*.

Undeva la circa 3 km depărtare de sat, între două coline ripoase cei fugiţi îşi înjghebară nişte colibe ascunse în căpiţele de otavă şi grămezile de paie. M-am apropiat înfiorat de gura colibei, unde nenea Victor "al Rîndaşului", tatăl prietenului meu, stătea trîntit pe o mînă de paie. Faptul că acesta m-a recunoscut pe dată şi nu s-a ferit de mine, mi-a sporit parcă încrederea în mine însumi. Pentru el eram "unul de-ai lor".

"Uitaţi, mă băieţi, arătă el spre traista de alături, cu ce m-am ales din toată averea mea. Asta-i pricopseala de pe urma ruşilor". După ce îşi întinse cu silă ştergarul pe paie şi îşi răsturnă merindea, continuă: "Acum încă e bine, e vară, e cald. Ce-om face cînd o să vină ploile de toamnă şi iarna?" La plecare ne strînse de gît pe amîndoi: "Să nu mă uiţi, mă băiete, i se adresă el apoi fiu-so. De m-or prinde să ai grijă de casă, de mumă-ta, de Ionică. Să nu uiţi, Victore, niciodată asta."

Pînă în drumul mare, nici unul din noi n-a scos o vorbă. Abia cînd i-am întins mîna, prietenul meu explodă: "Mama lor de bolşevici, numai jale şi suferinţă au adus!" Cîteva clipe cercetă cu privirea munţii din zare. Apoi reluă: "Cred că în curînd o să plec la partizani. Tu cînd vii?" "Eu?!" Era o întrebare pe care niciodată nu mi-o pusesem. De aceea m-am pomenit luat prin surprindere. "Nu m-am gîndit încă la asta", i-am răspuns parcă ruşinat de absenţa unor astfel de preocupări.

De unul singur pe drum, am reflectat tot timpul la bizara întrebare. Acum ai mei mi se păreau nişte "răsfăţaţi" ai soartei. Mi se părea curată nepăsare să stai deoparte cuminte şi liniştit cînd acestor oameni le era viaţa ameninţată, deşi nu făcuseră nimic. Prea repede uitaseră ai mei cînd tata a fost ridicat de acasă şi închis în Făgăraş. Nu trecuseră de atunci decît 4 ani şi totuşi!...

Acum mă hotărisem. Voi merge la Mogoş şi îi voi povesti tot ce mi s-a întîmplat. Era poate un refugiu, dar şi un itinerar obligatoriu în vederea viitoare mele decizii.

Într-o după-amiază, am sărit pe bicicletă şi am pornit spre Toderiţa. Mă îngrijora doar gîndul că nu-l voi găsi pe prietenul meu. De cele mai multe ori se afla pe cîmp, ajutînd la unul sau la altul dintre săteni, la muncă.

Întîmplarea a făcut însă să-l găsesc "acasă".. A nu se înţelege "acasă" la casa părintească, ci la unul dintre prietenii săi. Era la un vecin, unde trebăluia de zor prin curte. Revederea, am citit pe faţa lui, l-a bucurat nespus. Cîteva clipe mai tîrziu, am ieşit amîndoi în grădină şi rezemaţi de gard, sub un măr bătrîn, eu i-am povestit dintr-o răsuflare tot ce mi se întîmplase.

Mult timp Mogoş privi în pămînt complice, fără să scoată o vorbă. "Îmi pare foarte rău, zise el în sfîrşit. Dar să ştii, nu numai ţie ţi s-a întîmplat aşa ceva. Într-un fel poveştile noastre se aseamănă. Îmi pare foarte rău că această cauză a nenorocirilor tale sînt eu. Deşi asta numai aparent, pentru că există o cauză mai profundă a conflictelor noastre cu ai noştri. Ascultă acum povestea mea şi cred că vei înţelege care e această cauză reală şi imposibil într-un fel de evitat.

Spre deosebire de tine, eu m-am născut într-o familie mai înstărită. Aveam pămînt mai mult, dar aveam pe deasupra şi o moară de apă şi o maşină de treierat. Tata a fost un om foarte întreprinzător. Nu-i de mirare că într-un sat ca al nostru, sărac, noi eram printre cei mai bogaţi. Asta a mers o bucată de vreme. Pe parcurs, din mai multe motive, familia noastră a intrat în declin. Noi am fost trei copii la părinţi, o soră mai mare, eu şi mezinul familiei, Ştefăniţă. Odată cu moartea sorei noastre, la o vîrstă prematură, a început propriu-zis drama familiei mele. Părinţii mei, mai ales mama, au ţinut la ea foarte mult. Cel puţin mama mea, mult timp a fost ca o nebună. Şi-a căutat alinarea peste tot, la ghicitoare, la femeile care fac vrăji, la Biserică. Tata era şi el copleşit tot mai des de gînduri negre pînă cînd, pe nesimţite, s-a detaşat de tot. Desigur, lovitura de graţie ne-au dat-o comuniştii. Ne-au fost luate moara, tractorul şi mai tîrziu pămîntul şi casa. Eram

Ceea ce nu ştiam eu pînă acum erau legăturile pe care Mogoş şi ceilalţi partizani şi le creaseră în satele din apropierea şoselelor care leagă Făgăraşul de Braşov.

Începînd din Şercaia, Grid, Pîrău, Veneţia de Sus, Veneţia de Jos, Comăna şi apoi, întorcîndu-ne pe cealaltă parte, de la Pioana Mărului, Şinca Nouă, Şinca Veche, Ohaba etc., ei îşi creaseră un bun vad.

În Comăna prinseseră o relaţie de mare încredere în persoana lui nenea Comşa, om avut, care nici acum, cînd la modă devenise să te lauzi cu calicia nu înceta să se "fălească" cu starea sa de gospodar cu prindere de mînă. Veneţiile au dat partizanilor pe doctorul Halmaghi, care îi "doftoricea" cînd era cazul, dar mai ales pe ofiţerul Monea Traian, om de mare ţinută morală, după cum am mai spus.

Oameni devotaţi au avut partizanii şi în rîndul preoţilor, cum a fost preotul Dîmboi Victor - băiatul nănaşului Samoilă - care, la data aceea, avea parohie în comuna Şinca. Numeroşi învăţători au devenit prieteni şi gazde ale partizanior. Aşa a fost, în satul Grid, învăţătorul Ciurilă Ion, iar în comuna Părău învăţătorii Bomfă Ion şi Pridon Ion. Aici, în ultima comună, a fost creat un grup de rezistenţă anticomunist foarte puternic. Învăţătorul Pridon a întemeiat în rîndurile sătenilor săi o organizaţie numită "Vulturii", care avea legături cu partizanii. Dintre membrii acestei organizaţii, pe cîţiva i-am cunoscut foarte bine, mai tîrziu, în închisoare.

Noară Nicolae, ţăran din această comună, era om cu o mare capacitate de dăruire. Puţin impulsiv din fire, ştia să fie reţinut şi tenace atunci cînd era cazul. Prin toate încercările din închisoare a trecut cu demnitate.

Cerbul Ion, ţăran şi el, era bolovănos la vorbă, dar parolist şi om de condiţie. A ieşit din închisoare necompromis.

Croitorul Sansebeş Ion, tînărul Buta sau Noară Gheorghe sînt oameni de care întotdeauna îmi voi aduce aminte cu plăcere şi stimă. Cît îl priveşte pe învăţătorul Pridon, niciodată nu voi avea cuvinte să-i pot descrie toată noblеţea sa sufletească şi spiritul de dăruire. Mi-l amintesc în camera aceea blestemată de la Cetăţuia Braşovului, cînd, roşi de foame, de frig şi de boli, el se căznea din răsputeri să ne ţină moralul ridicat, să uităm iadul în care intrasem, prin minunatele sale pilde morale şi povestiri. Pentru harul său de a şti să povestească atît de frumos noi l-am poreclit "Creangă" al Făgăraşului. Era pe vremea aceea trecut de cincizeci de ani, potrivit de statură şi destul de bine legat. Era mereu plin de neastîmpăr şi vervă. Neglijîndu-şi propria sa persoană, se preocupa doar de sănătatea şi moralul altora. Încărunţit complet, avea încă părul bogat şi frumos ondulat.

Ceea ce era de-a dreptul fascinant la acest chip cu trăsături care vădeau dîrzenia şi bunătatea în acelaşi timp, erau ochii. Căprui, sclipitori, te ţintuiau parcă pînă în fundul sufletului.

Antecedentele sale de opozant anticomunist se prelungesc pînă la vremea intrării ruşilor în ţară. Ţin minte că în vara anului 1947, o echipă artistică din comuna Părău, condusă de învăţătorul Pridon, a dat o reprezentaţie

în satul nostru. A fost un eveniment nemaipomenit. S-a jucat o piesă cu caracter naţionalist, vădit anticomunist. S-a cîntat "Trăiască regele", "Pui de lei", "Hora Unirii", cîntece pe versuri de Goga. Exaltarea în sală era la culme, toată lumea cînta după corul de pe scenă.

Ce au făcut comuniştii cu acest om cu suflet mare, se ştie. După condamnarea sa la moarte, n-a fost împuşcat ca ceilalţi partizani. Dar la Jilava, împreună cu alţi doi nefericiţi, ţăranul din comuna Ileni, Cornea Dumitru şi ţăranul Moraru Traian, din comuna Pădureni, Banat, au zăcut cu toţii în celulele morţii, sub pămînt, pînă cînd fiecare şi-a scuipat ultima rămăşiţă din plămîni.

Despre legăturile partizanilor din oraşul Făgăraş, ca şi în cealaltă parte a regiunii, spre Oraşul Victoria, nu ştiam mare lucru atunci, deşi ele au fost extinse şi aici. În Făgăraş, un om de mare încredere al partizanilor era doctorul Stanciu Stroe. "Domn" pînă în ultimul detaliu al ţinutei sale , ca şi prin noblеţea sa sufletească, acesta se trăgea - dacă îmi amintesc bine - din măşinarii Sibiului, ca fiu de ţăran. Foarte capabil în profesie - a fost mulţi ani directorul spitalului din Făgăraş - dublat de o înaltă ţinută intelectuală, el ştia să se facă îndrăgit şi de cel din urmă ţăran. Adesea timpul liber şi-l petrecea la cîmp, mînuind coasa sau sapa, în rînd cu oamenii care îi lucrau pămîntul "în parte".

Cu şareta sa trasă de un cal "cuminte" şi "ascultător", care la vremea aceea constituia fascinaţia oraşului, prin faptul că ştia să se întoarcă singur acasă, ţinînd dreapta - doctorul alerga încoace şi încolo după treabă.

Azi, pe locul unde altădată se înălţa casa falnică şi ospitalieră a doctorului Stroe, ca şi curtea plină de flori, se întinde terenul viran din faţa digului. Cîţi oare dintre cei care vin azi pe aici să culeagă iarbă la iepuri îşi aduc aminte sau ştiu despre acea fiinţă caritabilă care a însufleţit aceste locuri?

"Mi-au luat tot ce am putut, a exclamat el cînd s-a întors din închisoare, dar sufletul tot nu li l-am dat". Şi nici n-a catadicsit să treacă să-şi vadă casa pîngărită.

Tot aici, în oraş, alte legături partizanii au putut înjgheba graţie lui Gelu Novac, fiul apreciatului profesor de matematică. Despre legătura colonelului Socol - unchiul lui Silviu Socol - cu partizanii, n-am aflat decît tîrziu, deşi se zice că aceasta există de multă vreme. În satele de dincolo de Olt, numărul gazdelor a fost mult mai redus, dar suficient pentru eventualitatea cînd partizanii se deplasau şi aici.

Aşa, bună oară, era nenea Cristea Vasile sau nenea Cocoradă din satul Calbor.

În partea cealaltă, spre Mănăstirea Simbăta, numele zecior şi poate sutelor de gazde din satele regiunii, care mai tîrziu au umplut închisorile, atunci îmi erau necunoscute. Astăzi o investigaţie în acest scop n-ar avea nici un sorţ de izbîndă. Cei mai mulţi din persecutaţi s-au unit cu pămîntul. Martorii acelor evenimente, cîţi au mai rămas, au devenit bănuitori şi timoraţi. Pentru mulţi, întreprinderea mea ar trece, sînt sigur, drept nebunie. Un han-

dicap deci, de netrecut. Ceea ce nu însemnează că eu nu voi purcede aiurea, spre zări mai primitoare.

Era pe la mijlocul lui iunie cînd, în sfîrşit, după atîtea amînări, dorinţa mare a lui Mazilu se împlini. Vestea că acesta se află de cîtva timp în munte mi-au adus-o cei doi partizani, Porîmbu şi Gelu Novac, coboriţi proaspăt de sus. Veneau, desigur, cu o misiune precisă dar, cum primului îi era dor de mine, au hotărît să se oprească, din vîrful muntelui, drept în şura noastră.

Tatăl lui Gelu Novac îmi fusese cîţiva ani profesor la liceu, de aceea îl cunoşteam foarte bine. Slab, cu spinarea de pe atunci puţin încovoiată, cu ochelarii săi cu multe dioptrii, trecea singuratic şi gînditor pe coridoarele liceului, pierdut parcă iremediabil în lumea abstractă a cifrelor. Trecea drept cel mai bun profesor de matematică şi nu numai al liceului nostru. Se zice că în repetate rînduri i s-au făcut oferte de catedre universitare, lucru pe care l-a refuzat regulat, din dragostea profesorului pentru liceul nostru, pe care l-a slujit cu dăruire. În grădina casei avea un chioşc turn, plin pînă la refuz cu reviste şi cărţi de specialitate, unde acesta se retrăgea zinic, ca într-o ţară a sa, poulată cu iluzii şi cifre. Corectitudinea sa proverbială devenea adesea o armă crudă care a lovit în propriul său fiu, lăsîndu-l corigent atunci cînd acesta şi-a ajutat colegul de bancă la teză. Şi doar lumea ştia că Gelu era unul dintre fruntaşii liceului la învăţătură.

Profesorul Novac n-a făcut niciodată politică pe bunul motiv că o considera un lucru neserios faţă de lumea precisă şi sobră a formulelor. Practica comunistă îl dezgusta prin "demagogia frivolă" şi " manifestaţiile de carnaval", idee ce l-a făcut să-i întoarcă de la început spatele. Un refuz care l-a costat scump. Aceasta - şi faptul că era tatăl unui partizan - nu i-au putut fi iertate. A fost arestat şi condamnat. O dată cu el a fost arestată şi fiica sa, Gema, care în preludiu a fost respinsă de la învăţămîntul superior şi dată afară din serviciu. În mare cumpănă, s-a căsătorit în prealabil cu un om de pe alte meleaguri. Fiind gravidă la data arestării, Gema a născut copilul în închisoare. Întoarsă acasă, n-a supravieţuit mult timp, stingîndu-se la puţină vreme după maică-sa. Acum, după ani grei de închisoare, profesorul era deja un bătrînel, singur pe lume, încovoiat ca un semn de întrebare, cu faţa înăcrită de scîrbă, privind mustrător lumea, de după lentilele sale groase. Îi vedeam tîrîndu-şi viaţa pe străzile oraşului, ţinîndu-şi într-o mînă bastonul, iar în cealaltă "ţecherea" sa proverbială, în care întotdeauna puteai afla "gazeta matematică" şi, din cînd în cînd, cîte o bucată de pîine. Aceasta a rămas pînă la sfîrşit dilema vieţii sale: pe ce să dea cei cîţiva lei, pe reviste de specialitate sau pe pîine? Astea pînă într-o zi. Apoi bătrînul cocoşat, în uniformă de vînător de munte, cu pantaloni bufanţi şi jambiere, dintr-o dată n-a mai fost văzut nicăieri. Azi în casa sa mare de pe strada Şcolii locuieşte fostul ginere, recăsătorit cu o femeie tînără.

Avînd în vedere antecedentele, e de presupus că tînărul Gelu Novac a apucat pe un drum nedorit de tatăl său. Nedorit, dar odată faptul împlinit, nedezis de acesta. Urmărit de securitate încă din primăvara anului 1948,

odată cu terminarea liceului îşi ia lumea în cap şi pribegeşte numai el ştie pe unde pînă în primăvara anului 1950, cînd intră în grupul lui Gavrilă.

Acum, după atîtea povestiri despre cutezanţa şi dîrzenia sa, îl aveam în faţă, în postura celui mai autentic partizan. Peste echipamentul specific partizanilor, bocanci cu măsele, pufoaice, Gelu purta veşnic pe umeri faimoasa sa pelerină impermeabilă, care dădea un spor de prestanţă chipului său falnic. Era înalt şi drept, ţinîndu-şi fruntea lată mereu ridicată şi ţintind cu ochii săi expresivi şi ageri drept înainte.

Nu era frumos la înfăţişare - vorbind în sensul clasic al cuvîntului - dar avea ceva plăcut şi atrăgător, făcînd prezenţa sa reconfortantă şi extrem de agreabilă.

Aşa se face că tata l-a îndrăgit chiar din prima zi cînd l-a cunoscut. Cît timp a rămas la noi, mai toate serile şi le-a petrecut discutînd cu tata. Ca fiu de intelectual, acesta era bine instruit, pe deasupra moştenind de la taicăsău acea tenacitate de caracter care i-a atras bătrînului profesor porecla de "Catîrul". Dar sufletul lui Gelu îşi descoperea adesea şi reversul medaliei, mărinimia şi bunătatea risipite cu dărnicie.

Nu era adeptul acelei legi a Iubirii, înţeleasă în sensul lui Sofonea, care te îndemna să-ţi iubeşti duşmanul, ci al unei justiţii iminente. Astfel, îi apărea o contradicţie în termeni iubirea unui trădător sau chiar a unui ipocrit. Tot ce constituie laşitate şi viciu uman trebuie pedepsit, pentru că numai astfel facem să triumfe justiţia divină. gelu nu era omul jumătăţilor de măsură. El nu se considera un credincios în înţelesul banal al cuvîntului, *ci un "crucial" al Credinţei.*

Într-o seară l-am surprins discutînd cu tata. Era, printre altele, vorba de politică, despre care gazda îşi exprima părerea că e "o afacere murdară". "Politica, replică Gelu, aşa cum o înţeleg eu e altceva, bade Nică. Nu mă refer aici la politica practicată de politicieni, aceştia văd în politică o meserie, cel mai adesea rentabilă. Aproape în toate cazurile, ei nu au drept suport dăruirea şi iubirea de neam. Demagogie, fraudă socială şi cam atît. Un partid politic, după mine, nu-i «o parte» ridicată împotriva altei părţi, ci un program de prefaceri şi prosperitate naţională. La un partid politic, bizar poate, mă interesează în primul rînd ce caracter au oamenii care îl aclătuiesc. Dacă o organizaţie mişună de caractere slabe şi demagogi, atunci nu e bună."

"Oricum, intervine tata, în această privinţă cred că ai şi tu o preferinţă."

"Nu, nu ader la un partid anume, zice celălalt, dar îmi plac unii oameni care au făcut parte din diferite partide. De pildă, îmi place Goga. Şi nu numai că a fost un mare poet. Eu cred că a scris ce a scris nu numai din talent, ci şi din convingerea sa politică. În ciuda acuzaţiilot care i se aduc, Goga a fost un mare îndrăgostit de neamul acesta. El chiar cînd a greşit, a avut cugetul curat. Din cu totul alte motive îmi place şi Iuliu Maniu. Acesta n-a avut înflăcărarea şi dăruirea de poet a celuilalt, dar a avut consecvenţă şi tact. El a fost într-adevăr un om politic autentic. România Mare, de mai tîrziu, nu se

poate închipui fără el. Apoi, pentru că tot vorbim de preferințe în materie de oameni, îmi place și Moța."

"Te referi la Moța legionarul? stărui tata."

"Desigur, zice Gelu. Într-o revistă veche de-a tatei am găsit un articol înflăcărat pe care poetul Tudor Arghezi l-a scris la moartea celor doi legionari Moța și Marin, în Spania. M-a impresionat. Mai tirziu m-am documentat cum și ce-i cu Moța."

"Să-ți spun eu, că sînt mai bătrîn, zice tata. Mișcarea legionară din care a făcut parte a dat și oameni ca el, dar a dat și pe asasinii lui Armand Călinescu, ai lui Iorga, ai lui Duca."

"Un moment nene Nică, sări Gelu. Pe mine, ți-am mai spus, nu mă interesează partidul, ci omul. N-am nici o considerație și detest pe acești oameni, dar în fața jertfei adevărate, dezinteresate nu pot să nu mă plec. Cînd fapta ta depășește barierele unui egoism personal sau chiar ale unei mentalități de grup, ea devine un bun al comunității întregi. Am fi ingrați dacă pe un astfel de om l-am întreba din ce partid vine. Nu dînd din cap în dreapta și în stînga dovedești că ești mare, ci punîndu-te în slujba unor deziderate care sînt ale neamului tău. Cine poate să moară pentru Hristos, atît de senin ca Moța?"

"Bine, interveni tata, asta e una, dar tot în legătură cu acest subiect trebuie pusă o problemă de actualitate. Tu spui că detești asasinatul, crima. Perfect. Dar și în calitatea voastră de partizani, trebuie să recunoști, veți fi puși la un moment dat în situația de a ucide."

"Te întrerup, nene Nică, sări iar Gelu, între ceea ce facem noi și ceea ce fac criminalii, asasinii, nu există nici o legătură. Noi ne-am ridicat în numele unui popor înrobit. Asasinul nu se pune în slujba unui popor, al propriului său popor. El face ceea ce face în virtutea unor răfuieli personale sau, cel mult, în numele partidului său."

"Oricum, conchise tata, eu rămîn la părerea mea, că politica nu e bună."

"Ba da, zise hotărît celălalt. Politică trebuie să facem, pentru că fără politică azi nu se mai poate. Și dumneata, care te lepezi cu atîta silă, faci politică. Cu o precizare, să eliminăm pe cît posibil demagogia din ea și să introducem etica. Politica ar trebui să devină o activitate moralizatoare a societății."

"Și care ar fi soluția ta, Gelule, ce ai face tu practic pentru a îmbunătăți climatul politic al țării. Ai alege, de pildă, un partid considerat de tine pur, care să conducă societatea românească?"

"Nici vorbă, zice tînărul, asta se face astăzi. Multitudinea părerilor e un gaj al libertății și al descoperirii posibilului adevăr. Eu aș inaugura acel sistem care să tindă spre aristocrația spirituală, prin democrație. Din orice partid aș elimina, pînă la unul, elementele compromițătoare. Aș instaura un fel de control etic asupra întregii structuri de conducere, sau care aspiră la conducerea acestei țări."

"Într-un fel ai ajuns la ceea ce gîndeam și eu, interveni tata. Eu, de pildă, aș lua de la fiecare partid politic, de la fiecare om politic, ceea ce au zis și au

făcut mai bun și le-aș pune pe toate la un loc. Cred că ar ieși ceva bun și curat românesc. Ce zici?"

"Ce să zic?, ar fi ceva și asta, numai că nu știu cum rămîne atunci cu *toleranța?* Ce-i curat românesc va place și altora?", zise cu bunăvoință tînărul.

"Le va place nu pentru că n-au încotro, ci pentru că noi am avut oameni deștepți și, pe deasupra, de omenie. Aceștia, cînd au făcut ceva, au făcut-o să mulțumească pe toată lumea."

Cînd m-am uitat la el, tata avea fața acoperită de un zîmbet de mulțumire, ca și cum ar fi vrut să zică: "Știu eu cum vine și treaba asta cu toleranța. Nu mă prinzi tu pe mine, băiete."

Pentru francheța și cugetul său deschis, tata îl iubea sincer pe Gelu. Ca un ecou, poate, nestins în inima sa, după mulți ani de la această întîmplare, el îmi zise conspirativ: "Vreau să te rog ceva, cînd vei fi și tu la casa ta și vei avea copii, pe unul dintre băieți, dacă va fi, să îl cheme Gelu." Și așa a fost.

Dar lui nu i-a fost dat să apuce și ziua aceea.

Cît îl privește pe Porîmbu, acum, după peste trei luni de la plecarea sa în munte, l-am găsit mult mai rezervat și, poate, mai circumspect.

"Ei, spune frate, i-am zis eu fără altă introducere, cum te simți de cînd bei apă rece de izvor și mănînci carne de capră neagră?"

"De băut beau cît poftesc, dar carne de capră mănînc mai puțină. De cînd am urcat la munte, n-am împușcat decît o capră neagră". După ce tăcu cîteva clipe, reluă:

"Poate e mai bine așa. Animalele astea sînt minunate să le vezi acolo sus pe piscuri. De multe ori cînd tragi după ele ți se pare că faci un sacrificiu."

"Dar, de fapt, ce mîncați voi acolo sus?", am insistat eu.

"Să-ți spun meniul nostru pe o zi, mă privi puțin ironic partizanul. Dimineața, cafea cu lapte, biscuiți cu mere, pîine cu unt și șuncă de Praga. La prînz, supă de pasăre sau de perișoare, cotlet de porc sau cerb pané, prăjitură cu nucă, fructe."

"Lasă gluma, frate, zi cum vă descurcați cu mîncarea."

"Vrei să știi adevărul? Mîncăm cînd avem și ce putem. Carne de vînat mîncăm foarte puțină, căci parcă au dispărut cocoșii de munte și caprele și iepurii. De pîine, acum vara mai facem rost. O cărăm de jos. Noi o mîncăm și veche de cîteva săptămîni. Mai completăm cu cîte o mămăligă, cînd avem provizii de făină. Mîncarea noastră cea de toate zilele e pîinea cu slană. Nu se strică, e ușor de transportat, nu trebuie gătită. Din cînd în cînd, mîncăm pe săturate brînză. Asta cînd trecem pe la stîni. Nu dăm lovitura, niciodată n-am făcut asta. Noi întotdeauna ridicăm brînza de la ciobani cu «forme legale». O apropiere de stînă trebuie făcută cu mare precauție, întrucît acestea devin o capcană a securității. Odată ajunși la ciobani, ne prezentăm ceea ce sîntem, *luptători pentru libertatea poporului român,* făcîndule cunoscut, totodată, de ce am venit. În schimbul burdufurilor de brînză ridicate, le tăiem întotdeauna un bon, pe care scrie cam așa: "S-au ridicat atîtea kilograme de brînză azi... în contul luptătorilor pentru eliberarea țării".

Și semnează Gavrilă sau unul din noi. Forța armelor n-o folosim decît atunci cînd ciobanii se opun". "Și se opun des?"

"Nu prea. Nu știu de ce reacționează așa, din frică sau pentru că sînt și ei de partea noastră. Oricum, o stînă călcată o dată de noi devine un loc suspect. Stînile acum fiind ale statului, ciobanii dau raportul, de ce s-a întîmplat cu brînza. Alții sînt chiar oamenii securității. Atunci securitatea se pune în alertă. Să nu-ți închipui însă că dau buluc în munte. Aici, jos, par teribili, dar sus nu prea se încumetă să urce. Și acum de cînd cu *Arsenescu* și oamenii lui, dinpre Muscel, sîntem asigurați. Colonelul îi căsăpește."

"Dar de locuit, pe unde locuiți?", l-am întrebat, întrerupînd eu, curios să știu totul despre ei dintr-o dată.

"Vara e mai ușor. Cînd e cald, oriunde te poți întinde. Ne construim și corturi. Ne amenajăm și bordee, dar în așa fel să nu atragă atenția eventualului trecător. *Cel mai sigur adăpost al partizanului e cel de o noapte.* Cînd rămînem în bordee, atunci mereu cineva trebuie să păzească. Odată părăsit un astfel de bordei, nu ne mai întoarcem acolo. Gavrilă ne-a impus reguli destul de stricte de viață. Și îmi dau seama că altfel nu s-ar putea supraviețui, în condițiile în care trăim noi. Umblăm foarte mult să cunoaștem muntele, piatră cu piatră, poziții strategice. Pentru Gavrilă orice amănunt are importanță. Eu am ajuns să cunosc aproape ca în palmă munții, de aici de la Pietricea - vîrful din dreapta satului Mărgineni - pînă hăt departe, la Negoiul și Moldoveanu. În partea cealaltă de munți, spre Muscel, nu ne băgăm. Așa am auzit că s-a stabilit cu Arsenescu. Acolo activează el, aici noi. Ehei, cînd eram de unul singur aici, era altfel. Umblam de capul meu, pe unde îmi poftea inima."

"Și acum de ce nu mai poți să umbli?"

"Întîi pentru că o greșeală de a ta se răsfrînge asupra întregului grup. Apoi, acum sînt angajat într-o luptă care implică în mod inevitabil niște obligații și reguli precise. Chiar dacă tu personal vezi altfel lucrurile, trebuie să cedezi, să te adaptezi grupului. Uite, eu sînt omul acțiunii, vreau să fac ceva, să știu că lupt. Gavrilă e de altă părere. El e pentru o confruntare cu securitatea numai atunci cînd nu există altă soluție."

"Ascultă Toma, voi ați depus vreun jurămînt de credință față de cineva? Eu auzisem că primii partizani, încă în vara anului 1948, s-au adunat pe Negoiul și au jurat să lupte alături pînă la moarte. Ce știi de asta?"

"Nu știu nimic despre jurămîntul de pe Negoiul. E însă absolut obligatoriu, cînd aderi la o grupare de rezistență ca aceasta, să depui un jurămînt față de proprii tăi camarazi, că nu-i vei trăda niciodată. Într-o confruntare, un partizan nu trebuie să cadă viu în mîinile dușmanului. Știi ce se zice despre ultimul glonț?"

"Cam cîți sînteți la ora actuală în acest grup din munte?"

"În total, grupul numără în jur de douăzeci de membri. Noi însă, cei care stăm în munte, sîntem vreo paisprăzece inși. Asta acum, după ce a fugit și *Metea Victor,* sus. De obicei, umblăm în grupuri mici, doi, trei, cel mult pa-

tru. Pe de altă parte, păstrăm permanent legătura cu cei de jos, în frunte cu Mogoș, care stau la gazde și care, în situații extreme, vor veni la noi în munte. Dar în țesătura asta de drumuri a noastră e foarte greu să ne întîlnim. De aceea stabilim date precise și locuri unde să ne întîlnim cu fiecare grup de jos. Îți închipui, de aici pînă la poalele muntelui sînt peste cincisprăzece kilometri. Noi într-o noapte trebuie să-i străbatem. Las la o parte escaladarea muntelui pe stînci, încă cîțiva kilometrii."

"Nu înțeleg de ce umblați atîta, cînd foarte bine ați putea rămîne în munte cu săptămînile?"

"Se vede că numai din cărți cunoști viața de partizan, zice Porimbu. Parcă noi am fi acolo niște turiști. Gîndește-te, frate, că în orice moment putem fi încercuiți. Dacă sîntem doi, unul se odihnește, celălalt stă la pază. Problema noastră capitală e însă aprovizionarea. Sînt atîția tineri care ar vrea să fugă în munte. Tocmai din acest motiv, noi nu-i putem primi, orice venit la noi e o gură în plus de hrănit. Dacă s-ar întrezări o rezolvare a situației într-un viitor apropiat, atunci treacă meargă. Dar așa?"

"Aici jos se vorbește, l-am întrerupt eu, că partizanii au atacat un grup de turiști și după ce i-au lăsat în pielea goală, pe cîțiva, care aveau carnete de partid, i-au pus să le mănînce. Ce știi de asta?"

"Povești. Pe seama noastră fiecare poate trăncăni ce vrea. Realitatea e că, deși sîntem siliți să trăim în condiții de excepție, de la anumite reguli morale nu ne abatem. Pe de-o parte, această condiție morală face parte din însăși conceptul de existență al grupului nostru, pe de alta, ea e rezultatul unei voințe personale independente. Cînd trăiești cu fantoma morții în față, clipă de clipă, nu poți trișa cu viața. Sînt unii dintre noi care periodic se mărturisesc la preot. Abstinența noastră e aproape totală. Închipuie-ți ce s-ar întîmpla dacă un partizan ar necinsti femeia unui om care își riscă viața pentru a-l adăposti?

Vezi, viața noastră impune niște reguli foarte stricte, pe care omul în viața normală nu le cunoaște. Relațiile noastre cu oamenii se întemeiază acum pe cu totul alte principii. Noi căutăm în primul rînd omul de încredere și de suflet. În această privință Gavrilă e categoric. Cu grupul de turiști s-au întîlnit Socol, Novac Ion și Șovăială, dacă nu mă înșel. Desigur, oamenii s-au alarmat puțin la început, neștiind ce să creadă despre partizani - veneau poate de la ședințele de luptă de clasă și cu dușmanii poporului - dar s-au liniștit repede cînd au văzut cu cine au de a face. Ba turiștii s-au oferit benevol să le dea: mîncare, haine și chiar bani."

"Pe aici, pe jos, se vorbește că în rîndurile partizanilor sînt mulți ofițeri. Eu cunosc o bună parte dintre voi și nu știu de nici un ofițer."

Porîmbu clătină din cap zîmbind:

"Oamenii au imaginație bogată. Probabil ei cred că noi am făcut jonctiunea cu Arsenescu, acolo da, am auzit și eu că sînt cîțiva ofițeri. Chiar ajutorul lui Arsenescu e ofițer. Îl cheamă Arnăuțoiu și se zice că mai întîi a făcut parte dintr-un grup de rezistență din Moldova. E adevărat, noi avem legătu-

ri cu cîțiva oamani din cadrele armatei, dar fugiți în munte nu sînt. Păi, stai să-i luăm la rînd: Gavrilă Ion e inginer, Chiujdea Ion e profesor de naturale, Șovăilă Ioan e muncitor, Socol Silviu e absolvent de liceu, Hașu Laurian e student, Hașu Andrei e tehnician, Novac Gelu e absolvent de liceu, Hașu Gheorghe e țăran, Sofronea Remus are liceu, Metea Victor e absolvent de liceu. și eu care, știi, sînt țăran. Aștia sîntem în munte. Povestea lui Mogoș, Mazilu, Stanciu, Duminică, care stau mai mult pe jos, o cunoști foarte bine. Am auzit că mai sînt fugiți: Ilioni Ion, Rateș Virgil și Cornea Marcel, dar cu ei nu m-am întîlnit încă. Primul are liceul, iar ultimii doi sînt studenți."

Porîmbu tăcu pentru cîteva clipe: "Cam asta e, frate", zise el iar, ridicîndu-se de pe scaun și plimbîndu-se prin casă încolo și încoace.

* * *

De la plecarea lui Mazilu în munte a trebuit să aștept cîteva săptămîni bune pînă cînd, în sfîrșit, Mogoș mi-a adus vestea cea mare. Prietenul său isprăvise marșul partizanilor. Urma ca pe parcurs să-i mai cizelez pe ici colo textul. Acesta era de-a dreptul entuziasmat. Mi-l cîntă de mai multe ori, de fiecare dată cu același patos, așa cum ne aflam acolo în șură cocoțați pe maldărul de paie. Am chemat apoi pe tata să-l aswculte și el. Dar Mogoș vroia o confirmare mai competentă și de aceea s-a hotărît să cheme spiritul lui Eminescu. După dorința lui, i-am adus un scăunel de lemn cu trei picioare, fără nici un cui de fier. A urmat o ședință de spiritism, care la început nu reușea de loc, întrucît eu nu mă puteam concentra.

"Pentru Dumnezeu, nici de atîta nu ești în stare?", aproape țipă Mogoș la mine.

"Zi după mine!". Și am repetat după el, formulele folosite în astfel de ocazii. În sfîrșit, spiritul invocat ne-a semnalizat prezența prin ridicarea pe un picior a scaunului, dar asupra calității textului amina mereu să se pronunțe. În cele din urmă, Mogoș și-a adus aminte că locul unde se află hîrtia fusese indicat greșit. Încă odată am repetat totul, fără nici o greșeală și minune, scăunelul a săltat de trei ori în sus, semn că textul marșului e bun.

Iată-l:

Din piscuri înalte, bătute de ploi și furtună,
Din codrii cu feciorelnice poeni,
Pornit-ați năvalnic la lupta cea dreaptă-mpreună,
Cu Țara, partizani făgărășeni.

Adînc în morminte străbunii se zbat și ne chemă,
N-au liniște morții acestui popor.
Chemarea dreptății răsună din tulnic de-armă,
Și-o poartă și munții în freamătul lor.

Refren:
Uniți cu toți ce vor să moară-n libertate,
Noi astăzi vom porni,
În dușman vom lovi,
Vom frînge-n zbor
Robia lor,
Cînd neamu-ntreg se va trezi
Din somnul cel de moarte.
Voi partizani făgărășeni veniți,
Loviți,
În cei ce v-au lovit și pîngăresc
Pămîntul nostru românesc.

Muscalii adus-au obida și jaful în țară,
Ne luară avutul și graiul curat.
Noi furăm și slobozi și drepți
și la noi și afară,
Ei lege și datini ne-au sugrumat.

Părinții și frații ne zac azi în lanțuri amare,
Copii și neveste rămas-au pustii.
Ne-au fost pîngărite străbunele noastre altare,
Noi nu știm cei duși au murit
sau sînt vii.

Refren:
Uniți cu toți ce vor să moară-n libertate,
Noi astăzi vom porni,
În dușman vom lovi,
Vom frînge-n zbor
Robia lor,
Cînd neamu-ntreg se va trezi
Din somnul cel de moarte.
Voi partizani făgărășeni veniți,
Loviți,
În cei ce v-au lovit și pîngăresc
Pămîntul nostru românesc.

* * *

"O mare dificultate a acestui text, mă lămuri Mogoș, a constituit-o faptul că el a trebuit adaptat după muzică, pe care Mazilu a compus-o mai înainte."

Cu toate că aceste versuri au reușit să prindă destul de expresiv și lapidar acest moment dramatic din istoria noastră, personal înclin să cred că muzica lui e mult superioară. Cîntată corect, e de-a dreptul maiestuoasă. Acest

fapt, poate, i-a determinat pe partizani ca nopți în șir să mărșăluiască peste cîmpuri, încolonați, în ritmul marșului lor.

Ba, entuziasmați cum erau, au aruncat în vînt cîteva încărcătoare de pistol mitralieră. Scăpaseră din frîu elanul lor tineresc. Dacă viața lor era plină de privațiuni, de ce să nu le îngăduim cîteva clipe măcar, de dezmăț al imaginației, de aducere aminte că sînt tineri și au dreptul la bucurie și iluzii curate?

Nesiguranța vieții și grijile de zi cu zi i-au trezit însă foarte repede la realitate. Pentru ei, singura condiție de supraviețuire era acel echilibru interior între dăruire și gîndul lucid aplecat asupra faptului concret.

Mogoș, care cunoștea foarte bine sufletul lui Mazilu, ca și ghirlandele de versuri pe care acesta le împletise - se zice că ar fi compus peste o sută de poezii de dragoste - a fost și a rămas, constant, cel mai mare admirator al acestuia. În ciuda faptului că experiență critică - cel puțin în materie de poezie - nu avea deloc, el îi prevedea un "mare viitor".

Așa se întîmplă întotdeauna, pentru cei pe care îi iubim sîntem dispuși la concesii nelimitate. Și Mogoș n-a putut face nici el excepție.

* * *

Experiența vieții trăită "la înălțime", cum îi plăcea lui Mazilu să se exprime despre retragerea sa în munte, n-a fost, se pare, de loc pe măsura visului său. La prima întîlnire, după revenirea sa la poale, mi-a relevat un om mult mai potolit în elan și imaginație.

"E frumos, dar e al naibii de obositor să trăiești acolo sus, mi-a mărturisit el. Nici nu-ți închipui ce corvoadă e aici să te cațeri toată ziua, de pe o stîncă pe alta, să umbli pe drum nebătătorit, alunecos, în timp ce de o parte și de alta pîndesc prăpăstii adînci. *Eu și Gelu Novac*, în această privință, eram la pămînt. El parcă îndura și mai silnic înălțimea decît mine.

De cîte ori poposea pe undeva, își trintea cu furie raniță, blestemînd întruna: "Să te scufunzi munte, cu toate povîrnișurile tale! În locul tău să se întindă o cîmpie mare și frumoasă, nimeni niciodată să n-aibă parte de acest iad, de a urca și coborî întruna."

Dar nu-i numai atît. Zgomotul acela etern al căderilor de apă, freamătul teribil al pădurilor cuprinse de furtună te umple de spaimă. Eu, cel puțin, am trăit într-o permanentă tensiune. E prea multă viață, prea mult elan natural acolo sus. Vreau să zic, te simți prea singur în fața unui cosmos deslănțuit. Aici, printre oameni, pe străzile unui oraș, totul ți se pare «firesc», totul ți se pare banal de îmblînzit. Acolo, din toate părțile te asaltează misterul, neprevăzutul.

Tu te descoperi altceva decît natura. Poate de aici sentimentul de intrus, de înstrăinat. O, totul e prea tare sus, vreau să zic prea frumos și prea grandios. Dar poate așa trebuie să fie sublimul, să ne înspăimînte."

"După cîte văd, e totuși o experiență cu folos, am remarcat eu. Măcar ai străbătut dintr-o parte într-alta munții cei mai înalți din țară."

"Desigur, am umblat foarte mult. Am văzut locuri nespus de pitorești, crud de pitorești. M-a impresionat foarte mult sălbaticul lac Urlea, cu Valea sa care coboară pe sub vîrful Moșului. E splendid lacul Bilea - cel mai mare iezer din țară - cu cascada și împrejurimile sale. De pe vîrful Capra mi s-a părut că văd pînă hăt departe, la Dunăre. E o iluzie desigur, dar oricum e un pisc foarte înalt. N-am apucat însă să ajung pînă la Negoiul. Cabanele din drum, din motive lesne de înțeles, le-am evitat. Îmi pare rău că n-am văzut nici un urs. Veverițe am văzut potop și o singură capră neagră. În concluzie, ce să-ți spun, e și asta o experiență care trebuie făcută. Dar, în ceea ce mă privește, ea a constituit un adevărat șoc."

XI. VARA PARTIZANILOR

De cîtva timp, zilele frumoase se instalaseră cu toate forţele pe pămînt. Era cald şi holdele crescuseră mari, pînă din sus de briu. Nopţile cu cerul senin erau de un farmec nespus. Răcoarea plăcută a nopţii, pînza de mister albastră din zarea de sud, care închipuia munţii ocrotitori, totul te îndeamnă la drumeţie peste cîmpurile româneşti, la aleanul cel sfînt al Libertăţii.

"Oare cît va mai fi pînă atunci?, se întrebau desigur partizanii, purtînd pe drumuri tăinuite Ţara, într-o doină, şi chemările adînci ale satului lor drag în cel mai firav ţiriit de greiere. Oare cît va mai fi pînă la clipa cea mare, cînd se va frînge această strînsură de cleşte a tiranului? Cîte furtuni, cîte abisuri de desnădejde ne vor mai fi date să trecem pînă cînd acest neam atît de bătut de soartă va trăi iarăşi liber, în ţara sa bogată, ca mai înainte?"

Foamea, blestemul unei vieţi trăită dincolo de semenii tăi, prin pîraie adînci sau pe piscurile munţilor, moartea care pîndea mereu, din fiecare răzor sau loc dosnic, toate acestea le îndurau cu demnitate aceste fiinţe incredibile în acest vid al istoriei în numele marelui şi neasemuitului dor al Libertăţii.

Cîţi nu puteau face ca ei, dar n-au făcut. Cîţi încă nu-i credeau capabili de măreţia jertfei pentru care se angajaseră, dar ei nu aveau nevoie de confirmările celor şovăielnici, căci trăiau prin ei înşişi. Ei existau pentru a reînvia speranţa pierdută - iar celor tari în credinţă, pentru a le confirma propria lor tărie. Era menirea lor de a spori în sufletele lase spaima, iar în ale celor tari credinţa. Era menirea lor să ţină vie această flacără a biruinţei, care într-o zi va veni peste întregul colos de deznădejdi, josnicii şi abdicări.

Pentru mulţi oameni din regiunea noastră, atunci, sensul propriului lor destin se schimbase de mult, fără ca ei să ştie, în sensul destinului acelor tineri temerari. Soarta lor, într-un fel, va fi şi a noastră, pentru foarte mulţi pînă la sfîrşitul vieţii.

De aceea poate chemarea tainică a acestor chipuri de baladă, transfigurată în multe suflete pînă la înălţimea simbolului, devenise irezistibilă. Peste toate însă figura lui Gavrilă creştea cu sporul ei de autoritate. Dintre atîtea lucruri minunate, unele de-a dreptul legendare puse pe seama sa, şi atunci, şi mai tîrziu, nu ştii pe care să le alegi. Toate aceste fapte, unele închipuite, altele reale, scot, pe de-o parte, în evidenţă firea sa dîrză, temerară, iar pe de alta, noblеţea sufletului său plin de o profundă umanitate.

Dar ele mai scot în evidenţă ceva; şi anume dorinţa unanimă a oamenilor ca acest om care simboliza pentru ei scînteia, speranţa libertăţii, să fie pe măsura acestui deziderat.

El, Gavrilă, a fost omul care ani de zile, oricît au fost încercările şi desnădejdile de mari, a condus grupul de partizani, evitînd cu abilitate toate hăţişurile şi capcanele scoase în cale de securitate.

Trecuse atîta timp de cînd eu aflasem multe lucruri despre acest om, de la

cei care l-au cunoscut şi avut alături, dar momentul întîlnirii cu el se amîna mereu. Totul însă pînă într-o zi.

Într-o dimineaţă dau o raită prin şură, după cum îmi era obiceiul, să văd dacă nu s-a aciuit vreun partizan la noi. De după maldărul de fîn, deodată, patru flăcăi chipeşi, în frunte cu Socol, care mă cunoştea, se îndreaptă spre mine. Cei trei necunoscuţi mi s-au părut peste media de vîrstă a celorlalţi partizani. Le-am dus la repezeală de mîncare, căci îmi închipuiam că sînt morţi de foame. Ei însă m-au rugat să le aduc o cană cu apă, un săpun şi un ştergar. După ce s-au spălat în spatele şurii, turnîndu-şi pe rînd în pumni, şi după ce şi-au făcut rugăciunile de dimineaţă, cîteşipatru s-au aşezat în jurul ştergarului întins de mine pe fîn. Nu ştiu de ce aveam o bănuială, lucru ce m-a făcut să-i cercetez pe fiecare în parte cu atenţie. De îndată ce am prins momentul l-am întrebat pe Socol dacă nu cumva "domnul cu sprîncenele înghilnate" e Gavrilă.

"Ba da, ai ghicit", mă privi acesta complice. Atunci am dat să ies din şură, mai mult pentru a cîştiga timp să-mi formulez prima întrebare. M-am întors şi, nu fără emoţie, m-am adresat idolului meu: "Nu vă supăraţi, dumneavoastră sînteţi domnul Gavrilă?"

"Da!" Se întoarse el zîmbind la mine.

"Am dorit mult să vă cunosc şi acum...", am zis eu iar cu emoţie în glas.

Gavrilă se apropie de mine şi îmi puse o mînă pe umăr.

"Ce copil mai eşti!" Uite-te la mine, a continuat el zîmbind, sînt la fel ca oricare. Ce avem însă în suflet, asta numai Dumnezeu ştie."

Aşa am făcut cunoştinţă cu omul al cărui nume pentru unii inspira speranţă, iar pentru alţii ură şi teamă. Încercam sentimente contradictorii. Nu suferisem o decepţie. Dimpotrivă. Dar era altceva. Nu ştiu de ce, mi-l închipuisem grozav de voinic, cu voce tunătoare şi o privire din care vărsa flăcări "calităţii", desigur, pe care le credeam absolut necesare unui erou de legendă. Şi iată... Gavrilă era un om potrivit de statură - sub 1,70m - cu un trup nu grozav de voinic. Părul său castaniu închis se supunea cu greu obligaţiei de a închipui o frezură îngrijită. Sprîncenele bogate i se bolteau peste doi ochi verzi, încărcaţi de franchеţe şi căldură. Mai tîrziu am descoperit că aceştia pot fi la fel de bine aprinşi şi sclipitori. Nasul puţin acvilin dădea acestei feţe mai mult palide o mînă voluntară, bărbătească. La acel ceva deosebit pe care acest om îl avea în mod indiscutabil, reuşeai să ajungi doar după ce depăşeai aparenţele şi, în acelaşi timp, modestia sa înnăscută.

Cu timpul nu mi-a fost greu să decopăr că pătrunderea spre întreaga sa bogăţie interioară era baricadată de această modestie.

Se născuse în comuna Netotu, zisă Gura Văii - localitate aşezată la poalele munţilor Făgăraş, tipic românească. Fiu de ţăran cu mijloace de existenţă modeste, copilăria şi-a petrecut-o aici, fiind pus încă de mic la munca cîmpului. După ce a isprăvit şcoala primară în sat, a fost dat la liceul "Radu Negru" din Făgăraş. La terminarea acestuia, a urmat agronomia la Cluj, oraş în care a rămas cîtva timp şi după ce a ieşit inginer agronom. A-mai

avut două surori, care au rămas acasă în sat. Cei trei copii, rămaşi orfani de tată, au fost crescuţi cu mare trudă de mama lor. La data cînd l-am cunoscut eu, Gavrilă avea în jur de 28 de ani şi se zicea că era fugit încă din anul 1948. Pe unde a pribegit în acest răstimp, numai el poate şti. E de presupus că ascunzătorile sale cele mai sigure şi de durată au fost tot cele din locurile natale.

Abia după amiază, după ce m-am întors din oraş, am putut să stau iar de vorbă cu partizanii. I-am găsit tot în şură şi m-am grăbit să-i dau lui Gavrilă ziarele pe care m-a rugat să i le cumpăr. Acesta le răsfoi destul de atent, dar fără prea mare interes, şi le puse deoparte. Era foarte cald afară şi musafirii mei se retraseră la aer în uşa şurii din spatele grădinii. Pe Gavrilă l-am găsit echipat cu bocancii săi de vînător de munte, pantaloni bufanţi şi un pulovăr gri, cu guler pe gît. Nu s-au lăsat convinşi să vină în casă decît după lăsarea întunericului. Eu şi tata am rămas pînă noaptea tîrziu de vorbă cu partizanii, în camera mai ferită, din spate. Gavrilă mi s-a părut destul de cumpătat la vorbă, discutînd mai mult politică şi chestiuni de principiu. Ceilalţi doi, nou veniţi - Chiujdea Ion şi Şuvoială Gheorghe, căci despre ei e vorba - păreau, în schimb, bine dispuşi şi volubili.

În special ultimul dintre ei avea un spor nemaipomenit la vorbă. Cîteva ore ne-am întreţinut numai cu poveşti şi peripeţii din viaţa lor de partizani.

Chiujdea era un bărbat bine făcut, ceva mai înalt decît Gavrilă, blond, cu o mustaţă răsucită a la Piştea, de culoarea spicului de grîu. Era din satul Berivoi, ca mulţi dintre partizani, şi de cîţiva ani ieşise profesor de naturale. Mai avea o soră, acasă în sat, cu care, mai tîrziu am aflat, făcuse un tîrg ca între fraţi. El îi ceda, printr-o hîrtie scrisă, partea de avere cuvenită de la părinţi, iar aceasta, în schimb, se obliga să-l ajute cît vor ţine vremurile acestea de răstrişte. Dar n-a fost să fie...

Şi celălalt partizan partener de discuţie din seara aceea, Şuvăială, se născuse tot în comuna Berivoi. În 1948, cînd a fugit de acasă, era muncitor. Ceva mai scund decît Chiujdea, avea părul negru ca pana corbului şi ochii aprinşi, vioi. Mereu fără astîmpăr, se mişca dintr-o parte în alta ca argintul viu. De trei ori a scăpat, ca prin urechile acului, de mîna securităţii. Prima dată a fost în ziua în care au venit să-l aresteze. Era acasă în sat şi tocmai se întorseseră vitele de la cîmp cînd jeep-ul securităţii a oprit la poartă. Tînărul a înţeles pe dată de ce-i vorba şi dădu să iasă afară. Tocmai în clipa aceea doi "civili" intrau în curte. Nu mai putea fugi şi atunci a schimbat subit tactica. "Pe cine căutaţi dumneavoastră?", le zise el. După ce i s-a răspuns că îl căutau pe domnul Şuvăială Gheorghe, continuă: "Poftiţi în casă, aţi nimerit bine". Între timp i-a invitat şi la masă, dar, principiali cum erau din fire, au refuzat. Acum cărţile au fost date pe faţă, spunîndu-i că trebuie să se deplaseze cu ei, să dea o declaraţie. Aşa, o formalitate, şi basta. Cu cea mai mare plăcere o să meargă, numai că pînă una alta trebuie să iasă afară, pentru necesităţi. Au hotărît să-l însoţească amîndoi pînă la WC, pentru că aşa e indicat, cînd eşti în acţiune, cîte doi.

"Uitaţi, aici, la colţul şurii e privata, dacă vreţi veniţi şi dumneavoastră, dacă nu staţi aici", le indică el poarta grădinii. A, nu, erau hotăriţi să-l însoţească pînă la gaură, cu orice risc. Tînărul a deschis poarta şi a intrat primul. Cînd securistul a vrut să intre, acesta l-a izbit cu uşa de l-a trînti peste cel din spate. Apoi a rupt-o la fugă de-a lungul grădinii. O fugă lungă pînă la pădurea din apropiere. Şi aşa, fugit a rămas.

A doua oară, se afla ascuns într-o şură. Un pluton de securişti cu baionetele la armă au prins a înţepa, centimetru cu centimetru, fînul sub care tînărul se vîrîse. După ce furcile caudine au trecut peste el şi a rămas teafăr şi nevătămat, a sărit afară şi a zbughit-o prin grădină. "V-am păcălit", le ţipă el cît putu, odată aflat în siguranţă, la marginea pădurii.

"A treia oară m-au avut în mînă, dar pînă s-au dezmeticit ei, le-am şters-o de sub nas", continuă ei înveselit. Au tras ei după mine, dar de Şuvăială gloanţele şovăiesc să se lipească."

Apoi, după cîteva clipe, redevenit subit serios, adăugă: "Acum cred că-i cazul să mă astîmpăr. Ştiţi vorba cu uciorul, care nu merge de multe ori la apă."

Era trecut de miezul nopţii şi oaspeţii noştri căscau de zor. Umblaseră mult noaptea trecută şi acum oboseala care îi ajunse din urmă, plus căldura camerei, îi copleşi. Deşi un pat, cu străjoc şi o velinţă curată, era îmbietor, acceptau foarte rar să se culce în casă. Le plăcea însă mult să fie invitaţi înăuntru şi să rămînă cîtva timp în mijlocul unui confort după care, se vede limpede, tînjeau. Îi vedeam cum sorbeau din ochi fiecare amănunt şi lucru care le amintea de o viaţă la adăpost de frig, foame, pericol.

Oaspeţii noştri au rămas la noi pînă a doua noapte. De ce a avut loc această vizită inopinată a lui Gavrilă - nu ştiu. Înclin să cred că el avea alte treburi mai importante aiurea şi la noi a făcut doar un popas. Oricum, am observat că de atunci omul acesta m-a îndrăgit. Am pomenit aici acest amănunt pentru că îmi face plăcere să-mi amintesc.

La plecare, Gavrilă mi-a spus: "Vă sîntem recunoscători pentru tot ce faceţi pentru noi. Noi niciodată nu o să putem să ne revanşăm, pentru că riscul acesta enorm nu se poate plăti cu nimic."

Mogoş şi Mazilu au poposit la noi cîteva zile mai tîrziu, după plecarea celor patru. De la început, i-am găsit foarte abătuţi şi de aceea mi-am propus să nu-i sîcîi cu întrebările mele. Pînă una-alta, Mazilu m-a rugat să duc domnişoarei Elena Horodnic o misivă din partea sa. Era o treabă foarte dificilă întrucît între ei se crease o stare tensională, pe care eu nu o cunoşteam prea bine la data aceea. Deşi între timp corespondaseră şi bănuiesc că chiar s-au întîlnit, totul alunecase fulgerător spre o ruptură. Cauza acestui deznodămînt era, firesc, situaţia alarmantă "în care se afla tînărul". În ultima sa scrisoare, fata chiar îl rugase "fierbinte", "în numele iubirii" lor, să abandoneze totul, căci în caz contrar ea e obligată să întrerupă orice legătură. "Gîndeşte-te Nicule, îi scria ea, părinţii mei numai pe mine şi pe sora mea

ne au și pe deasupra ca refugiați au suferit atîta. Pentru ei trebuie să fac orice."

În această stare de spirit am găsit-o eu pe domnișoara Elena H. cînd am vizitat-o în casa sa, așezată în pitorescul loc din lunca Oltului, dinspre satul Beclean.

E deci de imaginat ce replică am primit cînd am înștiințat-o de ce o caut. Întors acasă, Mazilu, văzîndu-mi tulburarea, a înțeles îndată despre ce e vorba. "Nu-i nimic, zice el, are și ea dreptate. Cine știe ce se alege de noi pînă la urmă. Dacă n-am putut evita o despărțire, asta însemnează că așa trebuia să se întîmple."

Dar cauza indispoziției lor avea cu totul altă origine decît acest incident sentimental, cum înclinasem eu să cred la început.

Iată ce se întîmplase cu puțin timp înainte. Într-una din zile, cei doi studenți olteni, Stanciu și Duminică, care acum deveniseră partizani - au fost găzduiți de nenea Zară Ilie, din comuna Mîndra. Seara, la un pahar de vorbă, cum se întîmplă adesea - gazda a discutat cu cei doi fel de fel de lucruri, fără să-și pună problema unei cenzurări mai stricte a sentimentelor și gîndurilor. Dacă peste tot era silit să umble cu lacăt la gură măcar aici să-și descarce omul inima. Convingerile politice ale lui nenea Ilie erau destul de bine cunoscute de ceilalți partizani, dar nu și de cei doi musafiri de acum. Conflictul apare deci, pînă la urmă, ca inevitabil. Mai tîrziu, în închisoare, gazda îmi explica situația astfel. "I-am primit în casă, le-am dat de mîncare, le-am dat pat și regățeanul, în loc să fie recunoscător, tot el cu gura mare. N-am zis nimic, ba m-am declarat de acord cu ei cînd au făcut constatarea că nici un ungur sau evreu sau orice străin vrei dumneata, n-au plecat în munți să lupte pentru țara asta. Aici le-am dat dreptate. Dar pretenția lor că nu Horia trebuia să ia comanda mișcării, ci Radu Mironovici, m-a scos din sărite. Adică nu un ardelean, ci un regățean de-al lor. Am pus mîna, frate, pe mătură și m-am dat la ei: «Dacă mai scoateți o vorbă, le-am spus, vă plesnesc în cap»".

"Bine, dar cum s-a aplanat conflictul, nene Ilie?", l-am întrebat eu, mai mult să-i cunosc în continuare punctul de vedere, întrucît eu aflasem totul cu mult înainte.

"Ei, a venit Gavrilă și i-a ținut sub stare de arest. Și pînă la urmă... știi, el e om împăciuitor."

Într-adevăr, șeful partizanilor a venit în comuna Mîndra și a stat de vorbă cu cei doi și, după bănuiala mea, faptul s-a întîmplat cam în răstimpul cînd acesta a trecut pe la noi. Lucrurile luaseră o întorsătură destul de gravă. O stare conflictuală de acest gen putea oricînd degenera într-o fisură mai adîncă. Gavrilă trebuia să folosească întreaga abilitate de care dispunea pentru a aplana conflictul. Oricine ar fi avut dreptate, tactic trebuia dată o satisfacție ambelor părți: sau, în cazul celeilalte soluții, era necesară o chemare la ordine. "E regretabil că s-a ajuns aici, le-ar fi zis el. Mă mir că scăpați din vedere un lucru esențial: noi sîntem cu toții angajați într-o luptă care cere din

partea noastră sacrificii nelimitate. Acum nu ne putem permite luxul de a avea răfuieli personale unii cu alții. E greșit să credeți că noi aici facem politică. Pe mine acum nu mă interesează ce convingeri politice aveți fiecare. Oamenii cu care avem legături au făcut parte din multe partide politice și au tot felul de convingeri personale. Treaba fiecăruia. Noi nu i-am întrebat pe ei și, de asemenea, ei nu ne-au întrebat pe noi. Dar ne-am trezit dintr-o dată uniți cu toții în fața aceluiași pericol, prin dragostea de țară și setea de libertate. Trebuie să știm să ne învingem propriul orgoliu, pentru cauza comună."

"Ai dreptate, zise nenea Ilie potolit, dar convinge-i pe dumnealor să se astîmpere și să nu trăncănească pe la oameni fel de fel de lucruri. Uite, vecinul Socaciu care, știe toată lumea, n-a făcut politică, la fel s-a plîns de dumnealor că vorbesc fleacuri."

"Dumneata nu știi ce am vorbit noi acolo, zise Duminică, dar la urma urmei oamenii trebuie lămuriți."

"Îl vezi, domnu' Gavrilă, zise nenea Ilie. Tot dumnealui are gura mare."

Așa se zice că s-a ajuns la soluția arestării celor doi, întrcît nu se arătau dispuși să cedeze. Pînă la urmă Stanciu redeveni din ce în ce mai rezonabil, asigurîndu-l în final pe șeful partizanilor de totalul devotament față de cauza comună. Oricum, de atunci, o bănuială a continuat să planeze asupra celor doi, pînă la sfîrșit, din partea lui Gavrilă.

Germenele trădării a încolțit oare în inimile lor? În bună parte această enigmă va fi dezlegată de evenimentele care au urmat. Din acel moment cei doi n-au mai urcat la munte - o precauție tactică - rolul cel mai ingrat revenindu-l lui Mogoș, care îi avea sub ordine, în calitate de șef al zonei de la poale. Acesta își imputa acum "imprudența" pe care o săvîrșise primind studenții olteni în rîndul partizanilor.

Dar timpul a trecut și în bună parte acest incident neplăcut a început să fie uitat. Partizanii își urmau drumurile și destinele lor, țesute printre celelalte drumuri ale oamenilor. Drumuri care din ce trecea timpul, tot mai mult se împleteau cu ale lor. Gazdele se înmulțeau mereu, întinzîndu-se pînă în cele mai îndepărtate cătune ale regiunii. Ba mai mult, vor veni zile cînd și cei mai retrași gospodari ai satelor, cei care au ținut cu tot dinadinsul să nu se bage, să nu se amestece, vor fi implicați în acest joc, și asta numai datorită faptului că făceau parte din această zonă de țară.

Așa cel puțin apăreau lucrurile la prima vedere. În fond, *implicarea* aceasta, din care într-un fel n-a scăpat nimeni, nu era ceva limitat, ci un fapt mult mai profund și mai general. Era teribilul "joc" al istoriei care ne *implicase* Țara întreagă. *Comunismul deveni un rău planetar.* Politicul devenea acum o chestiune pur morală. De aici nu mai există ieșire decît: nu implicat sau neimplicat, asta erai cu sau fără voie, *ci vinovat sau nevinovat.* Au fost, desigur, mai tîrziu strigăte de blesteme și acuzare, dar cine a rămas lucid pînă la sfîrșit a înțeles că nimeni nu poate acuza pe nimeni. Cine ar putea acuza, privind lucrurile drept în față, pe acel tînăr partizan care, punîndu-și

viața marei cauze a neamului, a stricat tihna unor oameni necutremurați de nici un cuget frumos?

Cine ar putea acuza?

Dar toate stările acestea conflictuale vor veni mai tîrziu, în primul rînd ca o consecință a faptului că batalioane de securiști vor mărșălui călcînd în picioare satele și împrăștiind spaima și disperarea.

Caracteristic pentru vara aceea a anului 1950 a fost un fapt care, cel puțin mie, mi-a trezit mai tîrziu multe semne de întrebare. De ce oare atîta liniște în jur, cînd partizanii mișunau neostoiți în toate părțile? Domnia sa, securitatea nu dădea semne de nerăbdare. De ce oare? Cei mai mulți credeau că nu era încă deloc stăpînă pe situație și aștepta momentul unei lovituri sigure. Liniștea aceasta aparentă nu trebuia însă să ducă pe nimeni în eroare. În fond, securitatea lucra intens, prin șantaj și timorare, sperînd să facă noi și noi victime.

Acesta era, se pare, obiceiul ei, deocamdată cooptarea de informatori, ceea ce mergea însă destul de greu, în ciuda teribilei amenințări ce plana asupra oamenilor. Dar securitatea avea timp să aștepte. O luptă inegală cum n-a mai fost. De o parte, regimul comunist cu forța și timpul de partea sa, de cealaltă parte, cei urmăriți, care nu mai aveau nici timp să aștepte și nici șansa nu mai era de partea lor. Și chiar dacă, prin absurd, țara s-ar fi răsturnat pe dos, putea oare fi vorba de o biruință? Nu, întrucît colosul rusesc nu putea fi clintit decît de o singură forță, americanii. Cartea începe să se facă fără alternative: "ori tot, ori nimic". Numai o stare conflictuală pe plan mondial mai era salvarea. Se va declanșa vreodată?

În ciuda viitorului acesta sumbru, care se întrezărea tot mai clar la orizont, în ciuda atîtor spaime și îngrijorări, afirmația că vara aceea a anului 1950 a aparținut partizanilor nu-i de loc gratuită. Niciodată aceștia n-au fost mai tari, mai liberi și mai doriți de ceilalți ca atunci. Niciodată Țara Făgărașului nu le-a aparținut în tot ce avea mai frumos, în suflet și dor, ca atunci.

Satele erau ale lor, ca și munții. Ori de cîte ori urcai la munte, sufletul ți se încărca cu mare emoție. Niciodată nu știai de pe ce potecă îți vor ieși în cale partizanii. Astfel, de jos, chiar cînd îi priveam, munții ne apăreau ca o țară liberă, locul salvării și al împlinirii unui mare vis.

Cei care mult timp au colindat numai piscurile înalte coborau acum tot mai des printre oameni, să se îmbărbăteze reciproc și să-și facă reciproc destăinuiri.

Îmi amintesc de atîtea seri cînd noi, cei tineri, ca și gazdele partizanilor, ne întîlneam prin văioagele dimprejurul satului cu aceștia, să discutăm sau să le aducem meride. Vie mi-a rămas în minte pînă azi noaptea aceea cu lună cînd noi, elevii liceului, ca și tinerii din sate, ne-am întîlnit cu aproape întreg grupul de partizani, undeva în cîmp, între pantele domoale și verzi ale "Iazului". Ne adunasem aici peste 25 de tineri, în acea "tabără de noapte", iar din rîndurile partizanilor nu lipseau Gavrilă, Mogoș, Mazilu,

Chiujdea, Șuvăială, Socol, Gelu Novac, Sofonea, Ion Novac și Porîmbu. Pistoalele mitralieră au fost puse la rînd pe pajiște, împreună cu rănițele, iar alături am întins o masă mare. Ne-am întreținut cu fel de fel de povești și glume, dar cea mai mare parte din timp am cîntat. Lui Gavrilă îi plăceau foarte mult doinele. De altfel toți, în frunte cu Mogoș, eram de părere că nu există cîntec popular mai frumos decît doina ardelenească. Mazilu, cu vocea sa inegalabilă, dădea tonul la cîntece, secundat de Porîmbu și Vlad Cornel, alte două voci de aur. Unele doine, ca "Ardelean cu glugă-sură" erau mai vesele, ceea ce făcea pe cîte unii să chiuie. Romanțe ca "La fîntîna cu găleată" sau "Frumoasa mea cu ochii verzi" umpleau sufletele de melancolie și amintiri parfumate. Dar deodată totul a amuțit: Mazilu începuse să cînte dureros și trist "Mi-a venit un dor de mumă". Cîtva timp nu s-a mai auzit decît vocea aceea divină și murmurul pîriiașului de alături. De o parte și de alta, pe muchea dealului, veghea cîte un partizan înarmat care din cînd în cînd ne semnaliza că totul e bine.

Eram prea liberi și prea frumos visam atunci și, zău, ar fi fost păcat ca vreo piază rea să ne conturbe visul. *Eram uniți*, și această unire, oricît de puțini eram în comparație cu ei, ne dădea acel simțămînt de putere și frumusețe. Vor veni în curînd zile crunte, cînd unii dintre noi vor pleca în moarte, iar alții vor lua drumul - adesea fără întoarcere - al închisorilor.

Dar oricît de îngrozitor a fost totul, cînd aducerea aminte ne copleșea sufletul, nu putem să nu exclamăm fiecare pentru sine: *Ce frumos a fost! Așa ne-a fost posibil să aflăm, după ani și ani de uitare, că altă frumusețe mai mare decît aceea de a visa curat împreună cu alții, la libertate, nu ne e îngăduită pe pămînt.*

* * *

Demult, unchiul Miron devenise complicele tainic al nostru. Deși cunoștea foarte bine pe cei mai mulți dintre partizani, aceștia se fereau totuși să îl viziteze prea des. Motivul era simplu, nu vroiau să-l expună, știindu-i băiatul la închisoare. Pentru mine, el a rămas mereu omul în fața căruia îmi deschideam sufletul. Într-o zi, cînd l-am găsit de unul singur, trebăluind prin grajd, i-am cerut sfatul, privitor la dorința mea de a pleca în munți.

Răspunsul lui m-a uimit. "Părerea mea e să nu pleci, deși, dacă aș fi de vîrsta ta, poate la fel aș gîndi. Dacă nu vin americanii, în cîțiva ani totul va fi descoperit. Cei din munte, prinși de vii, vor fi împușcați. Voi însă, mulți veți scăpa cu viață. Atunci, peste ani, să-ți aduci aminte de cuvintele mele. Istoria asta a luptei voastre trebuie să o scrie cineva."

La scurt timp după aceea am auzit altă replică izvorîtă din înțelepciunea unchiului Miron. Eram cîteși patru, Porîmbu, Socol, unchiu și eu, în grajdul acestuia, feriți de restul familiei. Primul dintre noi era tocmai în curs cu lectura romanului "Rebeca", iar al doilea cu cea a cărții "Haiducu" de Bucura Dumbravă. Cum e firesc, cînd citești simți nevoia să-ți împărtășești impresiile unui interlocutor. Așa s-a întîmplat și acum, cei doi antrenîndu-se

într-o discuție aprinsă. La un moment dat - de unde pînă unde? - Socol îi pune următoarea întrebare partenerului său de discuție: "Ce faci cînd - partizan fiind - te pomenești la un moment dat înconjurat de securitate și nu mai ai nici o șansă de salvare, te împuști sau nu te împuști?" "Nu te împuști, zice hotărît Porîmbu. Sinuciderea e păcat de moarte. Procedînd astfel, ți-ai pierdut și viața aceasta și pe cea de dincolo."

"Ba te împuști, replică Socol. Sinuciderea e păcat de moarte, așa cum zici tu, cînd se comite din orice alt motiv în afara acestei situații extreme în care ne aflăm noi. Dacă eu nu dispar în clipa aceea, devin un potențial ucigaș a zeci de oameni. Strîns în chingă, pînă la urmă voi ajunge să îmi denunț complicii."

Unchiul îi privi cîtva timp în tăcere, cînd pe unul cînd pe altul, clipind din ochi, parcă a nedumerire. "Mă băieți, zise el, ce zile v-a fost dat să trăiți! Mă gîndesc cum era înainte. La vîrsta voastră noi altceva făceam, fete, aventuri, orice numai la moarte nu ne gîndeam. În legătură cu ce ați discutat mai înainte, eu sînt de altă părere, decît amîndoi. Voi acum ziceți că veți face așa și așa, dar atunci, în momentele acelea, nimeni nu știe cum va face. E o stare pe care o trăiești o singură dată și altfel faci cînd ajungi la disperare decît atunci cînd ai timp să chibzuiești lucrurile."

E de prisos să spun că evenimentele ce au urmat i-au dat dreptate lui unchiu. Cei doi, ajunși în final exact în situația intuită de Socol, au procedat tocmai invers de cum susțineau atunci că vor face. Socol nu s-a împușcat. Porîmbu a făcut-o fără ezitare.

Deși astfel de discuții, era evident, nu se purtau cu plăcere, nu știu de ce în ultimul timp erau tot mai greu de evitat.

La acești oameni, pe care la un moment dat cugetul meu îi ridicase undeva, sus, deasupra celorlalți, descopeream acum cu încetul nevoi și trăsături pur umane, la fel cu ale tuturor. Adesea îi surprindeam triști, cu sufletul plin de nostalgie și gîndul rătăcitor prin locuri dragi.

Era într-o dimineață senină de duminică. Sunet de clopot învăluia satul cînd eu am ieșit din curte, gătit pentru Biserică. Din ușa camerei de vis à vis, Remus Sofonea mă privea cu ochii încărcați de tristețe. "Cine știe cînd vom merge și noi la biserică, așa ca tine", îmi zise el. "O să mergeți cît mai curînd", am răspuns eu, îndreptîndu-mă spre poartă. Tăcerea care se lăsă în urma mea printre partizani, am simțit-o, era insuportabil de grea.

M-am întors de la Biserică însoțit de o colegă de liceu care, pentru cîteva minute, a intrat în curtea noastră. "De ce n-ai mai zăbovit cu fata de vorbă?, îmi zise Gelu Novac, cînd am urcat sus la prietenii mei. Nu mai știu de cîtă vreme n-am mai privit o fată, într-o zi frumoasă ca asta!"

După masa de prînz, am rămas pînă tîrziu de vorbă cu ei. Nu, ziua aceea senină de sărbătoare, n-a avut deloc menirea să deschidă sufletele, zăvorite parcă cu zeci de lacăte. Abia înspre seară atmosfera se mai destinse. La îndemnul Mazilu, care zăcea încă cu inima grea în colțul mesei, începu să murmure un cîntec compus de el.

"Noaptea plînsul tău mă doare
Ca sărutul lunii reci,
Cînd tîrziu se-ntorc cocoare
Pe albastre poteci

Noaptea ochii tăi mă cheamă
Lacrimile să le string,
Cu a dorului năframă
Singur eu să mai plîng.

Căci din florile iubirii
Am cules prea mult parfum
Și-am ajuns ca amintirii
Să-i cerșesc doar un drum.

Și-am să rătăcesc pe dinsul,
Ca și vîntul printre văi.
Să nu mai cunoască plînsul
Ochii tăi, ochii tăi."

Pentru mine era clar, îl făcuse după despărțirea dramatică de Elena. Ceva mai tîrziu a prins a recita, mai mult pentru sine, "În taină" de N. Crainic:

"Eu ți-am păstrat curată
O dragoste ca-n prăvilii..."

Gavrilă însă se pare că avea alte preferințe. Mai întîi, cu glas șoptit, apoi tot mai tare, a prins a cînta:

"Stepa mult veghea
Cu un trist aelan,
Rănit de gloanțe zăcea
Un tînăr partizan..."

Apoi toți au început să murmure, după el, același cîntec.

"E rusesc, dar n-am ce-i face, zise Gavrilă, după ce isprăvi de cîntat. Iată cei doi dușmani ai partizanului, gloanțele și aleanul."

I-am părăsit tîrziu, cînd se pregăteau de ducă și șeful lor le fixa itinerarul ce aveau să urmeze fiecare în noaptea aceea. Nu-mi plăcea să-i văd în situația de a se feri de mine. Căci, oricum, ei trăiau într-o altă lume decît a mea.

Într-una din zilele care au urmat am fost nevoit să dau o fugă pînă la Socaciu Traian, una din gazdele partizanilor din comuna Mîndra. Îl cunoscusem destul de puțin pînă acum pe acest om cu un destin atît de dramatic și controversat. Am intrat într-o curte largă, aerisită, cu acareturi multe și frumos orînduite. Traian, copilul, doar de cîțiva anișori, a fost lipsit dintr-o dată de tatăl său. Și aceasta nu pentru că părintele său ar fi plecat, fără voia sa, în lu-

mea dreptilor. Cuprins subit de un acces de pioşenie, el a hotărît să lase totul baltă aici şi să se retragă la muntele Athos. Şi de atunci niciodată nimeni n-a mai ştiut nimic de el.

Dar se pare că cine e făcut să-l pască nenorocul, îl paşte fără putinţă de izbavă. Cîţiva ani mai tîrziu, îi muri şi mama. Astfel, Trăienică rămase singur pe lume. L-au crescut rudele şi bunicii şi cînd s-a făcut mare, s-a văzut dintr-o dată stăpîn peste atîtea acareturi şi o avere rotunjită, rămasă de la părinţii săi. Harnic şi întreprinzător, el şi-a sporit mereu averea, trecînd acum printre gospodarii de frunte ai comunei. Marea dilemă a vieţii lui a început să se contureze pe-ndelete. Cui va lăsa întreaga avere, dacă nu are niciun copil? Căuta fel de fel de ieşiri, dar nici una nu era compatibilă cu concepţia sa bizară de viaţă. Egoismul său fără nici o fisură s-a hrănit mult timp din justificarea că a muncit cinstit şi din greu. Moraliceşte însă acest argument nu-l mulţumea. Convins fiind că politica e cel mai primejdios lucru cu putinţă, s-a ferit ca de foc de ea.

Întrebarea e cum a ajuns, totuşi, omul acesta de o prudenţă excesivă să cadă într-o asemenea capcană a destinului? Răspunsul e unul total în favoarea argumentului moral: *din milă*. Traian - deşi atît de pragmatic în experienţa măruntă a cotidianului - în probleme esenţiale ale propriei sale vieţi nu avea curajul să trişeze. Undeva, pentru el rămînea prioritară doar mulţumirea sufletească. Cînd s-a decis în sfîrşit să ajute pe aceşti tineri "nenorociţi", a simţit dintr-o dată o profundă satisfacţie sufletească. Ceva îi spunea că săvîrşeşte "un lucru mare."

Dacă unii dintre cei care îi ajutau pe partizani o făceau punînd în joc, poate, un gînd pragmatic - atunci cînd se vor schimba lucrurile etc. - Traian, cel puţin în această ipoteză de acum, nu era dintre aceştia.

Pe el - bizar - îl atrăsese doar partea mizeră, care se referea la situaţia lor actuală.

Iată latura dramatică a vieţii sale. Condus de un sentiment nobil- mila - omul acesta, care evitase cu atîta convingere orine contingenţă cu politica, s-a văzut dintr-o dată aruncat fără ieşire în mrejele acesteia.

Deci, în condiţiile actuale, nu puteai să practici virtutea fără a fi implicat, într-un fel sau altul, în politică.

Întîmplarea a făcut să dau aici peste doi partizani, coboriţi proaspăt din munte: Novac Ion şi Sofonea Remus. Şi pentru că eu îmi isprăvisem destul de repede treaba cu gazda, fui invitat la un pahar de vorbă în casă, cu oaspeţii. Întrerupseseră, după cum mi-am dat seama pe dată, o discuţie aprinsă. Astfel că fără să mai aştepte şi-au reluat argumentele.

"M-am gîndit adesea cu strîngere de inimă, zise Sofonea, ce se va întîmpla cu sutele de oameni care ne-au ajutat, dacă va fi ca securitatea să prindă firul legăturilor noastre."

"Nu vor apuca, zise Novac. În mod categoric ceva se va face în curînd."

"Şi dacă totul se va întîmpla prea tîrziu?" Sofonea ne privi cu tristeţe.

"Tu nu-ţi dai seama, Ioane, continuă acesta, ce responsabilitate ne-am asumat, antrenîndu-i în acest joc?"

"Au făcut-o de bună voie", replică interlocutorul său.

"Într-un fel au fost siliţi, pentru că dacă nu eram noi..."

"Ori cu noi, ori fără noi, îi luă Novac vorba din gură, convingerea mea e că nimeni nu se poate sustrage istoriei propriei sale ţări. Asta e istoria noastră contemporană. Mujicul rus se zbate de peste 30 de ani în ghearele acestei istorii. Îi crezi cumva vinovaţi de uciderea a milioane de fiinţe omeneşti pe cei care s-au ridicat împotriva împilării şi crimei? Nu, vinovaţi sînt ceilalţi, în frunte cu Stalin, cei care au ordonat şi condus acest proces de mascaradă. Să admitem, prin absurd, că acolo n-ar fi existat opoziţie. Crezi cumva că ar fi lipsit lanţul de crime şi orori? Tiranii găsesc pretexte pentru crimele lor în orice. Înseamnă că nu-i cunoşti. Comuniştii aşa fac ceea ce ei numesc istorie. Maşinăria asta monstruoasă nu alege. Sîntem implicaţi în acest joc chiar dintr-un început, fiecare. Sîntem vinovaţi că trăim aici şi în acest moment al istoriei."

"Nu m-ai înţeles, zise Sofonea, pentru mine problema apare transpusă pe cu totul alt plan. Pe mine mă interesează responsabilitatea care îmi revine mie, în acest context. În ce măsură mi se poate atribui o vină faţă de tot ce se întîmplă."

"Veşnicul tău duh al blîndeţii, rîse Novac. Spune, nene Traian, nu-i aşa că Remus, de cîte ori a trecut pe aici, ţi-a ţinut o predică? Îl cunosc eu, el umblă să lămurească oamenii peste tot despre existenţa lui Dumnezeu. Misionar sadea, nu partizan. Preocuparea lui e una şi bună: argumentele în favoarea existenţei lui Dumnezeu. E şi asta un fel de luptă, dar..."

"Dar n-ai înţeles mai nimic din ce am afirmat adineaori, zise Sofonea. La urma urmei, pentru ce luptăm noi? Nu pentru triumful cauzei lui Dumnezeu? Ce-i omul fără acest argument al credinţei? *Un nimic* sau poate un diavol. Eu nu vreau să fiu un nimic, pentru că Dumnezeu m-a investit cu această conştiinţă. De aceea nu mi-e indiferent cum trăiesc şi ce atitudine iau în faţa acestei probleme capitale a existenţei. Dacă ar fi fost să hotăresc eu, altfel mi-aş fi orînduit viaţa. Mi-aş fi trăit-o retras şi simplu, preocupat de marile probleme ale sufletului. *Căci Sfinţenia e mai presus de revoltă.* Dar nu mi s-a dat posibilitatea să aleg."

"Tocmai asta vroiam să spun şi eu, interveni în discuţie Traian. Mie nu mi-a plăcut să mă amestec în nimic. Nimic nu-i mai de preţ decît viaţa liniştită la casa ta."

"Viaţa liniştită la casa ta?", privi spre el ironic Novac. Care casa ta? Care liniştită? Toate or să se ducă pe apa Sîmbetei, cu comuniştii. Nu înţelegi că nu se poate fără să treci pe aici? Dumneata spui că nu vrei să ai nici un amestec cu noi şi politica, dar ne întinzi o bucată de pîine, pur şi simplu dintr-o pornire caritabilă. Aşa simţi dumneata. Dar o întrebare: de ce ne-ai ales tocmai pe noi să faci asta? Te-au oprit comuniştii să nu dai de pomană? Nu, dar

ei îți indică cui să dai. Aici e toată problema noastră: *N-am acceptat să ni se dicteze în chestiuni de conștiință.*

"Asta pentru că problema conștiinței este o problemă de cu totul altă natură decît cea istorică – zise Sofonea. Tot ce ține de suflet, de trăire interioară, nu poate fi silit să se modifice, după canoanele vreunei ideologii. De aceea, libertatea spiritului e cu totul altceva decît ceea ce se înțelege prin libertate în genere."

"Nu știu ce înțelegi tu prin libertate, zise Novac,dar știu un lucru mult mai simplu, că ea nu există pentru nimeni dacă nu și-o crește. Eu cred că există o mare legătură între libertatea interioară și libertatea în genere, cum zici tu."

"Și acum eu ce fac?", zise Traian privind nedumerit parcă în jur.

"Nimic, răspunde Novac. Așteptați desfășurarea evenimentelor. Dacă gestul dumneatale a avut drept substrat o pornire pur caritabilă și nimic altceva, atunci ai sufletul împăcat. Prețul însă cu care ni se plătește, acesta e cu totul altceva. Nu mai depinde de noi."

* * *

Astfel de discuții, pe care acești tineri le purtau între ei sau cu alții și la care eu am asistat adesea cu uimire, dovedeau în primul rînd profundul dramatism care îi stăpînea pe fiecare.

Vremea acelei exaltări tinerești, care te cuprinde o singură dată la început și care ține, de la caz la caz, pînă în clipa apariției marilor încercări, mi se părea demult lăsată în urmă. Exaltarea nu rezistă mai mult decît chipul iluziei frumoase, care știe să sfideze orice pericol.

Așa văzusem eu totul la început, o uniformitate în sens și gîndire imbatabilă.

Astfel mi-a fost cu putință să creez în mine statui de zei, pe care, într-un fel, niciodată nu le-am mai dat jos de pe piedestalele lor. Căci în curînd, în ciuda descoperirii unor naturi profund umane, chipul lor a crescut cu timpul pe altă dimensiune, poate mai puțin pitorească, dar tocmai de aceea mai reală și mai demnă de un spor de încredere și admirație. A pluti într-o zare intangibilă cu marile mizerii ale unei vieți trăite eminamente prin risc nu mi se mai pare acum un lucru demn de admirat. Cel care merită recunoștința noastră nu e omul care evită riscul și încercările, ci cel care și le asumă și le înfruntă.

Acești tineri, în ciuda vieții pe care o duceau, au rămas niște ființe cutreierate de cele mai profunde simțăminte omenești. În ciuda unei existențe de fiare hăituite, ei au știut să-și păstreze cugetul treaz și noblețea sentimentului. Poate înțelege cineva cît curaj implică această luptă, de a pluti între disperare și cruda realitate, cînd toate șansele pe care odată le-ai crezut posibile se scufundă una cîte una?

XII. MAI APROAPE DE CER CU UN MUNTE

Treceau uneori zile, ba chiar săptămîni, fără ca un grup de partizani sau altul să pună piciorul pe vreo potecă de munte. Cutreierau șesul în lung și-n lat pe drumuri tăinuite, se ascundeau prin piraie, dormeau prin șuri, gropi sau ascunzători cu intrări secrete, dar gîndul lor rămînea mereu la munții cu pădurile și piscurile lor ocrotitoare. Șesul cu lanurile sale bogate, satele împresurate de clăbucul verde al grădinilor, cu glasuri răgușite de zăvozi, oamenii cu chipurile însorite de lumina milosteniei, toate acestea constituiau o chemare firească spre viața tihnită și fără primejdii de altădată. Copilăria le-a rămas înecată în dulcile povești ale satului. De aceea, poate, coborau atît de des de pe piscuri. Aleanul, cînd te apucă, e fără leac. Dar acum pe aici de mult au pierit și tihna și liniștea. Tot ce îți e mai drag și mai profund atașat trebuie să vezi și să atingi, mereu alungat din urmă de teamă și nesiguranță. Acum, nu mai e timp să adori nimic, trebuie să te grăbești mereu, pentru că o primejdie necunoscută bîntuie lumea. Nici haiducia nu se mai poate face ca odinioară, totul e răsturnat cu fundul în sus. Unde sînt poterele de odinioară, care arar se abăteau pe potecile munților de teama haiducilor? Unde sînt vremurile cînd doi, trei jandarmi constituiau singura amenințare pentru ceata haiducilor?

Acum, sute și sute de securiști străbat satele, terorizînd oamenii pașnici. Spre a li se da învățătură de minte, să nu primească picior de partizan în ogradă. Și ca și cum asta n-ar fi destul, ei îi silesc pe oameni să-și vîndă sufletul și cinstea și să se facă uneltele lor.

Dacă haiducul se ridica să facă dreptate celui sărman, acum partizanul se ridica să facă dreptate unei întregi țări. Și dacă altădată partizanul se retrăgea în munți să lovească dușmanul cu care lupta țara, în coaste, acum partizanul se ridica în primul rînd ca pildă pentru cei care, din frică și necugetare dreaptă, au uitat cum se luptă și se moare.

Astăzi nu mai e război, e pace, o pace pe care cel mai de temut dușman al țării a transformat-o într-un război perfid: "Să adoarmă oamenii, să adoarmă în cîntec de pace și de slavă". Și astfel noi îi vom cuceri "cu somnul lor cu tot".

Partizanul știe aceasta și prezența sa aici tocmai aceasta vrea să dea în vileag - o minciună. "Nu, nu e pace, zice el, atîta vreme cît ni se fură munca, ni se învrăjbesc copiii împotriva lui Dumnezeu și ni se dărîmă altarele". Grea sarcină și-a asumat partizanul zilelor acestora. El zice oamenilor, "cine are urechi de auzit și ochii de văzut, dar mai ales inimă de simțit și minte de înțeles, să simtă și să înțeleagă". Astfel gestul și vrerea sa vor rămîne vie pilduire pentru totdeauna. Nu mulțimile care tac și ascultă dau strălucire unei istorii, ci ceilalți, cei foarte puțini care n-au uitat că adevărata moarte e robia cugetului.

Dar oricît de dragi le-ar fi rămas aceste sate de la șes, cu murmur de amin-

tiri cristaline, cu riurile care le brăzdează, partizanii vor apuca neîntîrziat pe potecile munţilor ocrotitori care le vor asigura dăinuirea. Munţii au fost de totdeauna leagănul acestui popor românesc. Fiinţa noastră naţională aici s-a plămădit şi salvat. Aici, prin pădurile adînci, s-a născut *Doina*, cel mai frumos cîntec de pe pămîntul nostru.

Întîi au legănat-o frunzele în zori, încărcate de rouă, apoi a trîmbiţat-o furtuna prin ramuri nesfîrşite de codri şi încet ea s-a prelins în ţipătul şăgalnic al pîraielor cristaline.

Cînd a ajuns, în sfîrşit, la poalele munţilor, murmurul ei adînc a umplut de tristeţe şesul şi văile, cu o poveste atît de zbuciumată şi adevărată. De aceea, poate, partizanii o cîntă de cum fac primul pas pe poteca muntelui. Şi chiar atunci cînd n-au rostit-o cu buzele, au rostit-o cu inima. Pribegie fără *Doină* e ceva de neînţeles. Doina e modul de a fi al partizanului, e modul de a iubi şi a se ruga. Din cîţi partizani am întîlnit, fiecare îşi avea doina lui preferată. Şi cu cît luam aminte la cîntecul unuia sau altuia, cu atît descopeream propriul lor suflet ţesut acolo.

Iată-i deci, după ce au pribegit o bucată de vreme prin lume, cum se întorc acum cu sufletul înmiresmat de proaspete amintiri pe potecile munţilor. Revărsatul zorilor i-a surprins la poale, pătrunşi deja în umbra tainică. Şi cu cît urcă mai sus, lătratul zăvoţilor se stinge încet freamătul lin al codrilor, umplînd tot mai mult lumea.

"Cîntă ceva, frate Porîmbule, să uit de dor", zise Gelu Novac, trîntind cu năduf raniţa de pămînt. Cei trei partizani se întinseră pe frunzare uscate, alături stabilit cu ceilalţi", murmură răsucindu-se pe o parte Silviu Socol, parcă răspunzîndu-şi unui gînd. Asta înseamnă că n-au prea mult timp de aşteptat.

Totuşi Porîmbu începu:

"Auzi, măicuţă, codru'
Cum îmi mustră doru':
Tu îmi zici să stau acasă,
Însă codru nu mă lasă.
Tu îmi zici să stau cu tine,
Codru' plînge după mine,..."

Acum murmurau încet, suind pe potecă, ba o doină, ba alta.

Pînă sus pe *Piscul Bîlei* mai aveau cale de cîteva ceasuri bune. Dar mai întîi vor face un popas în *Valea Doamnei* unde, la locul stabilit, se vor întîlni cu ceilalţi. Aici, în munte, deocmdată ei erau stăpînii. Pentru a le fi tihna mai desăvîrşită şi somnul mai adînc ei urcau însă pînă sus pe creste. Urmăritorii niciodată nu veniseră pînă aici. Acolo, pe *Piscul Bîlei,* vor rămîne două nopţi, după care o parte vor cobori pe panta de sud a muntelui, înspre Curtea de Argeş. De mult au lăsat în urmă strigăte zglobii de copii, voci melodioase de fete şi muget de vite slobozite la păşune. Un timp au dus cu ei lătratul tot mai vag al zăvozilor, pînă cînd zgomotul de ape prăvălite pe stînci

le-a umplut cu desăvîrşire auzul. Primul popas, l-au făcut la stîna din cale. Astfel îşi complectaseră proviziile de pîine şi de slănină, aduse din vale, cu cîteva burdufuri de brînză. Şi din ce urcau tot mai sus, se stingea tot mai melancolic ţipătul cascadei şi tălăngile de oi. Poteca şerpuia acum printre pîlcuri de "bujori de munte", roşii şi puri ca visul lor aprins, din care fiecare a rupt o ramură, cu gesturi de aleasă tandreţe. În poiana din Valea Doamnei, unde s-au întîlnit cu ceilalţi, veniţi şi ei din alte părţi ale şesului, au făcut un popas mai lung, pentru prînz şi pentru hodină. Şi din ce au urcat mai sus, s-a stins şi ultimul zvon care le mai amintea de o lume devenită acum ireală şi ascunsă după o pîclă nesfîrşită de ceaţă.

Înserarea aceea rece şi pură i-a prins undeva sus, întinşi printre jnepeni, deasupra celui mai mare iezer al Făgăraşului. Un timp au stăruit în tărie cîteva pete albe de nori, prelinse apoi tot mai lin în nemărginire. Acum zarea era limpede peste tot, sprijinită cu cristalul ei, ici, colo, pe stîncile semeţe ale piscurilor. Un vînt subţire unduia printre jnepeni, nestricînd însă cu murmurul său liniştea aceea nefirească de sus. Era clipa cînd întreaga fire se pregătea pentru venirea stelelor pe lume. Şi iată, după atîtea cazne adînci, zenitul născu prima stea, pe care o puse să pîlpîie chiar peste fruntile partizanilor. Abia o jumătate de ceas s-a scurs de atunci şi cîteva mii de stele lăcrimau peste lume, să o facă mai vie şi mai frumoasă pentru cei atît de însinguraţi.

Trecuse mult timp de cînd nici unul din ei nu rostise o vorbă. Clipa de faţă, poate, li se părea înălţătoare şi prea pură pentru a fi ofensată măcar cu o şoaptă. Dar în tăcerea aceea ei asistau la o luptă şi nici măcar nu luaseră seama. Aleanul nu poate fi stăvilit la nesfîrşit, oricît de adînc ar fi zăgazul gîndului pios. La început unul, apoi altul şi altul, se pomeniră murmurînd în surdină, ca pe o rugăciune, un cîntec străvechi.

"Nu am cuvinte, nici că pot spune
Cît de frumoasă e patria mea.
Dar şi-a mea mîndră ce o am în lume
E tot atîta de frumuşea.

O, rugăciune la ceruri zboară,
O, rugăciune către Dumnezeu.
Mă rog atuncea pentru a mea ţară
Şi pentru tine, scump îngerul meu."

"Eu, fraţilor, rosti în cele din urmă Porîmbu, am lăsat în sat o dragoste mare. Îmi vine să cred că iubire ca a mea n-a mai fost. Cînd eram acasă în fiecare seară apucam poteca spre moara de sub deal. Fata morarului înşirată, cu doi bujori în obraji şi busuioc în plete, mă aştepta în uşa morii, surizînd cu luna între dinţi. Era mlădioasă şi înaltă şi rîdea ca un clinchet de clopoţei de argint.

Îmi plăcea să o sărut acolo lîngă moară, unde roata se învîrtea lovită de

apa înspumată. Cînd o strîngeam de mijloc, o simţeam cum se frînge şi miaună dulce. Dar oricît i-a plăcut de mine cînd eram băietan acasă - noi ne iubeam poate de copii - dragostea ei a crescut năvalnic din clipa cînd eu am devenit haiduc. Prima oară aşa am descoperit eu că la femeie nu-i place omul slab de înger, ci cel care are inimă mare şi cutezătoare. Atunci mi-am pus în gînd ca eu pe unde oi pribegi, să fac lucruri de care Lina mea să se mîndrească. "Jianule", îmi zicea ea, trăgîndu-mă cu putere de chică, atunci cînd veneam, din cînd în cînd, la loc şi la ceas tăinuit, să o văd şi să o string în braţe. După ce m-am întors acasă, i-am promis să o iau în prima săptămînă cînd voi gata cu cătănia. Acum, de cînd am plecat iar la codru, n-am mai dat ochii de ea. Dar eu ştiu că mă aşteaptă întruna. Şi nu ştiu zău dacă pînă la urmă nu mi-oi risca viaţa s-o sărut pe Lina o dată."

"Eh, cine ştie!", răbufni un oftat, după lungi clipe de tăcere. Fiecăruia dintre cei de faţă îi stăruia poate în cuget, acum, un chip curat de fată, care nu de mult făcu să-i răsară în suflet neasemuitul soare al iubirii. Cînd eşti tînăr, nimic nu-ţi poate închide fereastra inimii dinspre speranţă şi vis.

Mult timp stătură întorşi cu faţa în sus, privind în tăcere cruda şi nepreţuita risipă a razelor stelare pe drumul robilor. "Fraţilor, rosti iar Porîmbu, ca venit de pe alt tărîm, de-o fi să pier din asta, aş vrea să mor aici printre stînci, *mai aproape de cer cu un munte.*

E ca o moarte înaltă şi pură, unde mîini scîrnave nu ajung să te pîngărească. Nimeni nu vreau să mă vadă atunci. Nimeni să nu mă adune de pe jos. Vor veni să mă ciugulească păsările cerului şi astfel mă voi face cîntec şi zbor. Numai oasele mele rămase pe stînci vor intra în legenda lunii şi a stelelor. Singure ele vor priveghea, vor priveghea... Toate singurătăţile de pe pămînt şi din cer vor fi cu mine aici şi poate atunci îmi va trece şi de urît".

Un foşnet uşor venit de aproape îi făcu să tresară. Apoi un pocnet surd în stîncă. Şi încă unul şi încă unul. Erau drumeţi. Capra neagră pornise la drum. Dinspre coada muntelui, roşia lună se urcă de o suliţă. Înveliţi în sărici şi sumane, unul cîte unul, tinerii partizani se răsuceau în aşternut de jnepeni. Apoi nimic nu se mai auzi şi lumea se făcu o mare tăcere:

"Dorm partizanii,
Întinşi printre jnepeni şi stele,
Cu fruntea întoarsă spre ele.
Dorm partizanii
Înveliţi pe alean cu sufletul străbunilor.
La căpătîi bolovanii.
Nu mai aud zăvozii din vale,
Nu mai aud nici plînset de jale.
Dorm partizanii
Să li se facă inima piatră,
Să uite de mamă,
De ochii şăgalnici,
De vatră.
În visul lor crească mai mare
Un chip de iubită
Cu ochii de iezere pure,
Cu fruntea de stîncă,
Cu trupul ca para:
Nu-i altă iubire mai mare ca Ţara.
Dorm partizanii,
Căci nu-i ştiu duşmanii.
Ci mîine zorile
Cînd îi vor strînge de pe jos
Cu stelele,
Vor vedea cît de mari au crescut:
Din visări amare,
Din somnul fără veliţă şi scut.

XIII. SEMNE PREVESTITOARE DE FURTUNĂ

Tot aici, în munții Făgărașului, în vara aceluiași an 1950, luase ființă un alt grup de partizani, condus de colonelul Arsenescu. Ajutorul său era un alt ofițer, mare patriot și înflăcărat luptător, pe nume *Arnăuțoiu*, care, se zice, venise din munții Moldovei, unde luptase în alt grup de rezistență. Așa se face că, cel puțin o vară, cei mai înalți munți ai țării au trăit independenți și păziți de oameni liberi și cutezători. Cele două regiuni așezate de-o parte și de alta ale acestor munți au cunoscut, ca puține locuri din țară, sfișierea dramatică a propriului lor destin. O parte unită pentru totdeauna cu cel al partizanilor, iar cealaltă parte pornită fără putință de izbăvire pe drumul înrobirii. La un moment dat totul devenise aici mocnit, ascuns, fiecare cuvînt părînd un geamăt de revoltă sugrumată, fiecare gînd încărcat de revoltă și ură. Chiar și aici acei care evitau orice contact cu partizanii, în taina inimii se simțeau solidari cu năzuințele lor. Din frică sau din ignorarea adevărului poți ocoli pe cel asupra căruia tiranul aruncă votul său de blam, dar asta nu te împiedică, dacă mai ai totuși un dram de cinste în tine, să admiri ceea ce-i frumos și măreț. Și cei mai mulți dintre țăranii noștri, această cinste o mai aveau încă.

O dată cu apariția lui Arsenescu în munții Făgărașului, cel puțin pentru grupul partizanilor făgărășeni, datele problemei se schimbaseră brusc.

Era deci inevitabil ca o întîlnire Arsenescu-Gavrilă să aibă loc. Pentru mulți dintre cei pe care i-am contactat, această întîlnire n-ar fi avut loc, Mogoș însă, unul dintre cei mai în măsură să cunoască adevărul, era de altă părere.

El m-a informat, încă atunci, că această întîlnire a avut loc, dar că demersurile în vederea fuzionării celor două grupuri de partizani n-au dus la nici un rezultat. Handicapul cel mai serios în privința aceasta îl constituia optica diferită pe care cei doi conducători o aveau asupra ideii de rezistență. Arsenescu a rămas ferm pe poziție pînă la sfîrșit: că lupta, chiar în condițiile actuale ale partizanilor, înseamnă "front deschis". E ca și cum te-ai afla în linia întîi, ataci să timorezi și să dezarmezi. Totul trebuie făcut fără menajamente și exemplar.

Poate această optică suferea de o lipsă de perspectivă asupra situației în ansamblu. Ce faci dacă acel conflict atît de dorit dintre americani și ruși se amînă pe un termen nedefinit?

În scurt timp, batalioane de securiști vor bara intrările munților și cei de sus vor muri de inaniție și lipsă de muniții.

E drept, pe vremea aceea securitatea avea mult de furcă cu atîtea mișcări de partizani care împînziseră țara. Cu toate acestea, nu era de presupus că aceasta va amîna prea mult asaltul asupra munților Făgăraș, dat fiind că rezistența aici se consolida mereu.

Optica lui Gavrilă includea și aceste posibilități. Activitatea de partizanat, după acesta, nu însemna bătălii în serie, ci *"lupta în perspectivă"*, lupta de rezistență pe o durată de timp nedefinită, care se întindea pînă la momentul oportun. În felul acesta scutești, în primul rînd, de suferințe populația care a dat ajutor și care, deci, se află implicată în biruința sau înfrîngerea ta.

"Odată, cînd i-am spus lui Gavrilă că într-un viitor apropiat vom asista la debarcarea americanilor la frontierele țării, îmi zise Mogoș, acesta a rîs pur și simplu de mine: «Mă Ionică, păstrează-ți luciditatea că ai nevoie de ea».!

Întrebarea e care din cele două optici, a lui Arsenescu sau a lui Gavrilă, s-a dovedit mai oportună? Deschizi frontul, dai bătălia decisivă, ca și cum în aceasta ar consta soarta întregii țări, sau alegi alternativa rezistenței în timp, în felul acesta păstrînd vie speranța într-o biruință ce va să vină?

Desigur, și într-un caz și într-altul, cartea se joacă pe ideea conflictului dintre cele două tabere. În primul caz, cel puțin aparent, socotelile s-au dovedit greșite de la început. *Grupul Arsenescu n-a rezistat decît circa trei luni, apoi a fost decimat.*

Grupul Gavrilă a supraviețuit în munți peste opt ani, dar cu toate acestea a avut, în cea mai mare parte, soarta grupului Arsenescu. A fost și el decimat. *Cine a avut dreptate?*

Redus totul la o relație strictă cu evenimentele de moment, amîndoi au "greșit". Ce mai contează dacă nenorocirea iminentă te paște acum sau, printr-o stratagemă, o mai amîni un timp?

Important însă pentru aceste acțiuni e altceva: cum vor apărea ele din perspectiva timpului? Cum le va considera și înregistra istoria? Din acest punct de vedere Arsenescu și Gavrilă sînt la egalitate, nici unul n-a "greșit".

Au inițiat o luptă care, într-un fel, a existat de totdeauna în sensul supraviețuirii acestui neam, ei dîndu-i doar imboldul limitat al puterilor lor – și care în mod negreșit, pe cu totul alte planuri, nu se va sfîrși niciodată, pînă la victoria finală. Meritul lor e de a fi știut să aleagă, din fragmentul de istorie, locul de întîlnire cu aspirațiile unui întreg popor.

Încă de la început Arsenescu și Arnăuțoiu nu s-au dezmințit. Auzeam mereu nedumeriți cum respingeau hotăriți asalturile repetate ale securității, făcîndu-și din munți o mare tabără. Auzeam că îi căsăpeau fără milă, pe unde îi prindeau, pe securiștii infiltrați în munte sub formă de turiști sau ciobani. Asta pînă într-o zi, cînd ne-a fost dat să vedem cu ochii noștri una din isprăvile lor.

Era în luna august, și cînd tot orașul se afla în febra pregătirilor pentru sărbătorirea lui 23 August, a sosit vestea că din munte au coborît cinci măgari pe spatele cărora erau legate cinci cadavre de oameni. Al șaselea măgar aducea un om viu, dar pe jumătate nebun.

Ce se întîmplase? Un grup de securiști au urcat muntele travestiți în turiști. Și pentru ca această stratagemă să pară cît mai plauzibilă, au luat cu ei și o "turistă". Nu cunosc decît numele a doi dintre ei. Șeful grupului se nu-

mea Băiș si era plutonier și Comandantul de securitate în comuna Arpaș. Celălalt, tot cu grad de plutonier, se numea Birsan. De cum au urcat în munte, "turiștii" noștri au tras la o stină, probabil cea vizată de ei că ar fi cercetată de Arsenescu. Ciobanul contactat de ei, instruit cum să-l atragă pe Arnăuțoiu în capcană, de cum a dat cu ochii de acesta l-a informat ce se întimplă la stina lui. Evident, partizanul a înconjurat stina și i-a prins. Pedeapsa exemplară pe care le-a aplicat-o se voia, desigur, un avertisment pentru eventualii candidați la astfel de acte de eroism. Plutonierul Birsan, care l-a implorat pe Arsenescu în genunchi să-i cruțe viața că are șase copii(?), a beneficiat de clemența acesuia, lăsindu-l viu. A fost însă legat de un copac și pus să asiste la pedepsirea celorlalți. Aceasta, pentru a avea ce povesti cind se va reintoarce jos. Primul supliciu al victimelor a constat în mincarea carnetelor de membri de partid sau de ce erau. Apoi s-a trecut la împușcarea lor. Astfel, măgarii au adus jos niște trupuri complet mutilate. Aceste cadavre au fost expuse, cu fastul cuvenit unor eroi, prin diferite case din oraș, pildă vie pentru populație de ce e în stare "dușmanul poporului".

Eu am vizitat doar două case de acest fel, unde erau expuși plutonierul Băiș - care se trăgea din satul nostru - și unica femeie din grup. Primul avea fața desfigurată, iar femeia mi s-a părut fără ochi. "Ți-a făcut rău privelișlea tinere?", îmi zice un domn cărunt la ieșire.

"Da, domnule, nu-mi place să văd așa ceva."

"Ehei, continuă acesta, ce știi dumneata ce-i lupta?!"

"Poate că știu", am răspuns eu puțin iritat.

"În orice caz, nu știi mai bine decit un militar de carieră", zise iar interlocutorul meu, îndepărtindu-se.

Nu pot spune că întimplarea aceasta a avut darul să mă descurajeze, dar, oricum, de tulburat m-a tulburat.

Printr-o inclinație firească, afectivă, ca și prin convingere eram de partea celor mulți și persecutați, dar acum constatam că în postură de soldat, de combatant care mînuiește pușca și ghiuleaua n-aș fi făcut două parale. Să lupți - înțelegeam, dar să ucizi? Ce vrajbă, ce orbire atît de mare e aceea care incintă frații de singe să urască și să se sfișie intre ei? Ce ravagii poate face o doctrină care înțelege pe dos rostul omului în lume și ideea de relație umană!

Abia așteptam să ajung acasă, să stau de vorbă cu tata în această privință. Întîmplator Mogoș se afla la noi, prilej nimerit pentru a-mi descărca sufletul.

"Nu ești singurul care vede lucrurile așa, îmi zise el. Chiar printre cei din munte sînt unii care, deși poartă pistolul mitralieră pe umăr, nu pot accepta că acest instrument e făcut pentru a ucide oameni."

"Dar tu ai fi făcut ce a făcut Arnăuțoiu?", l-am întrebat eu, să-i aflu părerea fermă în această chestiune.

"Nu, zise hotărît Mogoș. De schinjuit n-aș fi schinjuit. Dar cînd te afli în

luptă, ești obligat să te aperi. Lupta are, după mine, cum ți-am mai spus, etica ei. Cu milostenie și sensibilitate în acest domeniu nu rezolvi absolut nimic. Și mai ales cînd ai în față un dușman atît de înrăit. Să admitem o situație absurdă. Partizanii lui Arsenescu și «turiștii» aflați față în față ar fi aruncat armele cu toții și s-ar fi îmbrățișat. Și apoi?! Crezi cumva a că securiștii se făceau partizani? Și chiar dacă rămineau în munte, ce încredere prezentau ei? Să-i fi lăsat să plece? Păi asta era și misiunea lor, să repereze terenul și să se întoarcă, să dea raportul."

"Oricum, eu rămîn la părerea mea: din punct de vedere moral și creștin niciodată uciderea nu se justifică, în nici o circumstanță."

Mogoș mă privi încruntat. "Ești exasperat. Păi ce, noi sîntem moraliști sau luptători? E, cum zici tu, un rău a ucide, dar este numai atunci cînd o faci din cruzime, fără o justificare morală. În linii mari, problema asta a răului oamenii au încercat să o rezolve în două moduri. Cei credincioși, care fac abstracție de existența socială sau mai precis o transpun pe alt plan, cred că învinge răul prin virtute. Ceilalți, luptătorii, dimpotrivă, cred în încarnarea răului și în puternica sa manifestare socială. Deci, după aceștia lupta împotriva răului trebuie să se manifeste și prin mijloace concrete, eficiente. Eu lupt, deci mă apăr, dar pe toate planurile pe care sînt atacat. Păcat există acolo unde există îndoială și simțămîntul că ceea ce faci nu izvorăște dintr-o intenție curată."

Cîteva minute mai tîrziu, am intrat amîndoi în fierăria tatii. Acolo se aflau, în afară de tata, încă doi săteni. Badea Molă de la Curte și badea Gheorghe al lui Rohan. Aceștia erau oameni de încredere, cu care Mogoș mai stătuse de vorbă.

"După mine, zise badea Molă de la curte, nu-i bine ce ați făcut. Asta o să-i întărîte și mai mult pe comuniști."

"Ba e foarte bine, interveni badea Gheorghe al lui Rohan. Ce ai fi vrut, să-i felicite pe spionii ăia comuniști? Ei luptă, frate!"

"Bagă, Petre, sabia în teacă, cine scoate sabia, de sabie va muri", cită badea Molă din Biblie.

"Nu ai noștri i-au omorît, zise Mogoș, asta e isprava lui Arsenescu."

"Oricum, zise și tata, semnele nu-s a bună. O să tăbărască pe noi securitaetea și o să scotocească satele colțișor cu colțișor."

"Chiar dacă o fi urgia lui Dumnezeu, o meritâm. Prea iute am uitat de cei morți în Rusia pentru credință. Ce, patru sute de mii de români e puțin lucru?"

Firește, gîndul său era la fiul său Mihai, mort pe frontul de răsărit. Dar astfel de opinii pro și contra în legătură cu cele petrecute în munte puteau fi auzite acum peste tot.

La înmormîntarea victimelor s-au ținut discursuri răsunătoare, cu angajamente solemne pentru pedepsirea dușmanilor poporului care s-au instituit în bande teroriste.

În ciuda acestor întîmplări, care au avut darul să umple de îngrijorare sufletele oamenilor, totuși toamna acelui an 1950 veni cu o mare promisiune. Declanșarea de către americani a războiului din Coreea insuflă subit noi speranțe.

"Odată trebuia să se întîmple", auzeai pe cîte unul exclamînd. Urmează să înceapă și la noi și, basta, s-a zis cu ei." De valul acesta de fobie optimistă n-au scăpat, în bună măsură, nici partizanii. Oricum, conduita lor trebuia să rămînă axată pe aceleași coordonate: stăpînirea de sine și așteptarea.

În ciuda însă a existenței și răsunetul său, freamătul acela insuflețitor a durat mai puțin decît era de închipuit.

Erau ei, americanii, acolo în Coreea, dar aici, mai aproape de noi, era securitatea, care părea că nu se sinchisește de loc de evenimentele internaționale. Ea avea alte planuri pe care se căznea să le ducă la bun sfîrșit.

Chiar dacă în ordinea urgenței primul pe listă care urma să fie lichidat a fost grupul Arsenescu, nici cel al lui Gavrilă n-a fost uitat. Paralel cu marile operații de prindere a partizanilor muscăleni, securitatea își începuse pregătirile masive în vederea apropiatului atac al versantului nordic al Făgărașilor. În ce constau aceste pregătiri? În primul rînd, în infiltrarea în rîndurile populației de spioni și în recrutarea de informatori. În acest sens nu s-a făcut economie de energie. Oamenii luați la securitate erau luați cu binișorul, amenințați sau maltratați, după caz. Unii, cei mai puțini, cădeau, alții, cei mai mulți, rezistau.

Brusc, Mogoș deveni îngrijorat și neliniștit. Unde era omul, e drept, plin de înflăcărare, dar dispus să accepte replica, să tolereze și să discute amical? O dată mi-a mărturisit că se simte foarte insistent urmărit de cum se apropie de un sat sau altul. Au fost și cazuri cînd unele gazde l-au rugat să nu mai dea pe acolo, întrucît se tem de repercursiuni. Era un complex de împrejurări care, se vedea clar, începuse să fie în defavoarea lor.

În toamna aceea a anului 1950, Arsenescu și partizanii săi căzură la datorie. Au mai rezistat încă cîtva timp o parte dintre ei, conduși de cei trei frați *Arnăuțoiu* și o altă mică fracțiune condusă de studentul *Marinescu.* Apoi au fost lichidați și ei. Mai tîrziu, în închisoare, am aflat de zeci de țărani musceleni, căzuți în legătură cu Arsenescu. Un tînăr, Chirică, mi-a povestit că tatăl său și un frate au murit luptînd în munte, iar el a fost prins. Familii întregi și-au lăsat rosturile și au plecat în munte.

Debarasată acum de o mare povară, securitatea putea să se întoarcă cu toate forțele dincoace, înspre nord. Personal, ceea ce mă îngrijora acum era faptul că neliniștea lui Mogoș se permanentizase parcă.

O dată i-am surprins pe cei trei, Mogoș, Mazilu și Socol, discutînd foarte aprins în legătură cu un proiect al primului, de atacare a fabricii de explosiv, pentru a-și procura dinamită. De ce se gîndeau la o astfel de acțiune tocmai acum, într-un context complect defavorabil al evenimentelor, nu știu. Pregăteau cumva o lovitură de mare amploare, definitivă, în care să angajeze o bună parte din populația regiunii? Oricum, mie întreaga afacere mi s-a părut hazardată și inoportună. Am crezut că era cazul să intervin: "Consider că ar fi un risc inutil, am zis. Nu știu cîți sorți de izbîndă aveți!"

Mogoș s-a repezit la mine, ca niciodată. "Tu să nu te amesteci. E o treabă care nu te interesează."

Mai tîrziu am aflat că acest plan al său a căzut.

Puțin mai tîrziu, după acest incident, l-am aflat pe Mogoș mult mai potolit și parcă resemnat, ca și cum ar fi depășit o decepție plină de învățăminte. Cu acea ocazie mi-a mărturisit că el e absolut convins că războiul va începe în curînd. Îl revolta faptul că ceilalți partizani, în frunte cu Gavrilă, nu se arătau dispuși să-i împărtășească optimismul. Am înțeles, opinia sa, diferită în multe privințe față de ceilalți, îl singularizase, creîndu-i astfel o tensiune interioară care, în ciuda voinței sale, răbufnea pe ici, colo. Tînărul acesta, cu calități excepționale, pe lîngă faptul că era un suflet problematic, era extrem de volitiv, fapt ce îl făcea adesea incomod pentru cei din preajmă. Poate de aceea Mazilu, cu sufletul său maleabil și bun, a putut să-l îndrăgească și să-i rămînă devotat pînă la sfîrșit.

Doar peste cîtva timp, la o altă întîlnire cu Mogoș, acesta îmi apăru într-o cu totul altă ipostază față de precedentele. "Am auzit că grupul Arsenescu a fost lichidat, îmi zise el cu tristețe. La fel se vorbește despre cel din munții Sibiului, din Vrancea. Acolo, în Vrancea, se zice că americanii ar fi lansat și manifeste, chemînd populația la luptă, că ei vor veni curînd. Astfel se zice că zeci de oameni au luat drumul codrului. Dacă e așa, atunci mă întreb ce credit mai pot avea ei în țările acestea cotopite de ruși? Timpul e înaintat și nu văd nimic cît de cît plauzibil în sensul unei rezolvări."

Niciodată nu-l văzusem pe Mogoș atît de pesimist. Eu mă învățasem cu un om dîrz, neclintit în voința și țelul său. Poate niciodată nu m-a durut nimic mai mult la acest om, nici replicile sale adesea tăioase, nici hotărîrile sale adesea hazardate - decît această clipă *de indeciziune.* Știam, dacă el își va pierde puterea de luptă, negreșit ne-o vom pierde și noi. *Sînt oameni care trăiesc prin ei înșiși, dispunînd prin puterea lor de credință și dăruire de o lume.* În preajma lor, devin și alții tari. De aceea, dacă aceștia se întîmplă să cadă, nu se vor prăbuși numai ei, ci o lume. Lumea clădită în jurul lor.

Dar nici această stare sufletească a tînărului partizan n-avea să dăinuie.

Trecuseră circa două săptămîni de la ultima întîlnire cu ce doi și într-o seară mă pomenesc din nou cu ei. *Dacă nu mă înșel aceasta a fost ultima noastră întîlnire, înaintea arestării mele.* Ocazie în care i-am regăsit în bună parte pe cei care îi știam de totdeauna: *niște oameni dîrji, dăruiți luptei lor, purtînd în suflet acea poezie a riscului pe care la puțini mi-a fost dat să o descopăr, dintre semenii mei.*

Totuși ființa lor îmi părea mai impuținată prin absența acelei exaltări de început și credulității lor înăscute. Totul îmi părea înlocuit acum cu o gravi-

tate a gîndului, cu un uşor scepticism, care parcă le sporea considerabil vîrsta.

"Nu ştiu, le-am zis eu, dar am senzaţia că sînt urmărit de securitate. Mai multe lucruri petrecute acolo, la liceu, mi-au dat de bănuit. Nu credeţi că acum e momentul să plec cu voi?"

"Nu, zise Mogoş. Iarna bate la uşă şi peste tot simt atmosfera foarte încărcată. Vor veni poate zile cînd mulţi oameni timoraţi de securitate vor refuza să ne mai ajute. În aceste condiţii, şansele supravieţuirii în munte sînt foarte reduse. Să zicem că te arestează. Condamnat mai ai o şansă, într-o bună zi te poţi întoarce acasă. Cine ştie."

După o tăcere apăsătoare, Mogoş reluă: "În cazul, însă, în care eşti absolut decis să apuci pe drumul total al jertfei, atunci eşti bine venit în rîndurile noastre. Am crezut un timp într-o intervenţie oportună din afară. Ar fi fost cazul cel mai fericit, în care biruinţa ne era asigurată. Această perspectivă acum se îndepărtează tot mai mult, ca într-o ceaţă deasă. Ceea ce nu înseamnă însă că lupta noastră nu-şi va da roadele sale. Ştii, Nicule, ce zicea prietenul nostru, avocatul din închisoare, mărturia istoriei e lucrul cel mai important. Fără a avea intenţia să-l parafrazez pe acesta, am să vă fac o mărturisire. Credinţa mea e că noi vom pieri la fel ca toţi cei care azi luptă în munţi. Moartea noastră însă va rămîne o mărturie că neamul acesta s-a opus tiraniei comuniste. Că noi am iubit mai mult ca orice libertatea."

Era o profeţie aceasta, erau cuvintele unui om care făcuse o experienţă amară şi acum juca ultima carte posibilă? Timpul şi numai el va fi în stare să ne dezvăluie într-o bună zi adevărul. Deşi ne-am despărţit ca şi altădată, cu aceeaşi încredere reciprocă, aceste reflecţii amare ale prietenului meu au avut darul de a-mi tulbura sufletul.

Dar oare între noi mai era posibilă o despărţire? Şi dacă era, ea se va produce de această manieră? Acel "Nu" al lui Mogoş îmi părea că venise să delimiteze precis destinele noastre: Ei - morţi şi eu pe drumul calvarului.

Şi dacă, în fond, ni se rezervase un deznodămînt atît de sumbru, de ce Mogoş a rostit "nu", iar eu nu puteam să mă decid? *De ce nu am acceptat fără rezerve să-l împărtăşim împreună? De ce a trebuit să o luăm fiecare într-o parte cu zîmbetul pe buze şi să nu ne mai întîlnim niciodată?* E destinul acesta? Oricum, rana care se căscase în mine simţeam că era fără tămăduire.

Iată deci că vine o clipă cînd destinul pe care tu ţi l-ai acceptat va trebui să-l înfrunţi absolut singur. Nu, nu sîntem un tot cu ceilalţi, oricît de mult am dori aceasta. *Cel puţin supliciul şi moartea sînt numai ale noastre.*

În zilele care au urmat acelei întîlniri m-am simţit la fel de trist şi de însingurat ca atunci, în vara anului 1949, cînd îl cunoscusem pe Mogoş şi atîtea bariere se ridicau în calea visului meu. Ba, de astă dată, singurătatea îmi părea infinit mai mare, tocmai prin faptul că acel *Soare* care a răsărit atît de strălucitor în viaţa mea se îndepărta uşor, cu un surîs blînd, dureros.

"Tirez le rideau, la farce est jouée."

Fericit omul care nu a moştenit această predispoziţie spre problematizare şi, poate, promiscuizare a vieţii. Eu n-am avut această fericire.

O întîmplare petrecută scurt timp după aceea avu totuşi darul să-mi îndulcească cît de cît inima. Sofonea Remus şi Ilioiu Ioan au sosit la noi într-o seară cu lună plină, dar foarte răcoroasă, din toamna aceea tîrzie. De Ilioiu auzisem de mai multe ori, dar de întîlnit nu-l întîlnisem pînă atunci. Se trăgea din comuna Simbăta de Sus, localitate aflată în apropierea mănăstirii cu acelaşi nume - dintr-o familie de tărani destul de înstăriţi. În linii mari, destinul său a urmat aceeaşi linie, ca a celorlalţi tineri din munte. În primăvara anului 1948, după terminarea anului şcolar, securitatea vine acasă în sat să-l aresteze. Tînărul, printr-o abilitate a tatălui său, reuşeşte să scape, şi de atunci pînă în toamna anului 1950 stă ascuns pe unde numai el ştie. Acum, odată cu precipitarea lucrurilor şi în regiune şi intensificarea presiunilor securităţii, Ilioiu nu mai poate sta ascuns în sat şi fuge "la pădure", sporind rîndurile partizanilor. E de presupus că o legătură cu aceştia a păstrat tot timpul.

Era un tînăr bine făcut, peste 1,70 m, şaten, cu o faţă rotundă, mereu rumenă şi curată, asemănîndu-se în multe privinţe cu prietenul său. Dar această asemănare mergea în profunzime, privind temperamentul şi chiar concepţia de viaţă. Prezenţa lor atît de liniştitoare era pentru mine, în acele clipe, o adevărată binefacere. Ce departe era firea acestora de freamătul acela neliniştit care cutremura sufletul tumultos al lui Mogoş.

Discuţia purtată cu cei doi a fost cum se poate mai reconfortantă. Sofonea purta în raniţă două cărţi: Biblia şi Ştiinţele oculte, scrise de un american, al cărui nume îmi scapă.

De ce Biblia alături de "Ştiinţele oculte"? Pentru că şi acestea, susţinea Sofonea, pînă la urmă pledează în favoarea adevărurilor exprimate în Evanghelie."

A, nu, el nu vedea nici pe departe lucrurile atît de în cenuşiu ca de pildă, Mogoş, în ultimul timp. Cugetul său îmi părea senin şi împăcat. Oricît te-ai căzni, voia lui Dumnezeu n-o poţi nici pătrunde, nici schimba, era părerea lui Sofonea. Lucrul cel mai principal e să te împaci cu acest adevăr. Cînd ai ajuns să pui de acord propria ta vrere cu vrerea Creatorului, atunci ai atins suprema împlinire. Tot ce vine apoi, accepţi cu sufletul senin.

E bine să gîndeşti, căci cugetul curat, dezinteresat, te duce la adevărul ultim, dar e mult mai bine să iubeşti, oricît de mult, căci numai astfel te confunzi cu Creatorul. Acest adevăr absolut nimic nu-l poate învinge: *iubirea ca fuziune cu Dumnezeu".* Iată de unde izvorăşte marea mea speranţă, spunea Sofonea, cînd stau faţă în faţă cu perspectiva atît de sumbră a propriei noastre vieţi."

A doua seară, la plecare, i-am condus pînă pe muchea dealului. Despărţirea de ei, ca şi antecedentele, îmi umpleau sufletul de o nouă tristeţe, lucru care în mod sigur n-a scăpat neobservat de cei doi.

"Încearcă să nu mai fii trist, îmi zice Sofonea. Impune-ţi aceasta pentru

că, știi, în ultimă instanță tristețea e un păcat. E o consecință a unei revolte mocnite împotriva a ceea ce Dumnezeu a orînduit așa să fie."

Apoi au dispărut ușor, în ceața alburie a lunii, pe sub umbra arinilor. Adio, prieteni dragi, voi, al căror cuget purta o curățenie pe care nu îmi va mai fi dat s-o întîlnesc prea des. Adio, netămăduiți visători, cum n-au fost mulți ca voi.

XIV. PROCESIUNILE CALVARULUI

"Vă vom stîrpi sămînța de pe pămînt"
(Un ofițer de securitate)

După cum era de așteptat, replica securității a fost promptă și necruțătoare. De unde a pornit totul și cum de s-a ajuns aici?, se întrebau cei mai mulți, parcă atunci desmeticiți ca dintr-un vis. Sutele și miile de soldați M.A.I., care într-o singură noapte au împînzit regiunea, au produs dintr-o dată o derută fără egal în cugetul și rostul oamenilor.

Marele asalt s-a produs în noaptea de 14 spre 15 noiembrie 1950. Zeci de camioane încărcate cu ostași, jeep-uri nenumărate au pornit dintr-o dată la drum spre satele din regiune, pe care ei, desigur, le aveau de mult sub observație. E foarte greu de precizat cum de multe din aceste descinderi simultane s-au produs exact la gazdele unde în noaptea aceea se aflau partizani. În legătură cu aceasta au circulat două variante.

În prima dintre ele se presupunea că securitatea își instalase în noaptea aceea, în jurul satelor, al fiecărui sat, pîndari care aveau misiunea de a urmări orice mișcare a partizanilor și de a identifica locul precis unde aceștia poposesc. Odată stabilite punctele de atac, printr-o apăsare pe buton s-a pornit la acțiune.

A doua dintre variante indică pe studentul "oltean" Duminică Ion, asupra căruia plana o bănuială încă din vară, de la incidentul petrecut în comuna Mîndra, că era principalul furnizor de date al securității, despre situația celorlalți partizani.

În acest sens, de un real folos ar fi fost depistarea precisă a orelor din noapte cînd securitatea a descins la fiecare gazdă în parte.Dacă Duminică ar fi fost furnizorul de informații, atunci logic era ca prima gazdă atacată de securitate să fi fost cea unde se afla acesta. Or tocmai acest decalaj de timp dintre diferitele descinderi, nu-l știm. În satul nostru, Rîușor, camioanele securității au poposit după miezul nopții și au avut ca obiectiv două gazde aflate la cele două extremități ale localității. Cam în același interval de timp a avut loc atacul în comuna Mîndra și Părău, aici la cîte o singură gazdă.

Studentul Stanciu - prietenul lui Duminică - care se afla la locuința logodnicii sale din Făgăraș, a fost reperat și împușcat de securitate în aceeași noapte. Dacă, în mod firesc, putem presupune că partizani se mai aflau și la alte gazde decît cele atacate de securitate în acest răstimp, atunci se impune o întrebare. De ce nu au fost reperate și alte gazde? Le-au scăpat pîndarii din obiectiv sau Duminică nu le cunoștea? Oricum, trebuie să recunoaștem că acțiunile securității au fost fără greș. Cel puțin în această primă fază. Și încă un lucru e cert: ofensiva a fost pregătită cu grijă și n-a fost declanșată decît după ce au posedat informațiile necesare, care le-au garantat reușita acțiunii. Ei știau un lucru: că odată capătul lanțului bine prins, vor ajunge

negreşit la celălalt capăt. Unii au mers pe altă filieră, depistînd ca prima acţiune a securităţii prinderea studentului Stanciu, în Făgăraş, care sub presiune ar fi demascat gazda lui Duminică din satul nostru. De la aceasta apoi totul mergînd pe sfoară.

În ce mă priveşte, nu vreau să mă hazardez la nici un fel de afirmaţii gratuite. *E un lucru extrem de grav să pătezi memoria cuiva, mai ales că pînă la urmă şi Duminică a fost condamnat la moarte şi executat.* Eu relatez aici doar presupunerile unora sau altora, precum şi variantele posibile, fără a mă grăbi să dau ca absolut sigur ceea ce de fapt e atît de incert. Relatînd fapte cunoscute şi păreri, concluziile nu vreau să le trag eu.

Aproape în mod unanim, cei implicaţi în proces au susţinut că studentul Duminică purta asupra sa un carnet în care îşi nota absolut toate gazdele pe unde umbla, ca şi numele celor cunoscuţi de el ca avînd legături cu partizanii. Chiar în prima zi a arestării mele, primul partizan cu care m-a confruntat securitatea a fost Duminică. Eu mă aflam încă racordat la circuitul electric de tortură, cînd el a venit cu ordin de la "Şefii mei" să spun absolut tot ce ştiu. Ceea ce pot spune e că pe toţi tinerii pe care el i-a cunoscut ca avînd legături cu partizanii, ca şi gazdele, totul a divulgat securităţii fără excepţie. Un lucru însă, pentru cei mai mulţi, a rămas neclar pînă la sfîrşit. A fost el, Duminică, omul securităţii de la început sau a cedat la torturi, după prinderea sa?

În noaptea acea de groază, întregul nostru sat s-a trezit în duduituri de motoare şi răpăit de pistoale mitralieră. Cînd eu şi tata ne-am luat inima în dinţi şi am ieşit în uliţă, am putut vedea cum în capătul satului, înspre munte, dungi luminoase despicau fugerător şi ritmic întunericul.

La Pică Valer în ogradă, chiar în noaptea aceea poposiseră patru partizani, la care s-a mai adăugat nenea Arsu Gheorghe - Dică - om mai în vîrstă care nu se prea încumeta să urce potecile munţilor. Cînd camioanele încărcate de securişti înarmaţi au frînat brusc în faţa porţii, în casă se aflau Gelu Novac, Şuvăilă Gheorghe, Novac Ion şi Socol Silviu, plus gazdele, împreună cu cei doi copii ai lor, un băiat de 12 ani şi o fată de 15 ani. Nenea Arsu Gheorghe rămăsese de pază în curte, cum era obiceiul. Acesta, odată dumerit de ce-i vorba, a alergat să dea alarma: "Fraţilor, sîntem înconjuraţi", a apucat el să strige, trîntind uşa casei de perete. Apoi a rupt-o la fugă în stradă, încercînd porţile vecinilor, care însă nici una nu s-a deschis. În vremea asta somaţiile şi gloanţele curgeau gîrlă pe lîngă el. I-au ciuruit şortul pe dinainte, recălu, ba chiar barba lui lungă, dar de pielea lui n-a vrut nici unul să se lipească. Cei dinlăuntru, pentru a pune la adăpost copiii şi pe gazde - au hotărît să nu deschidă focul decît după ce vor evacua locuinţa. Şansa lor a fost momentul de derută al securiştilor care, înfierbîntaţi cum erau, s-au pus cu toţii pe urmele lui nenea Arsu Gheorghe, răstimp în care cei din casă au ieşit în curte şi au plecat care încotro.

Şuvăială Gheorghe, deprins cu păcăleala securiştilor, şi Novac Ion au reuşit să depăşească nevătămaţi cercul securiştilor, apucînd apoi calea sigu-

ră spre munte. În schimb, Gelu Novac n-a putut ieşi din strînsoare, astfel văzîndu-se silit să se refugieze în şura vecină, unde s-a aşezat în fîn, în poziţie de tragere. Astfel a vegheat o noapte şi o zi, pînă cînd cordonul securiştilor s-a desfăcut şi a putut să părăsească satul. Şi dus a fost.

Cel pe care însă l-a părăsit definitiv norocul în noaptea aceea a fost Socol Silviu. Ieşit în grădină, a dat faţă în faţă cu ofiţerul Vlad, care a încercat să-şi descarce pistolul mitralieră în pieptul partizanului. Minune însă, nici pistolul securistului, nici al lui Socol, n-au luat foc. Ce le mai rămînea altceva de făcut decît să se lupte luptă dreaptă? În sfîrşit, Socol reuşeşte să-l doboare pe adversar peste pălan, în grădina vecinului, apoi a ţinut-o într-o fugă pînă în comuna Toderiţa unde, intrînd în pivniţa ţăranului Duşa Dumitru,a adormit buştean pe o grămadă de cartofi. Gravă greşeală, chiar dacă era extenuat după drumul de la munte şi coşmarul prin care atrecut. De vorba lui Eminescu "Codru-i frate cu românul", acesta n-a mai fost în stare să-şi aducă aminte. Deşi s-a trezit nu peste mult timp, înconjurat de uniforme, Socol n-a ezitat o clipă să se arunce de gîtul aceluiaşi ofiţer, care l-a urmărit pas cu pas pînă aici. Lupta a fost crîncenă, dar fără nici un sorţ de izbîndă pentru partizan. Cînd acesta aproape îşi răpuse adversarul şi se afla deasupra lui, un pat de armă în cap l-a imobilizat pe dată. Zecile de securişti, aflaţi la faţa locului, l-au înfăşurat apoi pe dată cu o funie, fir lîngă fir, de la glezne la gît. Astfel mumificat, în alai de maşini şi uniforme, partizanul a fost transportat la securitatea din Făgăraş. Gazda sa, ţăranul Duşa Dumitru, a fost şi el arestat pe loc, legîndu-i-se mîinile la spate cu o sfoară, deşi învăţătorul satului, Grama, a venit la faţa locului, şi-a oferit propria cravată cu care să fie legat "banditul". Între timp, nenea Arsu Gheorghe fu şi el prins. După ce securiştii i-au smuls cît au poftit din barbă, l-au înfăşurat şi pe acesta în funii. Cu acelaşi alai, a pornit şi el spre securitate.

Studentul Duminică Ion a fost prins la gazda sa, Comşulea Aron, la celălalt capăt al satului nostru. Se zice că dormea dus, cînd s-a trezit cu pistolul la tîmplă. Gazda, împreună cu copilul şi soţia, au fost scoşi , dezbrăcaţi afară şi ţinuţi aşa o noapte întreagă, sub dud. Cei doi, partizanul şi gazda, au luat apoi drumul securităţii. În Făgăraş, studentul Stanciu Nicolae, cînd s-a văzut înconjurat de securitate la casa unde se afla, a sărit pe fereastră şi a rupt-o la fugă pe stradă. Împuşcat în umăr, n-a putut fi prins decît numai după ce, pierzînd sînge, a căzut leşinat pe caldarîm. În comuna Mîndra, cei doi partizani, Mogoş şi Mazilu, au reuşit să scape nevătămaţi din încercuirea securităţii şi să părăsească locuinţa gazdei unde se aflau. Unii pretindeau că aceştia au luptat cu securiştii şi au reuşit să le ţină piept o noapte întreagă, impuşcînd chiar cîţiva dintre ei. Cifrele celor morţi sînt incerte, aşa că nu ne mai oprim asupra lor.

În comuna Părău dormeau în noaptea aceea, la învăţătorul Pridon în casă, doi partizani: Cornea Marcel şi Radeş Virgil. Odată pătrunşi în cameră, securiştii au tras în plin. Astfel a fost împuşcat mortal studentul Cornea, care se afla la marginea patului. Celălalt, care a avut şansa să doarmă la pe-

rete, a fost apoi legat fedeleș și pornit spre securitate. Cît îl privește pe învățătorul Pridon, care pe lîngă faptul că a înființat în sat cu țăranii o organizație anticomunistă și a avut și curajul să nu accepte să servească drept paravan securiștilor care îi cercetau casa, se știe ce soartă a avut: fiind condamnat la moarte, și-a trăit moartea încă cîțiva ani prin catacombele Jilavei. Cam aceasta a fost toată recolta de partizani pe care securitatea a realizat-o în noaptea aceea. Știau că totul trebuie făcut rapid și fără menajamente.

Și totuși, în noaptea aceea dubele și jeep-urile securității nu mai prididiră cu transportul.

De la noi din sat au fost ridicați de urgență: întreaga familie a lui Juncu Iacob, ginerele său Cosma Partenie și cele două femei, rămînînd încuiați în casă trei copii mici. Apoi familia lui Metea Toma, soția și două fete, de 16 ani și, respectiv de 15 ani, care erau vecini cu familia Juncu. Odată cu arestarea lui nenea Gheorghe Arsu, a fost arestată și gazda partizanilor, Pică Valer. Fostul subofițer combatant Dragoș Gheorghe a fost arestat numai pentru că era rudă cu familia Cosma Partenie.

În aceeași noapte, din comuna Mîndra a fost arestat nenea Zară Ilie cu băiatul cel mare, Nicolae.

Din comuna Părău au fost ridicați dintr-o lovitură vreo 12 oameni. Zorile acelea reci și mohorîte au prins satele noastre bîntuite de spaimă și neliniște. Camioanele și dubele erau într-un dute-vino pe ulițele pline de băltoace, iar împrejurul satelor alergau grupuri de soldați înarmați cu pistoale mitralieră și cîini lupi. Oamenii nu mai cutadicseau să iasă din casă decît atunci cînd era absolut lipsă, iar cîinii înlănțuiți în colțurile șurilor urlau în cor a pustiu. Atmosfera era apocaliptică și nu știu dacă există cuvinte atît de cuprinzătoare pentru a o reda. Oricine era pasibil de arestare, oricine, în orice clipă, putea să dispară fără urme.

Toți, absolut toți oamenii, erau niște potențiali "vinovați" sau, mai curînd, erau niște inocenți condamnați să trăiască într-o societate vinovată din germene.

Nimic nu mai exista pe lume decît aceste mașini bine echipate și acești soldați înarmați pînă în dinți, care mărșăluiau prin ploaie, ca niște soli ai neantului și ai morții. Barbaria și tehnica produsă de cea mai stranie civilizație își dăduseră mîna să distrugă, în marșul lor nestăvilit, niște biete ființe omenești care nu aveau altă armă întru apărare decît propriul lor *vis de libertate*.

Era halucinant, cel puțin pentru mine, care altfel îmi închipuisem totul. Ce dezamăgire mai profundă poate trăi un biet visător la dreptate și echitate socială, care într-o bună zi este confruntat cu o realitate din care îi va fi imposibil să mai sustragă măcar un singur strop de bucurie și speranță? Și totuși, voi reuși pînă la urmă să descopăr că și această crudă realitate își are "frumusețea" și "poezia" ei?

Abia înspre amiază cîțiva săteni au reușit să se strecoare pînă la fierăria

tatii. Am privit fețele lor. Toți purtau pe chipuri o solemnitate gravă, parcă fiecare temîndu-se de a rosti o vorbă.

"Ne-a fost dat să trăim și zile ca astea", zise în cele din urmă unul.

"E ceva ce n-a mai fost, completă altul. Să trăiești cu frica în sîn, că te ia fără să știi de ce."

"Ei, fără să știi!, făcu a mirare cel mai bătrîn dintre ei: știm noi ceva, că doar n-am îmbătrînit degeaba."

"Nu spune și la carte, zise tata, din doi care macină la moară, unul va fi luat, altul va fi lăsat? Cine se află pe-acasă în zilele acelea să nu se dea jos. Eu nu mă dau, fraților."

Înspre seară mă pomenesc cu unchiul Miron la noi. Am înțeles, venise să stea de vorbă cu mine.

"Cred că nu mai ai unde fugi, îmi zise el, cînd prinse momentul. Toată regiunea e împînzită de securitate. Vei fi arestat foarte curînd. Atunci să nu uiți un singur lucru, să reziști cît poți. Cît e posibil, să nu divulgi pe nimeni. Ai datoria asta, căci voi și așa sînteți niște sacrificați. Măcar scăpați ce se poate. *Cînd vei trece prin situații grele, să te rogi și să nu uiți o clipă că și noi ne vom gîndi și ruga pentru tine. De acum nu-ți mai rămîne decît Dumnezeu.* Și cine știe, dacă el vrea, pînă la urmă vei trece peste toate și vei birui."

În zilele care au urmat, arestările s-au ținut lanț. Cei odată încăpuți în beciurile securității erau torturați să-și divulge complicii. Toate dubele securității s-au dovedit neîncăpătoare pentru atîta "material" care trebuia transportat.

Era o perioadă neegalată de nici una precedentă, cînd beciul securității din Făgăraș se umplea să crape. De fapt, acesta de mult devenise doar un fel de hală de macerat carne vie. Supliciul avea o singură țintă. Extragerea de mărturii. Ultimul strop de mărturie trebuia extras, în rest nu mai conta prețul.

Al doilea val de arestări, care a avut loc la scurt timp după primul, a fost impresionant. Din satul nostru au urmat la rînd: Pîrău Toma, țăran tînăr, Roșca Matei, țăran, Pop Zachiu, țăran, Marcu Vichente, țăran.

Din comuna Ilieni, au fost arestați Milea Valer, țăran, Cornea Maria, învățătoare. Tot acum au fost arestați armurierul Munteanu Ion din Făgăraș și fratele său, Munteanu Iosif.

Din comuna Mîndra a fost ridicat, printre alții, țăranul Socaciu Traian.

Din satul lui Mogoș, Toderița, în prima etapă au fost arestați tînărul Mija Cornel, Balaban Vasile, țăran, tatăl său care avea peste 75 de ani, Balaban Ion, tînăr țăran, Vlad Valer, flăcău de 18 ani, Dușa Dumitru, țăran.

La cîteva zile apoi au fost arestați Minea Gavrilă, țăran din comuna Copăcel, și Manta Ion, țăran din localitatea Hirseni.

Din satul lui Gavrilă, Netotu, au fost ridicați mai mulți țărani, printre care unchiul partizanului, împreună cu mama și sora acestuia.

Din satul Hălmeag a fost arestat plutonierul major Cîrlig.

Elevul Bărcuțean Ion, care pînă atunci stătuse ascuns, s-a predat singur securității. Ofițerul de cavalerie Manea Traian, ca și doctorul Halmaghi, ambii din comuna Venetia, au fost arestați la cîteva zile, apoi.

Din comuna Părău, după primul val de arestați - printre care Noară Nicolae, țăran, Cerbu Ion, țăran, Buta, țăran, Sansebeș, croitor, Boanfă Ion, învățător - a urmat alt grup la fel de numeros.

Din orașul Victoria este arestat tînărul contabil Guraliuc Vasile - refugiat din Bucovina - iar din București, contabilii Udroiu Constantin și Gheran, toți trei în legătură cu cei doi studenți din Olt, Stanciu și Duminică.

Eu am fost arestat în după-amiaza zilei de 16 noiembrie 1950, joi. Scenele mi se perindă prin minte la fel de vii ca și atunci. Veniseм din Făgăraș, unde făceam naveta în fiecare zi, la școală. Eram în clasa a X-a de liceu. În ziua aceea nu m-am prezentat la cursuri, întrucît cineva m-a informat că doi "civili" m-au căutat la școală. Deși am înțeles de ce-i vorba, eram total indecis în legătură cu hotărîrea pe care urma să o iau. N-aveam decît două alternative: să fug sau să mă las prins. Prima era aproape exclusă întrucît orice ieșire spre munte era barată de trupele securității.

Toate vechile gazde deveniseră, fără excepție, vulnerabile, cele mai multe fiind deja arestate. Așa îmi rămăsese o singură alternativă, la care trebuja să cuget în mod serios - arestarea. Mă și închipuiam torturat în beciurile securității și în cele din urmă zdrobit. Măcar de ar isprăvi mai iute, cugetam. Eram prea singur atunci și prea derutat pentru a mai fi capabil de un gînd mai senin.

De ce totuși sînt atît de slab?, mi-am zis privindu-mi în față propria dezolare. Oricît ai spera și ai visa de frumos, pentru orice om vine o clipă - și asta coincide întotdeauna cu sentimentul că viața îți e periclitată - cînd uiți de tot, rămînindu-ți doar grija pentru salvgardarea propriei persoane. Da, avea dreptate unchiul Miron, din tot ce avusesem, acum nu-mi rămăsese decît Dumnezeu. Voi fi în stare să mă ancorez cu toate forțele de acest liman?

Descoperirea pe care o făceam acum, că *Libertatea*, oricît ți-ar fi de limitată, îți poate fi și mai limitată, era tulburătoare. Dar în acest caz, cade fără putință de evitat o întrebare: *Ce-i poți da omului în schimbul libertății furate?*

O, atunci nu mi se descoperise încă în toată amploarea sa marele adevăr despre existența noastră omenească: numai puterea Dragostei e de nebiruit și nu există forță să-i stea în cale. Libertatea poate fi limitată sau pur și simplu suprimată, dar ea, Dragostea, e fără opreliști.

O, atunci încă nu știam că există o mare putere, o nebănuită frumusețe în a te lăsa chinuit și umilit în tăcere și uitare.

Acasă la noi, două-trei vecine veniseră cu furca, iar în fierăria tatei se strînseră cîțiva săteni. Abia am avut timp să mănînc ceva, la repezeală, cînd un jeep și un camion încărcat de securiști au stopat în fața casei noastre. Poarta a fost trîntită cu furie de perete și deodată au năpădit în curte vreo

zece militari MAI, în frunte cu doi ofițeri. Din spatele grădinii se îndrepta spre mine un pluton de securiști cu armele întinse.

"N-ai unde fugi, banditule!", țipă un ofițer. Apoi militarii strînseră cercul împrejurul meu, în timp ce un ofițer mă prinse de braț: "Am pus mîna pe tine, bestie!"

Din ușa fierăriei, fețe palide și înspăimîntate priveau scena pe furiș. Deodată, ușa casei se deschise. Sora mea, Maria, reuși să lungească peste prag soldatul însărcinat cu paza casei și țîșni în curte: "Ați venit o ceată de tîlhari să arestați un copil de 17 ani!", scoase ea un țipăt disperat, după care se prăbuși la pămînt. Icoana mamei, scăldată în lacrimi, din pervazul ferestrei am luat-o de atunci cu mine, prin cele mai întunecoase cotloane, prin cele mai dezolate clipe ale vieții. Era clipa totalei singurătăți și a inevitabilei despărțiri. Lăsam în urmă satul unde îngropasem cele mai inocente povești, lăsam în urmă poate singurele ființe care m-au iubit cu adevărat. Intram astfel neînsoțit absolut de nimeni în lumea uitării, a urii, a întunericului.

De atunci va mai trece mult timp încă pînă cînd voi recuceri acea lume a iubirii și a luminii pe care credeam că am pierdut-o.

Dar de data asta totul se va petrece pe alt plan, al visului, al căilor tăinuite și adînci ale sufletului. *Abia din clipa aceea aveam să înțeleg că, iubind, nu te poți despărți niciodată de nimeni.*

Cei doi ofițeri mă împinseră cu brutalitate în camera din față, loc ferit pentru intențiile lor blestemate. Unul mă izbi cu pumnul în burtă, altul în coaste. "Unde-s banditii Mogoș și Mazilu?"

Unul dintre ei rupse dintr-o carte chipul lui Goga și mi-l flutură pe la nas: "Cine-i legionarul ăsta?"

"E poetul Goga", am răspuns eu. O nouă lovitură în plex mă trînti la podea.

În clipa aceea, tata trînti ușa de perete și se repezi alb ca varul: "Dacă mai dați în băiat, mor cu voi de gît!", gîfîi el.

"Vezi-ți de treabă, omule, rînji unul, numai pe vremea burgheziei voastre se bătea. La noi nu se bate."

"Mergem!", hotărîră cei doi, privindu-se semnificativ.

"Merg și eu cu el", hotărî tata.

"O să mergi, dar nu cu el, rînji iar ofițerul. Echipat cu recăl și căciulă, mă îndreptam spre poarta uliței, în timp ce tata, încadrat în baionete și cărat în șură, care se închipuia cazemata de partizani, îmi strigă:

"Să fii tare, băiatule!"

N-am mai oprit la primăria satului, pentru o nouă ședință de bătaie, după cum mi se propuse. Erau grăbiți și considerau probabil mai eficace curentul electric de la securitate.

Beciul securității era plin la refuz. În carcere speciale zăceau partizanii cu lanțuri la mîini și la picioare. Încolo, prin cotloane, cîte un om plin de sînge gemea. Pe măsură ce victimele erau stoarse de mărturii și de vlagă,

erau cărate cu dubele în catacombele de vis à vis ale cetății lui Mihai Viteazul, amenajată acum pușcărie.

Zilnic prin acest abator de la subsolul securității se perindau zeci și zeci de oameni, cei mai mulți bănuiți de a fi avut legături cu partizanii.

După o interminabilă ședință de curent electric, am fost cărat într-un birou unde mi-s-a arătat un manifest tras la xerox și o hartă a munților Făgăraș, însemnată ici-colo cu puncte roșii. Eu trebuia să spun cine a întocmit manifestul și ce semnificație au punctele pe hartă.

Nu știam.

Atunci, pentru o clipă, m-am dus cu gîndul la manifestele lui Mogoș și tiparnița lui, pe care tata i-o încropise cu atîta trudă. Era o invenție "de mult depășită" și de aceea, desigur, și abandonată.

După trei zile și trei nopți de tortură neîntreruptă, timp în care eu n-am fost mișcat din beciul securității, primul grup de circa 50 de inși am fost legați în lanțuri și cătușe, urcați în dubă și transportați la securitatea din Brașov.

În timp ce eram împinși pe gura dubei, un ofițer masiv, lovind cu un răzlog în dreapta și în stînga, urla: *"Vă vom stîrpi sămînța de pe pămînt!* La Olt cu ei, tovarășe, se adresă el altui ofițer. Gloanțele sînt prea scumpe pentru asemenea canalii."

În acele clipe, dacă îți mai era posibil un dram de luciditate, nu puteai să nu te întrebi: de unde au putut răsări asemenea făpturi monstruoase pe acest pămînt românesc? Cum a fost posibil ca un popor cu frică de Dumnezeu și omenie înrădăcinată atît de adînc în sînul său, să dea naștere unor astfel de ființe dezumanizate?

În lunile care au urmat, pînă la proces, amenințările n-au mai contenit. A fost spre norocul nostru să nu întîrziem în beciurile securității din Brașov mai mult de cinci săptămîni, căci supliciul devenise de nesuportat. Principalul motiv al evacuării noastre l-a constituit lipsa de spațiu.

Atunci, la ordinea zilei erau pe tapet trei grupuri de ostatici: al făgărășenilor, cel mai masiv, al maghiarilor colectiviști de la Trei Scaune și grupul Lupșa din Vrancea.

Odată ajunși la Cetățuia Brașov, toate datele existenței noastre s-au schimbat brusc.

Împărțiți cîte 30-40 într-o cameră, ne-am trezit dintr-o dată față în față, noi toți cei care, alături de partizani, îndrăznisem să visăm frumos la libertate. Care era lucrul cel mai indicat pe care îl puteam face aici?

O bună bucată de vreme ne-am povestit unii altora încercările prin care trecusem, apoi părerile pe care le aveam acum, din această perspectivă, asupra a ceea ce făcusem. Apoi...? Apoi a apărut *foamea,* nu numai ca act biologic, ci foamea ca obsesie, ca fantomă, ca supliciu psihic. Apoi? Apoi am început să ne descoperim așa cum arătam atunci, *goi,* despuiați de avut, despuiați tot mai mult de vis, de iubire; de tot ce altădată constituia cadrul vieții noastre firești.

Începuseră frecușurile vieții în promiscuitate. Eram noi chiar atît de uituci încît riscam la un moment dat să fim copleșiți de nevoile și mizeriile aruncate pe capul nostru?

Domnul învățător Pridon era de părere că nu. El a fost omul căruia, în acele clipe de abandon și uitare, toți cîți ne aflam în camera aceea îi datoram o adevărată reînviere spirituală.

"Domnilor, ne zise el într-o seară, e regretabil că am uitat atît de repede de ce sîntem aici și unde ne aflăm acum cu toții. Noi, domnilor, sîntem aici pentru că am îndrăznit să visăm la libertatea pierdută. E frumos să devii partizanul unui astfel de gînd nobil, dar aici am descoperit că mai există ceva tot atît de frumos și anume dorința de a fi și a rămîne pînă la sfîrșit *om.* Acolo, afară, asta ni s-a cerut și am dovedit că putem. Aici asta ni se cere și trebuie să dovedim că putem."

Erau clipe grele acelea, și sfîșietoare, cînd, în locul gîndurilor frumoase și alinătoare, veneau să ne copleșească întîmplări și amintiri triste.

Într-o zi, Cosma Partenie mă luă de-o parte și îmi spuse confidențial: "Securiștii au fost foarte drăguți cu mine, lansînd zvonul că nevastă-mea a trăit cu Mazilu".

"Și dumneata crezi așa ceva cu putință?", am zis eu puțin revoltat.

"Nu cred. Dacă se întîmpla așa ceva, eu trebuia să aflu, doar am trăit între ei. Asta am vrut să-ți spun, continuă acest om cu suflet admirabil, că chiar așa să fi fost, în ceea ce mă privește, datele problemei rămîn neschimbate. Viața particulară e una și lupta e altceva. Pentru mine, partizanii au fost și rămîn niște oameni extraordinari și care, prin faptul că au îndrăznit să facă ceva, merită tot devotamentul și considerația noastră. M-au snopit în bătaie, m-au pus de nenumărate ori la curent electric, să scriu în declarație că am făcut parte dintr-o bandă teroristă legionară. "Domnilor, le-am spus, nimeni nu poate să aducă nici o dovadă că am fost măcar simpatizant legionar; sau al altui partid politic. Eu sînt militar de carieră. Tata de mic m-a îndrumat pe acest drum. Dumneavoastră îi ziceți «bandă teroristă cu caracter fascist», dar eu știu un lucru: partizanii n-au terorizat pe nimeni și nici propagandă fascistă nu au făcut. Toți sînt tineri și unii aproape copii, nu puteau face politică. Au fost împinși pe drumul acesta de împrejurări, de contextul istoric. În nici un caz nu s-au strîns în munte să facă politică."

"Atunci, continuă Cosma, mi-au aruncat gogoașa cu nevastă-mea și Mazilu."

"Tot mai ții la ei, cînd uite ce ți-au făcut?", ziceau securiștii :"Țin cu adevărul, le-am zis. Apoi m-au luat la bătaie, evident pentru răspunsul meu franc, ei pretextînd însă că tot încornorat am rămas. Altă dată m-au bătut pentru că foloseam cuvîntul «partizan» în loc de teroriști sau «fugarii»". Știam, în această privință Cosma Partenie nu făcea excepție, toți am fost căsăpiți în bătaie pentru că refuzam să-i batjocorim pe cei din munte, la porunca securiștilor. Ei, se vede treaba, termenul de «partizan» îl credeau confiscat pentru totdeauna doar de luptătorii comuniști.

"Trebuie să vă decideți, domnule locotenent, odată, îi zise nenea Arsu Gheorghe anchetatorului său, «fugari» ori «teroriști». Fugarul eu știu că e un om care de frică stă numai ascuns. Teroristul da, ăsta pune mîna pe armă și te pălește în cap."

Primul lot din Făgăraș a sosit la Cetățuia Brașov în ajunul Crăciunului din 1950. După circa o săptămînă, a sosit alt lot, apoi altul și altul. Odată cu sporirea efectivului, în camera noastră vin, printre alții, doi bănățeni. Iată cum am aflat direct de la sursă de sfîrșitul tragic al celor doi partizani făgărășeni Mogoș și Mazilu. După ce, după cum am spus, aceștia au reușit să scape din încercuirea securității în comuna Mindra, cîteva zile au trăit retrași pe cîmp, ascunși prin piraie.

Gazdele pe care le-au contactat în următoarele zile le-au procurat două costume naționale cu care aceștia s-au echipat. Travestiți astfel, în mare taină au luat trenul spre Timișoara. Primul popas l-au făcut la unchiul lui Mazilu, fost căpitan, acum deblocat din cadrele armatei. Se zice că acesta le-ar fi dat, printre altele, și sfatul de a trece granița. Dar cei doi erau hotărîți: "N-am venit aici pentru așta, au replicat ei. Noi am venit să continuăm lupta". Acesta era un gînd mai vechi de al lor, de altfel mărturisit de la început. După Făgăraș, vor întemeia un nou grup de rezistență în Banat.

Ajunși în comuna Pădureni din această regiune - unde aveau multe cunoștințe - au tras mai întîi la Simu Ion, țăran localnic. Localitatea îi era foarte bine cunoscută lui Mazilu, pentru că aici își petrecuse o parte din copilărie, pe vremea cînd tatăl său era șef de post aici.

De la prima lor gazdă s-au mutat, apoi, pentru cîteva zile la alt țăran, Moraru Traian, Uca Traian, cum îi ziceam noi. Gest fatal, pentru că în casa acestuia le-a fost dat să piară. Băiatul notarului din această comună copilărise împreună cu Mazilu, fiind cam de aceeași vîrstă. Și cum era firesc, s-au împrietenit. Prietenie în care acesta din urmă mai credea și acum. Odată contactat de cei doi partizani și pus la curent cu intențiile lor, tînărul localnic a și purces să-și săvîrșească nelegiuirea. Deși trădarea acestuia s-a produs chiar în amiaza aceleiași zile, asaltul asupra casei lui Uca Traian a avut loc abia în toiul nopții.

Grupa de milițieni care a primit ordinul de prindere a partizanilor avea în frunte pe șeful de post al comunei. Mai întîi, aceștia l-au dus pe țăran la un loc dosnic, unde l-au amenințat și bruscat să spună unde se ascund partizanii.

Acesta însă refuza cu încăpățînare. Cînd l-au tîrît apoi pînă în tindă, folosită drept paravan, țipetele sale se vede că au atras atenția lui Mogoș, primul dintre cei doi care s-a trezit. În momentul în care milițienii au pătruns în odaie și au înconjurat patul, partizanul a tras în șeful de post aflat în fața sa, care s-a prăbușit mort la pămînt. Rafale de pistoale mitralieră au răspuns apoi îndelung, ciuruind trupurile celor doi dintr-o parte în alta. Au urmat apoi cei cu baionetele la armă, transformîndu-le piepturile într-un morman de carne însîngerată.

A doua zi, dis de dimineață, un car cu boi a transportat cele două cadavre, acoperite cu "strujeni de păpușoi" - după spusa lui Uca Traian, spre cimitirul satului. O groapă părăsită din margine, fără cruce și fără flori, adăpostește cele două resturi de ființe, unite de acum pe veci.

Așa a luat sfîrșit povestea celor doi tineri care au trecut atît e fulgerător și de enigmatici printre noi. "Dormiți în pace, prieteni dragi, dormiți fără grijă, de acum cine oare vă va mai putea despărți? Dar cîți oare vor ști și vor înțelege marea voastră dramă, mereu necurmatul vostru blestem? Ați visat frumos la libertate și dreptate și ați avut parte de ură și batjocoră. Ați avut cugetul alb ca neaua, dar împotriva acestuia ați fost siliți să luați arma și să loviți. Dar povestea cealaltă, a eternității voastre, noi n-o mai știm. Dumnezeu v-o țese din taină și milostenia sa adîncă."

Tot din lotul proaspeților sosiți de la securitate făcea parte și badea Cornea Dumitru, om trecut de 70 de ani, în șura căruia s-a produs tragica moarte a nepotului său Porimbu.

După asaltul securității din noiembrie 1950, partizanul a rămas mai mult timp blocat în ascunzătoarea sa din curtea unchiului său. Aștepta poate prilejul să apuce iar poteca muntelui, dar acesta se tot amîna.

Era într-o zi din preajma Crăciunului, cînd o vecină, care, se crede, de mult bănuia ceva, l-a zărit pe tînăr în șura de alături. Mirșavul gînd a încolțit atunci în mintea sa ori securitatea îi încredințase de mult această misiune ingrată? Cine poate să spună?

Chiar în ziua în care femeia a comis trădarea, odată cu lăsatul serii au fost transportate la locul cu pricina plutoane de securiști care au înconjurat și pus sub bătaie de mitralieră curtea și grădina gazdei. Porimbu era o pradă mult prea rîvnită și, știau ei, de loc ușor de cucerit. Întîi l-au somat să se predea, la care partizanul a răspuns prin replicile sale necruțătoare despre vînduți și trădători de țară. A urmat apoi vechea lor stratagemă, cu gazda în chip de paravan, împinsă înainte. Cînd țăranul a urcat scara pînă la nivelul firului din șopron, partizanul în poziție de tragere i-a făcut semn să se dea la o parte. A urmat apoi un răpăit de pistol mitralieră și primul securist s-a prăbușit la pămînt. Apoi altul și altul.

Acum s-au retras cu toții în poziție de tragere, ciuruind țiglele acoperișului. În sfîrșit, a avut loc, poate, cea mai grea încercare pentru partizan. Bătrîna sa mamă a fost adusă la fața locului și pusă să-și roage fiul, în genunchi, să se predea.

Prețul acestui tîrg era inimaginabil. În cazul predării tînărului, lui și mamei sale le va fi cruțată viața. În caz contrar, soarta celor doi era pecetluită. Cine spune că istoria nu se repetă? Desigur, ținînd cont de contextul de împrejurări și loc, comuniștii își repetă stratagemele cu precizie de ceasornic. N-a auzit generalul Moscordo la telefon - în timpul războiului civil din Spania - împușcătura care i-a ucis fiul, pentru că el n-a vrut să se predea?

Desigur, Porimbu cunoștea foarte bine acest joc și era absolut conștient că îi mai rămăsese o singură carte de jucat. "Nu mă predau, măicuță, a tunat

glasul său în puterea nopții. Dacă trebuie să mor, sînt gata să mă jertfesc pentru neamul și legea noastră românească. Acești vînduți și trădători vor plăti într-o zi toate nelegiuirile lor."

"Numai pe tine te am, Tomo", se lamenta în disperarea ei biata bătrînă.

Dar nu mai era nimic de făcut, nimic nu mai putea frînge voința de fier a eroului. Acum, securiștii mizau pe un singur lucru: isprăvirea muniției partizanului. Fapt care, desigur, se va produce, dar prețul morții sale va fi foarte scump. Fiecare glonț, drămuit cu grija, atingea o țintă precisă. În sfîrșit, înspre ziuă, vocea lui Porîmbu răsună încă o dată și pentru ultima oară.

"Nu vă fac plăcerea, iudelor, să mă predau în mîinile voastre. Frați români, să nu uitați, Porîmbu a murit pentru Dumnezeu și neamul său."

Apoi o detunătură puternică a spart din nou, cu ecoul ei, tăcerea de plumb care se lăsase. L-au găsit rostogolit pe maldărul de fîn, cu creierul împroșcat din țeastă. Se împușcase prin gură, cu ultimul glonț păstrat anume. Ca o ironie a soartei omul care era, din principiu, împotriva sinuciderii, în clipa fatală s-a dezis.

Unchiul Miron avusese dreptate: "Nu știi cum vei proceda atunci." Și tot ca o ironie a soartei, cel care și-a dorit o moarte falnică, pe pisc de munte, vegheat de abisuri și stele, zăcea acum într-o șură părăsită, pe un maldăr de fîn. De ce s-a întîmplat așa și fapta sa cît de dreaptă a fost, numai Dumnezeu poate ști. Noi toți însă l-am iubit pe el și pe ceilalți, așa cum au fost ei, pentru că alții, cu o dragoste mai mare de libertate și dreptate decît ei, n-am cunoscut.

Spre sfîrșitul lunii februarie 1951, sînt din nou dus la un supliment de anchetă, cu care ocazie mi se dau spre identificare fotografii de-ale partizanilor. Ce rost a avut aceasta nu m-am dumirit nici atunci, nici mai tîrziu. Reîntors la Cetățuie, am căzut în aceeași cameră cu unchiul lui Mazilu, dar, ceea ce era mai important, și cu tata, care fusese arestat la circa o lună după mine.

Eram fericiți că dormeam amîndoi în același pat și ne puteam privi și atinge. Tînărul Udroiu Costel, care avea un suflet plin de sensibilitate, se instală într-o seară între noi și, fără introducere, începu să cînte:

"La noi nevestele plîngînd
Sporesc pe fus fuiorul,
Și-mbrățișîndu-și jalea plîng
Și tata și feciorul."

Totul a fost fără comentarii. Căpitanul Mazilu era un om înalt, dar subțire și delicat. După atîtea drame, acum întreaga sa ființă nu mai adăpa decît un singur vis: să emigreze în Australia. "Iubirea de patrie poate fi reală, zicea el, dar devine un «aliment» foarte nociv cînd degenerează într-un slogan, folosit în scopuri propagandistice. Într-un fel, patria omului e întreg pămîntul. Nu există mai mare crimă decît aceea *de a fi confiscat,* tu om, de o ideologie sau alta, sub pretextul ingrat că te-ai născut în cutare sau cutare neam.

Naționalismul e arma de care se folosesc șarlatanii și demagogii, profitînd de o înclinație sentimentală, născută, a omului. În ce mă privește, vreau să profit de faptul că Dumnezeu m-a creat liber, fără să am sentimentul băgat în șabloane."

Era poate pentru prima oară cînd auzeam astfel de păreri. Și, poate de aceea, această discuție mi-a dat mult timp de gîndit.

Prin luna mai a aceluiași an 1951, am fost din nou ridicat de la Cetățuie și dus împreună cu Socol Silviu, Stanciu Nicolae, Duminică Ion, Pîrău Toma și Chichernea Ion la securitatea din Sibiu, pentru un nou supliment de anchetă. Un nou val masiv de arestări avusese loc de curînd și, întrucît capitala regiunii de care aparțineam acum era Sibiul, cei arestați au fost duși la securitatea din acest oraș.

Beciul cu un culoar parcă fără sfîrșit și numeroasele sale celule era arhiplin. Acum venise rîndul elevilor de la liceul "Radu Negru", a tinerilor nearestați încă și a numeroaselor gazde.

Iată numele cîtorva dintre cei proaspeți arestați: Roșca Ion, elev din satul Rîușor, Roșca Constantin, țăran din Rîușor, Pică Gheorghe Ioan, elev din satul Rîușor, Comșulea Nicolae, țăran din Rîușor, Marcu Ioan, elev din Rîușor. Din orașul Făgăraș au fost ridicați următorii: Metea Romulus, Metea Remus, Ciocea Florea, Boceanu Dumitru, Barbu Ion, toți elevi; Stroie Stancu, doctor.

Din comuna Ilieni, Metea Ion, tînăr țăran, Coman Ion, elev, Ghizdavu Simion, elev, Blebea Toma, elev, Barbu Toma, țăran, Barbu Ionel, țăran, Cornea Dorel, elev etc.

Din comuna Hurez: Sabu Ion, elev, Neanțu Emil, elev. Bențea Aurel, elev.

Din satul Toderița: Vlad Octavian, tînăr țăran, Vlad Cornel, tînăr țăran,Gabor Ion, tînăr țăran, Balaban Octavian, tînăr țăran, Toma Ion, tînăr țăran.

Din comuna Copăcel: Roșca Gheorghe, țăran.

Din satul Iași: Mareș Ion, țăran, Lup, țăran, Ivan Ion, inginer. Și alții.

Din comuna Calbor: Cristea Vasile, țăran, Cocoardă, țăran.

Din comuna Berivoi a fost arestat țăranul Novac Petre, tatăl partizanului cu același nume, țăranul Coman Ion și alții.

Din satul Breaza au fost arestați țăranul Oancea Nicolae și fiul său, ofițerul Oancea Ion.

Pe parcurs au fost mereu arestați alții și alții, țărani care avuseseră legături cu partizanii. Așa a fost cazul țăranului Drugă din satul Pojorta sau al țăranului Roșca Constantin din satul Rîușor.

Din comuna Olteț au fost arestați cei cinci tineri care avuseseră legături cu studentul Stanciu Nicolae: Surdu Vasile, Greavu Nicolae, Cîrje Octavian, Monea Ion și Leluțiu Ion. Și lista rămîne deschisă, mereu sporită, în primul rînd cu rudele celor fugiți și cu tot alte și alte gazde, din zecile de sate de la poalele Făgărașului.

Aici, la Sibiu, ca de altfel la orice supliment de anchetă, am luat-o de la capăt cu toate, bătăi, suplicii, interogatorii.

În sfîrşit, după aproape trei săptămîmi, am fost restituiţi Braşovului, unde urma să ne facă ultimele pregătiri în vederea viitorului proces. N-am mai nimerit în cameră cu tata, dar în noua formaţie am avut norocul să stau cu un om extraordinar: locotenentul Monea Traian. Foarte tînăr pentru gradul ce îl poseda, mic de stat, vioi, cu o faţă expresivă, plăcută, omul acesta avea ceva ce te cucerea de cum îl cunoşteai. Extrem de atent faţă de toţi din celulă, pentru mine nutrea o adevărată dragoste de frate mai mare. Eram acolo în jur de 25 de inşi, dintre care numai cinci români, iar restul maghiari din Trei Scaune, arestaţi în legătură cu colectivizarea.

Cum se întîmplă de cele mai multe ori în astfel de cazuri, la început cele două "tabere" etnice, făceam opinii separate. Ba, pe parcurs s-a ajuns şi la unele conflicte. Asta cu excepţia lui Monea. Acestui om de inimă i se datoreşte acea împăcare ce încet, încet s-a instăpînit în relaţiile dintre noi. El a avut de partea sa tactul, răbdarea şi, mai ales, iubirea faţă de semenii săi, nealterată de nici o idee preconcepută. Ce loc de refugiu poţi găsi într-un regim perpetuu de supliciu? Să te consolezi şi să te întăreşti reciproc, era părerea lui Monea.

O discuţie pe care am auzit-o într-una din zile, între acesta şi singurul om cu carte dintre maghiari, un învăţător, mi-a dat mult de gîndit.

"Am greşit, ce să facem?, se căinea învăţătorul". "Nu ştiu la ce te referi, baci Karol?", zise Monea.

"Ei, la ce am făcut. Atunci eu nu vedeam o greşeală în a-ţi apăra avutul. Acum sînt alte legi. Un stat are dreptul asupra ta, că de aceea trăieşti în el. Nu vezi, nimeni nu se poate băga. Noi, cetăţenii, sîntem ai lui."

"Nu sînt de acord cu dumneata, baci Karol. E drept, aşa se întîmplă cum spui dumneata, dar asta nu însemnează că-i şi bine aşa. Vezi dumneata, noi doi aparţinem la două naţii diferite. De această idee etnică s-a făcut abuz de-a lungul timpului. Evident, între noi există multe deosebiri, de limbă, de obiceiuri, de afinităţi, de multe. Pe componenţii unui neam îi unesc multe lucruri, printre care cele mai importante sînt aspiraţiile spirituale. Pe de altă parte însă, toate aceste deosebiri, cînd au fost exagerate, au dus la ceea ce ştim, şovinism, violenţe rasiale, voinţă de dominare şi aşa mai departe.

Nu zic că un neam nu constituie o cantitate spirituală bine conturată, dar această realitate nu îndreptăţeşte ideea de ură reciprocă şi voinţă de dominare. Mai degrabă această conştiinţă e ceea ce ar trebui să potenţeze implicarea menirii sale în lume, care e cultura sa proprie şi modul său specific de a interpreta existenţa şi întreaga creaţie a lui Dumnezeu.

Acesta e un fel de a privi lucrurile. Paralel însă cu aceasta, există o perspectivă mult mai amplă, şi mai profundă, care dă omului o deschidere totală spre lume.

În ciuda atîtor deosebiri, există nişte asemănări esenţiale între toţi oamenii de pe pămînt. Primul care a afirmat hotărît că noi toţi oamenii sîntem

fraţi a fost Iisus Hristos, cînd ne-a indicat originea noastră a tuturor, care este Dumnezeu. Ce consecinţe are acest fapt? Cele mai la îndemînă argumente, care confirmă această afirmaţie, vin din propriile noastre experienţe şi constatări. Toţi sîntem identici prin conformaţia şi cerinţele noastre biologice ca şi prin cele spirituale. Toţi avem nevoie de mîncare, de căldură, de lumină etc. Dar şi de linişte, frumuseţe adevăr, iubire.

Ideea de toleranţă, care apare ca o consecinţă a celor afirmate mai sus e cea mai importantă dintre toate celelalte. Îngăduinţa reciprocă face posibilă existenţa oamenior pe pămînt. Eu te accept pe dumneata aşa cum eşti şi dumneata mă accepţi pe mine. Deci diferenţa de stil - ca să mă exprim astfel - nu trebuie să ducă la violenţă, ci, dimpotrivă, la înţelegerea că legătura de sentimente şi de idei e o consecinţă a dărniciei Creatorului.

Ce s-a ales azi din toate acestea? Ceea ce vedem. *Ideologiile dedublate de forţa brutală au confiscat oamenii, fiinţe create libere şi capabile prin ele însele de elevaţie spirituală.*

Cînd dumneata, baci Karol, zici «Noi sîntem ai statului» nesocoteşti completamente fiinţa omenească, reducînd-o de la înalta sa menire la o simplă piesă, un singur instrument în mîna celui mai tare. Auzim mereu făcîndu-se tapaj de imixtiunea unor organizaţii internaţionale în «treburile altor state» care, chipurile, sînt suverane şi libere.

Dar, oare, oamenii din aceste state sînt liberi?

Fratele meu, de pildă, din Jamaica, în calitate de fiinţă umană ca şi mine, are dreptul să ştie ce mi se întîmplă mie aici, în plin secol douăzeci. pentru că am gîndit altfel decît cel cu sceptrul şi cnutul în mînă? Are! În acest caz, mai mult decît tiranul care se intitulează "stat". Şi nu numai atît. Are obligaţia să mă protejeze, să mă revendice din mîinile unor oameni care cu sila m-au declarat şi făcut proprietatea lor proprie. Nu, statul nu-i atotputernic şi rolul său nu-i de a mă zălogi pe o viaţă. Funcţiile trebuie să fie precis delimitate.

Fiinţa umană, în deschiderea sa către lume şi transcendent, are în tot ce face o funcţie de ecumenicitate, asupra căreia statul nu are nici un drept. El, statul, are o funcţie pur administrativă, coordonează relaţiile dintre un grup de oameni numit popor. Cînd un ins care a consimţit să conviețuiască în această comunitate calcă prin fapta sa regulile relaţiilor sociale - care, accentuez, sînt întocmite în cadrul firescului uman -atunci cei aleşi să vegheze la buna desfăşurare a acestor relaţii intervin, semnalînd instituţia menită să stabilească adevărul, adică justiţia. Ceeą ce vedem noi azi e o monstruozitate. Statul - adică o ceată de oameni care au acaparat forţa brută de partea lor şi a confiscat totul, legislaţie, cultură, orice instituţie, închizînd astfel orice posibilitate de afirmare şi salvare a omului, în sensul ecumenismului său înnăscut.

Da, pînă cînd omenirea nu va accepta şi nu va pune în practică această idee, *că soarta unui singur om,* indiferent unde trăieşte el, interesează nu numai statul respectiv, ci, în egală măsură, întreaga comunitate umană,

pînă atunci ea nu poate spune că a ieşit din conceptul barbar despre existenţă. Concept pe care Iisus Hristos l-a pus la stîlpul infamiei, încă de acum 2000 de ani."

Procesele masivului lot al Făgăraşului au avut loc în luna iulie a anului 1951. Clădirii tribunalului militar din Braşov i s-au adus întăriri suplimentare. Astfel, au fost dublate uşile cu grilaje de metal, iar la ferestre au apărut gratii masive de fier.

Întîi au avut loc "reconstituirile de procese", acele mascarade de repetiţie a depoziţiilor fiecăruia care trebuiau să coincidă cu declaraţiile extrase - prin ce metode, ştim -la anchete. Cel care la aceste reconstituiri se abătea de la această regulă era din nou dus şi băgat în fabrică la securitate. Şi în felul acesta totul mergea ca pe roate.

Am fost împărţiţi în loturi de cîte douăzeci-douăzeci şi cinci de inculpaţi, criteriile acestei împărţiri fiind stabilite de anchetatori. Socol Silviu, Stanciu Nicolae, Duminică Ion, Radeş Virgil şi Arsu Gheorghe, împreună cu toţi partizanii aflaţi în munte sau morţi, au constituit un lot. Acest proces a durat zile în şir, numai interogatoriul lui Socol necesitînd două zile.

Următorul proces a fost al lotului din care făceam parte şi eu şi care număra douăzeci şi doi de oameni. Din acest lot a făcut parte, printre alţii: Pridon Ion, Moraru Traian, Cornea Dumitru, Cosma Partenie, Monea Traian, Munteanu Ion, Pop Zachiu, Comşulea Aron, Guraliuc Vasile.

Celelalte loturi au fost constituite din gazdele partizanilor sau simplii tăinuitori şi au fost judecaţi în ordine, după al nostru.

Faptul că nenea Gheorghe Ciobanul, muscelean, considerat "colaborator" şi complice al lui Arsenescu, a primit 20 de ani muncă silnică, a însuflat în mulţi dintre făgărăşeni un dram de optimism. Un optimism care pînă la urmă s-a dovedit nejustificat. Deşi s-a făcut dovadă că partizanii făgărăşeni n-au comis nici o crimă premeditată şi mai ales că nu ei au fost autorii uciderii "turiştilor" care urcaseră în munte în August 1950, acest fapt n-a putut modifica optica securităţii privitoare la "agresivitatea" acestui grup. La proces n-au avut acces nici rudele, nici alte persoane civile, în afara securiştilor în civil şi alţi "civili" cu munci de răspundere politică.

Cît priveşte procedura de citire a sentinţei, datele problemelor s-au schimbat complet, aceasta făcîndu-se nu în cadrul tribunalului, ci, în mod excepţional, sus, la Cetăţuie, în curtea turn.

Cîteva plutoane de miliţieni înarmaţi au însoţit pe grefier şi ofiţerii de securitate delegaţi cu această misiune. Dat fiind că erau atîtea condamnări la moarte, în mod sigur securitatea se gîndea la o revoltă în masă. Mai întîi, miliţienii înarmaţi s-au postat în poziţie de tragere de-a lungul pereţilor dinspre ieşire. Apoi am fost scoşi pe grupuri, după cum am fost judecaţi, în curte, unde, într-o atmosferă sinistră, ni s-a citit fiecăruia sentinţa. Din primul lot, al partizanilor, au fost condamnaţi la moarte în contumacie, prin împuşcare: Gavrilă Ion, Chiujdea Ion, Şuvăială Ion, Novac Ion, Novac Gelu, Haşu Andrei, Haşu Laurean, Haşu Gheorghe, Sofonea Remus, Ilioiu Ion,

Pîrău Toma (Porimbu), Metea Victor, Mogoş Ion, Mazilu Nicolae, Pop Jean.

Dintre cei prezenţi, au fost condamnaţi la moarte prin împuşcare: Socol Silviu, Stanciu Nicolae, Duminică Ion.

Radeş Virgil şi Arsu Gheorghe au fost condamnaţi la cîte 15 ani muncă silnică.

Din lotul din care făceam eu parte au fost condamnaţi la moarte prin împuşcare şi confiscarea averii: Pridon Ion, Moraru Traian, Cornea Dumitru, Cosma Partene, Monea Traian.

Deci, s-a aplicat pedeapsa capitală gazdelor unde partizanii au avut ciocniri cu securitatea şi celor din cadrele armatei. Restul pedepselor a variat între 15 şi 4 ani. Eu am primit 8 ani închisoare, 3 ani interdicţie corecţională şi confiscarea averii. Asta luîndu-se în considerare circumstanţele atenuante, că eram minor.

Aşadar, iată-ne împărţiţi în două tabere, cei care în curînd vor primi gloanţele în piept, şi cei care vom apuca drumul, adesea fără întoarcere, al supliciului. Ei, potentaţii zilei, au întotdeauna criteriile lor de valorificare a fiinţelor umane.

Cei condamnaţi la moarte erau înşiraţi în ordine, de-a lungul peretelui din fund al curţii.

Faţă în faţă cu ei stăteam noi, cei mai "norocoşi" dintre muritori. În curtea circulară, înconjurată de ziduri groase de cîţiva metri, poate cel mai sinistru loc de pe pămînt, se lăsă de acum tăcerea nesfîrşită. Nimeni nu mai rostea o şoaptă, nimeni nu mai îndrăznea să ridice ochii din pămînt. De sus, mai răzbătea pînă aici o zdreanţă de cer, sfîşiată de turlele negre şi ascuţite ale zidurilor. Dar ochii noştri nu mai vroiau s-o privească. Ce vină plana de acum asupra noastră, de devenisem atît de însinguraţi?

Să le zicem adio unor fiinţe de care nu vroiam să ne despărţim? Dar ce drept aveam să profanăm visul care ne-a unit?

Procesele celor de la Sibiu au avut loc tot în vara aceluiaşi an 1951 şi ele au variat între m.s. şi 3 ani. Doctorul Stroe Stanciu, de pidă, a primit 7 ani, iar un elev ,15 ani. Cîţiva dintre elevi au fost eliberaţi la cîteva luni după arestare. Cei mai mulţi dintre ţăranii şi elevii de aici însă au ajuns la reeducare, la închisoarea Gherla.

Nu voi zăbovi aici asupra calvarului pe care l-a avut de îndurat fiecare dintre noi. Unii n-au rezistat torturilor şi au sucombat pe parcurs. Alţii s-au prăbuşit în spirit, lăsînd la fiecare postată de drum cîte un ciob de vis, o iluzie sau un gînd frumos. Fiecare duce cu sine atît cît poate.

Ceea ce rămîne numai al nostru, al acestor năpăstuiţi ai soartei din acest colţ de ţară, e acea scînteie de îndrăzneală, acea clipă de credinţă în numele acestui neam.

Îndrăzneala aceea de a visa la libertate, atunci cînd mulţi începuseră să-i uite pînă şi numele, de acum nu ne-o va mai putea lua nimeni, niciodată.

XV. ÎN DRUM SPRE LEGENDĂ

"Să trăim slobozi,ori
Să ne peară pîn-și urma noastră"
B. P. Hașdeu.

Noiembrie 1950 a fost zodia marelui blestem, atunci cînd iadul cu toate forțele sale satanice s-a revărsat peste tristele și îndoliatele sate de la poalele munților Făgăraș. Și de atunci și pînă azi, trei decenii și jumătate și mai bine, urmele acestei urgii nu s-au mai șters. Pe rînd vor pieri și ultimii dintre cei care le-au apucat și știut, dar pe răbojul vremii ele vor fi însemnate pentru totdeauna.

Hodină, noi cei din acest loc și frîntură de cuget și dor românesc, pînă azi n-am mai avut. Dintre cei plecați atunci pe drumul calvarului, mulți nu s-au mai întors. Cei care s-au întors totuși, acum unul cîte unul s-au unit cu pămîntul. Din sutele de năpăstuiți, azi îi numeri pe degete pe cei care au supraviețuit.

Cei condamnați la moarte au fost executați la scurt timp, la închisoarea de la Brașov. Excepție au făcut trei gazde, învățătorul Pridon Ion, țăranul Moraru Traian, care au fost transferați la Jilava împreună cu Cornea Dumitru, pentru o așa zisă revizuire a procesului. Așa au ajuns să-și scuipe toți trei plămînii, prin mormintele blestematei închisori.

Destul de frecvente au fost cazurile cînd cei condamnați o dată au fost rearestați, improvizîndu-li-se noi procese, unde au primit pedepse mult mai aspre. Așa a fost, de pildă, cazul tatălui meu, care a avut prima condamnare de 2 ani, iar a doua de 10 ani.

Trec în fugă aici, așa cum îmi vin în minte, numele unor ființe dragi care au suferit pentru credința lor și care azi nu mai sînt printre noi: Juncu Iacob, țăran, Pică Valer, țăran, Pică Ioan, țăran, Roșca Constantin, țăran, Roșca Miron, țăran, Pop Gheorghe, țăran, Comșulea Aron, țăran, Arsu Gheorghe, țăran, Barbu Toma, țăran, Metea Victor, țăran, Munteanu Ion, armurier, Zară Ilie, țăran, Socaciu Traian, țăran, Balaban Vasile, țăran, Toma Ion, țăran, Roșca Gheorghe, țăran, Bențea Aurel, elev, Cirlig Ion, plutonier major, Bărcuțean Moise, student, Greavu Nicolae, fost student, Novac Ion, profesor, Grancea Ion, țăran.

Dar atunci, în noiembrie 1950, povestea acelor vremi neverosimile pentru cei de azi, prin măreția și dramatismul lor, n-a fost nicidecum retezată cu desăvîrșire.

Ea a fost, după cum am mai spus, doar frînată, ca și destinele noastre, ale celor care am împletit-o cu atîta trudă și suferință.

Cea mai mare parte dintre partizanii aflați în munte n-au fost prinși de securitate. Numele lor este demn de a fi reamintit aici: Gavrilă Ion, inginer, Chiujdea Ion, profesor, Șuvăială Gheorghe, maistru, Novac Ion, elev, Novac Gelu, elev, Hașu Andrei, tehnician, Hașu Gheorghe, țăran, Hașu Laurean, student, Sofonea Remus, elev, Metea Victor, absolvent de liceu, Pop Jean, pădurar, Ilioiu Ion, elev.

Împrăștiați pentru o vreme, aceștia au revenit să se pregătească și să se regrupeze, retrași iar în singurătatea munților. Dacă pînă acum deplasarea și aprovizionarea fuseseră anevoioase, acum acestea deveniseră aproape imposibile. Securitatea a masat trupe cu duiumul pe tot traseul de la poalele munților Făgăraș, de la Poiana Mărului pînă în Olt, spre Sibiu. Totul forma un zid de nepătruns. În cealaltă parte, spre Muscel, prin dispariția grupului Arsenescu, tot flancul de sud al munților rămînea descoperit.

Teroarea dezlănțuită în regiune a umplut sufletul oamenilor de panică și nesiguranță. Vechile gazde ale partizanilor fuseseră în cea mai mare parte descoperite și arestate. În aceste condiții, supraviețuirea acestor oameni incredibili, încă *șase ani*, a apărut pentru foarte mulți ca un adevărat miracol.

Se zvonise atunci prin regiune că partizanii luaseră legătura cu americanii, care îi aprovizionau cu arme și alimente. Lucru însă neconfirmat de evenimentele ce au urmat. În anul 1952, am întîlnit la mina de plumb Baia Sprie pe țăranul Novac Petre, tatăl partizanului Novac Ion, care, urmărit de securitate, a fugit în munte. Mai tîrziu a fost prins și condamnat la muncă silnică pe viață. De la acesta am aflat cîte ceva despre lupta pe viață și pe moarte a partizanilor, care supraviețuiseră. S-a datorat în cea mai bună parte experienței și abilității lui Gavrilă. Singura lui greșeală,, ziceau ei, dar care într-un fel era a tuturor, nu a fost de ordin tactic, ci ținea de disperata speranță în venirea americanilor. Conducătorul partizanilor credea cu insistență că drama din toamna anului 1950 se datora unei trădări. Și aici, în primul rînd, era vizat studentul oltean Duminică Ion.

Dintre cei uciși sau căzuți în luptă cu securitatea, cel mai mult îl durea de Mazilu. Cînd unul dintre partizani a replicat: "Toți sînt ai noștri", Gavrilă ar fi răspuns: "E adevărat, dar Mazilu a fost pe deasupra și poet". Sufletul acestui om atît de încercat își dezvăluia marea sa sensibilitate încă o dată.

"Îmi pare rău de copilul acela cu suflet mare", s-ar fi exprimat el despre mine.

Odată cu trecerea timpului și scufundarea în neantul uitării și al vremii, firele care îi legau de marele lor vis de început se rupeau unul cîte unul. Nu va mai fi o bătălie totală, pe viață și pe moarte, între neam și cotropitori.

Nestingheriți acum, ei cotropeau mai departe, puțin cîte puțin, trupul țării și sufletul oamenilor. Era un jaf ordonat, executat cu perseverență și brutalitate, pe-ndelete și tot mai profund. În ce să mai speri, cînd nimic nu te mai îndreptățește la aceasta?

Doar Dumnezeu mai rămîne, a cărui sete, acum, nu mai izvora, ca de obicei, din dorința de adevăr și cunoaștere, ci dintr-o *disperată necesitate vitală*, cum se întîmplă în mai toate cazurile, în marile strîmtorări.

Desigur, ar fi fost foarte uşor pentru ei să aibă o confruntare de proporţii cu securitatea, în care e de presupus că fiecare dintre ei şi-ar fi vîndut foarte scump pielea.

Şi totuşi ce-i reţinea să o facă, acum cînd era o evidentă statornicirea acestor stări de lucruri în ţară.

Şi totuşi... La început visul libertăţii fusese forţa dinamică a propriei lor fiinţe. De ce n-ar fi şi acum? *Da, vor visa la libertate şi cu acest vis vor traversa vremile şi restriştea.* Cît? Cît va voi Dumnezeu. *De acum fiecare dintre ei se considera un sacrificat.* De acum viaţa şi-au măsurat-o nu după căderea frunzelor şi înmugurirea copacilor, nu după plecarea sau venirea păsărilor călătoare, aşa cum făcuseră mai înainte.

Criteriul lor de existenţă se strămutase pe alt plan decît acela al celorlalţi oameni. Etapele vieţii lor erau delimitate de la un conflict cu securitatea la altul, de la căderea unui frate drag în luptă la altă cădere.

Astfel, în decurs de patru ani, au avut mai multe confruntări armate cu securitatea. Într-una din acestea a căzut *Haşu Andrei*, student din satul Pojorta. Încercuiţi de trupele M.A.I. în comuna Voivodeni - se bănuieşte că tot printr-o trădare - ultimul glonţ l-a păstrat pentru el.

De la un timp, au luat obiceiul să umble despărţiţi în grupe de 2-3 inşi. În felul acesta îşi uşurau mult aprovizionarea. Se întîlneau cu toţii doar de 2-3 ori pe an.

În vara anului 1954, un grup de partizani în număr de cinci: Gavrilă Ion, Pop Jean, Novac Ion, Sofonea Remus şi Ilioiu Ion, traversa munţii dinspre Argeş la Făgăraş. În dreapta comunei *Avrig* s-au întîlnit cu trupele de securitate, care au deschis focul. În această confruntare a căzut retezat de mitralieră Ilioiu Ion. Chiar lîngă el se afla Sofonea Remus, care a reuşit să scape nevătămat. Primul, într-un lac de sînge şi în totală inconştienţă, a fost transportat la spitalul din Sibiu. Era o pradă prea scumpă şi trebuia recuperată cu orice preţ. După circa o săptămînă, a fost transportat la Bucureşti. Şi aşa a fost să fie, Ilioiu Ion a scăpat cu viaţă. Povestea caznelor la care a fost supus pentru a i se sustrage mărturii, e cu totul inimaginabilă. Una dintre metodele cele mai repetat folosite de securitate au fost *drogurile.* A fost drogat pînă şi-a pierdut vederea aproape complet.

După fiecare atac cu droguri, a urmat o "şedinţă" de hipnotism. Aceste practici se crede că securitatea le foloseşte şi azi cu fostul partizan, pentru a-l ţine permanent la totala lor discreţie. Azi trăieşte retras şi singur şi aproape orb, în comuna sa natală, Simbăta de Sus. E, după cîte ştiu, singurul supravieţuitor, dintre cei 12 partizani, care au supravieţuit în munte după noiembrie 1950.

La scurt timp după căderea lui Ilioiu Ion, în vara 1957 a căzut şi *Gelu Novac* într-un conflict armat cu securitatea, împreună cu Şuvăială Gheorghe. El se afla în alt grup şi e foarte greu de spus cum a ajuns pînă în pădurile din prejma *Devei* cu prietenul său. Aici se zice că ar fi fost în legătură cu alţi partizani din partea locului. A murit împreună cu Şuvăială Gheorghe.

La cîtva timp după căderea celor doi, i-a venit rîndul şi lui Sofonea Remus. Acesta, împreună cu Haşu Laurean din Breaza, coborau muntele înspre comuna *Viştea de Jos.* Pe parcurs, au fost reperaţi de securitate, care a deschis focul. Retraşi într-un părău, Sofonea, rănit de moarte, se ruga de camaradul său: "Te rog, frate, curmă-mi zilele, să nu cad viu în mîinile lor. Îmi asum eu această vină în faţa lui Dumnezeu."

"Nu pot frate, se sfîşia celălalt. Mai bine mor cu tine aici."

Codrii dimprejur încremeniseră privindu-i. Întregul pămînt românesc îşi oprise suflarea.

De ce n-a fost nimeni atunci să sune din tulnic, să audă tot neamul de la o margine la alta a ţării ce fărădelege se săvîrşise cu unul dintre cei mai curaţi fii ai săi?

Căzut în genunchi, Laurean şi-a făcut semnul crucii: "Ajută-mă Doamne!"

Cu rănitul în circă, el traversă cîmpurile pînă la omul cel mai de încredere din comuna Viştea de Sus, profesorul *Borzea.*

Acesta a alergat de îndată la doctorul Brescan Gheorghe, cerîndu-i ajutorul. Totul a fost însă de prisos. Rănitul pierduse prea mult sînge. Acum sta înlemnit, întins pe o laiţă, vegheat de un singur prieten drag, în cea mai mare taină, *el, omul care visase atît la pace şi iubire.*

Prieten drag, oare cîţi se vor mai naşte în lumea aceasta ca tine?

Şi pentru a-şi afla pacea şi tihna pe care la rîvnise, profesorul Borzea l-a îngropat în taină sub stiva de lemne din curtea proprie.

Cei doi care s-au grăbit să dea ajutorul unui om muribund au fost imediat arestaţi. Doctorul Brescan Gheorghe, care la proces a declarat că nu şi-a făcut decît datoria de om şi medic, a primit 4 ani de închisoare, *iar profesorul Borzea a fost condamnat la moarte.* Între timp, pedeapsa aceasta a fost comutată la muncă silnică pe viaţă şi azi se află în comuna Viştea de Sus, singur şi bătrîn, dar cu conştiinţa împăcată.

Tinerii temerari se frîngeau unul cîte unul şi din cîţi porniseră cu circa 6 ani în urmă au mai rămas doar opt.

Desigur, pe răbojul securităţii ei reprezentau doar nişte cifre care trebuiau să scadă la cifra zero. Asta pentru triumful revoluţiei.

Venea primăvara, venea toamna şi iarna şi poate în fiecare anotimp grupurile răzleţe se întîlneau să-şi facă bilanţul doar al pierderilor.

Cîţi au mai rămas?

În curînd însă aveau să primească cea mai cumplită lovitură dintre toate. *Şi asta tot printr-o trădare.*

Un profesor, pe nume *Grovu,* din comuna Vişlea, de mult în legătură cu partizanii, fu descoperit de securitate. N-a fost arestat, dar securitatea nu dă nimic, niciodată, gratuit. Tîrgul făcut a fost următorul: ea, securitatea, îl va lăsa liber, dacă el va colabora la "prinderea partizanilor". Dintre cele trei soluţii - arestarea, fuga în munţi, colaborarea - acesta a ales-o pe ultima, cea mai confortabilă din punct de vedere biologic.

Dar care era *planul,* întrucît acesta trebuia să fie foarte abil pentru a părea

plauzibil? După ce Grovu le-a descris starea de spirit a partizanilor, cum cei mai mulți dintre ei ar fi dorit o salvare, chiar prin soluția extremă a trecerii frontierei, desigur că toți ofițerii MAI au intuit punctul slab. El, Grovu - în care, din păcate, cei din munte aveau încă încredere mare - le va sugera, printre altele, planul său.

În calitate de profesor și om cu relații i-a convins că luase legătura cu un spion care se obliga să-i treacă granița în Bulgaria și de acolo în Turcia. În acest scop, acesta le-a întocmit buletine și pașapoarte false. Și pentru a avea greutatea cuvîntului său, le-a arărat mărci poștale și alte "nimicuri" primite, chipurile, de la "amicul" american. Plecarea pînă la București urma să se facă cu o mașină pusă la dispoziție de "spion".

Din întregul grup de partizani care îl contactaseră pe Grovu, singur Gavrilă a intuit șiretenia. Acesta și-a făcut datoria și le-a dezvăluit și celorlalți gîndul său. Febra "salvării" nu mai avea leac.

Totuși, în ziua stabilită, au venit la întîlnirea cu Grovu și mașina sa, Metea Victor, Novac Ion, Hașu Gheorghe, Chiujdea Ion, Hașu Laurean. Singurul care nu s-a prezentat la această întîlnire a fost Gavrilă. Mai apoi, la securitatea din Sibiu, celor șase se zice că le-au aplicat torturi inimaginabile. Unii spun că de aici au fost duși la București, la interne, pentru tortură. Alții cred că toate, tortura, procesul, împușcarea s-au consumat la Sibiu. Dintre cei scăpați cu viață atunci, afară de Gavrilă, a mai fost Pop Jean, care la data aceea era plecat în altă parte. Mai tîrziu și acesta, împresurat de securitate pe undeva pe la poalele munților, a căzut în luptă. Pop Jean era din satul Lisa.

Așadar după opt ani de cumplite încercări, munții Făgărașului mai ocroteau un singur om cu adevărat liber, Gavrilă. Un singur om în față cu o fatalitate a istoriei. Căci în acest răstimp n-a fost zdrobit numai grupul lui Gavrilă din munții Făgărașului, ci toate grupurile de rezistență din țară.

Ce căi va apuca de acum acest om incredibil, "interzis" conștiinței umanității?

Două sînt variantele care au circulat atunci pe seama destinului său controversat.

Prima susține că ar fi murit în munți, sus pe piscuri, "vegheat de stele și abisuri", așa cum își dorise celălalt partizan, Porîmbu. Așadar, o satisfacție într-un fel absolută.

A doua variantă, mult mai prozaică, dar de loc exclusă, îl vede pe "Cavalerul Carpaților", așa cum l-a numit cineva, coborînd din lumea pestriță și sfîșiată de griji mărunte a unui orășel transilvan. Aici ar fi trăit printre ceilalți cetățeni ai statului comunist, travestit, cu acte false pînă în 1975(?), cînd ar fi apărut decretul care abolea pedeapsa cu moartea, pentru cei care se predau de bună voie. Și așa Gavrilă a ajuns să stea față în față cu securitatea statului.

Oricît de prozaică, această variantă nu mi se pare întru totul lipsită de pitoresc și mai ales de partea sa de eroism, pe care viața lui Gavrilă a avut-o întotdeauna. Mai tîrziu, această variantă a suferit o modificare care susține că fostul partizan ar fi fost adăpostit de o femeie văduvă cu nu știu cîți copii, rămași de la primul soț, un fost condamnat politic și mort la Gherla.

Perioada în care aceasta i-ar fi oferit adăpost s-ar întinde pe răstimpul a mulți ani, între 1956 și 1975. Despre această femeie formidabilă se mai zice că ar fi văduva unui doctor, ea însăși bacalaureată, și că ea, impresionată de destinul acestui incredibil om, a riscat totul pentru a-l salva.

Actualmente ar fi soția fostului partizan. Se mai zice că această familie, cu un destin atît de dramatic și misterios, ar locui azi pe undeva printr-o comună din apropierea Sibiului. Faimosul partizan și inginer s-ar fi resemnat cu un post de grăjdar.

Pe care să o alegi din poveștile despre Gavrilă, după dispariția sa de aici? Pe cea mai poetică? Pe cea mai prozaică? Oricare ai alege-o, simți că de aici înainte începe altceva, un drum plin de taine, *o istorie infinită în închipuire și posibilități.*

De aici începe legenda.

Căci oricare ar fi rostul vieții lui Gavrilă, azi, orice ar face, oriunde ar fi, urma lăsată prin hățișul acesta de istorie contemporană nu i-o va mai putea șterge nimeni. Și nu numai a lui, ci a tuturor celor care, ca el, au dăruit totul pentru un simplu vis, cel mai îndreptățit și cel mai frumos: Libertatea.

* * *

După cum am afirmat de la bun început, nu mi-am propus să fac istorie aici. Cu atît mai puțin, literatură. Azi, cînd din cel care am fost - fizicește vorbind - am mai rămas doar o epavă și cînd poliția comunistă, disperată în zelul ei, mă urmărește peste tot ca pe un criminal, nu-mi pot imagina și îngădui asemenea lux. Zău că nu merită!

Intenția mea țintește un lucru infinit mai de preț. *Eu vreau să fac dreptate unor ființe scumpe sufletului nostru și care azi nu mai au posibilitatea să vorbească.*

Restabilirea adevărului e cea mai urgentă și cea mai mare datorie a fiecăruia dintre noi.

E o datorie morală, e o datorie civică aceasta? Nu știu.

Simt însă că în ciuda primejdiei care îmi amenință viața, dacă nu aș face-o, aș rămîne cu o datorie pe care o eternitate nu mi-ar ajunge să o plătesc. Oamenii, aici și acum - în afara proștilor, ignoranților și lichelelor - nu vor distracții de două parale, surogate și improvizații gratuite de "literatură". De așa ceva li s-a făcut lehamite. Ei vor exemplu viu.

Cea mai mare vină e aceea de a nu spune adevărul, cînd îl știi!

Eu, aici, nu am nici pe departe pretenția de a fi cuprins fenomenul în toată amploarea sa. Mii de pagini dacă s-ar fi scris și tot nu erau de ajuns.

Ce limbă e aceea care ar putea reda toată drama pe care o trăiește doar o singură ființă omenească? Dar drama a sute și mii de ființe, mai ales cînd

ele au avut un asemenea destin? Dar noi nici nu ne închipuim ce pericol ne paşte pe toţi, dacă vom tăcea. *Vom rămîne fără Istorie, adică fără mărturia noastră despre noi înşine.* Nu pentru că nu o avem, dar ea e făcută şi de cel mai umil dintre noi care, sfidînd adversarul, a îndrăznit să protesteze, indiferent cum. *Altfel nu se face istorie, dacă tot vorbim de istorie.*

Ei bine, *protestul,* acum şi aici, oricît de înfim, oricît de hazardat şi inutil ar părea, valorează mai mult decît o mie de tone de literatură, scrisă la călduric şi la adăpost de primejdie. El, acum, e mai mult decît piinea pentru care unii azi ne degradăm fiinţa. El, protestul, ne reaminteşte că există şi reversul medaliei, adică în loc de minciună, adevăr, în loc de căluş, Sfînta Libertate.

Cît timp a durat scrierea acestui manuscris, circa trei luni, am trăit mereu cu spaima în suflet.

Ştiam că sînt pîndit de pretutindeni, dar mai ştiam că atunci cînd Dumnezeu vrea ca ceva să se săvîrşească, nimeni nu poate face nimic.

Paralel cu aceasta am trăit şi o mare bucurie. E bucuria imposibil de spus, pe care o simţi atunci cînd ţi-ai învins propria teamă. Treceam, clipă de clipă, pe lîngă oameni indiferenţi şi grăbiţi, pe lîngă pîndari în uniforme albastre, dar mai ales pe lîngă viclenii securişti şi informatorii lor. Treceam plutind cu o lume în mine, inaccesibilă lor.

Am scris mereu îngenuncheat în mine însumi, făcîndu-mi din orice amintire şi gînd o perpetuă rugăciune.

Am avut mereu vii în minte cuvintele tatălui meu, pe care le-a rostit la scurt timp după întoarcerea mea din închisoare, în fierăria de acum pustie:

"N-am făcut nimic. Acum, din tot, a rămas un hohot de jale. De un singur lucru însă sînt convins: gîndul băieţilor ălora a fost curat. Trebuie să aibă şi asta o răsplată, undeva."

Îţi mulţumesc, tată! Mulţumesc, mai întîi, lui Dumnezeu, pentru că mi-a ajutat să ajung pînă aici. Apoi îţi mulţumesc ţie, cel care, oricît de grea ţi-a fost încercarea, niciodată nu m-ai acuzat.

Mulţumesc unchiului Miron care, în clipele grele, a fost mereu lîngă mine.

Mulţumesc mamei mele care, deşi mă voia la adăpost de pericol, m-a însoţit oriunde, în calvarul meu.

Mulţumesc prietenilor tăi, tată, oamenilor din satul nostru, de la care am învăţat că simplitatea şi cugetul curat sînt mai de preţ decît orice.

Azi nu vă mai am pe nici unul, dar vă întind mîna peste acest vad al dezolărilor, şi să fim una, o eternitate.

Aici, în acest miez de noapte în care priveghez, singur lîngă sufletele voastre, mă întreb: ce înseamnă a fi învins?

"Pentru ce ne bucurăm de înfrîngerea celui rău?", se întreabă Panait Istrati. Şi tot el răspunde: "Pentru că ne-am născut buni."

Dacă e aşa, atunci "a fi învins" înseamnă a nu crede în biruinţa Binelui. Şi, tată, pe acest *Bine* l-ai numit *gînd curat.*

NOTĂ:

La multe din dialogurile redate aici am asistat sau am luat parte personal. Altele mi-au fost reproduse de unul sau altul din interlocutori. Vreau să precizez că, chiar acolo unde expresiile nu s-au reţinut cu exactitate, am căutat ca formularea dialogului să exprime cît mai fidel posibil concepţia de viaţă şi modul de a gîndi al participanţilor la el.

Septembrie - noiembrie 1986.

CUPRINS:

Cuvînt înainte de Mihai Sin 5

Partea I.

Întîlnirea între două lumi 8
Visul s-a născut în lanţuri 25
Focul care nu se mai stinge 35
Ţăranul român între speranţă şi revoltă 43
Două bătălii 53
Cea mai frumoasă toamnă 61
Oameni din satul nostru 76

Partea a II-a

Drumul fără întoarcere al pribegiei 84
Chipuri de partizani 101
"Codru-i frate cu românul" 114
Vara partizanilor 128
Mai aproape de cer cu un munte 141
Semne prevestitoare de furtună 146
Procesiunile calvarului 155
În drum spre legendă 172

Apărut : 1993
Lector : Al. Cistelecan
Corector : Virgil Podoabă

Tiparul executat de S.C. **Alba Print** S.R.L.
Sebeș - Petrești

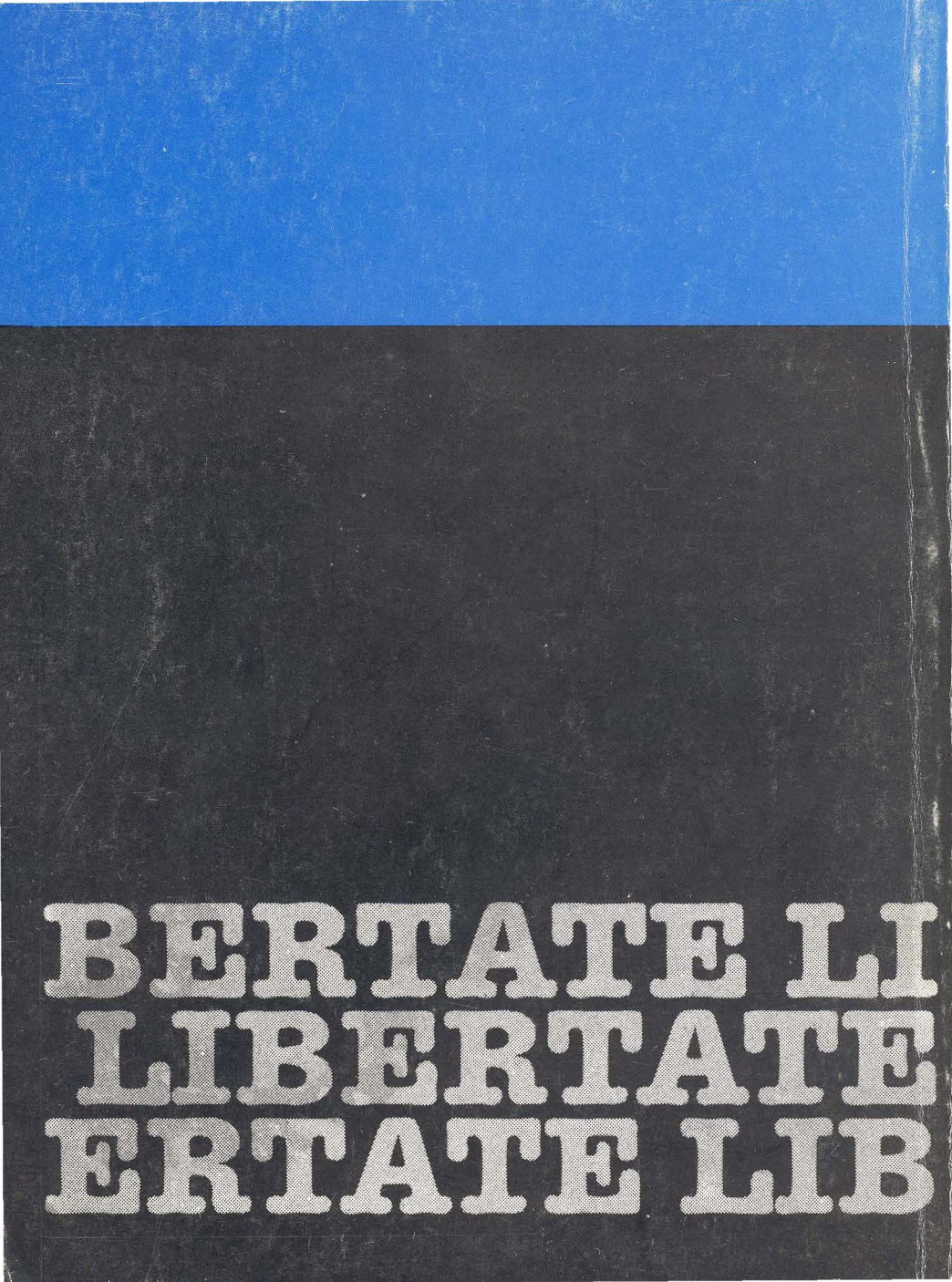
BERTATE LI
LIBERTATE
ERTATE LIB